CORINT ISTORIE

DEAN KING

SAHARA

O POVESTE ADEVĂRATĂ DESPRE SUPRAVIEȚUIRE

DEAN KING

SAHARA

O POVESTE ADEVĂRATĂ DESPRE SUPRAVIEȚUIRE

CORINT
ISTORIE

Colecţie coordonată de
LAVINIA BETEA

DEAN KING

SAHARA

O POVESTE ADEVĂRATĂ DESPRE SUPRAVIEȚUIRE

Traducere din limba engleză de Florin-Răzvan Mihai
Prefață de Marian Voicu

CORINT BOOKS
2018

Dean King (n. 1962) s-a născut la Richmond, Virginia, în Statele Unite ale Americii. A studiat la University of North Carolina. De-a lungul vremii, a publicat articole în ziare și reviste precum *National Geographic Adventure*, *New York Magazine*, *Outside*, *Esquire*, *Art & Antiques*, *Travel and Leisure Magazine*, *Connoisseur*. Este autorul mai multor volume, între care: *Patrick O'Brian: a Life Revealed* (2000), *Unbound: a True Story of War, Love, and Survival* (2010), *The Feud: The Hatfields and McCoys: The True Story* (2013). *Sahara* a fost ales printre bestsellerurile anului 2004 de ziare și asociații prestigioase americane: *San Francisco Chronicle*, *The New York Times*, Book Sense, Southeast Booksellers Association, Mountains and Plains Booksellers Association, Northern California Booksellers Association, Southern California Booksellers Association. În noiembrie 2004, *Sahara* a ocupat poziția a șasea în clasamentul Best History Book of 2004 al site-ului Amazon.com.

Redactare: Flori Bălănescu
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Tabără a tuaregilor. Desen făcut de Lancelot după Barth, publicat în *Le Tour du Monde*, Paris, 1860. © Shutterstock

DEAN KING
Skeletons on the Zahara
Copyright © 2004 Dean H. King
Romanian translation rights arranged with
Kleinworks Agency and Jody Rein Books, Inc.
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
EDITURII CORINT BOOKS.

ISBN: 978-606-793-473-1 SBN ebook: 978-606-793-839-5

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

KING, DEAN

Sahara: o poveste adevărată despre supraviețuire / Dean King; trad. din lb. engleză de Florin-Răzvan Mihai; pref. de Marian Voicu. – București: Corint Books, 2018

Conține bibliografie
ISBN 978-606-793-473-1

I. Mihai, Florin-Răzvan (trad.)
II. Voicu, Marian (pref.)

821.111

Prefață la ediția în limba română

Este nevoie de întâmplări excepționale pentru a croi un destin excepțional; este nevoie de o dramă de proporții inimaginabile pentru ca omul să își arate forța colosală, inepuizabila energie vitală.

Povestea de acum două veacuri a supraviețuirii marinarilor americani în Sahara are forța epică a cântului homeric. Asemenea lui Ulise, căpitanul James Riley își conduce oamenii și către pierzanie, și către salvare. Dean King face o relatare incredibilă a acestei drame aparent îndepărtate. Este o reconstituire minuțioasă, o adevărată epopee modernă.

Sahara este povestea adevărată a doisprezece marinari americani care au naufragiat pe coasta de vest a Africii în 1815, fiind capturați de beduini, vânduți ca sclavi și târâți apoi de-a lungul și de-a latul Saharei. Americanii cad în mâna celor mai feroce viețuitori ai deșertului, tribul Oulad Bou Sbaa, nume care ar însemna „Fiii Tatălui leilor".

Americanii vor fi dezbrăcați și târâți prin deșert precum niște animale oarecare. Vor merge în urma cămilelor câte 40-50 de kilometri pe zi, în căldura sufocantă a deșertului, de până la 50 de grade Celsius. Nu vor avea ca hrană, săptămâni de-a rândul, decât un bol de apă râncedă amestecată cu

puțin lapte de cămilă. Slăbiciunea lor va fi în ochii nomazilor dovada că sunt o rasă inferioară, căci nu pot trăi în lumina Soarelui – imaginea însăși a lui Allah. Atunci când apa se va termina, nu vor avea parte nici măcar de urina cămilelor, pe care arabii nu o vor împărți cu creștinii. Lăcuste, șerpi, scorpioni – acestea sunt singurele semne de viață pe care le vor întâlni în deșert. Un pustiu înspăimântător. Atunci când foamea va deveni insuportabilă, unii vor începe să se autodevoreze, mușcând din carnea ulcerată a brațelor. Riley va învăța una dintre lecțiile cele mai dure ale Saharei: indiferent de cât de rău merg lucrurile, ele se pot întotdeauna înrăutăți.

Acesta este tonul cărții. Este povestea unei catastrofe care crește în intensitate cu fiecare pagină. Este povestea unor bărbați deprinși cu grozăviile mării, dar care vor plânge ca niște copii în fața beduinilor. Lacrimile acestor *kelb en-Nasrani* (câini creștini) nu vor stârni nici măcar compasiunea femeilor, care le vor arunca nisip în ochi, pentru a le șterge rușinea de pe față.

Riley îl va convinge pe Sidi Hamet, unul din supraviețuitorii unei caravane care fusese decimată în drumul către Tombouctou, să îi cumpere. Pentru că luarea de sclavi devenise o afacere în sine, consulii străini se puseseră de acord prin 1810 ca prețul unui creștin să nu fie mai mare de 100 de dolari. Povestea amintește uimitor de luările de ostatici din timpurile noastre.

Între Riley și salvatorul său, Sidi Hamet, se naște o prietenie ciudată. Deși cel de-al doilea îi este stăpân primului, iar sclavul este mai puțin prețios decât o jumătate de cămilă în Sahara, mai ales un „câine creștin", codul onoarei prevalează în cele din urmă.

Precum Ulise, Riley câștigă respectul celor din jur. Se va lupta pentru fiecare om din echipajul său. Unii vor fi cumpărați odată cu el, alții vor fi înghițiți de deșert, câțiva pentru totdeauna.

„Îți vei vedea copiii din nou, *Rais* (căpitane), *inshallah*!", îi spune, cu admirație, Sidi Hamet, convins că Allah îl protejase în chip minunat, dovadă fiind *Baraka* – prezența Sa minunată.

După câteva luni, americanii vor ajunge la Essaouira, principalul port maritim marocan. Era pentru prima dată când niște creștini străbăteau marele deșert. La capătul drumului, unii dintre ei nu vor cântări mai mult de 20 de kilograme.

Este sfârșitul unei epoci: navele cu pânză sunt înlocuite de cele cu aburi, sclavia tocmai fusese abolită în unele state din nordul Statelor Unite, iar în lume se schimba balanța de putere în favoarea tinerei națiuni americane. În Africa însă, în pustiul necruțător al deșertului, nimic nu se schimbase de secole. Africa era străbătută de caravane, tuaregi, canibali și vânători de sclavi.

Cartea este scrisă pe baza jurnalelor căpitanului vasului *Commerce*, James Riley, *Sufferings in Africa*, publicată pentru prima dată în 1817, sub titlul *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce.* King a găsit apoi o a doua relatare, publicată de Archibald Robbins, un alt supraviețuitor, care corespundea în mare măsură cu cea a căpitanului. Atât Riley, cât și Robbins aveau să devină eroi naționali, iar cărțile lor bestselleruri internaționale. Abraham Lincoln avea să spună, pe când era președinte al Statelor Unite, că una dintre cărțile care l-au influențat cel mai mult în privința aboliționismului a fost cartea lui Robbins.

Pentru a se documenta, Dean King s-a îmbarcat în 2001 într-o expediție finanțată de National Geographic Society și a mers pe urmele echipajului lui Riley. Avea să parcurgă mai bine de 1 300 de kilometri prin deșertul mauritan, pe același traseu pe care aveam să îl parcurg și eu, cinci ani mai târziu.

Epopeea marinarilor americani se întinde între capul Barbas și capul Bojador, între Essaouira și Agadir. Fâșia îngustă de pământ dintre Sahara și Atlantic este un iad amăgitor. Într-o parte, sunt șacalii și scorpionii, în cealaltă, rechinii. Acum două secole, marinarii americani nu au avut parte nici măcar de asta – au fost târâți în adâncul deșertului.

Fâșia litorală îngustă dintre Maroc și Africa verde, din Mauritania și Sahara Occidentală de astăzi, este în continuare un teritoriu periculos. L-am traversat în 2006, pe ruta raliului Paris-Dakar, a cărui ediție din 2007 avea să fie ultima. Bandele înarmate fac legea aici și astăzi. Cât despre sclavie, Mauritania a fost ultima țară din lume care a abolit-o, în 1981, și o va incrimina abia în 2007. Sclavii, însă, există încă. Aveam să îi văd și eu în casele bogaților din aristocrația mauritană.

Cartea aceasta este o odisee modernă, o splendidă relatare despre curaj, onoare și supraviețuire.

MARIAN VOICU

Prefață

La sfârșitul anului 1995, în timp ce căutam o carte la New York Yacht Club din Manhattan, am remarcat un tom vechi îmbrăcat în piele, cu un titlu incitant. Se numea simplu *Sufferings in Africa*. Am scos volumul din raft și m-am pierdut imediat printre paginile îngălbenite de timp.

Deși cartea era scrisă în limbajul și spiritul originii puritane a autorului, căpitanul de marină James Riley, originar din Connecticut, această poveste adevărată despre supraviețuire – despre naufragiu, captivitate în Sahara și lungul drum de întoarcere acasă – era intensă, emoționantă și dură.

Se întâmpla în 1815. Războiul din 1812 tocmai se încheiase și bricul *Commerce*, folosit pentru negoț, pornise în călătorie cu un echipaj de 11 marinari, care își puneau mari speranțe să recapete averile pe care le pierduseră în timpul războiului. Nava s-a rătăcit în ceață și a naufragiat pe coasta vestică a Africii, la marginea Marelui Deșert continental, un teritoriu vast, nemarcat pe hartă, despre care se credea că era locuit de canibali.

De fapt, niște arabi nomazi care călăreau cămile i-au capturat pe marinarii înfometați și i-au introdus în lumea stranie

și aspră a beduinilor care călătoreau de la o fântână la alta în arșița năucitoare, îndurând furtuni de nisip și hrănindu-se cu lapte de cămilă. Disprețuiți, folosiți ca sclavi, marinarii s-au confruntat cu greutăți inimaginabile, în timp ce încercau să scape din deșert și să se întoarcă la familiile lor.

Încă de pe vremea lui Homer, astfel de relatări despre călătorii în ținuturi îndepărtate, în special cele cu momente neplăcute, i-au fascinat pe ascultători, proiectându-i din plictiseala cotidianului într-o lume a minunilor, cu situațiile violente, cu locurile exotice și necruțătoare și cu popoarele sale izolate. Cele mai valoroase dintre aceste relatări demonstrează încă o dată inventivitatea omului în fața dificultăților, voința lui de a supraviețui și, în cele din urmă, dorința de a reveni acasă.

Povestea lui Riley avea toate aceste ingrediente și ceva pe deasupra. La fel ca Richard Henry Dana Jr., în lucrarea americană clasică *Two Years Before the Mast*, Riley istorisește călătoria sa cu inocența cuiva care nu are nimic de demonstrat. Riley și oamenii săi nu erau exploratori profesioniști, precum Cook și Banks* sau Shackleton**. Nu fuseseră trimiși în deșert ca T.E. Lawrence*** sau dornici să îl exploreze ca Wilfred Thesiger****

---

* Căpitanul James Cook (1728–1779) și botanistul Sir Joseph Banks (1743–1820) au făcut parte din expediția britanică (1768–1771) în sudul Oceanului Pacific, la bordul navei HMS *Endeavour* (n. tr.).

** Sir Ernest Shackleton (1874–1922), explorator de origine anglo-irlandeză, care a condus trei expediții britanice în Antarctica (n. tr.).

*** Colonelul T.E. Lawrence (1888–1935), ofițer, diplomat și scriitor britanic, bine-cunoscut pentru rolul său în revolta arabilor împotriva stăpânirii otomane în Primul Război Mondial (n. tr.).

**** Wilfred Thesiger (1910–2003), explorator și autor de cărți de călătorie englez (n. tr.).

sau Michel Vieuchange*. Marinarii navei *Commerce* se îndeletniceau cu negoțul lor pe mare, când brusc au ajuns în Sahara. Mulți dintre ei lăsaseră în urmă neveste și copii, care îi așteptau înapoi acasă cu bani pentru plăți la care aveau deja restanțe.

Fără să fie sub presiunea misiunii de a face istorie ori de a împlini așteptările publicului, Riley, la fel ca Dana, a descris cu mare claritate un timp și un spațiu istoric.

Povestea lui Riley, publicată la New York, în 1817, a devenit faimoasă, fiind apreciată de Henry David Thoreau, James Fenimore Cooper și Abraham Lincoln. Acesta din urmă a socotit-o chiar printre cărțile care l-au influențat cel mai mult în tinerețe. Dar au existat și detractori, sceptici care nu credeau că este posibil să fie adevărat ceea ce prezenta Riley.

Intrigat și curios, în egală măsură, am parcurs și memoriile unui alt supraviețuitor al calvarului, marinarul de categoria întâi Archibald Robbins, a cărui carte apărută în 1818, deși cu mai puține pagini, a descris o perioadă și mai îndelungată a captivității lor. Așa a început aventura mea.

În *Sahara,* cele două mărturii de primă mână au fost, în sfârșit, coroborate, pentru a dezvălui povestea naufragiului navei *Commerce* și soarta căpitanului și a echipajului său. În același timp, m-am simțit obligat să călătoresc eu însumi în Sahara ca să însuflețesc povestea lor după atâtea decenii. Din cauza tulburărilor politice, a sincronizării nefericite – am

* Michel Vieuchange (1904–1930), aventurier francez. A fost primul european care a vizitat ruinele orașului Smara, situat în deșertul Sahara (n. tr.).

ajuns acolo la câteva săptămâni după atentatul din 11 septembrie 2001 – și a minelor de teren care erau presărate la acea dată în Sahara Occidentală, fosta colonie spaniolă controlată acum de Maroc, am fost împiedicat să ajung în multe dintre punctele de interes.

Cu toate acestea, în timpul celor aproape 1 300 de kilometri parcurși călare pe cămile sau cu Land Rover-ul, urmărind cât de fidel am putut traseul lui Riley, prin îndepărtatul deșert de coastă, am descoperit că descrierile făcute de cei doi autori locuitorilor și condițiilor de trai de acolo sunt încă valabile și în prezent.

De fapt, regiunea a rămas atât de puțin explorată și schimbată, încât cercetătorii folosesc și acum observațiile lui Riley – exacte, cu câteva excepții – referitoare la traiul nomazilor Sahrawi*, la obiceiurile și credințele lor, la condițiile de viață foarte dificile din Sahara Occidentală. Povestea lui Riley constituie unul dintre rarele cazuri în care un dezastru a dat naștere unei descoperiri, și nu invers.

În vremurile lui Lincoln, istorisirea lui Riley a atins și un alt subiect fierbinte: îngrijorătoarea chestiune a sclaviei. Inversând paradigma americană, a oferit o perspectivă utilă și a denunțat brutalitatea acelei îngrozitoare practici. În prezent, când una dintre marile provocări este să găsim o cauză comună pentru musulmani, creștini și evrei, pericolele prin care au trecut membrii echipajului navei *Commerce* capătă o semnificație nouă.

---

* Nomazii Sahrawi trăiesc în vestul Saharei, fiind, chiar și în zilele noastre, un amestec de triburi cu diverse caracteristici etnice (arabo-berberi și populații din zona Sahelului) (n. tr.).

Dorința mea este ca întâmplările amare ce au urmat naufragiului bricului și călătoria în urma căreia unii dintre marinari au fost răscumpărați să ne deschidă, măcar în anumite privințe, ochii.

Ofițerii și echipajul bricului comercial Commerce *din Connecticut, august 1815*

Ofițeri

James Riley, 37 ani, din Middletown, căpitan
George Williams, 48 ani, din Wethersfield, secund
Aaron R. Savage, 20 ani, din Middletown, locotenent

Marinari de categoria întâi

Thomas Burns, 41 ani, din Hadlyme
James Clark, 24 ani, din Hartford
William Porter, 31 ani, din Windsor
Archibald Robbins, 22 ani, din Stepney

Marinari simpli

James Barrett, din Portland, Massachusetts; s-a alăturat echipajului în New Orleans
John Hogan, din Portland, Massachusetts; s-a alăturat echipajului în New Orleans

Richard Deslisle, din Hartford, bucătar
Horace Savage, 15 ani, din Hartford, băiat de serviciu
Antonio Michel, din New Orleans, pasager care s-a angajat pe vas; s-a alăturat echipajului în Gibraltar

Locuri

1815	În prezent
Connecticut	
Chatham	Portland
Middletown Upper Houses	Cromwell
Potapaug	Essex
Stepney	Rocky Hill
Africa nord-vestică	
Agadir, Santa Cruz (nume dat de occidentali)	Agadir
Capul Bajador, Capul Bojador	Capul Bojador, Cap Boudjor
Capul Mirik	Capul Timris
Capul Noun	Capul Draa
Maroc sau Marocksh (oraș)	Marrakech sau Marrakesh
Shtuka	Echtouka sau Ait Baha
Soudan	Mali
Swearah sau Mogadore, Mogador (nume dat de occidentali)	Essaouira (al-Suwaira)
Tombuctoo	Timbuktu sau Tombouctou
Wednoon, Wedinoon, Widnoon, Wadinoon	Goulimine sau Goulmime
Zahara, Zahahrah, Sahara (din „*çahra*”, cuvânt arăbesc pentru „deșert”) sau Marele Deșert	Sahara

Pentru Jessica

„Se pare că membrii echipajului navei *Commerce*
au fost predestinați să sufere, astfel încât, prin pilda lor,
lumea să învețe."

Archibald Robbins, *A Journal Comprising an Account of the Loss of the Brig Commerce*

Prolog, 1812

În timpul celor cinci traversări ale Saharei pe care le făcuse de-a lungul timpului, Sidi Hamet nu văzuse condiții mai rele. La patruzeci de zile după ce au plecat din Wednoon, nisipul devenise fin ca praful din casă și la fel de fierbinte precum cărbunii aprinși. Cu poverile lor grele, cămilele urcau cu greutate dunele mișcătoare, întinzându-și șira spinării la urcuș, pentru ca apoi să se poticnească la vale. Cu fiecare pas, dromaderii puneau toată forța în genunchi, iar pernuțele late de la picioare, concepute de Allah să alunece pe nisip, li se scufundau ca pietrele.

În ciuda experienței sale în deșert, Hamet nu avusese vreun cuvânt de spus la alegerea rutei celei mai directe către Tombouctou, vreo 1 600 kilometri în total, care ar fi necesitat multe luni pentru a fi parcursă. După ce s-a îndreptat către sud, la Wednoon, apoi către est pe lângă Munții Antiatlas în șase zile, caravana de o mie de oameni s-a oprit la marginea deșertului, culegând mii de kilograme de fructe de argan de mărimea curmalei. Oamenii au extras ulei din sâmburii de argan pentru a-și îmbunătăți alimentația. Au fript pulpele sâmburilor și le-au făcut ghemuri, pe care le-au pus în saci din pânză de cort, pentru a le folosi ca nutreț pentru cămile și combustibil pentru focurile lor.[1] După zece zile de pregătiri, caravana s-a

îndreptat către sud-est, orientându-se după lună, soare și stele prin deșertul lipsit de urme.

Hamet și fratele său mai tânăr, Seid, negustori din nord, din apropierea orașului Maroc, aveau doar zece cămile. Opt le aparțineau și erau pline cu poveri. Celelalte două, care erau proprietatea socrului lui Hamet, șeicul Ali, cărau orz. Mai erau 4 000 de cămile în caravană, dintre care multe având lapte cu care să hrănească oamenii pe drum și 400 de cămile pentru transportul alimentelor și al apei. Cam jumătate dintre animale erau ale unei puternice căpetenii, un prieten de-al conducătorului caravanei, Sidi Ishrel.

La fel ca toți conducătorii de caravane de succes, Ishrel era un individ dur, dar corect. Cu o statură impunătoare și drept ca lumânarea, liderul arab cu ochi scânteietori purta un turban mare și o barbă stufoasă până la piept. Era îmbrăcat într-un *haik* alb, lung, dintr-un material de calitate, corespunzător statutului său, strâns bine pe corp și traversat de curele roșii în care erau prinse obiectele sale de strictă necesitate: un corn în care ținea praful de pușcă, puști, un toc din piele plin cu alice și teaca iataganului său (*scimitar*), mare și lucios. Nu se despărțea de muscheta lui nici ziua, nici noaptea, fiind pregătit în orice moment pentru un atac brusc din partea beduinilor sălbatici din deșert. Dușmanii săi dintotdeauna erau însă relieful și soarele.

Timp de șase zile, caravana lui Ishrel a înaintat în dezordine, cu abateri mari de la drum. Uneori, conducătorii de cămile le cântau animalelor, alteori le mânau cu bețele, sărind tot timpul plini de energie dintr-un loc în altul ca să echilibreze povara. Aveau zgârieturi violente de la sacii trași pe frânghii, care apăsau cu toate greutatea pe corpul lor. În ciuda eforturilor, încărcăturile erau inegale, provocând cămilelor dureri la încheieturi și oase.

Nu dura mult până când un stăpân neatent ologea o cămilă. Și o cămilă oloagă ospăta întreaga comunitate. Într-un fel sau altul, Allah se îngrijea de toți. Era voința Lui și nu exista nicio compensație în lumea asta pentru proprietarul animalului. „Noi vă dăm de mâncare de dragul lui Dumnezeu și nu vrem de la voi nici răsplată, nici mulțumire”*, scrie în Coran.

În cea de-a șaptea zi, *irifi* s-au pornit dinspre sud-est și s-au format vârtejuri de nisip. Sidi Ishrel a ordonat descărcarea animalelor și ridicarea taberei. În mare grabă, arabii și-au pus laolaltă într-o grămadă toate bunurile: fier, lemn, chihlimbar, arme de foc, cuțite, săbii, maldăre de *haik*-uri, haine albe și albastre, drobi de sare, saci cu tutun și mirodenii. S-au strâns în cerc în jurul cămilelor și le-au obligat să se culce la pământ.

Vântul amestecat cu nisip bătea cu așa putere de jur împrejurul lor, încât oamenii nu își puteau ține ochii deschiși. Și chiar dacă ar fi făcut-o, nu ar fi fost în stare să-și vadă tovarășii sau cămilele, aflate chiar lângă ei. Era tot ce puteau face pentru a respira. Așezați pe burtă, cu nasurile în nisip, Hamet și Seid respirau prin *sheshes* care le acopereau capetele și fețele.

Nu s-au temut pentru viața cămilelor lor, care își aveau propria strategie de apărare: urechi mici, pline cu păr, și gene lungi, care le protejau de nisipul purtat de vânt, nări ale căror orificii se puteau strânge, asigurându-le umiditate împotriva aerului fierbinte pe care îl respirau, și ochi cu pleoape atât de subțiri, încât îi puteau închide în timpul furtunii, dar puteau să vadă în continuare. Nu le-a fost frică nici că animalele se puteau supraîncălzi, pentru că aveau capacitatea excepțională să absoarbă căldură, fără să le fie afectat creierul. Rețin apa

* Coranul, 76:9, traducere de George Grigore, Liga Islamică și Culturală din România, Institute for Islamic Thought, Amman, Jordan, http://www.aalalbayt.org (n. tr.).

din corp deoarece nu transpiră și nu li se accelerează pulsul. În schimb, păstrează căldura în corp în timpul zilei și o eliberează mai târziu. În nopțile friguroase, proprietarii se încălzesc culcușindu-se lângă ele. Așa cum știu toți conducătorii de cămile, aceste animale valoroase sunt cât se poate de rezistente la condițiile aspre din deșert. În plus, pe cât de dificile sunt, pe atât de mult trăiesc, unele atingând vârsta de 50 de ani. Multe dintre ele trăiesc mai mult decât stăpânii lor.

În timpul lungilor ore în care vântul a bătut neîncetat, Hamed și-a amintit cât de reticent fusese în a se alătura caravanei lui Ishrel. După ce se întorsese la Wednoon dintr-o altă călătorie la Tombouctou, care durase 18 luni, socrul său îl pedepsise dur pentru că nu adusese câștigurile scontate la plecare. Caravana, aproape la fel de mare ca a lui Ishrel, a călătorit de la sud spre vest, aproape de mare, unde triburile sărace care trăiau pe coastă erau prea slăbite să-i atace. Și-au hrănit, adăpat și odihnit cămilele înainte de a pleca spre nord. Doar 300 de cămile dintre cele 3 000 au murit de sete și epuizare, dar Hamet și Seid au pierdut două din patru animale. S-au întors cu doi sclavi, pulbere de aur în valoare de șase cămile și bijuterii pentru soțiile lor. Socrul lui Hamet, șeicul Ali, a cerut ambii sclavi. Când Hamet a refuzat, Ali i-a distrus casa și i-a luat soția și copiii.

Hamet s-a întors în locurile de baștină ale tribului său, aproape de Maroc, un oraș încă afectat din cauza grozăviei Marii Ciume de la 1800. A renunțat la viața plină de riscuri a negustorilor de caravane și a început să crească animale. Un an mai târziu, Ali i-a înapoiat familia, dar Hamet a rămas în nord. Apoi, după alți doi ani, un prieten de-al său care îl întovărășise în caravană i-a convins pe cei doi frați să mai încerce încă o dată. Curgerea timpului i-a spălat amintirile neplăcute: șfichiuirea nisipurilor

și durerea provocată de cererea nedreaptă a lui Ali, urmată de grăbita lui răzbunare. Mânați de dorința arzătoare de a se întoarce în deșert, sperând să aibă mai mult noroc de această dată, Seid și Hamet și-au vândut vitele și oile, au cumpărat mărfuri pentru negoț și s-au alăturat caravanei. Și acum uite ce se întâmplă. De două zile, mânecile și glugile de lână ale *djellaba** se umpluseră cu nisip, iar pe spate li se formaseră movilițe de care se tot scuturau. Hamet, Seid și ceilalți neguțători și conducători de cămile s-au rugat: „Mărite și îndurătorule Allah, cruță-ne viețile!"

Când s-a oprit în sfârșit vântul și nisipul s-a așternut pe pământ, 300 de oameni au fost găsiți morți în deșert. Hamet și Seid, rezistenți, s-au ridicat, s-au alăturat celorlalți supraviețuitori și i-au mulțumit lui Allah pentru că le salvase viețile. Au petrecut încă două zile pentru a îngropa morții, cu capetele orientate către est, spre Mecca. Deasupra mormintelor au înfipt tufe spinoase, pentru a ține la distanță șacalii. Doar 200 de cămile au murit. În timp ce oamenii le scoteau din nisip, animalele s-au ridicat, grohăind și mușcând înnebunite, vlăguite, și foräind, ca să alunge paraziții din nări. În locul unde se opriseră nu exista iarbă pentru animale, așa că oamenii le-au adăpat și le-au hrănit din proviziile care scădeau văzând cu ochii.

Timp de 24 de zile, călătorii s-au chinuit prin nisipul adânc și fierbinte. Ca să ușureze poverile cămilelor, treptat au aruncat tone de sare pe care intenționau să o dea la schimb pentru alte

* Haină cu mâneci lungi, purtată atât de femei, cât și de bărbați, specifică zonei Maghrebului. În arabă, *djellaba* înseamnă „atrăgător". În trecut, erau confecționate din lână, dar în prezent se folosește și bumbacul. *Djellaba* au glugi (*qob*) largi, care protejează în timpul arșiței și al furtunilor de nisip. În regiunile friguroase din Munții Atlas, servește și la reglarea temperaturii corpului (n. tr.).

produse. Deși nu a mai fost nicio furtună de nisip, au găsit puțin nutreț pentru cămilele aflate în suferință, ale căror cocoașe erau tot mai slăbite și mai lăsate. Până să ajungă la Haherah, un loc pentru adăpat situat cam la două treimi din drumul până la Tombouctou, au mai pierdut încă 300 de cămile.

Apropiindu-se de oază, aceia care mai fuseseră acolo înainte au descris verdeața și fântânile ei mari celor care nu o mai văzuseră. Din acel loc luxuriant, după ce își refăceau proviziile, continuau călătoria către Tombouctou și marile sale bogății. S-ar fi întors în nord cu colți de fildeș de elefanți, pulbere și bijuterii din aur, gumă arabică, pene de struț și mulți sclavi. Un sclav arătos ar putea fi cumpărat în schimbul unui *haik* în valoare de doi dolari și vândut înapoi acasă cu 100 de dolari. Numai că acum gâtlejurile le erau atât de uscate de sete, încât foamea de averi din Tombouctou nu îi mai motiva. Nu mai visau la pulbere de aur, ci doar la cum să-și curețe gâtlejul de praf. Ca să-i încurajeze, Sidi Ishrel i-a anunțat că timp de 20 de zile caravana va rămâne pe loc.

Când au ajuns la Haherah, vestea s-a răspândit ca gândul până în spatele caravanei, unde a ajuns la oameni înainte chiar ca aceștia să pătrundă în mult-așteptata vale: nu mai plouase de peste un an. Faimoasele fântâni de la Haherah secaseră.

Cei care mânau cămilele au intrat în panică. Pentru mulți dintre ei, precum Hamet și Seid, cămilele și mărfurile constituiau singura avere, tot ceea ce aveau pentru sprijinul soțiilor și copiilor lor. Caravana s-a destrămat, oamenii și-au abandonat posturile și au pornit la drum pe cont propriu, scormonind cu disperare valea cafenie în căutarea apei.

După două zile de căutări în zadar, și-au dat seama că eforturile lor erau lipsite de speranță. Deznădăjduiți, oamenii s-au întors la caravană, unde Sidi Ishrel i-a organizat în echipe care

să îndepărteze nisipul și pietrele din puțurile vechi secate și să sape mai adânc. Timp de cinci zile, oamenii au săpat la unison, dar tot nu au dat de apă. Sidi Ishrel a ajuns la concluzia că nu mai aveau nicio speranță să salveze caravana. Puteau încerca doar să își salveze propriile vieți, așa că a ordonat ca toate cămilele să fie ucise, în afara celor mai bune 300 dintre ele. Urmau să le bea sângele și celelalte lichide din imensele lor pântece, să mănânce și să usuce cât de multă carne aveau nevoie.

Deși abătut la gândul pierderilor pe care le suferea, Hamet și-a dat seama că aceasta era, într-adevăr, singura lor șansă. Treizeci de bătrâni au selectat animalele care urmau să fie cruțate, apoi a început măcelărirea celorlalte. În febra momentului, în timp ce sângele curgea din dobitoacele care răgeau și praful învolburat le intra oamenilor în ochi și le umplea gurile, iritându-i, a început cearta. La început, și-au fluturat amenințător săbiile scurte, dar parcă moartea atrăgea moarte. Din momentul în care săbiile curbate s-au ciocnit, prietenii s-au alăturat prietenilor. Nu mai era scăpare din febra conflictului care s-a iscat. I-a înghițit pe oameni așa cum focul consumă oxigenul, săltând dintr-un loc într-altul. Unii schilodeau și ucideau doar ca să-și potolească sentimentul de frustrare; alții doar se apărau. Seid a fost străpuns în braț cu un pumnal și rănit grav. Cuprinși de furie, câțiva l-au ucis pe Sidi Ishrel. Mai bine de 200 de oameni au murit în acea zi. Supraviețuitorii au măcelărit și au băut sângele a 500 de animale.

La începutul serii, după baia de sânge care îi adusese pe toți în pragul epuizării și al disperării, Hamet împreună cu câțiva prieteni s-au decis să plece din Haherah pe cont propriu. În caravana anterioară fusese ales conducător, așa că știa cum să se orienteze prin deșert. El și fratele său rănit i-au anunțat în secret pe aliații lor să se pregătească de plecare în acea noapte. Hamet

și Seid au omorât patru dintre ultimele lor cămile și le-au adăpat cu sânge și apă pe cele două care le mai rămăseseră. Hamet a adunat cât de mult orz și mărfuri puteau căra, deoarece nu aveau cum să ajungă la Tombouctou cu mâinile goale.

La miezul nopții, în tăcere și prin întuneric, Hamet i-a condus pe cei 30 de oameni și cele 32 de cămile afară din vale. În timp ce plecau, câmpia vuia de tunetele lui Allah, dar nu a plouat.

La nord de fluviul Niger, în regiunea căreia Seid și Hamat îi spuneau Sudan (în prezent, Mali), negustorii din Tombouctou scrutau orizontul îngrijorați, știind că era sezonul caravanelor. Faimosul oraș cu ziduri avea depozite noi, în care erau păstrate aurul și sclavii ce urmau să fie dați la schimb pentru mărfurile la care jinduiau, aduse din cealaltă parte a marelui deșert. Tombouctou, pe vremuri tabără temporară a nomazilor tuaregi din centrul Saharei, prosperase în secolul al XIV-lea, ajungând centrul principal pentru schimburile comerciale de pe continent și un focar al islamului african, în care se găseau cărturari și cărți minunate. Dar din cauza acestei bogății, orașul era și o țintă, motiv pentru care a fost prădat de invadatorii marocani în 1591, ceea ce a provocat un declin lent, dar constant, al așezării. În ciuda tuturor acestor întâmplări, două secole mai târziu, caravanele încă soseau aici, fiind uneori mai mari chiar decât aceea a lui Hamet și Seid. Într-un final, cu dificultate, din grupul celor doi frați au ajuns la Tombouctou 21 de oameni și 20 de cămile. Erau obosiți, hămesiți, faliți și singuri. Nimeni din măreața lor caravană de altădată nu le-o luase înainte și nimeni nu i-a urmat.

Era un tărâm cu multe nenorociri, așa încât nu era timp pentru a compătimi soarta străinilor morți și exista chiar mai puțină simpatie pentru cei care avuseseră norocul să fie cruțați de Allah. Regele din Tombouctou i-a înrolat pe Hamet, Seid și pe alți

zece tovarăși de-ai lor și i-a trimis cu o caravană către interiorul continentului. Au muncit timp de aproape un an, fiecare câștigând câte două *haik*-uri și niște aur, după care s-au alăturat caravanei de negustori din Alger, Tunis, Tripoli și Fez, care se întorcea în nord cu turbane, fildeș, gumă arabică, aur și 2 000 de sclavi.

Îi așteptau numeroși tuaregi – cei mai temuți călăreți ai Saharei, ascunși în pustiu, înarmați cu muschete, sulițe și săbii. I-au atacat noaptea, în liniște, așteptând momentul potrivit ca să tragă, după care au ciuruit cu furie tabăra în formă de cerc. Hamed a încasat o lovitură în coapsă. Unul dintre tuaregi l-a înjunghiat pe Seid în piept cu un pumnal. Membrii caravanei au luptat pentru viețile lor. Călăreții au ucis 230 de oameni și au rănit și mai mulți, înainte ca atacul să fie respins, dar amândoi frații au supraviețuit. Seid și-a mai potolit supărarea după ce a luat muscheta de calitate a unui bandit răpus.

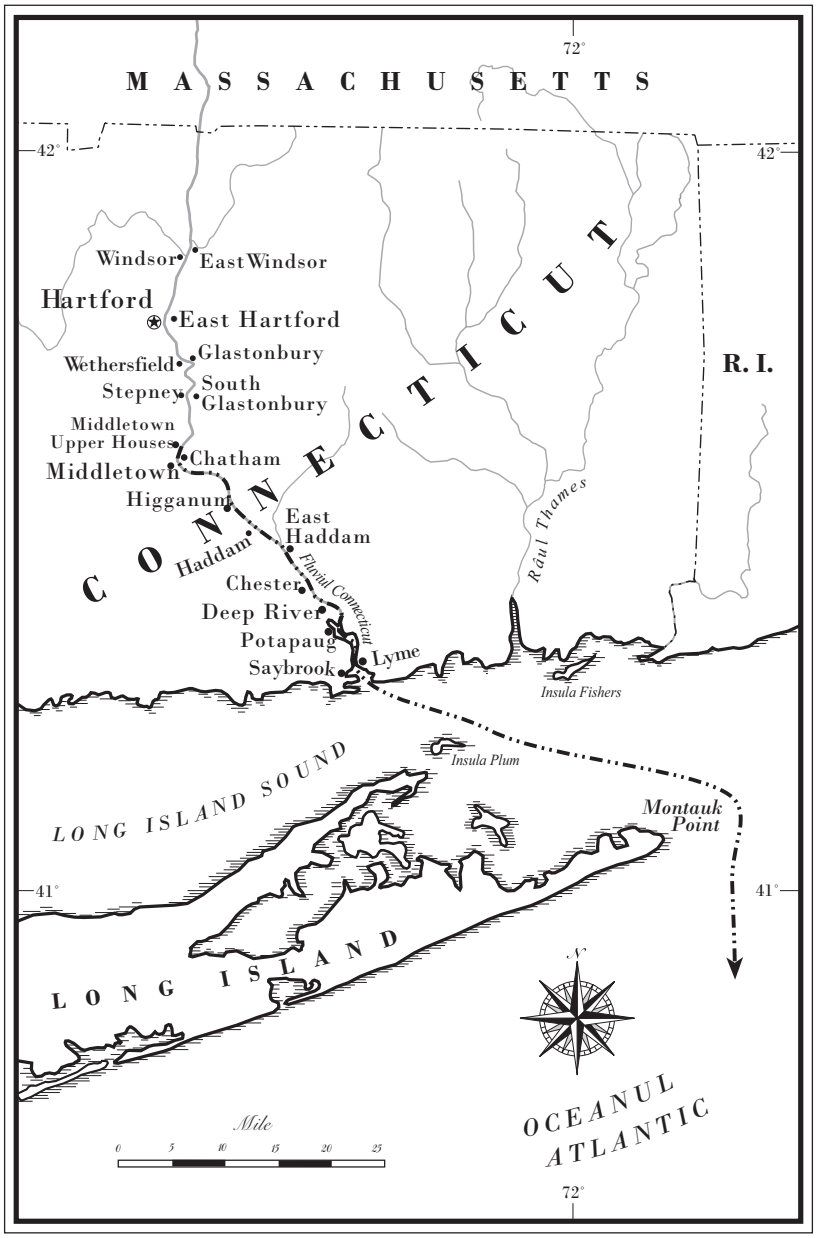
La doi ani după ce porniseră la drum cu marea caravană a lui Sidi Ishrel, Hamet și Seid s-au întors la Wednoon cu o cămilă și cu o cantitate neînsemnată de marfă. Nici acum șeicul Ali nu obținea profit. De data aceasta i-a trimis pe Hamet și pe fratele său în Sahara cu baloturi de *haik*-uri și veșminte din pânză albastră pe care să le dea la schimb temuților kabili, triburi din deșert care creșteau cămile, vânau struți și, ocazional, salvau naufragiați. Ali i-a sfătuit să obțină la schimb pene de struț pe care să le vândă în Swearah sau în Maroc. Hamet și Seid au rătăcit spre sud circa 482 de kilometri. În 1815, într-o după-amiază toridă de la sfârșitul lunii septembrie, au zărit un mănunchi de corturi uzate și au hotărât să se adăpostească de arșița soarelui. Au intrat în tabără, unde, spre mirarea lor, au descoperit printre câteva arăboaice doi marinari creștini. Unul dintre ei era căpitanul unui vas comercial care eșuase pe țărmul capului Bojador.

Din respect față de ei și din îngrijorare crescândă pentru soarta oamenilor săi, căpitanul a arătat imediat că era curajos și demn, în ciuda umilinței pe care o suferise în Sahara. S-a apropiat de ei și le-a propus să le plătească o sumă de bani, dacă le ofereau un serviciu lui și tovarășilor săi care erau împrăștiați prin împrejurimi, printre nomazi. Frații știau însă că era o propunere la fel de riscantă ca strecurarea unui măgar în cușca unui leu. Ar fi fost nevoie să pună la bătaie toate mărfurile lor și apoi să călătorească peste sute de kilometri de *hamade*, dune de nisip, și peste colinele de la poalele Munților Atlas. Era posibil ca, până să fie ei recompensați, marinarii, slăbiți din cauza setei, a înfometării și a expunerii la soare, să moară toți sau să fie răpiți.

Dar cel mai mult Hamet și Seid erau îngrijorați că vor fi păcăliți în cele din urmă. Oare se puteau ei încrede într-un *kelb en-Nasrani* – un câine de creștin? Oare puteau risca să-l dezamăgească din nou pe șeicul Ali?

Sidi Hamet s-a rugat lui Allah să-l călăuzească.

Partea întâi
VREREA LUI DUMNEZEU

72°
MASSACHUSETTS
42°
42°
Windsor
East Windsor
Hartford
East Hartford
Glastonbury
Wethersfield
Stepney
South Glastonbury
Middletown
Upper Houses
Middletown
Chatham
Higganum
East Haddam
Haddam
Chester
Deep River
Potapaug
Saybrook
Lyme
CONNECTICUT
R. I.
Raul Thames
Fluviul Connecticut
Insula Fishers
Insula Plum
LONG ISLAND SOUND
Montauk Point
41°
41°
LONG ISLAND
N
Mile
0 5 10 15 20 25
OCEANUL ATLANTIC
72°

Capitolul 1

Un echipaj de yankei destoinici

Într-o dimineață plăcută de început de mai a anului 1815, când căpitanul James Riley a dat ordin ca vasul să plece din debarcaderul Savage, situat în cartierul Upper Houses din Middletown, Connecticut, avea la dispoziție zece oameni care nu îi ieșeau din cuvânt. În sfârșit, se încheiase „Războiul lui Jimmy Madison*", un conflict căruia locuitorii New England-ului i se opuseseră cu înverșunare, care îi ruinase pe mulți comercianți și care îi lipsise de mijloace de existență pe cei mai mulți dintre marinari. Sosise vremea ca toți să se întoarcă la treabă.

Îmbrăcați în portul tradițional al marinarilor din Connecticut – pantaloni și bluze din postav sau doc și pălării cu boruri rotunde bine ajustate, din pânză sau din piele unsă cu gudron –, membrii echipajului bricului *Commerce* de 220 de tone a ieșit în larg. În timp ce marinarii de sus se legănau pe „cai", frânghiile unse cu gudron au alunecat sub vergi, parâmele au fost dezlegate, lăsând pânza să cadă în valuri. Cei de pe

* În 1812, președintele american James Madison a declanșat războiul împotriva Marii Britanii. Liderii federaliști din New England s-au opus acestui conflict de la bun început, refuzând să sprijine moral și material eforturile de război (n. tr.).

punte strângeau și înfășurau frânghiile. Vocile morocănoase și loviturile de ciocan de pe șantierele navale, acum aglomerate pe măsură, i-au urmărit pe apele reci ale fluviului Connecticut. *Commerce* s-a învârtit în canal și curentul, umflat de zăpada topită în statele New Hampshire și Vermont, i-a împins cu viteza de cinci noduri* înapoi în mare. Acum, puteau privi cu melancolie la malul pe care cu atâta disperare își doriseră să îl părăsească. Mai întâi călătoreau până la New Orleans, apoi, dacă pacea se păstra, mai departe, traversând Oceanul Atlantic până în Gibraltar și parțial în jos, pe coasta de vest a Africii, până în Insulele Capului Verde, de unde încărcau sare și înapoi în Connecticut. Dacă totul decurgea bine, s-ar fi întors acasă înainte de strânsul recoltelor. Câștigurile le-ar fi permis să achite plățile cu care întârziaseră.

Fluviul Connecticut – „Lungul fluviu supus mareelor", în limba algonchină – se întinde aproximativ 660 de kilometri din Canada până în strâmtoarea Long Island. Ultimii 103 kilometri, de la linia cataractelor din apropierea localității Windsor până la gurile de vărsare de la Saybrook, formează Lower Valley, un centru pentru construcția de corăbii și comerț cu Indiile de Vest, de când puritanii s-au stabilit acolo în urmă cu două secole. Dar în vremea războiului recent, fusese izolat.

În așteptarea sfârșitului războiului, marinari de-o viață, așa cum era secundul George Williams, care se trăgeau din generații neîntrerupte de căpitani de mare, au ales să se întoarcă la țărm pentru slujbe ciudate. Imaturul marinar de categoria întâi Archie Robbins, pe de altă parte, și-a încercat norocul împotriva

* Un nod este o milă marină, care măsoară viteza navelor – 1852 m/oră (n. red.).

Marinei Regale, și, ca urmare, a împlinit 21 de ani, apoi 22, în închisoarea Halifax. Secundul Aaron Savage, în vârstă de 20 de ani, era fiul unui important negustor și coproprietar al bricului *Commerce*. La fel ca Williams, Savage își găsise o slujbă pe țărm, pierzând ani cruciali de experiență pe mare. La vârsta pe care o avea el acum, Riley deja urcase treptele ierarhice ale flotei comerciale din Lower Valley și se mutase la New York pentru a prelua comanda unui vas comercial transatlantic.

Acum în vârstă de 37 de ani, având statura masivă a unui urs, Riley era marinar de 22 de ani. Pe când avea doar 8 ani, tatăl său, un fermier sărac și bolnav, îl tocmise la un vecin ca să își câștige existența, ajutând la strânsul recoltei și creșterea animalelor, munci pe care le găsea mizerabile îndeosebi în diminețile friguroase de iarnă, înainte de răsăritul soarelui. La 15 ani a fugit pe mare. Hotărât să nu se mai întoarcă niciodată la fermă, a învățat repede să strângă velele, să țină cârma și să navigheze. Riley a ajuns căpitan în numai cinci ani.

Cel mai recent fusese căpitan, dar nu de vas, ci al unei companii de artileriști voluntari, alcătuită în majoritate din marinari și din ofițeri de marină comercială, care l-au ales liderul lor. Riley și voluntarii săi se săturaseră de hărțuielile britanicilor la adresa vaselor americane și de înrolarea cu forța a marinarilor, situație care a durat, în mod sporadic, timp de zece ani. Dar planul de răzbunare al președintelui Jefferson, prost pregătit, *Embargo Act* din 1808, prin care se interziceau exporturile din SUA și se suspenda accesul vaselor americane în porturi străine, a avut un efect invers. Marinarii americani au fost abandonați. Mulți negustori au dat faliment.

Au urmat alți pași greșiți și președintele Madison aproape că distrusese negustorimea yankeilor, când a declarat război

Marii Britanii în 1812, prin care a provocat blocada Marinei Regale asupra coastei americane. Valoarea exporturilor americane s-a prăbușit de la 60 de milioane de dolari în 1811 la 7 milioane de dolari în 1814. Între 1808 și 1813, un comerciant din Connecticut, John Williams din Wethersfield, a pierdut cinci vase, inclusiv goeleta *Merino*, pe care britanicii au luat-o din Saybrook și i-au dat foc la New London.

În 1814, britanicii au incendiat 28 de vase la Potapaug (în prezent, Essex), aproape de gura de vărsare a fluviului Connecticut, și au plecat să îl alunge pe Washington, incendiind Capitoliul, Casa Albă și multe alte clădiri publice. Apoi, așa cum spunea Riley, „au tunat că vor distruge orice așezare de pe coastă, care nu era capabilă să se apere". Riley a simțit atunci chemarea să își apere țara. A ajutat la înființarea companiei de artilerie, care avea 44 de membri și, la nevoie, ar fi strâns din nou alți 22 de soldați în numai două zile.

Totuși, în ianuarie 1815, înainte ca soldații companiei sale să fie gata de luptă, au parvenit vești despre Tratatul de la Gent, prin care se punea capăt unui conflict, dacă nu chiar reușea să atingă obiectivele Americii „pentru drepturile marinarilor și libertatea comerțului". În ceea ce îl privea, Riley spera să înceteze perioada de ghinioane.

Având 282 de metri lungime și 85 de metri lățime, bricul *Commerce* fusese conceput nu pentru transport fluvial, ci pentru transport maritim. Cele două catarge din pin elastic se înălțau deasupra cocii cu o singură punte confecționată din stejar. Avea greement* pătrat pe ambele catarge, dar, în loc să

* Ansamblu format din catargele, velele și parâmele unei nave sau ale unei ambarcațiuni cu pânze (n. tr.).

ținând cursul pe verga mare, avea o imensă velă longitudinală, la prova și la pupa, cu velatură pe un bompres, ceea ce o făcea mult mai ușor de manevrat decât vasele clasice cu greement pătrat. Corpul vopsit negru-închis avea puțin peste 39 de metri adâncime și era destul de spațios, încât să adăpostească 1 600 de butoaie. În plus față de echipajul de 11 marinari, transporta ceea ce Archibald Robbins numea „o mică încărcătură" – 20 de tone de fân, deși mai avea și un balast de 25 000 de cărămizi, care ar fi trebuit vândute la New Orleans.

La lumina zorilor, în timp ce în spatele bricului, pe suprafața bazinului adânc de trei metri și jumătate, se forma un siaj, oamenii au aruncat o ultimă privire către Upper Houses, un sat marinăresc prosper, cu 800 de suflete, care administrativ vorbind era un cartier din Middletown, dar era separat de acesta printr-o mlaștină și de râul Sebethe. De decenii întregi, faimoasa familie Savage construise și expediase de aici, printre altele, vase comerciale. Două ambarcațiuni noi – un bric și o goeletă – erau depuse pe butuci, aproape gata să fie lansate la apă.

Echipajul și-a luat rămas-bun doar de la câțiva angajați ai magazinelor și ai depozitelor lui Josiah Savage, unul dintre proprietarii bricului, care mai deținea sau avea acțiuni la o fierărie, la un atelier de confecționat frânghii și la o măcelărie. Lucrătorii săi tăiau porci și vite, sărau carnea, o puneau la păstrare în butoaie executate la atelierul său de dogărie și le rostogoleau până la ambarcațiunile sale comerciale. *Commerce* a alunecat pe lângă rândul de case tăcute, acoperite cu șindrilă ale căpitanilor de mare, multe fiind construite pentru diverși frați de-ai lui Savage, o mărturie pentru succesul în navigație al satului.

La *Commerce* și la alte afaceri, Josiah Savage și fratele său Luther erau parteneri împreună cu unchiul căpitanului Riley,

Justus Riley, din Wethersfield, care, la cei 75 de ani ai săi, încă era un negustor harnic. Josiah și Justus prosperaseră de când Josiah, acum în vârstă de 55 de ani, comandase mai multe dintre vasele lui Justus către Indiile de Vest, cumpărând apoi acțiuni la altele. Cei doi erau făcuți din același aluat. Ageri și descurcăreți, se căliseră în timpul Războiului American de Independență. Justus fusese căpitan de corsari și a luptat împreună cu alți șase indivizi de genul lui Riley, cu toții adepți ai modului oportunist și enervant de a purta război. La rândul său, Josiah s-a înrolat în armata continentală de tânăr și, alături de frații și de tatăl său, a avut parte de destulă acțiune. După o bătălie în care au murit cei mai mulți dintre camarazii de companie, Josiah a fost dezbrăcat și forțat să treacă prin două rânduri de indieni Mohawk, fiind lovit, ciomăgit și bătut în cadrul unui ritual menit să pedepsească bărbații puternici și să-i suprime pe cei slabi. Josiah nu era slab.

Nici James Riley nu era. Atât Justus, cât și Josiah își dădeau seama când un om era demn de încredere, de câte ori vedeau – sau angajau – unul. Se bizuiau pe nepotul lui Justus. Le plăceau inteligența, spiritul de acțiune, faptul că nu se încurca în fleacuri și – nu în ultimul rând – statura lui masivă. Cu cei aproape 1,83 de metri și 109 kilograme ale sale, James Riley era genul de om pe care ți-ai fi dorit să îl ai de partea ta. Era atletic și foarte puternic de la natură, călit încă din anii tinereții, când cărase fân și lucrase pământul. Urcând pe scara ierarhică, pricepuse nu numai înțelesul meseriei de marinar, ci pătrunsese și în inimile și mințile tovarășilor săi.

La vârsta de 48 de ani, secundul George Williams era cel mai experimentat marinar de pe vas, un om care putea naviga și sta de veghe, permițând căpitanului să se odihnească în deplină

siguranță. Williams, a cărui mătușă se căsătorise cu Riley, avea soție și familie în apropiere de Wethersfield. Era bunicuțul pe care se puteau baza membrii echipajului, fiind legat de oameni prin rudenie, loialitate față de căpitan și o credință comună în marea cea mare.

Josiah Savage și-a dat seama că al treilea fiu al său, Aaron, ar fi putut învăța multe de la Riley și Williams, și era foarte priceput să-și pună fiii în astfel de situații, încât să și reușească. Fiul său cel mare îl ajuta să crească Aetna, compania de asigurări. Un altul se îmbogățise extraordinar de mult investind în căile ferate, iar fiului cel mai apropiat de vârstă cu mezinul, un preot educat la Yale, care a devenit primul misionar episcopal în Africa, i-a fost mai târziu atribuită descoperirea gorilei. Aaron ar fi vrut să învețe despre afacerile tatălui în domeniul maritim.

Căpitanul Riley mai luase la bord un alt membru al familiei Savage: pe Horace, fiul lui William, cel mai tânăr frate al lui Josiah și, totodată, cel mai apropiat prieten al lui Riley. În noiembrie 1799, anul în care Horace, cel de-al doilea fiu al său se născuse, William a plecat pe mare cu o goeletă de coastă și nu s-a mai întors niciodată. De atunci, Riley simțise responsabilitatea de a-l proteja pe băiat și de a se asigura de succesul lui în viață. În această călătorie, adolescentul de 15 ani urma să fie băiatul lui de serviciu.

De pe puntea strălucitoare de la pupa a bricului, Riley își putea vedea fosta sa casă din Prospect Hill, în capătul străzii principale. De acolo, de sus, te puteai uita la Upper Houses și, hăt, departe către Lamentation Mountain și Mount Higby, la vest și sud-vest. Într-un turneu pe care l-a făcut în Valley, în

1771, John Adams a stat pe locul care, mai târziu, a devenit proprietatea lui Riley și a admirat panorama. „Cred că Middletown este cea mai frumoasă comună* dintre toate", a scris vizitatorul mai târziu în jurnalul său. „Prima oară când am venit în localitate, care era dincolo de culmea dealului, s-au deschis în fața mea cea mai frumoasă vedere asupra fluviului, intervalele și îmbunătățirile pe fiecare mal al său, și munții, la vreo 16 kilometri depărtare." Adams a admirat câmpiile din vecinătate și micile ferme, cu sol „la fel de bogat ca în Egipt".

În 1807, când totul decurgea așa cum își dorea, Riley a cumpărat locuința de la adresa Prospect Hill Road nr. 33, construită cu jumătate de secol în urmă de diaconul Ranney. Casa acoperită cu șindrilă, având două etaje și mansardă, pe fundație de piatră de construcție cubică, avea și un teren de 15 acri, spațiu de mișcare pentru familia sa în creștere.

Dar vremurile grele l-au scos cu forța pe Riley din reședința sa și l-au adus în case mai modeste. Putea să și-o imagineze pe Phoebe, soția sa, încă dormind în patul lor cald de acolo. Era dezamăgit că al cincilea lor copil nu s-a născut înainte ca el să plece pe mare, dar nesincronizarea era adesea destinul marinarului și nu mai putea amâna deloc plecarea. Trei ani lungi trecuseră de când ridicase ultima oară ancora și de două ori mai mulți de când călătorii profitabile îl făcuseră un om cu stare, fie și provizoriu. Nu mai era timp de pierdut, nici măcar o zi.

Phoebe, fiica lui Hosea Miller, un veteran al Războiului de Independență de prin părțile locului, se împăcase cu traiul ei. Și-a privit soțul, un om pătimaș, cu ochi depărtați și sprâncene

* În New England, *town* are înțelesul de „comună". Middletown a devenit oraș în 1784 (n. tr.).

negre subțiri, cum s-a zbătut și a tot ticluit planuri după ce s-a întors acasă la începutul recentului război. Fusese inabil în a câștiga o poziție în marină. Nu avea bani să doteze o corabie de corsari și a refuzat să desfășoare comerț ilegal cu inamicul în Canada sau în Indiile de Vest, spre deosebire de mulți alți marinari din New England, o regiune care se opunea războiului. Nu a făcut comerț nici sub steag fals, care scăpa controlului autorităților ambelor părți implicate în conflict, fiind, așadar, în afara legii.

În timp ce el era plecat, Phoebe se dedica tot timpul creșterii copiilor – James, în vârstă de 10 ani, Amelia, 6 ani, Phoebe, 2 ani, Horatio, 13 luni și un nou-născut –, dar ar fi avut nevoie de ajutor[1]. Upper Houses era o comunitate foarte strânsă de oameni și cele două verișoare celibatare ale lui James, Ann și Eleanor, locuiau în apropiere. Când fratele lor, Julius Riley, vânduse locul din strada principală în 1784, noul proprietar a fost de acord să permită celor două surori să locuiască la etajul al treilea până urmau să se căsătorească. Într-un caz extrem de cumpătare specifică yankeilor, nu numai că surorile nu s-au căsătorit, dar au și trăit peste 100 de ani fiecare.

Unul dintre ziarele din oraș, *Middlesex Gazette*, a relatat plecarea bricului *Commerce* din Middletown în 2 mai, pe o vreme senină, cu un vânt bătând în mod providențial dinspre nord-vest și o temperatură care la amiază atingea aproape 17°C. La 3 kilometri sud de cheiul lui Savage, *Commerce* a alunecat pe lângă șantierul naval de construcții de la Chatham de pe malul estic, care împreună cu Upper Houses era considerat parte din așezarea extinsă Middletown.

Spre nord, de-a lungul a 24 de kilometri de luncă inundabilă vastă, fluviul era curățat regulat până la Hartford în scopul

dării în folosință pentru goelete – vase care aveau nevoie de ape adânci de aproximativ doi metri și jumătate sau poate chiar mai puțin. Vasele mai mari care necesitau adâncimi de peste trei metri puteau ajunge în interiorul continentului cel mai departe până la Middletown, unde guvernul federal înființase în 1784 unul dintre cele patru oficii vamale care să înregistreze profitabilul comerț maritim. Deoarece vasele din vale se aventurau adesea dincolo de Oceanul Atlantic, așa cum *Commerce* se pregătea să o facă, negoțul cu Indiile de Vest a predominat.

Negustorii, constructorii de ambarcațiuni și fermierii din vale colaborau împreună într-o întreprindere lucrativă: fermierii creșteau animale pe câmpiile unde acestea pășteau trifoi, timoftică și alte ierburi; untul, brânza, carnea de vită și de porc le trimiteau împreună cu porumbul, secara, ovăzul și cartofii în Indiile de Vest. De asemenea, expediau cai, care erau legați bine pe punțile vaselor poreclite „*horse jockeys*", și lemn, în special, doage pentru butoaie din stejar, care erau esențiale pentru transportarea zahărului din insulă. De acolo, vasele se întorceau pline cu zahăr, sare, cafea, indigo, rom, precum și cu produse și articole de lux din Europa. Până în anul 1790, când s-a scos în afara legii, unele vase din Connecticut reveneau acasă și cu sclavi, care în această parte a țării lucrau cel mai adesea ca servitori în casă.

Tot acest comerț alimenta industria construcțiilor de nave și maritimă și crease un flux continuu în cursul inferior al Connecticutului. Binecuvântat nu doar cu ferme bogate, ci și cu arbori de esență tare, care îi înnebuniseră pe constructorii ambarcațiunilor Marinei Regale în vremurile coloniale, era cel mai important centru comercial de construcții navale situat

între New York și Boston. Peste decenii, mii de mici și mari ambarcațiuni ieșiseră pe bandă de aici. Adesea vopsite în culori închise cu o singură dungă, roșie, albă sau albastră pe lateral, goeletele și fregatele erau oarecum rotunjite la prova și admirate mai degrabă pentru rezistența lor, decât pentru viteză. Pe la 1815, malurile și dealurile împădurite de-a lungul cursului inferior al fluviului fuseseră despădurite intens de fermieri și de constructori navali. Tăietorii de lemne trimiteau în josul apei bușteni pentru construcția vaselor din locuri situate tot mai la miazănoapte. Cererea pentru vase noi creștea constant, iar constructorii încercau să îi facă față.

Marinarii candidați au apărut imediat pentru a completa personalul ambarcațiunilor. *Commerce* a avut un echipaj de elită, pe măsura reputaților ei proprietari și a bine-văzutului ei căpitan. Bill Porter, un individ puternic și prietenos, în vârstă de 31 de ani, provenea din Windsor, cel mai adânc port din Lower Valley. James Clark din Hartford era un veteran al companiei eroului american de război Daniel Ketchum, din Regimentul 25 de Infanterie, care se distinsese în campania din 1814, din Peninsula Nicaragua. Înalt de 1,78 metri, Clark s-a înrolat cu gradul de caporal și a fost numit sergent, era brunet, avea ochii deschiși la culoare și o cruce tatuată pe braț. Bucătarul bricului *Commerce*, Dick Deslisle, un negru liber, fusese slujitorul lui Ketchum.

Tommy Burns, în vârstă de 41 de ani, unul dintre cei mai bătrâni membri ai echipajului, era originar din localitatea Hadlyme din aval. În 1813, la New London, el servise ca gornist în Compania 6 din Regimentul 33 de miliție din Connecticut, pe atunci, condusă de căpitanul Calvin Comstock. După aceea, s-a întors la munca sa, la ferma socrilor săi din Mount

Parnassus. În primăvara lui 1814, Lillis, soția lui, s-a îmbolnăvit și a murit subit. Îndurerat, Burns a părăsit curând ferma și s-a mutat la Hadlyme. A fost din nou convocat de miliția locală în august. La sfârșitul războiului, a decis să plece pe mare, mai degrabă decât să se întoarcă la ferma care i-ar fi răscolit amintiri dureroase.

Marinarii necalificați Francis Bliss și James Carrington completau numărul marinarilor de carieră, cei care stau de veghe. Marinarii de categoria întâi, ca Porter, Clark, Robbins și Burns, puteau să strângă pânzele, să cârmească și să o zbughească, pe o mare agitată, să dea drumul sau să micșoreze o velă, la fel de natural cum cei mai mulți oameni se plimbă pe trotuar. Marinarii necalificați, aflați la începutul meseriei sau incapabili să progreseze, încercau să rezolve sarcini care solicitau mai puțină îndemânare, cel mai adesea pe punte sau sub ea: ridicau ancora, strângeau parâmele și spălau pe jos de câte ori era necesar.

Cu toții cunoșteau fiecare cotlon al celei mai lungi ape curgătoare din New England. Maluri stâncoase, insulițe, vârtejuri, bancuri de sedimente, copaci scufundați, gurile de vărsare ale pâraielor, precum și stâlpi din lemn care delimitau canalul, toate erau semne de drum ale marinarilor. Pâraiele de primăvară produceau mereu schimbări, uneori neînsemnate, alteori majore. Ofițerii și marinarii rămâneau vigilenți la toate acestea, precum și la traficul complex de pe fluviu. Pescari, cherestegii, lucrători de la carierele de piatră și negustori – care foloseau veliere mici și goelete mai mici decât *Commerce* – treceau prin canalele navigabile. Șlepurile cu fundul plat ale luntrașilor, fiecare pus în mișcare de un vâslaș iute, făceau curse de pe un mal pe altul, transportând cai și căruțe, așa cum o făceau de aproape două secole.

În acea seară, ploi scurte de primăvară au căzut în Lower Valley. A plouat și ziua următoare, în 3 mai. Unul dintre marinari, James Clark, în vârstă de 24 de ani, care fusese lăsat la vatră din armată și își văzuse din nou familia, soția Ruth și cei doi copii, doar în urmă cu șase săptămâni, și-a aniversat ziua de naștere în ziua aceea. În Upper Houses, Phoebe Riley năștea un băiețel, pe care împreună cu soțul se înțelesese să îl boteze Asher, după tatăl lui James. Dacă nu apăreau motive neprevăzute de întârziere, căpitanul urma să își vadă fiul înainte de a împlini șase luni.

Din Middle Haddam, în dreptul cheiului Middletown-ului, au cârmit puternic spre tribord, iar fluviul i-a tras spre sud și apoi, neîntrerupt, spre sud-est. Apa sărată ajungea la 26 de kilometri în amonte, până la East Haddam. Aici se unea cu apele râului Salmon, lărgind Connecticut-ul, într-un loc care nu era mai puțin încântător decât estuarul său, unde vietățile fluviului se amestecau cu cele ale mării. Cu greu un marinar din Valley ar fi putut pătrunde în această porțiune a fluviului fără ca inima să îi bată puternic la auzul țipetelor pescărușilor și la mirosul aerului marin care îi umplea plămânii. „*Commerces*", așa cum vor fi numiți marinarii bricului *Commerce* – de parcă ar fi fost niște părți componente ale vasului – nu făceau excepție.

Într-o atmosferă de bună dispoziție tot mai pronunțată, stăteau la taclale și fredonau cântece. Cu toate acestea, orice plecare din Lower Valley le provoca sentimente amestecate. Pentru ei, niciun peisaj nu era mai verde și mai sănătos, sau mai plin de fețe prietenoase, ca acesta. Unii dintre ei lăsau în urmă tinere frumoase, alții urmau să se întoarcă pentru a găsi copii noi în familie. Sau, asemenea tatălui lui Horace, puteau să nu se mai întoarcă deloc. Puține familii din vale nu au fost

ocolite de asemenea necazuri. Febra îi ucisese pe mulți marinari în Indiile de Vest. Mult prea adesea o ambarcațiune dădea peste un banc de nisip nemarcat sau era lovită de vreo furtună apărută din senin și nu se mai auzea de ea niciodată. Triburi ostile, „salvatori" gata să ia gâtul și piraţi stăpâneau locurile izolate din lumea mare.

Totuși, acum plecarea lor parcă era mai degrabă veselă, decât tristă. Peste ani, marinarii se obișnuiseră să întreprindă două-trei voiaje dus-întors pe an până în Indiile de Vest. Așteptau de multă vreme călătoria și aerul rece și întăritor din nordul Atlanticului – ca să nu vorbim de schimbarea norocului. Activitatea, conversația și peisajul îi țineau conectați în prezent, în timp ce mirosul pătrunzător al lemnului ars de esență tare, de Connecticut, cu care erau obișnuiți, încă se simțea de pe malurile fluviului.

În ciuda tinereții sale, Archie Robbins, al cărui tată, Jason, fusese căpitan de mare la Wethersfield, cunoscuse momente grele pe mare și avea destule povești de istorisit. În șase ani, Robbins fusese arestat și încarcerat de trei ori de către britanici. În februarie 1813, fregata *Surprise* a atacat și capturat un vas comercial pe care lucra Robbins și care trebuia să ajungă în Saint-Barthélemy, o posesiune suedeză din Insulele Sub Vânt din Indiile de Vest. S-a întors la New York la bordul unui vas care transporta prizonieri de război. În toamna acelui an, aflându-se din nou în drum spre Saint-Barthélemy, a fost prins în blocada asupra localității New London. De data aceasta a fost trimis la Halifax, unde a fost deținut timp de două luni. În cea de-a treia încercare de a ajunge la Saint-Barthélemy, Robbins, care fusese tocmit de un negustor newyorkez să rezolve niște afaceri pentru el, s-a urcat cu înțelepciune la bordul

unui vas suedez neutru și a reușit să ajungă la destinație, dar când s-a întors în nord, îmbarcat pe un vas american, a fost capturat de bricul *Borer*.

Oricum ai privi cazul său, Robbins avusese un ghinion teribil, care a culminat cu cele 18 luni petrecute în închisoarea britanică Halifax de pe insula Melville. Acum era sigur că îl așteptau vremuri bune. A descris *Commerce* drept „un vas robust, nou", iar pe proprietarii săi drept niște negustori foarte respectabili. Îl cunoștea pe căpitanul Riley ca pe un om cu experiență și un comandant iubit. De asemenea, prin mama lui, Honor, născută Riley, Robbins avea legături cu ofițerul său superior, ale cărui mătuși se măritaseră cu unchii lui Robbins.

La rândul său, și căpitanul Riley se afla într-o perioadă de recul. Intrase în conflict cu politica internațională care a afectat vasele comerciale din țările neutre în timpul Războaielor Napoleoniene. De Crăciun, a plecat din New York la comanda vasului de comerț *Two Marys* cu destinația Nantes, un port situat la gura de vărsare a fluviului Loara din Franța, de unde se întorsese recent. În timp ce Riley era pe mare, Napoleon a semnat rușinosul Decret de la Milano, care le acorda francezilor dreptul de a ataca vase aparținând statelor neutre.

În apele internaționale, Riley a fost oprit de două crucișătoare britanice. Primul era *Agincourt*, care a urmărit și a tras în *Two Marys* în 14 ianuarie 1808. Luându-și o atitudine de superioritate, căpitanul marinei regale a urcat la bordul vasului comercial, prevenindu-l pe Riley să nu intre în vreun port francez sau controlat de francezi. A notat această avertizare în jurnalul de bord al vasului. Indignat, Riley a cerut să i se spună prin ce drept păși se pe puntea unui vas dintr-o țară neutră și să profereze astfel de amenințări, dar nu a primit niciun răspuns.

Cinci zile mai târziu, goeleta *Pilchard* a procedat la fel în golful Biscaya. Când un al treilea vas de război a deschis foc, Riley a intrat în portul francez Belle-Île. Acolo, autoritățile au verificat jurnalul de bord, în care se consemna că îi permisese unui ofițer britanic să urce la bord. Folosindu-se de acest pretext, au confiscat bricul și încărcătura sa ca pradă de război, în timp ce Riley urmărea totul cu o furie neputincioasă. Următorii doi ani i-a petrecut în Europa, încercând să-și rezolve problemele, dar în final birocrația stufoasă, pentru care francezii încă de pe atunci erau faimoși, l-a înfrânt. Când s-a întors acasă la soție și la cei doi copii, în 1809, era falit.

Așa cum Riley a arătat mai târziu într-o petiție înaintată Congresului, caracteriza comerțul american „lipsit de vigoare și mărginit; multe dintre stabilimentele comerciale erau distruse; capitalul individual, creditul și resursele aproape epuizate sau paralizate de conflictul permanent al puterilor aflate în război și de măsurile adoptate de Statele Unite ale Americii cu scopul contracarării politicii comerciale a Angliei și a Franței”[2]. Era imposibil să faci comerț în mod legal.

Pe măsură ce datoriile lui Riley creșteau, Josiah Savage i-a împrumutat 500 de dolari în schimbul proprietății și a casei de la Prospect Hill. Riley le datora 2 200 de dolari comercianților newyorkezi N&D Talcott și alte câteva sute de dolari celor de la Eells Child Co. și altor creditori din Middletown. Toți l-au dat în judecată și împotriva lui s-au pronunțat sentințe. Era în pericol permanent să fie privat de dreptul de achitare a ipotecii. Șeriful din Middlesex County îi lăsa la ușă hotărârile judecătorești și îl amenința că îl duce la închisoarea datornicilor, la Hartford.

Riley s-a străduit să găsească o soluție pentru a face rost de bani și a-și păstra prețuitul său cămin. După ce i-a trimis

celebrului profesor de chimie de la Yale, Benjamin Silliman, apă minerală dintr-un izvor aflat pe proprietatea sa, pentru ca acesta să evalueze calitățile ei curative, a desenat pe hârtie schița unui mare centru balnear, dotat cu băi publice. Încrezător, a plantat 42 de plopi pentru a înfrumuseța viitorul său stabiliment, despre care își imagina că avea să rivalizeze cu faimosul Stafford Springs Hotel din Willimantic. Dar nu a fost să fie. Nu a făcut față datoriilor. A speculat financiar casa și terenul până când le-a pierdut. Riley își refăcuse parțial credibilitatea, dar a rămas bântuit de amintirea eșecului său.

Miercuri, 4 mai, ploaia s-a oprit și norii s-au ridicat, dar vântul bătea dinspre sud, izbind vasul cu greement pătrat. Se aflau lângă Potapaug, un centru de construcții navale care încă nu-și revenise după ce fusese incendiat de britanici, în Vinerea Mare din 1814. Vase în valoare de 200 000 de dolari arseseră atunci – cea mai grea pierdere financiară cauzată de război, conform unor estimări. Scheletul carbonizat al masivului vas *Osage*, de 344 de tone, încă se ivea din mâlul Șantierului naval Williams din North Cove, o amintire îngrozitoare a acelei nopți.

În timp ce treceau prin renumitul Hayden Yard și printr-o mulțime de mici șantiere navale, devenea clar că se practica în continuare construcția corăbiilor din materii prime. Încălziți de obișnuitul păhărel de rom, ca să reziste primăverii răcoroase, mânuind fierăstraiele câte doi, oamenii transformau buștenii în scânduri lungi. Ciopleau cepuri cu barda și băteau piroane, forjate de fierari chiar la fața locului. Alții coseau pânza de vele în atelierele de velărie și făceau tachelajul pe terenul unde se confecționează frânghii.

În 5 mai, briza și-a schimbat direcția favorabil către nord-vest și, în ziua următoare, *Commerce* a ajuns la ultima porțiune de

fluviu care se parcurgea în drum drept, cu vântul bătând în rafale peste traversa de la tribord.

La Lyme, oamenii au căutat cu privirea bacul de la Tilleye's Point, în timp ce se pregăteau să treacă prin apele puțin adânci de la gura de vărsare a Connecticut-ului, largă de o milă. Colmatată cu bancuri de nisip, porțiunea aceasta a fluviului era cea mai complicată. Bricul *Commerce*, ca orice corabie, a rămas pe canalul navigabil dinspre malul vestic, în dreptul localității Saybrook, până când a trecut de farul de lemn de la Lynde Point, de unde începea strâmtoarea Long Island. După ce a scăpat de bancurile de nisip și a intrat în apele adânci, bricul a plutit agale circa 64 de kilometri la est, de-a curmezișul strâmtorii Long Island, și, ocolind farul din Montauk, a ajuns în Oceanul Atlantic.

Riley se întorcea pe mare, era din nou în mediul său, unde, la fel ca alții înaintea sa, își făcuse un nume, strânsese o avere frumușică, chiar dacă vremelnică, și unde i-ar fi plăcut să moară.

La prima sa călătorie pe mare, la bordul unei goelete din Indiile de Vest, Riley fusese băiat de serviciu, rol care acum îi revenea lui Horace Savage. De atunci, puține lucruri avuseseră vreun sens mai important decât frăția dintre marinarii și comercianții care lucrau în zona fluviului Connecticut. Era mulțumit că putea să îi ia locul vechiului său prieten William Savage și că putea să ofere fiului acestuia un început în viață care i-ar fi plăcut tatălui său.

Capitolul 2

Semne prevestitoare

Anul 1815 a însemnat un moment istoric crucial pentru înflorirea Statelor Unite ale Americii. Odată cu sfârșitul Războiului din 1812, țara a intrat într-o perioadă de transformare care a avut la bază revoluția din domeniul transporturilor și industriei. Nava cu aburi inventată de către Robert Fulton începuse să circule în golful Hudson din 1807. În 1811, folosind noua tehnologie, *New Orleans* a parcurs distanța de la Pittsburgh până la New Orleans. Cu ajutorul mașinii cu aburi, o nouă generație de vase comerciale au populat fluviile Americii, iar atelierele industriale s-au înmulțit de-a lungul Văii fluviului Connecticut.

Totuși, schimbarea se producea gradual, iar corăbiile cu vele au fost folosite de-a lungul secolului al XIX-lea. Pentru marinarii bricului *Commerce*, a cărui situație simboliza în multe feluri începutul sfârșitului epocii corăbiilor cu vele, această perimare amenințătoare nu era evidentă.

Pentru Riley, să navigheze în largul oceanului însemna pentru totdeauna libertate și șansă. Pe când era copil, îl urmărise pe tatăl său cum se chinuia să asigure traiul celor 13 copii ai săi, muncind la fermă. Îi ajutase pe el și, mai târziu, pe vecinul său să planteze și să recolteze, chiar dacă ar fi trebuit să fie la școală, precum ceilalți copii de vârsta lui. Nu s-ar fi întors

niciodată la muncile câmpului, dacă ar fi avut altă șansă. Nici revenirea recentă a lui Napoleon din insula Elba, unde fusese exilat pentru scurtă vreme, anunțată de ziare cu puțină vreme înainte ca bricul să părăsească rada, nici amenințarea atacurilor piraților berberi de pe coasta nordică a Africii nu i-ar fi scăzut entuziasmul care îl cuprinsese la gândul noului său periplu.

După ce Tratatul de la Gent a pus capăt Războiului din 1812, unele chestiuni inițiale au rămas nerezolvate. Comercianții americani au rămas precauți. Consecința războiului „scump și sângeros", se lamenta în februarie 1815 editorialistul ziarului *Courant Connecticut*, publicația principală din Lower Valley, a fost anularea drepturilor comerciale acordate coloniilor britanice în Indiile de Est și de Vest, ceea ce, oricum, nici după independență, nu fusese un lucru sigur. „O corabie americană care intra preț de o ligă marină pe coasta unei colonii britanice, avertiza autorul, va fi pasibilă să fie atacată și capturată."

Totuși, în timpul războiului, dominația britanică asupra mărilor a fost pusă la încercare. Deși Statele Unite ale Americii nu au contracarat blocada impusă asupra coastelor sale, fregatele marinei sale, căreia nu i se dădeau prea multe șanse de succes, au câștigat majoritatea bătăliilor, uluindu-i pe britanici și lumea întreagă. După cum remarca scriitorul și istoricul naval James Fenimore Cooper: „Cei mai destoinici și curajoși căpitani ai flotei engleze erau gata să admită că o nouă putere apărea pe mare".

Războiul îi furnizase tinerei națiuni „o încredere de sine care era mult de dorit", a adăugat Cooper, „dar care, în final, probabil, a degenerat într-un sentiment de respect de sine și de siguranță care nu se aflau în afara pericolului". Marea Britanie și-a construit imperiul său comercial bazându-se pe cea mai puternică marină cunoscută până atunci. Negustorii

americani au compensat lipsa infrastructurii și a experienței, prin avantajul pe care l-au avut datorită bogățiilor Americii: solul fertil, materiile prime și spiritul întreprinzător. Dar pentru a putea intra în competiție mondială, comerțul american trebuia apărat.

În timpul Războiului din 1812, vasele statelor berbere din nordul Africii – încurajate de britanici, care promiseseră să distrugă marina americană lipsită de experiență – au atacat și prădat vasele comerciale, aservindu-și echipajele acestora. La câteva săptămâni după ce *Commerce* a pornit în larg, Congresul l-a trimis în expediție pe căpitanul Stephen Decatur, în fruntea unui grup de nave de război, să cucerească statele berbere: Maroc, Alger, Tunis și Tripoli. Înainte de război, americanii acceptaseră cu reticență vechiul sistem al plății tributului pentru obținerea păcii. Acum erau gata să îl schimbe.

La două săptămâni după ce ieșise pe gura de vărsare a Connecticut-ului, *Commerce* a ajuns în Bahamas, zărind insula Great Abaco și trecând a doua zi prin dreptul Hole in the Wall, o „stâncă având o scobitură remarcabilă" la capătul sudic al insulei. Apele albastre ale Atlanticului erau liniștite, marinarii fiind mulțumiți că nu erau evenimente deosebite și că erau pe mare.

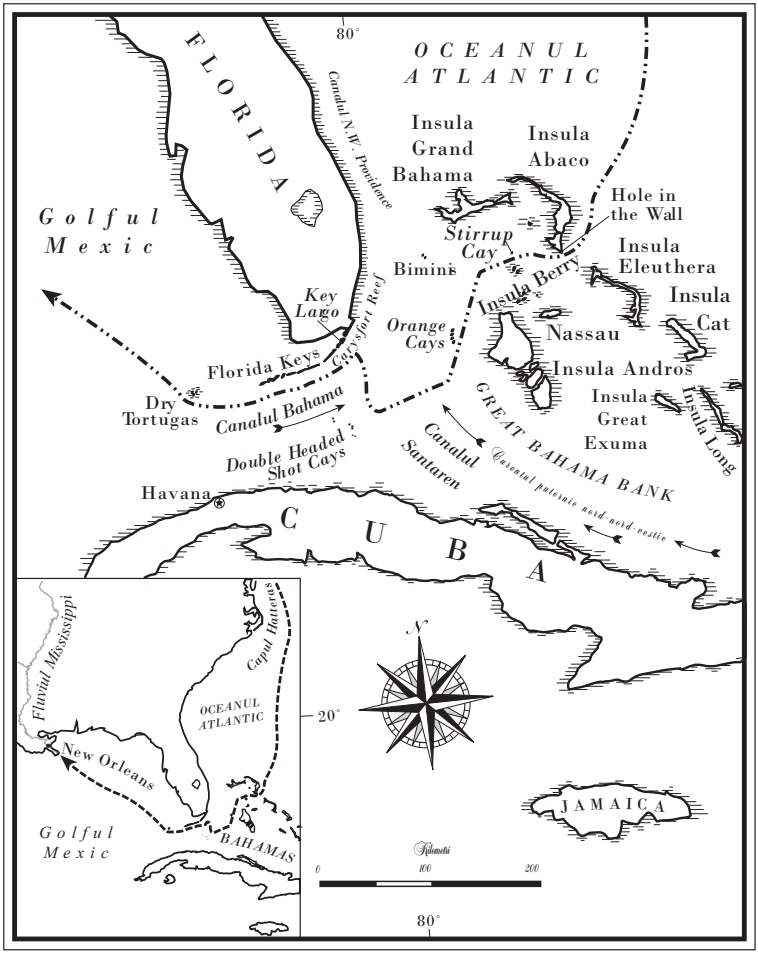
Bricul a intrat apoi în apele transparente ale Great Bahama Bank, care în unele locuri nu este mai adâncă de 6 metri. Păcălite de peisajul frumos al fundului oceanului, multe vase au avut accidente în această porțiune periculoasă, din cauza contracurenților și a bancurilor de nisip primejdioase. După cum îi avertiza pe marinari *Colombian Nagivator* în 1819, principalele ocupații pentru locuitorii acestor regiuni erau comerțul pe țărm, pescuitul, vânarea broaștelor țestoase și

căutarea epavelor. Băștinașii erau autorizați de guvernator să desfășoare acțiuni de salvare a naufragiaților. Primeau un procent din tot ceea ce reușeau să salveze și erau destui cei care trăiau din această îndeletnicire.

Riley, care anterior navigase de multe ori până la New Orleans, a traversat canalul Northwest Providence cu apele sale repezi până în insulele Berry, trecând spre Great Stirrup Cay, punctul cel mai nordic al acestui grup de recifuri de corali și insulițe, cârmind către vest-sud-vest pe distanța de 58 de kilometri, apoi sud-sud-vest pentru 193 de kilometri. Conform revistei *Navigator*, o autoritate în materie de navigație, aceasta era cu aproximație ruta standard stabilită de căpitanul Ferrer în 1800 și potrivită pentru ambarcațiunile de mici dimensiuni. În 22 mai, marinarii bricului *Commerce* au zărit la tribord următorul punct de referință, Orange Cays – un grup de patru insulițe acoperite de tufișuri, având două stânci golașe.

Riley a direcționat bricul departe de bancul de nisip, la o distanță de 4,8 kilometri. Acum a cârmit la vest-sud-vest către Double Headed Shot Cays. Revista *Navigator* îi plasa la aproape 72 de kilometri distanță și îi sfătuia pe marinari să facă manevra „S-V către S", care însemna că Riley stabilise cursul puțin mai la nord decât recomandau editorii.

După-amiaza, din cauza lipsei de activitate a vânturilor, *Commerce* s-a oprit în locul de intersecție a canalelor Bahama și Santaren. Căldura de peste zi și frustrarea marinarilor au scăzut spre seară, când a început să se simtă briza mării. Riley dorea să profite de acest vânt favorabil și să recupereze timpul pierdut. Să se apropie de Double Headed Shot Cays pe timpul nopții era o chestiune riscantă. Aceste insulițe situate la sud de Bimini nu erau foarte bine cartate. *Navigator* avertiza: „În caz că navigați noaptea printre aceste recifuri, păstrați cu orice preț distanța față de ele: sunt câteva stânci golașe, probabil (…)

vreo 120, de dimensiunea unei corăbii, iar altele mai mici". Recomanda marinarilor să amâne trecerea pe acolo până în zori.

Dar era o noapte strălucitoare și splendidă. Luna, aproape plină, apăruse imediat ce soarele asfințise. Riley a rămas pe punte, scrutând orizontul toată noaptea, privind cu îngrijorare, fără să știe cât de mult își schimbase cursul curentul puternic

din nord-nord-vest în acea după-amiază. Era sigur că ar fi trebuit să fi ajuns deja în dreptul recifurilor. La 4 dimineața, a concluzionat că trecuseră în siguranță de acestea. Deși încă simțea o nemulțumire că nu reușise să zărească flotila de insulițe care formau un canal greu de străbătut către mare, era frânt de oboseală. În silă, i-a predat comanda lui George Williams, în timp ce el a mers sub punte să se odihnească. Înainte să coboare în dormitorul său îngust, al cărui pat era dotat cu saltea de puf (unul dintre puținele privilegii de pe vas), i-a amintit lui Williams să se uite atent împrejur la țărm, la talazuri (sau ape învolburate).

După aproape o oră, o izbitură la chilă l-a trezit pe Riley din somnolență. Sunetul ascuțit al lemnului în contact cu reciful de corali i-a înmuiat picioarele în timp ce se dădea jos din pat. În clipa următoare, urca scara grăbind spre punte. Afară era lumină. „Cârmește la tribord", a strigat la cel aflat la timonă. „Toți marinarii pe punte", a ordonat. Cu nervii întinși la maximum și tremurând, a strâns informații cruciale din jur: bricul avansa cu 10 noduri (18,5 km/h) spre sud-vest, pământ la nord, talazuri în față și la sud. A pus mâna pe timonă și a tras puternic de ea spre babord. În același timp, le-a cerut marinarilor să lase velele, dar, în schimb, să oprească motorul, și să pregătească ancora pentru a fi coborâtă în apă.

Din nou reciful de corali de sub ei a zgâriat chila bricului și, după o tăcere agonizantă, a făcut-o iar. *Commerce* plutea deasupra recifului, în ape adânci de patru metri și jumătate. Slavă Domnului, era liniște. În apele care creșteau și scădeau, chila era izbită de coralii tari ca piatra și ascuțiți ca niște lame. „Lăsați ancora", a urlat Riley. *Commerce* se odihnea. Marinarii au coborât velele. Riley a ordonat ca o barcă mică să fie lăsată la apă. Împreună cu patru oameni au căutat un culoar prin recif. În

apele adânci ale recifului de la tribord, s-au uitat după un pasaj. Riley s-a întors la bric, a ordonat ca vasul să fie întors și bricul a început să se deplaseze. Pe la 7 dimineața, starea de urgență încetase, bricul naviga către New Orleans, dar Riley era preocupat. În îndelungata sa experiență pe mare, niciodată nu intrase într-un asemenea bucluc cu o ambarcațiune. Furios, a studiat harta și jurnalul de bord, uimit să vadă că singura explicație posibilă era că fuseseră împinși de curent – sau, după cum a spus el, „*horsed**" – peste 96 de kilometri, spre partea expusă vântului, timp de 16 ore, aproape 7,4 km pe oră, atât de departe, încât putea să fie înghițit de amenințătorul Recif Carysfort, un cimitir al vaselor aflat la marginea Curentului Golfului, la vreo 11 km de Key Largo. Încă două minute, a calculat el, și *Commerce* ar fi fost azvârlit în colțul sud-vestic al recifului.

Totuși, Riley nu și-a mustrat echipajul, nici nu s-a învinovățit pe sine. „Menționez acest incident, a consemnat el mai târziu, ca să avertizez navigatorul de pericolul care îl paște când vasul se deplasează prin acești curenți, unde nu se poate pune baza în niciun calcul și unde nimic, în afară de observarea adâncimii apei și o bună supraveghere, nu te poate salva de la consecințe fatale." A fost primul semn de ghinion pentru oamenii de pe *Commerce*.

Acum, bricul naviga spre sud-vest, pe lângă Florida Keys, la o distanță de peste 22 de km de acestea și la o adâncime liniștitoare de vreo 55 de metri. În 24 mai, pe la prânz, a ocolit Dry Tortugas, mănunchiul de insulițe care marchează intrarea în golful Mexic, la o adâncime a apei de 18 metri[1].

* Joc de cuvinte intraductibil: „*horsed*" – „călăriți", în original, în limba engleză (n. tr.).

Două zile mai târziu, *Commerce* a ajuns la gura fluviului Mississippi, la Balize, o insulă joasă, mlăștinoasă, care era atât de plată, încât marinarii vedeau la început de la distanță doar steagul american fluturând pe un băț care țâșnea drept din mare. Aici, bricul a fost întâmpinat de un barcagiu, care a trecut-o pe lista oficială a „sosiților".

Cincizeci și trei de kilometri mai departe, Riley a prezentat documentele, așa cum se obișnuia, ofițerului care deținea comanda fortului St. Philip, lângă mlaștinile cu apă sălcie de la Plaquemine Bend. *Commerce* a înaintat pe lângă bancurile înșelătoare 13 km spre nord, unde pământul era atât de îngust, încât la o înălțime de doar câteva varange* în susul hobanelor, Riley putea vedea marea la mai puțin de o împușcătură de muschetă distanță.

Având o experiență îndelungată de navigație pe vigurosul fluviu, Riley și-a potolit într-o oarecare măsură egoul pe distanța de 175 de km până la New Orleans. Era o artă să înoți contra curenților combinați din zona Ohio, Missouri, Illinois și a celor peste zece râuri care formează Mississippi, mai ales în toiul primăverii. Cu un vânt favorabil, era esențial să călătorești dintr-un loc în altul, evitând pe cât posibil meandrele, și astfel, nu numai că se scurta distanța voiajului, ci se și reduceau efectele curentului și se ocoleau copacii scufundați de-a lungul bancurilor mohorâte care puteau găuri fundul vasului și încurca ancorele.

La fel ca pe fluviul Connecticut, marinarul de veghe de la prova trebuia să rămână vigilent la potențialele pericole. Un căpitan în stare de alertă făcea frecvent măsurări ale adâncimii apei pe măsură ce vasul se apropia de fiecare punct. Dacă era

* Grinda transversală a fundului unei ambarcațiuni (n. tr.).

vânt ușor, echipajul era pregătit să țină un garlin*, o frânghie groasă de aproape 13 centimetri, pe care să îl lege de copaci, ceea ce era de preferat ancorării, de vreme ce permitea o mai rapidă reacție în cazul unui vânt favorabil și elimina posibilitatea încurcării ancorelor.

Până la urmă, echipajul vasului era constituit din marinari de apă dulce, iar Connecticut-ul, la rândul său, putea fi periculos de străbătut, în cel mai rău caz putând fi vorba de remorcare de pe malul fluviului. În timp ce vasul înainta în amonte, spre Mississippi, a trecut pe lângă nave ce plecau de acasă spre toate direcțiile: Mobile, Pensacola, Bay St. Louis și Liverpool. Riley și-a chinuit echipajul, întrecând zeci de vase care se îndreptau spre nord și a ajuns la New Orleans în prima zi a lunii iunie.

Recent cumpărat de SUA de la Franța după ce fusese ocupat de spanioli timp de patru decenii, orașul fremăta de populația de 25 000 de locuitori, atât de diverși, încât revista *Navigator* a declarat că nicio localitate de dimensiunea sa din întreaga lume nu se caracteriza printr-un „contrast mai mare al obiceiurilor, limbilor și înfățișării oamenilor". Remarca, de asemenea, că puține locuri rivalizau cu New Orleans în privința „plăcerii sau… a profitului".

Timp de trei săptămâni, cei de pe *Commerce* s-au distrat pe țărm, unde marinarii se îmbăiau la proaspăt inauguratul Navy Hotel, mâncau cu un dolar la Irish Coffee House, iar cu cinci dolari cumpărau ca amintire gravuri cu generalul Andrew Jackson, eroul bătăliei de la New Orleans, ultima luptă din timpul războiului, una inutilă, de vreme ce s-a desfășurat după semnarea Tratatului de la Gent, dar înainte ca veștile să

* Parâmă folosită pentru legarea vaselor (n. tr.).

traverseze Atlanticul[2]. Puteau achiziționa cizme căzăcești la modă din Pittsburgh, ultimele modele de pălărie din Leghorn sau cognac vechi adus din Franța. Locuitorii mai rezervați ai orașului puteau sta deoparte și privi toată această harababură. New Orleans acționa ca un magnet pentru oameni de nimic, haimanale, fugari și refugiați din întreaga lume. La două zile după ce au sosit, autorul unui editorial din *Louisiana Gazette and New-Orleans Mercantile Advertiser* critica „proasta administrare" a orașului. „La aproape fiecare pas podurile sunt fisurate și mizeria care se strânge pe stradă și în jgheaburi întrece orice (altă) localitate aflată în administrarea Statelor Unite ale Americii: de fapt, în orice privință curățenia lasă de dorit, s-a plâns autorul. Imoralitatea și desfrânarea (dacă este contra cost) sunt îngăduite – și agenții de pază ai orașului îi protejează pe cheflii, arestându-i pe toți cetățenii care se amestecă în treburile lor."

Destul de desele anunțuri publicitare din *Gazette* pentru sclavi fugiți și marinari care încercau să scape de brațul legii contribuiau la aspectul de oraș în care domneau nelegiuirile. Recompensa pentru un sclav fugar era de aproximativ 30 de dolari, iar pentru dezertorii din marină de 15 dolari. Riley trebuie să fi văzut anunțul unui proprietar de plantație care îi avertiza pe căpitani să nu ofere adăpost pe vas unui sclav fugar chipeș și bine legat, pe nume Shadrack, care putea fi identificat după cicatricea mică de pe frunte și arsurile de pe mână. Un alt anunț din *Gazette* se referea la un fugar *mulatto** pe nume Tom, care s-ar fi putut da drept om alb.

Sclavii puteau fi cumpărați la licitațiile care erau des organizate la diverse cafenele. Reclame precum aceasta: „Negresă, în

* „Mulatru", în limba spaniolă (n. tr.).

vârstă de vreo 19 ani, și copilul ei de 15 luni" și alta, redactată cu un sarcasm aparent neintenționat, despre „un băiat negru pe nume «Liberty»", atrăgeau atenția potențialilor cumpărători la vânzările publice.

Riley a anunțat Talcott & Bowers, o bine-cunoscută agenție comercială, despre sosirea sa, și peste două zile firma a publicat un anunț în ziarul *Louisiana Gazette*, scris parțial în engleză, parțial în franceză, al cărui titlu cu litere mari – „America, comerțul și libertatea" – exemplifica spiritul acelor zile. Reclama, care a apărut în partea de sus a paginii de deschidere a ziarului, în dreapta, înștiința că bricul, „puternic și rapid", era capabil să transporte 16 000 de butoaie și gata să primească o încărcătură în trei zile.

Între timp, a descărcat cărămizile și fânul, cărora le făcuse publicitate Talcott & Bowers. În New Orleans, căpitanii puteau să-și umple vasele cu orice marfă, inclusiv o grămadă de 200 de piei de urs, disponibile când Riley a ajuns în port. Fiind supraveghetor cu experiență al încărcării unui vas comercial, Riley ar fi avut la dispoziție o paletă largă de bunuri pe care le-ar fi putut transporta în etapa numită Middle Passage pe ruta triunghiulară*. Ar fi avut scrisori de recomandare la New Orleans și în alte porturi europene, în baza bunei reputații a lui Justus Riley și a lui Josiah Savage. Deși proprietarii s-ar fi bizuit pe discreția lui Riley ca să realizeze cele mai bune afaceri aici, ei i-au dat, poate, instrucțiuni detaliate în privința mărfurilor de care aveau nevoie în depozitele lor din Hartford și

* Middle Passage era cel de-al doilea segment al călătoriei comerțului cu sclavi. Cu ajutorul rutei triunghiulare (sau comerțul triunghiular), negustorii transportau mărfuri manufacturate din Europa în Africa, sclavi din Africa în America, respectiv materii prime din America în Europa (n. tr.).

Middletown. Talcott & Bowers i-au înmânat o încărcătură de tutun și făină, pe care urma să o ducă în Gibraltar, „în principal mărfuri", potrivit lui Riley, ceea ce însemna că proprietarii bricului erau compensați pentru transportul mărfurilor și nu împărțeau nici riscul, nici profitul realizat din vânzarea acestora la sfârșitul călătoriei.

Sălbatic și agresiv, dar extrem de elegant, pe jumătate cosmopolit, pe jumătate situat la hotar, New Orleans era o așezare care oferea oportunități. Cei doi marinari necalificați, Francis Bliss și James Carrington, au cerut să fie eliberați de contract ca să profite și ei de șansa lor. Archie Robbins și-a amintit doar că „au obiectat împotriva unei călătorii în Gibraltar, pentru care vasul fusese antamat". În locul lor, John Hogan și James Barrett, doi marinari necalificați din Portland, Massachusetts (în prezent, Maine), s-au hotărât să-și încerce norocul pe vasul *Commerce*. Riley a dat comanda ca vasul să înceapă călătoria către Gibraltar în 24 iunie, la șase zile după ce Wellington l-a învins pe Napoleon la Waterloo, o știre care nu ajunsese încă în America[3].

În timpul traversării Atlanticului, oamenii au avut timp să se familiarizeze unii cu ceilalți, aflându-și tabieturile, tertipurile și calitățile. Porter și Robbins au devenit buni prieteni. Burns și-a folosit din plin talentul muzical. Clark și Deslisle au amuzat echipajul cu poveștile lor de război. La Chippawa, la 3,7 km de cascada Niagara, compania lui Ketchum rezistase împotriva unui inamic de trei ori mai numeros, în luptele crâncene din păduri contra englezilor. În timpul bătăliei de la Lundy's Lane, cea mai sângeroasă purtată vreodată pe pământ canadian, care a pus capăt ofensivei americane în colonia britanică loialistă, au întins o capcană la Portage Bridge și l-au

capturat pe generalul britanic Phineas Riall, dar și o parte a statului său major. În timpul acțiunii, Riall a fost rănit la brațul drept, ceea ce i-a buimăcit pe adversari.

Locuitorii conservatori din Connecticut manifestau reticență față de poveștile de familie cu o anumită tradiție. Așa cum familiile Savage și Riley aveau o istorie comună de călătorit pe mare, la fel aveau și familiile Riley și Robbins. Una dintre povești cu siguranță stârnea oricând hohote de râs. Când Frederick Robbins, unchiul lui Archie, a decis să-și servească în continuare țara, la bordul unei corăbii de corsari, l-a rugat pe vecinul său, căpitanul Jabez Riley, să ia comanda vasului. Este greu de închipuit două persoane mai diferite decât ei. Frederick, fermier bogat și veteran din Bunker Hill, era un militar vertical, care în anii din urmă se îmbrăca în haine de catifea cu guler de culoare indigo și cămăși dantelate, se deplasa doar în trăsuri cochete și bea vin franțuzesc din pocale de cristal. Jabez Riley, un marinar grobian căruia nu-i plăceau extravagențele, și-a îngropat banii strânși în livada proprietății sale, departe chiar și de ochii nevestei.

În mod deloc surprinzător, colaborarea lor a fost de scurtă durată. La puțină vreme după debutul primului lor voiaj în afara New London-ului au dat drumul ancorei într-o ceață groasă, doar ca să descopere, în momentul în care vălul de ceață s-a ridicat, că se aflau foarte aproape de o fregată britanică. Cei doi au avut destul timp la dispoziție la bordul vasului-morții *Old Jersey*, cu o proastă reputație, unde au putrezit câteva săptămâni înainte de a fi dați în schimbul unor mercenari din Hessa, deținuți de Washington.

Marinarii bricului *Commerce* se puteau amuza ascultând din nou rezultatul prudenței financiare a lui Jabez. În timpul

ultimei furtuni pe mare, convins fiind că vasul său urma să se scufunde, Jabez a scris un mesaj care dezvăluia locul banilor îngropați și l-a pus într-o sticlă pe care a aruncat-o peste bord, regretând secretomania sa și încrezându-se că un om onest avea să îl găsească și o să-l dea soției sale. Totuși, vasul a reușit să supraviețuiască furtunii, iar Jabez s-a grăbit spre casă, a dezgropat banii și i-a depus la bancă. Când banca a intrat brusc în faliment, căpitanul a blestemat cu amărăciune momentul în care a scăpat cu viață doar pentru a-și aduce soția în pragul sărăciei.

În timpul momentelor liniștite de pe punte, seara sau la asfințit, Riley a avut răgazul să mediteze la propria experiență. S-a gândit la dezastrul vasului *Two Marys*. Să fie prins la mijloc în războiul european fusese un mare ghinion pentru el. Vânat de una dintre tabere, fusese jefuit de cealaltă și forțat să eșueze pe țărm, pe continent. Deși acolo fusese martorul „unor importante operațiuni în arta războiului", amintirile sale cele mai durabile erau despre talentul de a deprinde franceza și spaniola și, așa cum a spus el, „lecțiile la școala nenorocirii, care au avut tendința de a-mi pregăti și disciplina mintea pentru viitoarele greutăți ale vieții".

Bricul a traversat Atlanticul pe o vreme bună, în șase săptămâni, și a pătruns în Mediterana prin strâmtoarea Gibraltar, crăpătura de 58 de kilometri care separă cele două continente și culturi[4]. La punctul cel mai estic al strâmtorii, oamenii de pe *Commerce* au admirat cele două promontorii, legendarele Coloane ale lui Hercule, despre care se spunea că aparținuseră aceluiași lanț de munți, până când fabuloase ființe de o putere nemaivăzută i-au smuls, unind astfel cele două mări. Marinarii aveau două săptămâni la dispoziție să exploreze stânca de

427 de metri a Gibraltarului de pe partea europeană, în timp ce puteau privi capul african Jebel Musa, înalt de aproape 914 metri.

În 13 august, la patru zile după ce a ajuns la Gibraltar, *Commerce* și-a descărcat marfa: făină și tutun. Pe țărm, Riley aranja afaceri cu Horatio Sprague, un negustor din Gibraltar cu care se întreținea la el acasă. Sprague, un licențiat care plecase din Boston, era un bărbat brav și plin de viață, cu un păr ondulat și ușor ciufulit, o față lată și ochi ca de bufniță. El și Riley s-au înțeles de minune. Erau vremuri violente pentru americani în Mediterană. În iunie, escadra lui Decatur a capturat fregata *Mashouda*, cu 46 de tunuri, ucigându-l pe amiralul algerian care teroriza Mediterana și îndemnându-l pe *dey**-ul Algeriei să fie de acord cu înapoierea prizonierilor americani, să facă reparații și să stabilească relații normale – renunțând astfel la dreptul de a primi tribut din partea Statelor Unite ale Americii. În iulie, Decatur, în vârstă de 36 de ani, i-a acordat beiului de Tunis 12 ore să accepte termeni similari. Înainte de a accepta, exasperat, potentatul a exclamat: „De ce trimit tineri sălbatici ca să trateze pacea cu vechile puteri?"

Escadra lui Decatur s-a îndreptat către Tripoli, unde, în 1804, în calitate de locotenent, Decatur devenise cunoscut în urma unui raid îndrăzneț ce avusese ca rezultat incendierea fregatei americane *Philadelphia*, care a eșuat și a căzut în mâinile tripolitanilor. Apoi Decatur a evitat umilința pentru marina americană; acum îl îngenunchease pe Bashaw din Tripoli, printr-o campanie care inaugura o nouă eră a comerțului liber în Mediterana.

---

* Titlu acordat cârmuitorului regenței Algeriei, stat vasal Imperiului Otoman între 1515 și 1830 (n. tr.).

Consulul american în Gibraltar a profitat de entuziasmul general generat de aceste evenimente și l-a rugat pe Riley să accepte pe vas un pasager, un marinar bătrân, lefter, care ardea de nerăbdare să traverseze Atlanticul. Antonio Michel, originar din New Orleans, fusese recent naufragiat în Tenerife, cea mai mare dintre insulele din Canare. Riley a fost de acord, iar Michel a urcat la bord având asupra lui doar hainele de pe el.

De asemenea, Riley l-a întâlnit pe americanul Price, căpitanul goeletei *Louisa*, care tocmai sosise din orașul New York. Vasul fusese contractat pentru un voiaj spre Barcelona și aștepta în golf ca Price să se întoarcă și să o apuce spre est. El i-a spus lui Riley că, dacă îl însoțea până la goeletă, îi oferea un exemplar din revista newyorkeză *Price Current* și niște ziare.

Având nevoie de informație de ultimă oră ca să aprecieze cumpărăturile, Riley a ieșit în golf cu barcazul, împreună cu Porter, Robbins, Barrett și Hogan[5]. Era o după-amiază vântoasă, iar goeleta era departe, la 5,5 km în Strait (sau Gut*), așa cum era cunoscută pe atunci, unde un curent puternic curgea către est. Era întuneric, când Riley a luat obiectele pe care căpitanul Price i le promisese. Price era la fel de nerăbdător să ajungă în Barcelona, pe cât era Riley să se întoarcă în port.

În timp ce Riley și oamenii săi se pregăteau să fixeze catargul barcazului și să-i înalțe vela, au fost izbiți de un val gigantic**; mai târziu Riley l-a numit „marea care te răstoarnă". Au sărit toți peste bord, într-un efort zadarnic de a recupera barca. În contextul în care se însera, iar *Louisiana* prindea viteză

* Strait și Gut – termeni care înseamnă „trecere îngustă", „strâmtoare" în limba engleză (n. tr.).

** Cunoscut și ca val „vagabond", „nebun", „monstruos", acest val, format în mod neașteptat, rar și imprevizibil, poate scufunda chiar și vase de dimensiuni mari (n. tr.).

și ajungea deja la o milă distanță, situația părea dintr-odată înfricoșătoare. Săltând în marea agitată, marinarii strigau și își fluturau mâinile cu un ultim efort disperat de a atrage atenția marinarului de veghe de pe *Louisiana*.

Printr-o întâmplare norocoasă, vântul le-a purtat vorbele. Căpitanul Price le-a auzit și a întors goeleta. A trimis o barcă, în întuneric. Salvatorii i-au recuperat pe marinarii de pe *Commerce* și barca lor. Ud până la piele și tremurând de frig, dar bucuros că era în viață, Riley și membrii echipajului său s-au întors pe bricul lor în jur de ora 22.

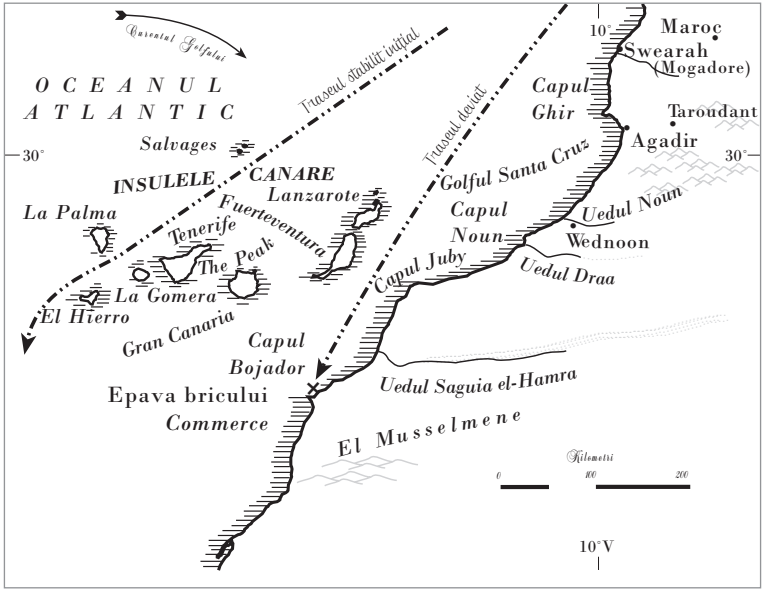
Imediat după semidezastrul din Bahamas, iată o altă prezicere, un alt semn rău prevestitor. „Am fost cruțați, s-a lamentat Riley mai târziu, doar ca să suferim într-un infern mai cumplit."

Capitolul 3

Naufragiul de la capul Bojador

În timpul Evului Mediu, capul Bojador de pe coasta de vest a Africii, situat la circa 1 287 de kilometri la sud de strâmtoarea Gibraltar, îi îngrozea pe europeni. Această parte de uscat, al cărui nume provine din termenul arab *abu khatar* („tatăl pericolului"), marchează punctul cel mai sudic al lumii în care se putea naviga, unde corăbii și marinari dispăreau fără urmă. Cauza acestei triste faime avea la bază nu mărimea, ci poziția geografică: în punctul cel mai sudic al strâmtorii Canare, un canal cu ape repezi care curgeau spre sud, între insulele Canare și coasta africană. Făcând parte din curentul Atlanticului de Nord, care are sensul orarului, apele reci ale așa-zisului curent al Canarelor curg cu mare viteză spre bancurile aflate la mică adâncime în apropierea Bojadorului. La toate acestea se adăuga și credința europenilor din Evul Mediu că pe țărm trăiau canibali păgâni.

Privindu-l dinspre nord într-o zi senină, capul Bojador se înfățișează ca un pat de nisip roșu, care se înclină ușor spre mare dintre stâncile de coastă, înălțate până la 21 de metri. Acest aspect contrazice natura sa distructivă. Ceața și vremea urâtă sunt fenomene meteo des întâlnite în acest golfuleț. Acolo unde valurile din nord-vest se întâlnesc cu vânturile puternice de pe uscat, talazurile se izbesc de țărm. În cel mai rău

caz, reciful jos care înconjoară capul devine o capcană mortală pentru o victimă a cărei vizibilitate scade din cauza ceții.

În 1291, navigând dinspre Genova, frații Vivaldi au înconjurat capul Bojador, în speranța că vor descoperi Indiile de Est. Nu au mai fost zăriți de atunci. Marinarul catalan Jaime Ferrer, care călătorea cu o mică galeră la sud de capul Bojador, în 1346, a murit și el acolo. De abia în prima jumătate a secolului al XV-lea exploratorii lui Henric Navigatorul al Portugaliei, trimiși în expediție în „Măreața Mare Neagră" pentru a se documenta, găsi aur și sclavi și pentru a „aduce prejudicii maurilor", au reușit, într-un final, să descopere un pasaj de trecere prin strâmtoarea Canare și să se întoarcă acasă.

Nu a fost o ispravă neînsemnată, pentru că a lărgit universul navigației pentru totdeauna. Chiar și așa, nu a reușit să prevină ca sute de ambarcațiuni – fiecare dintre ele pusă în mișcare cu

ajutorul vântului și la mila curenților teribili – să nu eșueze la Bojador în următoarele patru secole.

În primele decade ale secolului al XIX-lea, au avut loc multe accidente pentru că a crescut transportul internațional pe apă.

În lucrarea sa de pionierat *Account of the Empire of Marocco*, apărută în 1809, negustorul britanic James Grey Jackson a lansat ipoteza că despre multe dintre vasele eșuate pe coasta saharianã „nu se mai auzise niciodată; și în cazul în care echipajul a supraviețuit tuturor vitregiilor, li s-a părut posibil, în absența altei soluții de emancipare, să treacă la mahomedanism". Printre cele 30 de naufragii cunoscute că au avut loc între anii 1790 și 1806, el a estimat că erau 17 vase englezești, 5 franceze, 5 americane și alte 3 aparținând unor proprietari de altă naționalitate. Marinarii care au fost destul de norocoși să scape din deșert au lăsat mărturii înspăimântătoare despre experiențele lor.

Negustorul francez F. Saugnier, la bordul vasului *Les Deux Amies*, și diplomatul Pierre Raymond de Brisson, aflat la bordul *Ste. Catherine*, au naufragiat la capul Bojador în 1784, respectiv 1785. În 1800, Judah Paddock, căpitanul vasului *Oswego* plecat din New York, a pățit la fel, așa cum i s-a întâmplat și newyorkezului Robert Adams, la bordul vasului *Charles*, zece ani mai târziu. Tot în 1810, musul Alexander Scott din Liverpool și-a început aventura care a durat șase ani, după ce vasul brazilian *Montezuma*, aflat sub comanda căpitanului Knubley, a eșuat la nord de capul Bojador. Cu toții ne-au lăsat mărturii despre moarte și luare în sclavie în Sahara și despre suferințe atât de atroce, încât autorii au cerut îndurare celor care i-ar fi putut socoti mincinoși. Iar ei s-au numărat printre puținii, foarte puținii supraviețuitori.

Nava *Commerce* nu avea nicio intenție să treacă pe lângă capul Bojador. Transportând coniac, vin și dolari spanioli* achiziționați din Gibraltar, precum și mărfurile pentru o afacere personală (i se spunea „aventura**") – un cufăr plin cu voaluri, dantele din mătase și batiste –, *Commerce* a pornit cu destinația Insulele Capului Verde în 23 august, după ce a staționat două săptămâni în Gibraltar[1].

Potrivit mărturiilor lui Riley, încărcătura principală a bricului la întoarcere urma să fie sarea, un produs de export al arhipelagului situat într-o zonă tropicală, uscată și bătută de vânturi, la 531 de kilometri distanță la vest de continentul african, care avea un rol important și în privința proviziilor vasului și a traficului cu sclavi.

Planul lui Riley avea o logică. Comerțul cu sare dintre SUA și aceste insule portugheze fusese adus în pragul falimentului din cauza războiului. Prăvăliile urmau să își umple depozitele cu acest produs, iar cererea pe piața americană urma să fie imensă.

Este posibil ca Riley să fi intenționat să cumpere sclavi. Ar fi putut să o facă în insule sau poate că s-a gândit să acosteze pe țărmul Africii, unde se practica intens comerțul cu sclavi. În acest caz, probabil că ar fi plănuit să-i vândă în Indiile de Vest, cel mai sigur în Cuba, unde negustorii din zona fluviului Connecticut erau stabiliți în număr mare, și să preia de acolo mărfuri precum trestie-de-zahăr, melasă și rom, înainte de a se întoarce acasă. În ciuda faptului că începând din 1790 importul de sclavi era ilegal în Connecticut și din 1808 în SUA, unele vase comerciale din New England, inclusiv cele aparținând

---

* *Real de ocho*, așa cum le spuneau spaniolii (n. tr.).

** Joc de cuvinte intraductibil: „*Riley's private venture (known as an «adventure»)*", în engleză, în original (n. tr.).

unor comercianți respectabili, practicau această afacere lucrativă, așa-zis tripartită, chiar și în secolul al XIX-lea.

Conform lui Sherman Adams și Henry Stiles, autorii volumului *History of Ancient Wethersfield*, mai târziu a circulat zvonul că bricul pornise, în realitate, după sclavi. Ipoteza a fost lansată de Charles Williams, un cetățean care a argumentat că vasul se îndepărtase „foarte mult de la traseul pe care ar fi trebuit să îl urmeze" și că „încărcătura sa consta, în principal, din carne de vită sărată, cartofi și multe butoaie cu apă potabilă – o situație care trezea suspiciuni". El mai credea că depozitele erau pentru proviziile destinate sclavilor. Totuși, teoria sa nu este convingătoare. După cum se știe, Riley deja se îndrepta către Insulele Capului Verde, o destinație comună pentru comerțul cu sare, unde se vindeau și sclavi. Când direcția de înaintare a vasului s-a schimbat, *Commerce* nu a ajuns mai aproape de vreun alt port în care se comercializau sclavi. Mai mult, proviziile pe care le-a enumerat Williams erau clasice, și nu specifice unor negustori de sclavi, care, în general, își hrăneau „marfa" cu terci de porumb sau cu orez cu ulei de palmier, cu boabe (*vicia faba* – folosită de obicei la hrana animalelor), manioc și alte mâncăruri ieftine, care se găteau ușor. Negustorii de sclavi ofereau foarte rar sclavilor carne. În fine, în perioada în care avea loc călătoria bricului, în mod oficial, vasele americane nu erau bine-venite în cele mai multe dintre coloniile din Indiile de Vest. De când Indiile de Vest erau o sursă importantă de sare pentru SUA și locul unde sclavii africani erau îndeobște duși pentru a fi vânduți, este foarte logic ca bricul *Commerce* să nu transporte sclavi către Indiile de Vest, ci să ia sare pe care să o ducă la înapoiere în Connecticut.

În dimineața zilei de 24 august, *Commerce* a trecut prin strâmtoarea Gibraltar, pe lângă capul Spartel, cel mai sudic

punct de la vestul strâmtorii, la vreo 56 de kilometri. Cu un vânt prielnic, Riley a stabilit cursul la vest-sud-vest către insulele Canare, cu intenția de a trece prin canalul îngust format între insulele Tenerife și La Palma. Cursul obișnuit de la Gibraltar până la Insulele Capului Verde, potrivit lui Archie Robbins, era mai la vest, via Madeira, insula portugheză situată la vreo 644 de kilometri de coasta marocană. Dar, așa cum a spus Robbins, Riley dorea să străbată pasajul „cât mai iute posibil".

În Atlantic, bricul a întâmpinat o vreme neobișnuit de ostilă. De-a lungul coastei, între capul Spartel și Dakar, în Senegal, vizibilitatea la mai puțin de 8 kilometri – considerată proastă – este ceva des întâlnit, dar *Commerce* era învăluit într-o ceață ciudată. Echipajul nu putea vedea mai departe de 800 de metri și nu zărea deloc pământul.

Riley și tovarășii săi au făcut observări de două ori la amiază, dar au considerat că „nu se puteau baza pe niciuna". Vântul era prielnic, iar Riley dorea să profite de această situație. A menținut cursul inițial după ce a trecut de capul Spartel. În 28 august, utilizând estimarea nautică a distanțelor parcurse – stabilirea cursului, aruncarea lochului în apă*, pentru a calcula viteza bricului și timpul scurs de când s-a fixat cursul, dar fără observații astronomice –, a estimat că se aflau la latitudinea 29° 30' N, chiar la nord de insulele Canare.

În acea zi, norii s-au risipit într-un final, îndeajuns cât să ia „altitudini meridiane bune" (măsurarea unghiului pe care soarele îl face cu orizontul la zenit sau la prânz), ceea ce îi

* Metodă folosită în vechime de marinari pentru a stabili viteza ambarcațiunii: se arunca o bucată de lemn (loch) sau un alt obiect care plutea peste prova, după care se calcula timpul scurs până când pupa trecea de obiect (n. tr.).

permitea să descopere latitudinea poziției în care se aflau. În același timp, Williams, Savage și câțiva membri ai echipajului au remarcat că apa își schimbase culoarea, ceea ce însemna că se apropiau de uscat. Marinarii l-au informat pe căpitanul Riley, dar el a rămas indiferent la aceste avertismente. Să judeci după astfel de semne acolo putea fi înșelător. Pe anumite porțiuni ale coastei, nisipul din deșert conferă fundului apei o nuanță cafeniu-închisă și nu indică neapărat proximitatea uscatului. Norii constituiau un factor important, după el: orice schimbare a culorii apei aici se datora, i-a asigurat el, efectului nebulozității.

Riley era mai îngrijorat de faptul că trebuia să stabilească cu exactitate latitudinea poziției lor. Din calculele și observațiile sale reieșea ceva surprinzător. Bricul se afla la latitudinea 27° 30' N, la 222 de kilometri mai la sud de locul unde credea că se aflau și mai departe de insulele Canare. Oare parcursese *Commerce* 1 481 de kilometri mai jos de Canare potrivit compasului, iar apoi au trecut pe nesimțite printr-un canal mai îngust de 92 de kilometri? Oare navigaseră la dreapta de Tenerife, o insulă vulcanică aflată la 3 657 de metri deasupra nivelului mării, fără măcar să o zărească?

Părea imposibil, dar Riley credea că așa s-a întâmplat, în baza argumentului că „fusese o noapte foarte neagră și întuneric beznă". I-a luat ceva timp până când a înțeles că nu era posibil.

În realitate, bricul *Commerce* se abătuse de la traseu spre est și fusese tras la sud de curentul Canare. De la Agadir (pe atunci cunoscut în Occident ca Santa Cruz), în Maroc, coasta formează un golf lung, puțin adânc, care se întinde spre vest până la capătul sudic la Capul Juby. Apele acestea care curgeau spre sud erau brusc împinse să treacă printr-un gât îngust de

sticlă format de Capul Juby și Insulele Canare, la 111 kilometri mai la vest. Pe lângă Juby, Curentul Canarelor – care curge cu viteza de până la 11 kilometri pe oră, prea puternică pentru a i te putea opune – duce chiar și pești de mari dimensiuni cu el.

Prin această pâlnie a trecut *Commerce* în noaptea de 27 august. La sud, curentul curge pe o pantă spre sud-sud-vest, care schimbă direcția spre vest, la Lemsid, până la capul Bojador. În fond, în timp ce curentul curge către sud pe lângă teritoriul marocan, coasta o ia către vest. Dar Riley nu avea vreo probă serioasă care să îl convingă că nu era acolo unde își dorea să fie, ci doar un sentiment de îngrijorare că ceva nu era în regulă.

La puțin timp după ce au făcut observările în 28 august și marinarii au menționat că apa mării își schimbase culoarea, vremea a devenit și mai rea. În acea seară, Riley a studiat din nou devierea de la traseu și i-a rugat pe Williams și Savage să își verifice din nou propriile calcule. Știa sigur că, așa cum a spus Saugnier, „întotdeauna curenții trag spre coasta Africii, că sunt lungi bancuri de nisip care pătrund mult în apa mării, că dimineața și seara este dificil să le distingi de apa mării". Dar din calculele sale și discuțiile cu marinarii, Riley a stabilit că nu se aflau aproape de coastă, că avusese dreptate când a presupus că bricul trecuse printre Tenerife și La Palma – chiar dacă printr-un loc foarte îngust.

Cu toate acestea, opinia membrilor echipajului și îndoielile lor l-au iritat pe Riley. Era zăpăcit de contradicția dintre probele fizice și ceva ce nu putea fi exprimat în cuvinte, ceva ce niciodată nu „contase atât de mult" în calculele sale atât de logice. A schimbat cursul către sud-vest, gândindu-se că vira către punctul cel mai estic al Insulelor Capului Verde.

La 19.20, soarele a apus. După cum știa Riley, luna nu apărea înainte de miezul nopții. În condițiile în care atmosfera era atât de condensată, încât abia puteau vedea bastonul de bompres al ambarcațiunii, Riley le-a ordonat marinarilor să întoarcă vasul, ceea l-a adus împotriva vântului, încetinindu-l. Au măsurat adâncimea apei cu o coardă de 120 de stânjeni*. Greutatea nu a dat de pământ, ceea ce demonstra căpitanului că încă se aflau în ape adânci și că nu se apropiau de coastă. Nu putea să fie înfrânt de „fricile sale", după cum s-a exprimat el. Nu era plătit să-i fie frică. A ordonat timonierului să rămână la cursul inițial.

În curând goneau din nou cu nouă–zece noduri, cu o briză puternică și o mare foarte agitată. Riley a rămas pe punte toată seara, uitându-se după semne și frământându-se din cauza situației. Îl deranja că nu văzuseră uscat. Nu trecuse niciodată de Canare fără să zărească insulele, chiar și pe timp de noapte și prin ceață.

La ora 21, a hotărât că nu mai putea să mențină același curs pentru multă vreme. O oră mai târziu, când jurnalul său de bord arăta că trebuia să fie la doar 55 de kilometri de hulitul cap Bojador, i-a dat ordin lui Savage, ofițerul de cart, să plutească în direcția nord-vest. A cerut marinarilor să strângă velele ușoare – pe cele mici, aflate cel mai sus, care conferă viteză foarte mare ambarcațiunii, dar care o fac mai greu de manevrat – și să vâre înăuntru, la adăpost, verfafoarele, scondrii aflați în afara vergilor, care oferă velelor mai multă putere. Se deplasaseră cu mare repeziciune până acum, așa că era cazul să ia câteva măsuri de precauție.

După ce verfaforul a fost retras, Riley a auzit un zgomot violent care i-a înghețat sângele în vine. Gândindu-se că era o

* Adică 219 metri (un stânjen marin are 1,83 metri) (n. tr.).

rafală de vânt, care se apropia nevăzută prin întuneric, a strigat „Toți oamenii pe punte!" și i-a ordonat lui Savage să întărească vergile. Riley se pregătea să ordone coborârea velelor, când a văzut spuma valurilor izbindu-se de partea bricului expusă vântului. Se înșelase. Zgomotul nu era o rafală puternică de vânt. Mai rău: era zgomotul produs de talazuri.

Riley și-a păstrat calmul, evaluând situația și rostind comenzi aproape simultan. Era totuși și un semn bun: nu zărise stânci drept în față. Le-a ordonat oamenilor să pregătească ancora, iar ei au scăpat de monstrul de 635 de kilograme din fier și lemn la prova. Înainte ca Riley să le comande să le dea jos, din cauza unei zdruncinături îngrozitoare toții membrii echipajului s-au năpustit pe punte. Fiecare marinar știa că cel mai negru coșmar – sfârșitul violent care îl pândise toată viața lui, așteptând ca vigilența să-i scadă sau ca norocul să îl părăsească – era pe cale să se împlinească. Doar că, în loc să se ducă la fund, fundul mării a venit spre ei.

Ridicându-se în picioare, Riley le-a comandat marinarilor să arunce în apă ancora de prova, cea mai mare ancoră a bricului, în speranța că ar putea împiedica eșuarea vasului. Atât de mari îi erau voința și autoritatea, încât aceștia s-au supus imediat. Apoi a ordonat să lase ancora de rezervă și apoi să strângă velele, cu scopul de a reduce rezistența aerului care îi proiecta în stânci. Au reușit, dar cele 1 179 de kilograme ale ancorei nu aveau niciun efect asupra apelor agitate ale Atlanticului. Valurile enorme loveau repetat bricul de stânci, până când *Commerce*, îndreptat spre plaja dinspre sud-vest, a primit o lovitură într-o crăpătură zimțată.

Valurile se spărgeau unul după altul în pupa și tribord, inundând punțile ambarcațiunii. Fiecare lovitură a potopului înspumat răsturna oamenii, care încercau să se prindă de mâini unii

pe alții, ca să nu fie trași de valuri peste bord. Riley a realizat repede că nu mai era nicio speranță să salveze *Commerce*, care în curând avea să ia apă la santină. Dar, având o încărcătură ușoară, stătea deasupra stâncilor, iar buștenii de stejar puteau rezista pentru un timp la lovituri.

A ordonat unora dintre membrii echipajului să aducă provizii sus din cală și să ia apă din butoaiele mari. Au golit două butoaie de câte aproximativ 50 de litri de vin și au început să le umple cu apă potabilă. Pe punte, căpitanul împreună cu marinarii au coborât barca mică de la pupa, care era izbită de valuri, și au suspendat-o așa încât să fie protejată de lovituri și să nu fie spartă. Au luat cea mai lungă barcă și au agățat-o de palane, pregătind-o pentru lansarea la apă.

Cu fiecare ondulare a mării, *Commerce* se înfigea și mai adânc în stâncile cu formă de mandibulă. Apa curgea în cală, totuși oamenii au acționat disciplinat și au rămas calmi. Cei care lucrau sub punte deja căraseră jumătate din butoaiele cu apă și cu vin. Trei butoaie cu pâine și patru butoaie cu carne sărată se aflau pe punte, gata să fie așezate în bărci. Au pus la adăpost diverse cufere și lăzi, inclusiv câteva cu haine și monede spaniole. Riley tot nu vedea pământul și nici nu avea idee cât de aproape erau de uscat. Faptul că nu știa care era următoarea mișcare era partea cea mai rea. Trebuia să acționeze decisiv – pentru a salva echipajul și a-i convinge că o *putea face*. Pentru moment, legătura puternică dintre el și marinari dădea roade. Putea să le simtă vigilența, hotărârea nestrămutată de a-i urma ordinele. Dar dacă observau vreo ezitare sau vreo slăbiciune din partea lui, atunci disciplina ar fi putut dispărea și totul ar fi fost pierdut. În timp ce se gândea care-i următoarea mișcare, Riley le-a cerut să salveze cărțile, hărțile și instrumentele lui de navigație.

În preajma miezului nopții, în timp ce bricul și-a coborât pânzele, iar valurile măturau puntea cu tot mai multă putere, Riley a scrutat orizontul umflat de ape din jurul lor în lumina vagă a pătrarului de lună care apărea la nord-est. În sfârșit, ajunsese la țărm, a cărui cartare chiar și în prezent, așa cum recomandă revista *Africa Pilot* a Marinei Regale, este „considerată inexactă", în primul rând deoarece peisajul se schimbă constant. Sahara formează în apropierea mării un front schimbător de faleze de culoare ruginiu-cenușie, stânci negre și pante de nisip erodate de vânt. Pe măsură ce marea surpă deșertul, pietrele și nisipul schimbă înfățișarea țărmului, creând noi pericole. Riley se chinuia să vadă în întuneric. Întrezărind ceva la lumina lunii, a ajuns la concluzia că țărmul nu era departe, poate la vreo 182 de metri. Singura lor șansă era să ajungă acolo.

Echipajul a tăiat parapetul, astfel încât să poată lansa bărcile la apă cu mai multă ușurință. Riley a legat o coardă de barca mică, pe care au coborât-o în apele mai liniștite din partea ferită de vânt a vasului, în care s-a urcat împreună cu Porter. Cei doi bărbați au împins cu putere. Dar imediat după ce au plecat de la pupa, apele înspumate ale mării i-au întâmpinat cu furie, răsturnând barca. Au fost în mod repetat înghițiți de valurile agitate. În timp ce încercau să rămână la suprafață, curentul i-a tras către sud și vest, apoi i-a azvârlit pe plajă, la vreo 274 de metri de bric. Barca eșuase lângă ei.

Riley și Porter și-au tras sufletul și au vomat apa sărată a mării pe nisip. După ce au strigat înspre bric, au apucat barca, au scos din ea apa și au tras-o, așa, prinsă cu o frânghie de bric, cum era, din apă. Au manevrat-o până pe plajă, orientând-o astfel încât să fie cu fața spre partea vasului protejată de vânt, și

au legat-o cu niște lemne recuperate de pe *Commerce*, pe care le înfipseseră în nisip.

Restul echipajului nu stătuse cu mâinile în sân. Mareea creștea, iar Riley îi instruise să arunce în apă tot ceea ce plutea și nu încăpea în barca lungă, care se îndrepta către mal. Fuseseră ocupați să care lăzi, cufere și butoaie cu apă și vin peste bord, când Riley le-a semnalat să arunce peste bord capătul garlinului pe care îl prinseseră deja. Riley și Porter au ajuns cu greu până la țărm, trăgând garlinul pe plajă, unde l-au fixat. Apoi au coborât barca de transport, unde au depozitat bunurile și proviziile, inclusiv trei butoaie cu pâine și câte un butoi cu carne sărată de vită și de porc.

Robbins și Barrett au fost desemnați să ducă barca cea lungă la țărm. Stând la prora și la pupa, ei au menținut barca cu corzi atașate de inele fixate la stâlpii de la prora și la pupa și le-au înnodat cu garlinul, ceea ce le-a permis să țină prora la suprafață și să se tragă înainte. Când s-au apropiat de țărm și valurile se înălțau și coborau, au studiat mișcarea apei astfel încât să se sincronizeze cu aceasta și să ajungă la mal. Valul de hulă pe care au ales să plutească i-a preluat, i-a proiectat înainte pe nisip și i-a zdrobit cu o bufnitură surdă pe fundul bărcii.

Riley, Porter, Robbins și Barrett au cărat cu greutate butoaiele grele până pe plajă și au răsuflat ușurați când au descoperit că, exceptând o cantitate mică de pâine, alimentele nu s-au pierdut în timpul acțiunii. Se lumina de ziuă, când au strâns obiectele care pluteau la suprafață după naufragiu. Conform lui Robbins, Riley a ordonat ca lada cu bani să fie transportată la mal. Ofițerii au desprins una dintre frânghiile care făceau legătura între vas și țărm și au strâns-o în jurul cufărului cu bani. Cei patru bărbați l-au tras după ei.

Încă bine prins în recif, bricul s-a umplut cu apă, dar, pentru moment, amâna momentul inevitabilei sale dezmembrări. Riley le-a ordonat ofițerilor secunzi să taie catargele pentru a ușura tensiunea asupra carenei. Burns, Clark și Hogan s-au pus pe treabă și, în curând, velatura s-a prăvălit spre tribord, proiectând în spate prora și blocând valurile, ceea ce a ridicat partea protejată de vânt. Deși bricul se eliberase de povara de sus, echipajul era acum mai expus. Valurile se spărgeau deasupra cocii, măturând puntea goală fără să întâmpine vreun obstacol. Aflându-se în pericol de a fi luați de apă, oamenii s-au prins de bompres și de partea din față a portsartului* pe latura adăpostită de vânt.

În condițiile în care barca cea lungă fusese distrusă, iar bărcile mici fuseseră luate de valurile de hulă, Riley le-a sugerat oamenilor săi să vină la țărm cu ajutorul garlinului. Hogan a fost primul care a încercat. Și-a dat jos vesta, a apucat garlinul și a început să înainteze către țărm. În timp ce părăsea epava, fiecare vârtej al apei negre îl înghițea. De fiecare dată, se agăța disperat, ieșind la suprafață dintr-un vârtej de apă înspumată, și se târa mai departe. Conduși de Riley, marinarii de pe țărm intrau în apă cu ajutorul garlinului ca să ajute.

În cele din urmă, un val s-a spart deasupra lui Hogan și l-a smuls de pe garlin. Riley înaintase cu greu prin apă de-a lungul frânghiei groase până când apa i-a ajuns la bărbie, avându-i aproape, în spate, pe Barrett, Porter și Robbins, care foloseau garlinul ca să se mențină la suprafață. În momentul în care camaradul lor s-a rostogolit spre ei, l-au înșfăcat și l-au tras către mal. L-au așezat pe Hogan cu fața în sus și l-au obligat să elimine apa de mare.

---

* Platformă de pe bordajul lateral al unei nave (n. tr.).

Secundul Savage l-a urmat pe Hogan în jos pe garlin. Echipajul din nou s-a așezat pe poziții, în apă, și l-au prins imediat ce s-a apropiat de plajă. Horace i-a urmat vărului său. Apoi au venit Michel, Williams, Clark, Burns și Deslisle. Un porc singuratic, un godac de doar 9 kilograme, plutise până la mal și venea guițând pe plajă. Era singurul supraviețuitor dintre animalele domestice de pe *Commerce*.

Echipajul a ajuns în întregime teafăr la țărm, dar nu era motiv de bucurie. Coasta Saharei avea o reputație care enerva mulți oameni buni. În 1810, când bricul newyorkez *Charles*, de 280 de tone, comandat de căpitanul John Horton, aflat în călătorie de la Gibraltar până la Insulele Capului Verde, eșuase aici, unul dintre marinari, Robert Adams, a comentat că „deși căpitanul era un om curajos, a părut complet lipsit de logică după ce vasul s-a ciocnit de uscat". Tulburat și belicos din fire, Horton a fost ucis de arabi. Înainte de asta, când vasul francez *Les Deux Amies* a eșuat aproape de capul Blanco în 1784, căpitanul Carsin a devenit atât de supărat la gândul că va fi mâncat de canibali, încât a încercat să arunce în aer magazia vasului. În momentul în care a fost împiedicat, și-a tras două gloanțe în gât.

Riley le-a permis oamenilor să se recupereze câteva minute pe plajă, înainte să le ceară să mute bărcile și lăzile mai departe de apă. În mod curios, nu au reușit să ducă la mal nicio armă. Nici Riley, nici Robbins nu menționează ce s-a întâmplat cu armele lor. Riley scrie doar că, pe plajă, nu aveau „arme de foc sau săbii", deși aveau manete de cabestan, manete de 1,8 metri lungime din lemn îmbrăcat în fier care serveau la manevrarea vinciului de ancoră – sau, dacă era necesar, să țină la distanță de doc sau de altă ambarcațiune. Un vas comercial sigur avea

cel puțin un cufăr cu arme de foc mici și muniție și, probabil, chiar mai mult decât atât. De exemplu, bricul englez *Thomas*, de 171 de tone, care făcea comerț în Africa când a fost capturat de vasul american de corsari *Yankee* în 1813, avea instalate caronade* de 5,4 kilograme, cu toate că se afla în război. De vreme ce, la fel ca mai toți marinarii, Riley credea că pe coastă trăiau canibali, ne-am putea închipui că ar fi fost o prioritate pentru el să salveze armele mici și muniția.

Poate că vasul fusese umplut cu apă sau poate că se scufundase în timpul tumultuoasei călătorii spre țărm. Sau, poate, oamenii fuseseră atât de ocupați să își salveze viețile în timpul naufragiului, încât au uitat de pericolele de pe țărm. În orice împrejurare, Riley deja se gândise la un plan dur, care punea accent pe mobilitate, nu pe forță. Spera să nu se întâlnească deloc cu băștinașii. Avea nevoie doar de timp pe plajă ca să repare bărcile și, după ce apele s-ar fi calmat, să pornească pe mare. Compasul și alte instrumente de navigație au ajuns cu bine pe țărm. Folosindu-le, spera să găsească un vas prieten care să-i salveze sau să navigheze în josul coastei până la o așezare europeană sau până la Insulele Capului Verde. Fără tăgadă, aceasta era cea mai bună soluție. În această zonă, pe marinarii creștini care refuzau să se predea, arabii îi tratau cu brutalitate și adesea îi măcelăreau până la ultimul om.

Riley nu și-a făcut iluzii despre eventualitatea unei evadări, totuși, dar s-a pregătit imediat pentru ce era mai rău. După ce au strâns obiectele importante, a deschis un cufăr de unde a scos două pungi cu câte 1 000 de dolari spanioli. Deși banii aparțineau proprietarilor ambarcațiunii, i-a luat cu speranța că aveau să fie utili în cazul în care erau capturați.

* Tun scurt realizat din fontă, folosit în trecut în marină (n. tr.).

„Ne-a spus tuturor să luăm cât de mult puteam ascunde", și-a amintit Robbins, care a recunoscut că nu a luat nimic pentru el, deoarece deja avea lucruri pe care nu le putea ascunde „de ochii unui arab". Alții nu au fost atât de timizi. S-au îmbogățit mai mult decât au fost vreodată sau aveau să fie vreodată.

Dar aveau puțin timp pentru distracție. Imediat ce soarele a răsărit printre dunele africane și au îngropat în nisip cealaltă pungă cu reali de argint (dolari spanioli), au remarcat prezența unui bărbat cu aspect de sălbatic la vreo 800 de metri, pășind pe plajă către ei.

Capitolul 4

O primire ostilă

După ce a eșuat la capul Noun, în 1800, Judah Paddock, căpitanul vasului comercial *Oswego*, din Hudson, New York, a înțeles mai multe despre mentalitatea arabilor din deșert de la cel care îl capturase, Ahamed. Acesta i-a explicat că locuitorii de pe coastă „se rugau cu ardoare Dumnezeului Atotputernic să trimită creștini pe țărm”[1].

Un vas mare naufragiase recent acolo, a detaliat Ahamed. Trei triburi arabe s-au asociat și i-au măcelărit pe marinarii care i-au sfidat, nu doar pentru că erau necredincioși și intruși, ci și pentru că nu se supuseseră „adevăraților credincioși” și nu le-au predat bunurile, pe care Sahrawi le considerau acum ale lor de drept[2]. „Nu se poate pune nicio bază în creștini”, l-a certat pe Paddock, „pentru că de fiecare dată când ajung la țărm… își îngroapă banii în nisip, așa cum ați făcut și voi, ca să prevină să cadă în mâinile adevăraților credincioși”.

Sahrawi luau orice puteau folosi și căra cu ei de pe o epavă. Potrivit obiceiului lor, ardeau ceea ce nu puteau lua. Pentru victimele care asistau la distrugerea efectelor personale și a încărcăturii ambarcațiunilor, aceasta era adesea ultima lovitură crudă înainte de a începe noua viață de sclavi ai unora dintre cei mai săraci oameni de pe pământ, trăind în cele mai grele condiții de viață care au putut fi imaginate vreodată.

În momentul când bărbatul cu aspect de sălbatic se apropiase la vreo 90 de metri de marinarii bricului, au putut observa că era bătrân, cu pielea de culoare închisă, dar nu neagră, și că părul lui, potrivit lui Riley, semăna cu „o perie de curățat gudronul, țâșnind în toate direcțiile, cu lungimea de 15–20 de centimetri". S-a apropiat de ei cu prudență, scormonind prin hainele și resturile împrăștiate de-a lungul plajei, apucând tot ceea ce dorea. Robbins a observat că părea „agitat de sentimente amestecate de bucurie și frică"[3].

Riley a prins să pășească încet spre străin. Când a ajuns la zece pași, omul i-a făcut semn să se oprească.

Acum, Riley era destul de aproape, încât să se uite bine la omul pe care, mai târziu, Robbins îl va numi „o calomnie la adresa speciei noastre". Avea cam 1,70 metri înălțime și era îmbrăcat, de la piept până la picioare, într-o haină grosolană din lână. Potrivit căpitanului, ochii săi roșii luceau, fiind încadrați de o față de „urangutan" arsă de soare, acoperită de o barbă neîngrijită, lungă până la piept. Gura îi era largă ca a unui șacal.

Era posibil să fie un Imraguen, un popor cu pielea închisă, care îi precedase pe berberi în această regiune, unde au sosit în vremurile neolitice. Mai sigur era un berber, ai cărui strămoși s-au pornit din câmpiile Saharei Occidentale în căruțe trase de cai și care în preajma anului 1000 î.H., cu sulițele lor de fier, începuseră să-i alunge pe Imraguen. În secolele ceva mai recente, valurile de invadatori arabi i-au arabizat sau i-au transformat în vasali pe berberii din Sahara. Berberii arabizați și-au spus arabi și au adoptat felul de viață al beduinilor, folosind cămila pentru a cutreiera și supune dominației lor câmpiile Saharei; i-au deposedat pe inamicii lor de cămile și de arme de foc și i-au alungat pe coastă. Una dintre marile ironii ale Saharei

este că ţărmul – unde este cel mai simplu să supravieţuieşti, cu ajutorul mărilor bogate în resurse şi al nutreţului relativ abundent – este teritoriul locuit de cei marginalizaţi: Imraguen şi berberii plătitori de tribut care prindeau peşte pentru stăpânii lor.

Multă vreme, marinarii portughezi au susţinut că aceşti locuitori ai coastei mâncau ficaţii şi beau sângele europenilor morţi, credinţă care încă mai circula, cel puţin printre marinari. Totuşi, Riley a dat semne de pace şi prietenie acestui „şacal" bătrân. A făcut semn spre resturile epavei de pe plajă şi l-a invitat să ia câteva. Potrivit lui Robbins, acest Sahrawi a luat câte ceva pentru el, apoi s-a retras repede cu prada sa peste dune. Intenţia lui nu era foarte clară.

Deşi încă nu fuseseră atacaţi, această primă întâlnire cu un băştinaş a fost o lovitură pentru marinari. Aşa cum se temeau, era primitiv, hâd şi neospitalier. Nu aveau nicio îndoială că avea să se întoarcă întovărăşit de alţii ca el. Supăraţi, au început să ridice tabăra, construind un cort din vergi rupte, vâsle şi vele. Au adunat toate proviziile şi apa salvate de pe epavă, singurele lor mijloace de supravieţuire pe acest pământ uitat de Dumnezeu.

Totuşi, au avut puţin timp să fie necăjiţi, pentru că „şacalul" s-a întors împreună cu alţii asemeni lui. De data aceasta nu mai era nici urmă din frica pe care Robbins o detectase la el prima oară, ci doar obrăznicie. Cel mai mult i-au enervat pe marinari cele două soţii ale lui. Având caninii proeminenţi, ochi care scăpărau, riduri zbârcite pe feţe şi piepturile dezgolite, arătau bătrâne, reptiliene, la fel ca acei canibali din imaginarul marinăresc. În cârdul de copii despuiaţi, agitaţi, care ţopăiau în jurul lor, se făcea remarcată o adolescentă cu chipul frumos, cu pielea fină, a cărei frumuseţe dezarmantă era în puternic contrast

cu ceilalți membri ai amenințătoarei hoarde. Unii dintre ei aveau un topor și un ciocan englezesc. Cuțite lungi, vârâte în teacă, atârnau de capetele frânghiilor.

Marinarii erau mai degrabă de părere că trebuiau să îi alunge cu sulițele, dar Riley i-a oprit. Nu întrezărea vreo șansă de a scăpa cu viață pe uscat sau pe mare. Deși părea improbabil, acești Sahrawi puteau fi singura lor speranță. În afara de asta, era sigur că, dacă atacau ceata pestriță de oameni, oricare dintre Sahrawi care scăpa cu viață ar fi chemat ajutoare și i-ar fi distrus pe marinari. Riley era hotărât să apere cu orice preț proviziile, fără de care ar fi fost oricum condamnați la moarte. A cerut ca pâinea și carnea sărată și butoaiele cu apă și vin să fie păzite cu orice preț.

La început, Sahrawi s-au mișcat cu băgare de seamă, adunând mărunțișuri aduse de valuri la mal. Pentru că nu întâmpinau nicio rezistență, au căpătat curaj, spărgând lăzi și cufere, apucând haine, pe care le-au cărat peste dune, unde le-au pus la soare, de parcă își uscau propria lenjerie.

Mai întâi au luat ceea ce era ușor de obținut. Au descoperit cufărul lui Riley cu voaluri de mătase și batiste, ceea ce i-a încântat peste măsură. Și-au făcut turbane din voaluri și și-au împopoțonat brațele și picioarele cu batistele colorate. Neștiind la ce folosește pilota cu puf, au tăiat-o și au râs când puful ud a fost purtat de vântul puternic.

Furioși și cu durere în inimă, marinarii i-au privit pe străini cum sărbătoreau. Riley a încercat să-și convingă camarazii umiliți să se împrietenească cu băștinașii, dar nu a reușit decât să-i oprească de la represaliile violente. Apoi unul dintre tinerii care jefuiau le-a oferit foc marinarilor, cărora le era frig, erau uzi și se simțeau mizerabil: o schimbare de conduită pe care nici Riley, nici Robbins nu au încercat să o explice

în memoriile lor, dar care subliniază cât de diferit percepeau marinarii occidentali și Sahrawi situația lor și împrejurările. Ceea ce marinarii percepeau drept un jaf, Sahrawi vedeau ca un comportament acceptat, chiar normal, în deșert. Pentru moment, acest gest de simpatie a evitat o înfruntare între cele două tabere.

Odată ce părăsiseră *Commerce*, Riley se întreba dacă mai avea autoritate legală asupra echipajului, chiar dacă, aparent, rămăsese în fruntea lor. Conform legislației americane, căpitanul unui vas exercită puterea de comandă asupra oamenilor săi așa cum un tată o face asupra copiilor săi. Prin 1880, un tribunal din Maine a scris că trei categorii de indivizi sunt bine guvernați în această manieră: copii în familii și în școli, nebunii în aziluri și marinarii pe vase. Totuși, Riley nu mai avea o ambarcațiune.

În timp ce Sahrawi veneau și se întorceau peste dune cu prada lor, Riley a început să repare cu calm barca lungă, care suferise stricăciuni și din cauza neglijenței lor, și din cauza izbiturilor brizanților. A descoperit scânduri putrezite și cuie atât de mâncate de rugină, încât cădeau singure. S-a ferit chiar să întoarcă barca pentru a-i repara fundul, de teamă că ar putea să se rupă sub propria greutate.

Unii dintre membrii echipajului l-au urmat pe căpitan și au venit să ajute, în timp ce alții au renunțat, cuprinși de disperare. Obosit de inutila așteptare, Porter s-a oferit voluntar să înoate până la bric și să ia unelte pentru a ajuta la reparații. Era un înotător desăvârșit și, când vântul s-a potolit la amiază, a ajuns până la cală, unde a cotrobăit. S-a întors din nou la mal cu o cavilă de matisit – o bară ascuțită din metal, lungă de 30 de centimetri, utilă pentru a lovi, dar și pentru a despica –, și câteva cuie, foarte necesare. Împreună cu câțiva oameni, Riley

s-a apucat de meșterit la barcă. Horace și Savage s-au grupat alături de „alți unu, doi", după cum a notat laconic Riley, probabil Robbins și Porter, care au întors barca cu fundul în sus și au călăfătuit crăpăturile.

Ceilalți, printre care, se pare, și secundul Williams, s-au așezat lângă foc, au deschis un butoi de vin și și-au înecat frica. Părea că nu le păsa că astfel deveneau mai slabi în cazul unui atac. Mai târziu, Riley a preferat să nu-i identifice pe cei care s-au discreditat singuri, poate și pentru că la acel moment orice altă pedeapsă în plus era redundantă. Riley i-a postat pe marinarii care beau, înarmați cu manete de cabestan, în jurul taberei ca să-i țină ocupați, dar și ca să-i descurajeze pe hoții de Sahrawi. Însă marinarii consumau în continuare băutură, în timp ce Sahrawi apucau lucruri și le cărau cu ei. După ce au luat prima dintre cele două vele care compuneau cortul provizoriu și se pregăteau să o înșface și pe a doua, Riley s-a ridicat în picioare și le-a făcut semn să înceteze. Șacalul și ceata lui și-au tras armele și le-au îndreptat către Riley, care nu s-a arătat intimidat. El nu a dat înapoi, iar ei s-au retras, într-un final, plecând cu prada lor.

În acea noapte, folosind vergi și bușteni uscați provenind de la alte epave pentru foc, marinarii au fript un pui care se înecase și fusese adus la mal. Ultima lor masă caldă din ultimul timp a fost garnisită cu carne de porc sărată, pâine și unt. Șacalul îi sugerase lui Riley că avea să se întoarcă împreună cu banda sa în dimineața următoare. Căpitanul a stabilit ca doi oameni să stea de veghe, instruindu-i să țină aprins focul cu așchii uscate pe care le adunaseră de pe plajă. Restul oamenilor au adormit pe nisip.

Cu excepția lui Riley. În bocetul valurilor care se izbeau de nisipul deșertului, a meditat cu durere la soarta soției și – de acum,

cu voia lui Dumnezeu – a celor cinci copii ai săi. Cine sau ce i-ar fi putut împiedica să ajungă „în mizerie, umilință și sărăcie", s-a întrebat el. Sub cerul splendid, Calea Lactee era un arc trasat de respirația îngerilor de la sud-vest către nord-est, a simțit o urmă de regret la gândul dorinței nestăvilite de îmbogățire care se practica în țara sa, „un pământ ce își spune creștin, ce-i drept", a scris mai târziu, „dar unde avariția, care pune stăpânire pe suflet, lasă prea puțin nefericitei văduve, copilului lipsit de tată sau orfanilor neajutorați care așteaptă să fie cruțați de la o viață plină de nevoi"[4]. Și, în mod evident, unde, de dragul profitului, oamenii erau trimiși în călătorii lungi și periculoase.

Noaptea, cerul a fost senin. Și-ar fi dorit să se bucure de această imagine alături de familia sa, temându-se că nu vor mai savura un astfel de moment împreună. După miezul nopții, cu luna la pătrar, s-a ițit extremitatea cornului de sus al constelației Taurus, lângă Orion, în eternul său dans cu Pleiadele. Și mai sus, se afla planeta Marte, înroșită la foc mic. La nord-vest, Vega, Altair și Denab scânteiau precum privirea unui copil. Eleganta Casiopeea încorona partea de nord-est, în timp ce Hercule se afla la vest. Acestea erau semnele după care se ghida pe cer, harta sa cu planetele. Tremurând în bătaia vântului rece, Riley le invidia statornicia. Acum, nu putea să mai facă nimic pentru familia lui. Era ca o pleiadă pierdută*: separat de familie pentru eternitate. Și-a trecut privirea peste echipajul care dormea. „Era o datorie sacră dată mie de Providență, a concluzionat el, să-i apăr și să-i țin în viață cu toată ființa mea." Nu avea decât să încerce să le salveze viețile și să se roage pentru un miracol.

---

* Trimitere la mitul Pleiadelor, cele șapte fiice ale lui Atlas și Pleiona, care au fost urmărite de vânătorul Orion și salvate de Jupiter prin mutarea lor pe bolta cerească, sub formă de stele, pentru a nu mai fi prinse niciodată (n. red.).

La puțină vreme după răsărit, Sahrawi s-au întors. De data aceasta, au acționat pe față. Liderul lor, șacalul, agita o suliță enormă deasupra umărului, încordat și gata să arunce. Arătând cu mâna liberă spre mare și zbierând, le-a cerut marinarilor să se întoarcă la epavă și să aducă mai multe lucruri pe țărm. Apoi le-a arătat o turmă de cămile și de conducători de cămile care se apropiau dinspre est. Femeile alergau pe plajă și urlau, se aplecau să ia nisip în mâini și îl aruncau în aer pentru a atrage atenția călăreților.

Șacalul a înaintat către cort, împingându-și sulița cu aspect absurd – un cap de fier pe o tijă înnădită, lungă de vreo patru metri – către marinari. Riley a intrat în apă și a înhățat o vergă lungă. Profitând de avantajul staturii sale, a parat loviturile Sahrawi „cu un calm desăvârșit", potrivit lui Robbins. În același timp, le-a ordonat marinarilor să lanseze la apă barca mică. Oamenii au tras-o în apă, lângă garlinul care încă era legat de epavă. Riley i-a ținut pe loc pe Sahrawi în timp ce aceștia se strângeau la întâmplare. Înainte ca Riley să poată urca, membrii echipajului, nerăbdători, au răsturnat singura lor ambarcațiune capabilă să plutească pe mare. Barca s-a umplut aproape instantaneu cu apă și s-a scufundat. Lăsând-o acolo, oamenii s-au întors anevoios până la plajă, unde s-au strâns în spatele lui Riley. Împreună s-au întors către mal, poticnindu-se în nisip. Șacalul fugea odată cu ei, dibaci precum un crab, blocându-i. Împreună cu doi băieți înarmați i-au împins pe marinari înapoi către mare. Îi amenința, mormăind și gesticulând. În ciuda metodelor sale primitive, mesajul îi era clar: oamenii care călăreau cămile aveau arme și îi puteau ucide.

Riley a ordonat echipajului să pregătească barca lungă pentru lansare la apă. Spera ca reparațiile făcute să le permită să ajungă până la epavă. Marinarii au împins barca în apă și, de

data aceasta, urmând instrucțiunile lui Riley, s-au urcat câte unul, pe la pupa, în ordine. Totuși, în graba lor, uitaseră să ia cu ei și vâslele. Apucând o scândură ruptă, au lopătat ambarcațiunea grea prin brizanți.

În momentul când au ajuns la epavă, barca era pe jumătate scufundată, dar Riley era hotărât să o țină la suprafață. Împreună cu unul dintre membrii echipajului au rămas în ea, în timp ce ceilalți au urcat la bordul *Commerce*-ului și le-au dat o găleată și un butoiaș ca să scoată apa din barcă.

Apoi s-a produs o întâmplare neașteptată. Porcul, loial ca un câine, a înotat până la epavă. Marinarii l-au urcat la bord. Pe țărm, doi dintre conducătorii de cămile, probabil arabi, care erau înarmați cu iatagane, nu cu amenințătoarele arme de foc, au ajuns la bivuacul marinarilor și s-au alăturat prădătorilor. Au îngenuncheat cămilele și le-au încărcat cu butoaie de pâine și carne de vită sărată, vele, scânduri și alte obiecte folositoare pe care marinarii le dosiseră în cort. Aceste descoperiri se pare că i-au ațâțat pe Sahrawi. Șacalul țopăia febril, lovea cu un topor în butoaiele cu apă și vin, irosindu-le conținutul pe nisip cu o atitudine sfidătoare. Tabăra s-a transformat repede într-un rug, după ce Sahrawi cei zeloși au strâns tot ce nu au putut căra cu ei. Marinarii se uitau cu tristețe de la distanță cum cuferele, lăzile, instrumentele de navigație, cărțile și hărțile erau mistuite de flăcări. Într-un final, unii dintre tineri au mânat cămilele încărcate cu poveri peste dune.

Riley și echipajul său s-au sfătuit. Nu mai aveau hrană și nimic să le aducă alinare. Nu mai puteau scăpa pe țărm. Ar fi putut fi măturați de pe punte și să se înece în timpul nopții, când avea să crească mareea. Și dacă nu, un banc de nisip mai înalt din spatele bricului le-ar fi permis Sahrawi-lor să se apropie de ei când urma să scadă mareea. Au găsit câteva sticle de vin și

niște carne sărată de porc pe vas. Bazându-se pe ele, au decis să plece în larg cu barca mare.

În timp ce se pregăteau de plecare, un val s-a spart deasupra provei. Barca s-a învârtit înapoi, s-a umplut cu apă și a început să se scufunde. A lovit pupa bricului. Unii dintre marinari au urcat pe punte. Doi dintre ei au apucat parâma bărcii și frânghia de la prova și le-au ținut întinse, prevenind ca barca să se izbească din nou de bric. Alți doi scoteau furioși apa din barcă.

Sahrawi de pe mal priveau scena cu gurile căscate. Ideea că marinarii puteau scăpa cu barca era aproape la fel de ridicolă ca posibilitatea să scape prin deșert. Nu aveau unde să se ducă. Totuși, erau iritați de încercarea marinarilor și au început să gesticuleze, încercând să îl convingă pe Riley să se întoarcă. Șacalul a strigat la tineri, care s-au grăbit cu armele lor peste dune. Sahrawi rămași pe mal s-au aplecat la pământ, s-au ridicat zâmbind și calm, le-au făcut marinarilor semn cu mâinile să se apropie. De pe bric, marinarii se uitau la ei în zeflemea. După un timp, șacalul i-a alungat și pe ceilalți tovarăși ai săi. A luat un burduf din piele de capră plin cu apă și l-a ținut deasupra capului, oferindu-l marinarilor. Apoi a intrat cu el în apa oceanului care i-a ajuns până la piept.

Apreciind că șansa de a scăpa cu ajutorul bărcii mari era infimă, Riley nu a avut de ales decât să încerce să stabilească un fel de relație cu bătrânul și să spere într-o îmbunare a acestuia. A coborât pe partea vasului de care era legat odgonul și s-a târât pe el până la țărm, unde Sahrawi i-a dat burduful. Riley i-a mulțumit și s-a întors cu apa înapoi pe vas. În timp ce Riley revenea pe bric, Sahrawi îi arăta că voia să se întoarcă pe mal.

Riley le-a explicat membrilor reticenți ai echipajului că singura lor șansă era să se împrietenească cu bătrânul și să se supună Sahrawi-lor. Avea de gând să se întoarcă la mal și să-i permită

să se apropie. Clanul șacalului, care se ascundea în spatele dunelor, s-a întors pe plajă fără arme. Femeile pe jumătate dezbrăcate și tinerii despuiați stăteau pe nisip aproape de apă, cu expresii pașnice pe chip. Își ridicau privirile către Ceruri ca să arate bunele lor intenții. Șacalul l-a întâmpinat pe Riley după obiceiul tradițional al Sahrawi: „*Allahu akhbar*" Dumnezeu e mare![5] Apoi a pornit spre bric.

Riley s-a așezat lângă familie. Rânjind, i-au scos pălăria de pe cap și au trecut-o de la unul la celălalt, probând-o și râzând. I-au mângâiat pantalonii, mâinile, părul, „picioarele" cu pielea udă, fascinați de textura cu care nu erau obișnuiți. Unii i-au prins degetele într-ale lor, în timp ce alții îl buzunăreau fără rușine. Putea să le miroasă corpurile pline de praf, nespălate, și părul încâlcit, își putea simți propria frică, în nările care se mișcau necontrolat și în nodurile din stomac. Schimbarea lor bruscă de atitudine nu îl păcălea. Trădarea lor era evidentă. S-a ridicat în picioare, și-a fluturat brațele disperat și a strigat la oamenii lui, dar zgomotul valurilor i-a acoperit cuvintele. Ceea ce dorea să le comunice nu putea fi indicat prin semne. Dorea să îl țină la ei pe șacal până când i s-ar fi permis să părăsească plaja.

Între timp, marinarii au prins pe șacal de brațe și l-au ridicat pe epavă, unde el le-a cerut armele și banii. Marinarii au negat că ar avea vreuna dintre acestea. A scotocit pe puntea ticsită cu lucruri și a aruncat o privire în cala inundată. În sfârșit, fără să găsească nimic, a intrat din nou în apă. În timp ce șacalul se apropia de plajă, Riley a început să se ridice în picioare. Cei doi conducători de cămile, care îl încadrau în tăcere, l-au ținut de brațe. Brusc, în mâinile Sahrawi-lor au apărut pumnale. Să se lupte ar fi însemnat, în mod clar, să moară.

Riley a reacționat așa cum ar face-o un bun căpitan într-o situație critică. S-a prefăcut indiferent. „Chipurile tuturor celor

din preajma mea arătau cea mai oribilă și mai răutăcioasă expresie, a scris mai târziu. Își scrâșneau dinții când se uitau la mine și au lovit cu pumnalele la câțiva centimetri de fiecare parte a corpului meu."

În aceeași clipă, șacalul era la gâtul lui. A împins spre spate capul lui Riley și a ridicat *scimitar*-ul. În acel moment, Riley a crezut că avea să fie decapitat și că va mai suferi o altă rușine: va deveni hrană pentru banda barbarilor. Șacalul a plimbat ușor lama în jurul gulerului cămășii lui Riley, atingându-i pielea. Dar dorea banii, nu sânge. A dat drumul capului lui Riley și i-a ordonat să ceară oamenilor săi să aducă banii de pe vas.

Marinarii au privit de pe bric cum se desfășoară această scenă. Când se părea că Riley urma să fie executat, au jurat să răzbune moartea lui înarmându-se cât de bine puteau, năpustindu-se pe uscat și ucigând oricât de mulți Sahrawi, înainte de a plăti cu prețul propriilor vieți. Acum, spre surpriza lor, Riley striga către cei de pe bric. Vocea lui nu acoperea zgomotul produs de valuri. Savage a coborât de pe vas și, cu ajutorul garlinului, a înaintat spre mal.

„Adu banii", i-a strigat Riley, când a putut fi auzit. Imediat Savage s-a întors pe bric, fără să audă ultimele cuvinte ale căpitanului: „Nu le da banii până când nu mă eliberează".

Bătrânul nu a găsit bani la bordul *Commerce*-ului pentru că erau ascunși în hainele marinarilor. Acum oamenii au strâns aproape o mie de dolari pe care i-au azvârlit în găleată. Porter s-a deplasat cu greu până la mal, împingând căldarea prinsă de garlin în fața lui.

De teamă că Sahrawi plănuiau să îl ia ostatic și pe Porter, Riley a țipat la el să nu vină la mal. Porter s-a supus, iar unul dintre conducătorii cămilelor a intrat în apă să ia căldarea. În tot acest timp, șacalul își ținea *scimitar*-ul la gâtul lui Riley.

Căldarea a fost deșertată pe capătul unei pături în fața șacalului, ai cărui ochi au licărit. Vederea unei asemenea comori l-a făcut să se simtă vulnerabil, așa că le-a ordonat tovarășilor săi să o care pe plajă, departe de bric. Cu armele scoase din teacă, Sahrawi l-au îmboldit pe Riley, fiind urmați de femei, care ațînteau sulița grosolană a șacalului către spatele ostaticului lor.

După o scurtă plimbare, grupul s-a așezat, iar omul în vârstă a început să împartă bucuros monedele, în trei grămezi strălucitoare egale, de câte 10 piese: una pentru conducătorii cămilelor, una pentru soțiile sale, iar alta pentru el. În timp ce banii dispăreau în *haik*-uri, Riley s-a gândit că, în lăcomia lor, uitaseră de el. S-a hotărât să profite de situație.

Imediat ce a încercat să se ridice, totuși, un tânăr, alertat, a încercat să îl străpungă cu *scimitar*-ul său. Riley a parat lovitura, dar sabia i-a găurit vesta înainte ca el să se ferească. Tânărul se pregătea de o nouă lovitură, dar șacalul l-a oprit și a dat câteva ordine, pe care Riley nu le-a înțeles. Grupul s-a ridicat în picioare și s-a pregătit să părăsească plaja, iar Riley a înțeles că urmau să îl ia și pe el cu ei. Disperat să nu fie dus în interiorul continentului, i-a făcut semne șacalului că echipajul său mai avea și alți bani. Gestul său a avut efectul scontat. În loc să plece, Sahrawi l-au dus înapoi pe plajă și i-au ordonat să-și strige marinarii.

Este greu de spus ce plănuia în acel moment Riley. „Mi-am închipuit că, dacă reușeam să îl aduc pe Antonio Michel pe mal, aș fi reușit să scap", a scris mai târziu. Nu și-a detaliat acest plan mai departe în scrierile sale, afirmând că „nu știa nici cum, nici dacă ticluisem vreun plan pentru a-l pune în aplicare".

De ce pe Antonio Michel, bătrânul marinar care dorea să se întoarcă acasă după ani întregi petrecuți pe mare? Era singurul om de care Riley se putea dispensa? A simțit mai puțină

responsabilitate față de el decât față de membrii echipajului pe care i-a tocmit el?

De pe bric, marinarii puteau vedea că ambele tabere își jucau ultima carte. Sahrawi îl amenințau în mod repetat pe Riley cu săbiile lor, în timp ce el striga la camarazii săi. Dintre oamenii bravi care, cu puțină vreme înainte, juraseră că vor muri în luptă, niciunul nu s-a aventurat la mal. Vocea disperată a lui Riley s-a transformat în mormăit.

Într-un final, Aaron Savage și-a luat inima în dinți și s-a năpustit spre mal cu ajutorul garlinului. Când s-a apropiat de plajă, Riley i-a făcut semn să rămână printre brizanți. Șacalul, crezând că Riley îi ordonase lui Savage să aducă banii la țărm, le-a permis să vorbească între ei. Riley i-a expus lui Savage planul său, care îl va urmări pentru totdeauna de atunci, chiar dacă nimeni nu l-a criticat pentru ideea sa.

Savage s-a întors la epavă și i-a spus lui Michel că Riley îl chemase la țărm. Pasagerul care urcase din New Orleans și se oferise să muncească pe vas s-a supus. Sahrawi l-au înconjurat amenințător pe Michel din momentul în care a pășit pe plajă. Se așteptau să aducă banii cu el. Desigur, în spate avea doar haine. Înfuriați, l-au bătut cu pumnii și cu mânerele pumnalelor. Au smuls hainele de pe el, iar tinerii l-au împuns cu vârful săbiilor. Îngenuncheat, Michel i-a rugat să înceteze.

Riley îl instruise pe Michel să le spună că știa unde îngropase echipajul banii. Era adevărat. Lângă cort, într-o gaură, au băgat în nisip un binoclu nou, un fierăstrău și alte unelte utile, iar într-alta o taşcă, în care se aflau 400 de dolari. Cu vocea tremurând, îngrijorat, bătrânul marinar s-a făcut înțeles. Cu lovituri din spate, cei care l-au capturat l-au mânat către locul indicat.

Așezat pe plajă, Riley privea concentrat, având sulița șacalului îndreptată către piept și *scimitar*-ul brutei tinere la câțiva

centimetri de cap. Știa că rămăsese fără atuuri. Mai știa și că, atunci când comoara va fi dezgropată, lăcomia le va cuprinde pe gărzile sale, măcar pentru o clipă. Încet, pe nesimțite, și-a mișcat ușor picioarele sub corp.

Când, în sfârșit, s-au auzit strigătele excitate, paznicii și-au întors fără să vrea privirile, așa cum prezisese. Riley a țâșnit în picioare și a fugit spre mare. Se gândea doar la propria scăpare, dar picioarele se mișcau încet și nesigur pe nisip. Urmăritorii s-au apropiat de el. S-a aruncat cu capul înainte în brizanți. Șacalul l-a urmărit.

Riley a înotat pe sub apă, ținându-și respirația până când a trebuit să iasă la suprafață. În momentul în care a scos capul dintre valuri, s-a rotit astfel încât să vadă unde erau Sahrawi. La mai puțin de trei metri în spatele lui se ivea capul șacalului. Riley a simțit cum sulița a străpuns apa lângă el. Tocmai atunci un val de hulă l-a prins pe șacal și l-a împins înapoi. Riley a înotat cât de tare a putut. S-a luptat printre crestele valurilor până când a simțit mâinile oamenilor săi care l-au prins de cămașă. L-au tras peste bord pe la pupa *Commerce*-ului.

S-a prăbușit pe punte.

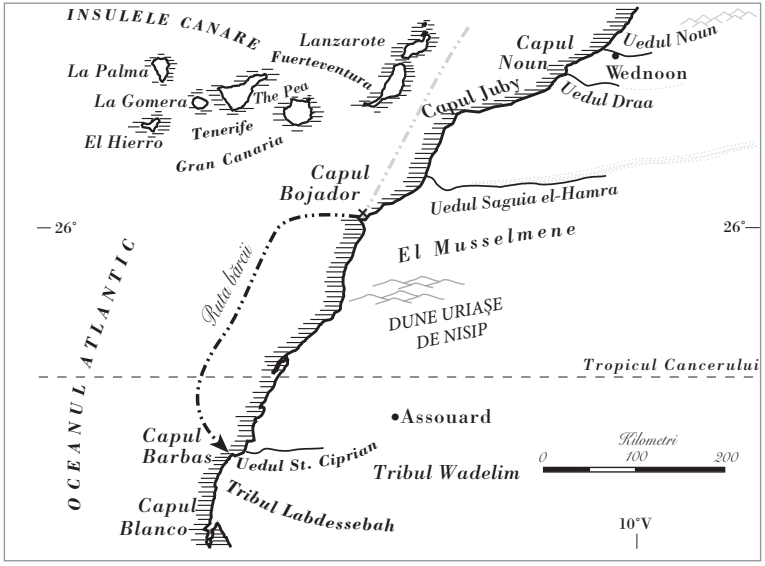
Capitolul 5

Suferință într-o barcă deschisă

În timp ce vântul bătea și apa mătura puntea bricului *Commerce*, izbind mâinile și fețele marinarilor, au văzut cum Sahrawi îl băteau și îl înjunghiau pe Michel. Într-un final, l-au încărcat cu poveri și l-au forțat să pășească dincolo de dune. Era teribil să vezi cum asta le crea oamenilor o stare de disconfort. Nu numai că le era imposibil să îl ajute pe tovarășul lor brutalizat, dar neputința le era stimulată în cel mai drastic mod.

Totuși, nu era timp să dezbată acest subiect. Fiecare val lovea barca cea lungă de cala bricului distrugând ambarcațiunea mai mică și zdruncinând puntea subțire pe care se ghemuiseră. Acum trebuiau să aleagă între opțiunile lor nefericite. Puteau să se întoarcă pe țărm și să negocieze predarea lor către Sahrawi; în cel mai fericit caz, ar fi fost bătuți și luați în robie, ca Michel, și posibil uciși dacă îi enervau pe Sahrawi. Sau puteau să-și încerce norocul pe mare, plutind cu barca cea lungă, în speranța că ar fi făcut față valurilor înalte de șase metri și ar fi rămas la suprafață destul de mult timp, încât să atragă atenția unui vas care să fie în trecere prin zonă.

Potrivit lui Robbins, a existat o „lungă deliberare" pe această temă, dar mai mult ca sigur că nu a durat decât câteva minute. Nu au întrezărit nicio speranță dacă se predau Sahrawi-lor, pe care îi numeau cu amărăciune „barbari", „sălbatici" și „bandiți

nemiloși". În schimb, cea mai mare parte a discuției s-a referit la fezabilitatea planului de a pluti în derivă pe mare cu barca lungă, reparată în mare grabă. În opinia lui Robbins, era „stricată". Riley a descris condiția ei ca „șubredă*", un termen tehnic care pe atunci însemna „în stare proastă", și a mai spus că „se zvârcolea ca un coș vechi". Arhiplină cu 11 oameni, barca lungă de 4,8 metri ar fi plutit periculos de jos în apă. Au fost optimiști datorită unui singur factor care era în favoarea lor: vântul bătea mai puternic spre est, ceea ce îi ajuta să se îndepărteze de coasta periculoasă. Chiar dacă probabilitatea de a scăpa pe mare era mică, echipajul a ales elementul pe care îl stăpânea cel mai bine, forța naturală cu care se luptaseră cu toată ființa lor, în opoziție cu oamenii ciudați și răi de pe țărm. Preferau să-și încerce norocul cu barca mare.

* „*Crazy*", în original, în limba engleză (n. tr.).

Căpitanul a numit doi oameni, probabil pe marinarii simpli Hogan și Barrett, să golească barca mare de apă cu gălețile. L-a trimis pe Porter, un înotător puternic, până la plaja momentan părăsită de oameni ca să recupereze cele două vâsle rupte, de care aveau nevoie ca să treacă de brizanți[1].

Riley a instruit restul echipajului, aflat ierarhic sub cei doi ofițeri, să lege două verge și să le scoată afară, peste pupa *Commerce*-ului, în partea protejată de vânt. Urmau să ghideze barca acolo și să-i protejeze corzile de la prova și pupa până la capetele vergilor, astfel încât barca să fie ținută la distanță de bric. Când ar fi venit timpul pentru a pleca în larg, Riley spera să poată porni, ferind barca de a fi proiectată de un val în cala bricului.

Riley avea multe de pus la punct înainte să părăsească epava, dar s-a preocupat de cel mai important lucru: să aibă apă potabilă. La bocaportul vasului, și-a scos cămașa și a coborât în abisul întunecat. Pe pipăite, s-a deplasat prin apa mării, captivă jos, prin cală, acum pe o parte, până când a ajuns la o porțiune cu aer. În timp ce îl încercau senzații ciudate – mișcarea stranie, liniștită a apei reci, ecoul brizanților, scârțâitul sinistru al lemnului supus tensiunii – gândurile lui s-au îndreptat inevitabil către Michel.

Povestea sorții lui Michel era ceva ce căpitanul, prins într-un ciclu viclean de vinovăție și negare, nu reușea să înțeleagă foarte clar. În ciuda declarației ulterioare că nu ar fi văzut ce i se întâmplase lui Michel, el oferă o descriere vie în memoriile sale, intitulate *Narrative*: Sahrawi furioși, a scris el, împlântând „o suliță în corpul său lângă sânul stâng, în partea de jos, l-au lăsat în agonie la picioarele lor". I-au târât corpul „lipsit de viață peste dealurile de nisip" și a simțit „un chin greu, de nedescris" la gândul brusc că el singur era responsabil de „măcelărirea" marinarului. Pe moment, fusese „golit… de orice senzație".

În realitate, lucrurile nu s-au petrecut așa. Într-o scrisoare publicată în *Connecticut Courant*, anterioară narațiunii sale, Riley a scris că echipajul a scăpat de „arabii înarmați, cu excepția lui Antonio Michael [*sic*], pe care l-au prins și l-au păstrat". Varianta lui Robbins se potrivea cu scrisoarea lui Riley. Poate că Riley mai târziu a ajuns la concluzia că era mai de condamnat să abandoneze un captiv decât un om mort.

Cu siguranță, Riley știa că este încolțit de o dilemă morală[2]. În calitate de căpitan, un om care avea responsabilitate totală asupra vasului și a oamenilor săi, el credea că făcuse ceea ce avea de făcut ca să-și protejeze echipajul. Avea dreptate că efectul practic al acțiunilor sale a fost cel mai bun pentru oamenii săi, păstrând pentru ei un lider de necontestat mai degrabă decât un străin de echipaj, și un om bătrân pe deasupra. Totuși, a continuat să se gândească la moralitatea deciziei sale și la sentimentul de vinovăție care încă persista.

După ce ochii i s-au obișnuit cu întunericul din cală, Riley a început să cerceteze printre obiectele amestecate care pluteau – hamace, cufere, scânduri ciudate –, până când a găsit ceea ce căuta. Rostogolind un butoi mare, plin pe jumătate, a simțit că dopul era încă bine strâns. Acest semn bun i-a dat curaj. A pus toată forța sa astfel încât să manevreze butoiul prin epava inundată și sus, până la bocaport, la suprafață.

Pe punte, Savage și Clark l-au ajutat să golească butoiul și să transfere apa într-un butoiaș de 15 litri care încăpea în barcă. Mai rămânea destul pentru fiecare ca să bea pe săturate. Era un moment care trebuia savurat. Unii – cei norocoși – nu aveau să-și mai potolească setea pe deplin din nou pentru multă vreme.

Porter s-a întors cu vâslele. Din proprie inițiativă, el dezgropase și cărase sacul cu monede de argint, îngropat cu o zi

înainte. Aparent, era aceeași pungă de dolari după care Antonio Michel săpa când Riley evadase. Dacă așa era, însemna că Michel dezgropase instrumentele pe care le-au îngropat în apropiere, și nu argintul, și atunci ori uitaseră de argint după fuga lui Riley, ceea ce părea puțin probabil, ori Michel nu l-a găsit. În mod ironic, Sahrawi ar fi preferat să ia dolarii, iar marinarilor le-ar fi fost mai utile binoclul și uneltele. În orice caz, Riley a scuturat din cap, gândindu-se că fie Porter fusese prea lacom, fie era un optimist incurabil. Mai târziu îl va pune pe Porter să-i îngroape din nou.

„Depozitați lucrurile", a ordonat Riley. Umblând prin valuri de la bric la barca mare, sub îndrumarea ofițerilor, oamenii au încărcat trinchetinul și vela mare a bărcii mici, velastraiul mare al bricului și o vergă pentru catarg, precum și câteva obiecte după care scotociseră deja. În plus, față de butoiașul cu apă și peste zece sticle de vin, care fuseseră probabil depozitate la mijlocul vasului, au pescuit din mare mai multe bucăți de carne de porc sărată și un sac de 1,8 kilograme cu smochine. Au luat cu ei steagul de pe bric, care pe atunci avea 15 stele și 15 dungi, și norocosul godac, chiar dacă slăbănog, care supraviețuise în ciuda șanselor reduse. Bravura lui îl recomanda pentru postura de mascotă – și ca potențială sursă de hrană pentru mai târziu.

Încercați de sentimente amestecate, de presimțire rea și, totodată, de înflăcărare, membrii echipajului s-au așezat în barca lungă doi câte doi, pe cele șase scânduri care serveau de locuri. Deslisle, bucătarul, și Horace, cel mai tânăr membru al echipajului, împreună cu porcul, probabil că au stat la prova îngustă. Au urmat cei doi marinari simpli, Hogan și Barrett, după care Burns și Clark, apoi, la mijloc, cei doi ofițeri. Porter și Robbins, amândoi marinari puternici și experimentați, și prieteni

apropiați, s-au plasat în mijloc, spre spate, unde vâslele puteau fi folosite cu maximum de eficiență. Riley a luat locul cel mai important, la pupa, privind drept înainte, pentru a ține cârma și a-i avea în vizor pe toți ceilalți, în caz că trebuia să dea comenzi. Toți marinarii, poate cu excepția oamenilor în prova, se uitau numai la căpitan și la locul unde se aflau. Fiecare om avea să petreacă zilele următoare într-un spațiu de 600 centimetri pe 900 centimetri, cu apa sărată a mării până la gleznă și, uneori, chiar mai sus.

Acum Riley a făcut unul dintre cele mai grele lucruri pe care un căpitan le poate face. Și-a părăsit într-un final dulcea, noua, acum spartă corabie, cea pe care unchiul său Justus i-o încredințase, cea pe care Josiah Savage, convins de viitorul ei favorabil, își trimisese un fiu și un nepot. Urcând la pupa bărcii, s-a uitat la fețele triste ale oamenilor de sub pălăriile lor boțite. Înainte să pornească în larg, i-a rugat să-și descopere capetele. Riley l-a rugat pe „marele Creator și protector al universului" să le cruțe viețile și să-i lase să străbată brizanții pentru a ieși pe mare. „Dar dacă suntem condamnați la pieire", a implorat el, spunând cu voce tare ceea ce gândeau cei care aveau acasă familii, „o, Părinte al întregului univers, apără-ne văduvele și copiii".

Riley a cercetat marea agitată în jur ca să descopere un indiciu pentru scăparea lor. Deoarece le lipseau mijloacele de a improviza o cârmă provizorie și nici loc să fixeze o vâslă cu excepția inelului de la pupa, care nu era stabil, au ținut cârma cu o scândură. Nu vedea nicio posibilitate să scape de valurile de hulă fără intervenția divină. Tot ce putea face era să-și forțeze norocul. „Dați drumul bărcii", a ordonat. Oamenii au eliberat frânghiile și barca s-a desprins de *Commerce*. La comandă, oamenii dădeau la rame.

Apoi, s-a întâmplat miracolul. Vântul s-a oprit și între vârtejurile uriașe – fiecare capabil să răstoarne barca așa cum o furtună ar lua pe sus o frunză – a apărut un pasaj. Oamenii au tras la unison în timp ce valurile se spărgeau în jurul lor, iar Riley a cârmit către marea largă. După 1 600 de metri, le-a spus să se odihnească. Cu inimile bătând puternic, fiecare a aruncat o ultimă privire la coasta care le adusese ghinion, la epavă și la brizanții de care tocmai scăpaseră. Au izbucnit toți într-un chiot de bucurie spontan. Robbins și-a amintit că în acea zi și-au scos din nou pălăriile, iar „căpitanul Riley i-a mulțumit Cerului". Riley nu avea nicio îndoială că „un gest instantaneu și milos din partea Atotputernicului" i-a salvat din valurile de la Bojador. Potrivit lui, toți oamenii au crezut la fel. Mai târziu, când un prieten l-a sfătuit să renunțe la această convingere, pentru că scepticii aveau să discrediteze restul mărturiei sale despre călătoria lor, Riley a refuzat.

În timp ce întunericul înghițea barca, marinarii încă trebuiau să lupte cu un curent care îi putea aduce într-o altă porțiune a capului Bojador, dacă nu reușeau să se îndrepte cu fața spre mare. Fără cârmă, Riley nu își permitea nicio greșeală. Le-a ordonat oamenilor să ridice vela cea mare. Înaintarea lor devenise acum o chestiune de dibăcie marinărească și de putere a vântului. Măcar aveau noroc, într-o privință. Rafalele de vânt băteau în continuare spre est, oferindu-le spațiu de manevră ca să se îndepărteze de cap. Marinarii vâsleau și scoteau apă, schimbând sarcinile între ei la fiecare jumătate de oră, în timp ce Riley a reușit să orienteze barca spre marea largă.

Scăparea lor de acest pericol i-a condus către altul. În acea noapte, puterea vântului a crescut, ajungând la intensitatea unei furtuni, iar valurile tot mai mari riscau să-i răstoarne.

Apa curgea în șuvoaie pe ambele părți ale bărcii și pătrundea printre scânduri tot atât de repede pe cât o scoteau din barcă marinarii. Din cauza norilor denși, Riley nu se putea orienta după stele și tot ce-i mai rămânea de făcut era să țină barca în direcția vântului, ghidând-o cu ajutorul unei vâsle rupte. Lupta din greu cu epuizarea; dacă își pleca pentru o clipă capul, risca să piardă controlul asupra bărcii și chiar și cea mai ușoară răsucire ar fi putut duce la scufundarea ei.

În zorii zilei următoare, pe 31 august, au apărut mai mulți nori cenușii, umflați, ape repezi și nicio limbă de uscat. Având intenția de a naviga spre sud, fără să piardă din ochi coasta, Riley a cârmit către sud-est prin ceață. Barca aglomerată era atât de scufundată în apă, încât nu reușea să audă sau să vadă departe. Când echipajul a auzit prima oară un zgomot în fața lor, au fost derutați. În momentul în care și-au dat seama că sunetul era produs de talazuri, era aproape prea târziu. Încă o dată, curentul îi arunca spre țărm. La marginea de unde începeau brizanții, Riley a reușit să întoarcă barca. În timp ce privea peste umăr prin ceață, căutând pământul din privire, fără vreun succes, a înțeles că strategia sa era zadarnică. Din cauza recifurilor, a condițiilor meteorologice grele, era periculos să urmezi linia neregulată a coastei, cu apele ei puțin adânci. Fără un compas, un cuadrant și hărți, toate pierdute în naufragiu sau luate de Sahrawi, s-ar fi aflat în permanent pericol să eșueze.

Riley s-a sfătuit cu membrii echipajului. Puteau continua să plutească pe lângă coastă, situație în care riscurile erau acum evidente. Având în vedere condițiile deplorabile de navigație și distanța pe care o aveau de parcurs – peste 926 de kilometri – puteau cu ușurință să rateze cele două obiective importante: așezarea franceză Saint-Louis, ocupată de britanici,

la gura fluviului Senegal, și Insulele Capului Verde. Dacă se întâmpla asta, ar fi putut pluti în derivă până în regiunea acalmiei tropicale, acea întindere de apă lipsită de vânturi, aproape de Ecuator, ale cărei chinuri erau bine cunoscute de marinari. Alternativa ar fi fost să se îndrepte mai departe către vest. Insulele Canare se aflau destul de aproape de vânturile din „câmpiile cu arșiță ale Africii", așa cum o numea un lexicon geografic, care distrugeau vegetația cauzând secetă și molime. Dar, deși arhipelagul aflat sub controlul spaniolilor se afla la doar 96 de kilometri de țărm și aproape 160 de kilometri de capul Bojador, era situat spre nord-vest, dincolo de Curentul Canarelor și alizeele care bat dinspre nord-est: era imposibil să ajungi acolo cu barca mare. În realitate, singura lor șansă dacă o porneau în acea direcție era să zărească și să atragă atenția unui vas din întâmplare. În fine, ar fi putut încerca să ajungă la țărm cât mai repede și să înfrunte pericolele câtă vreme mai aveau putere.

Marinarii știau la fel de bine ca oricine cât de imensă era întinderea mării, cât de rar circulau vasele în afara rutelor cu un trafic ridicat și cât de primejdioasă putea fi călătoria pentru barcazul lor cu dimensiuni reduse. Împotriva acestor argumente cântăreau nu numai recentul incident de pe țărm, ci și percepția lor culturală colectivă despre Sahara. Deși nu erau adevărate, poveștilor despre canibalismul care ar fi fost practicat de-a lungul coastei Marelui Deșert, istorisite în popotele ofițerilor inferiori și în cârciumile porturilor din întreaga lume, li se dădea crezare. Pustiul deșertului era proverbial, la fel și înclinația băștinașilor de a-i tortura, de a-i înfometa și de-ai lua în sălbatică robie pe albi.

Când *Commerces* și-au spus părerile unul câte unul, decizia, unanimă, a fost în favoarea călătoriei pe mare.

Folosind velastraiul mare al bricului, oamenii au construit o contraetravă*, pe care au ataşat-o copastiei barcazului, ridicând fiecare parte a bărcii cu câţiva centimetri. Singura lor răsplată pentru efortul depus a fost că făcuseră ceva să îşi îmbunătăţească situaţia şi dreptul de a primi a 11-a parte din proviziile rezervate pentru acea zi, pe care oricum ar fi primit-o. Ofiţerii au împărţit cu grijă fiecărui om câte două smochine şi o bucată uscată de carne de porc, care era atât de sărată, încât era înmuiată de obicei în apa mării înainte de a fi consumată, ca să-i scadă conţinutul de sare. Porcul rodea pânzele şi frânghia.

În mod ironic, se aflau în regiunea continentului african care, în secolul XX, este cea mai bogată în peşte, unde sardinele înoată în bancuri atât de compacte, încât marinarii adesea le confundă cu spuma apei din preajma recifurilor. De vreme ce era o tradiţie ca atât vasele comerciale, cât şi vasele marinei să completeze hrana marinarilor cu peşte proaspăt, era posibil ca bricul *Commerce* să aibă unelte de pescuit. Dar poate că le-a fost imposibil să ajungă la sculele de pescuit sau poate că, pur şi simplu, nu s-au gândit să le recupereze, când vasul a eşuat. La fel ca multe victime ale naufragiilor în perioada timpurie a navigaţiei, inclusiv vânătorii de balene de pe *Essex* şi oamenii căpitanului Bligh din Marina Regală, marinarii experimentaţi de la bordul *Commerce*-ului nu erau nici ei pregătiţi să prindă peşte cu care să se hrănească în cazul unor situaţii de urgenţă.

Mai rea decât insuficienţa alimentelor era diminuarea rezervelor de băutură. Ca să-şi ostoiască setea, oamenii beau împreună o sticlă de apă şi jumătate de sticlă de vin pe zi. Unui om cele câteva înghiţituri nu îi ajungeau nici pe o măsea. Puteau să adauge puţină apă sărată pe care să o combine cu cea

* Piesă din lemn care are rolul de a consolida etrava unei ambarcaţiuni (n. tr.)

proaspătă și cu vin pentru a-și mări rația, dar înghițirea apei sărate – așa cum se tânguia poetul Coleridge în clasicele sale versuri, „Apă, apă, cât vezi cu ochii/Nicio picătură de băut" – a fost multă vreme considerată cauzatoare de moarte. Orice marinar auzise povești despre oameni înnebuniți de sete, care, în ciuda avertismentelor camarazilor, își cufundă brusc capul în mare și beau apă sărată, de parcă ar fi curs dintr-un izvor de munte. Revenindu-i delirul febril, el aiurează tare, pe măsură ce sarea se îmbibă și extrage umezeala din celule, provocând o durere și mai agonizantă. În momentul când cel suferind se aruncă în mare, convins că are în față o baie de gheață, tovarășii lui, aflați la limita propriei agonii, sunt mai degrabă ușurați decât întristați.

Totuși, între timp, relatările pline de umor și testele științifice au sugerat că îngurgitarea unei cantități moderate de apă sărată poate fi benefică pentru cei naufragiați pe mare, în cazul în care au cu ei apă potabilă cu care să o amestece. În lucrarea clasică, intitulată *Kon-Tiki*, publicată în 1950, aventurierul norvegian Thor Heyerdahl nota că la bordul plutei cu care naviga prin sudul Pacificului, în zilele foarte toride, când membrii echipajului pierdeau multă sare din corp prin transpirație, adăugau apei potabile între 20 și 40% apă de mare. Astfel au descoperit că le stingea setea mai bine și nu avea efecte adverse. Câțiva ani mai târziu, un alt plutaș pe ocean, William Willis, a fost nevoit să bea apă de mare când bidoanele sale cu apă potabilă au ruginit. Timp de 70 de zile, potrivit lui Willis, a băut nu mai puțin de două căni de apă sărată pe zi și una de apă proaspătă. A susținut că nu a suferit niciun fel de efecte adverse. Dar se pare că marinarii de pe *Commerce* nu s-au încumetat să bea apă sărată și astfel au pierdut, în cazul în care ar fi consumat-o cu măsură, o sursă valoroasă de hidratare.

O briză puternică a purtat barca spre vest, în timp ce scăpărări de căldură luminau cerul. Riley a ținut barca aproape de vântul de nord-est, încercând poate să cotească spre nord-vest, în direcția Canarelor, deși niciodată nu a recunoscut această posibilitate în memoriile sale. Din cauza curentului, au înaintat foarte puțin. Valuri uriașe, cer negru, o mare întinsă și neîndurătoare: era o imagine descurajantă.

Pentru Riley, care era în pragul extenuării, ziua s-a prefăcut în noapte albă. În mod deloc surprinzător, educația lui religioasă își spunea acum cuvântul. Când era băiat, era în stare să recite pagini întregi din Biblie. Știa catehismul și crezurile pe de rost și putea cânta din memorie orice pasaj din psalmi. Când era la ananghie, se agăța de reazămul său spiritual și nu îi mai dădea drumul. Rememorând confruntarea recentă cu Sahrawi și modul în care au scăpat din Bojador, s-a convins că Dumnezeu nu îi salvase din aceste crize doar ca să vadă cum mor pe mare. Și-a dat toată silința să-și încurajeze oamenii. „Este datoria noastră către Dumnezeu și către noi să ne străduim din toate puterile ca să prevenim dispariția noastră, i-a rugat el. Fiți activi și veți ajunge din nou în sânul familiilor voastre."

În 1 septembrie, a treia lor zi pe mare, vremea s-a îmbunătățit suficient de mult, încât să taie porcul. Slăbise foarte mult și, în ciuda afecțiunii pe care i-o purtau, au decis să-l omoare câtă vreme mai avea ceva carne pe el. Ar fi trebuit ca Dick Deslisle să îi taie gâtul și să-l porționeze, dar toți au fost foarte atenți la această activitate. Au colectat sângele, pe care l-au băut, au împărțit și au mâncat ficatul și intestinele care conțineau lichide, ca să-și aline limbile aspre și gâtlejurile uscate de atâta sete. Pentru că munciseră întruna, rămăsese puțin timp la dispoziție ca setea să devină severă. Acum, că aveau o idee despre cum se putea muri de sete, prima lor temere nu mai

era legată de incapacitatea bărcii de a străbate distanțe mari pe mare. Imediat ce goleau sticlele de vin, sânge sau apă, le umpleau cu propria urină.

Fusese un lucru bun că au primit un supliment nutritiv în acea zi. După-amiaza, vremea s-a înrăutățit din nou. În noaptea aceea, cea mai rea dintre toate, și-au mobilizat toate forțele. Tunete de furtună s-au auzit către nord-est, cravașând turbat marea și brăzdând cerul cu fulgere. Între trăsnete, era întuneric beznă. Valuri neregulate legănau barca pe furiș, într-un mod agasant.

Pe la miezul nopții, vâsleau și scoteau apa cu teama constantă că următorul val urma să-i răstoarne. Pe măsură ce apa mătura barca, era greu de spus dacă, de fapt, ei mai pluteau la suprafață. Toți cei care nu vâsleau sau țineau cârma aruncau cu frenezie apa afară din barcă, folosind găleți, bonete sau orice aveau la îndemână. Pe timpul nopții, căpitanul și Aaron Savage s-au rugat, pe rând, tare, împreună cu echipajul, ceea ce, a menționat Robbins, „a avut un efect considerabil încât să ne alunge frica și să încurajeze ultimele noastre speranțe".

În zorii zilei de 2 septembrie, pe o vreme mohorâtă, marinarii uzi, înțepeniți și istoviți continuau să se achite de sarcinile lor în tăcere. Se mișcau neîndemânatic din cauza epuizării, delirau, se trezeau brusc și din nou aruncau apă peste bord, vâsleau și umpleau crăpăturile cu câlți. Când barca intra mult în apă, ei auzeau doar sunetul produs de valuri; când urcau pe un val, se auzea șuieratul vântului; iar între aceste suișuri și coborâșuri se auzea doar un scârțâit, din cauza scândurilor care se frecau între ele și se îndoiau.

Potrivit lui Robbins, pendularea neîncetată a bărcii „scosese majoritatea cuielor" peste nivelul apei. Cele care se aflau sub nivelul apei, credea Riley, care le bătuse cu ciocanul pe multe dintre ele pe plajă, la Bojador, rămâneau prinse doar din

cauza presiunii. Potrivit amândurora, ambarcațiunea nu mai putea rezista prea mult în condițiile date. Era pe punctul de a se dezintegra, când, la puțină vreme după răsăritul soarelui, vânturile și-au schimbat direcția către nord-nord-vest, furtuna a încetat, iar soarele a apărut dintre nori. Vântul le bătea acum din față. Orice intenție de a mai ajunge în Canare trebuia abandonată. Au renunțat să mai scruteze orizontul și să se roage să zărească vreun vas. Chiar dacă vedeau vreunul navigând în apropierea coastei, nu însemna că ofițerul de cart ar fi remarcat barca lor joasă, silențioasă, un morman maro-cenușiu, plutind în derivă pe marea gri-verzuie, înspumată.

Acum, oamenii glumeau amar între ei că, până la urmă, Michel nu trăsese cel mai scurt pai. Ca sclav, măcar, primea apă de băut. El avea șansa să ducă acasă vestea dezastrului bricului, și nu ei. Riley avea de înfruntat ironia dureroasă că, în loc să ofere fiului prietenului său de-o viață, William Savage, o șansă în viață, se părea că îi oferea aceeași soartă nefericită ca a tatălui său: să sfârșească precum o speranță fantomatică bântuind familia pentru restul zilelor lor. În timp ce gândurile celorlalți se îndepărtau tot mai mult de amintirea soțiilor sau iubitelor lor, Burns, la cea de-a 16-a aniversare a nunții sale – 2 septembrie – măcar avea consolarea că era posibil să se întâlnească din nou cu draga sa Lilith după moarte.

Valurile s-au domolit. Pe măsură ce pericolul de a fi răsturnați sau înghițiți de ape s-a redus, soarele și plictiseala i-au luat locul. Activitatea solicitantă din timpul nopții le sporise și mai mult setea și greața cauzată de deshidratare. În acea zi, au plutit în derivă către sud și, la un anumit moment, au trecut de Tropicul Cancerului, un moment remarcabil pentru marinari în împrejurări firești, de obicei, sărbătorit prin jocuri, muzică, dans și inițierea ritualică a novicilor în misterele mării.

Adesea, un Neptun, purtând o perie pe cap, în locul coroanei, și doamna lui – un marinar travestit – îi obligau pe cei care nu trecuseră linia imaginară înainte să soarbă pe îndelete, din căni, apă din santină, să suporte o săpuneală cu gudron și unsoare, să se bărbierească, să se clătească în găleată cu apă de mare și apoi să rostească jurământul sacru: „Niciodată nu voi lăsa pompa până când nu va trage [toată apa]… Niciodată nu voi urca velatura pe partea protejată de vânt pe vreme bună… Niciodată nu voi abandona vasul până când nu se scufundă și… niciodată nu voi săruta servitoarea dacă o pot săruta pe stăpâna casei”[3].

În această călătorie, nu era nevoie de o inițiere înscenată în riturile zeului Poseidon. Potrivit lui Robbins, „razele foarte fierbinți ale soarelui, în zona tropicală, erau aproape de nesuportat”. Gurile și gâtlejurile uscate ale marinarilor parcă erau acoperite cu blană și respirația le era rău mirositoare, din cauza acumulării de reziduuri din corpurile lor, provocată de deshidratare, și de înmulțirea galopantă a bacteriilor ce rezultaseră. De nevoie, Riley i-a permis fiecărui om să își umezească gura de două ori pe zi cu câteva picături de vin și apă și de două ori cu urina colectată, insuficientă, având în vedere că oamenii pierd aproape jumătate de litru de apă în fiecare zi doar prin respirație.

Se spune că pentru un om care suferă de sete pe o barcă, stropii de apă sărată ai mării sunt un chin necontenit. Îl batjocoresc enorm. Îl stropesc pe frunte și îi curg în gură, doar pentru a-l înseta și mai tare. În mod inevitabil, unii dintre membrii echipajului au început să cedeze psihic. Câțiva dintre ei au început să-și satisfacă fascinația tot mai intensă pentru moarte, aplecându-și capul peste copastie ca să-l scufunde, susținând că doreau să vadă ce soartă îi așteaptă.

Fazele deshidratării au fost stabilite abia un secol mai târziu, de remarcabilul W.J. McGee, un amator care a cercetat efectele setei, care era, totodată, director al St. Louis Public Museum. Descrierea procesului deshidratării la oameni, care a devenit o axiomă în acest domeniu, indică cinci faze distincte: apatia, senzația de uscare a gurii (xerostomia), umflarea limbii, zbârcirea limbii și eliminarea de sudoare cu sânge (hematidroza), fiecare echivalentă cu o scădere a greutății corpului de aproximativ 5%. Marinarii de pe *Commerce* trecuseră deja de prima etapă: erau îngrijorați, iritați și febrili. Gâtlejurile uscate îi dureau atunci când vorbeau. Din cauza limbilor umflate și pline de răni limitau conversațiile la fraze scurte și articulau prost sau nu pronunțau deloc unele cuvinte. Auzul era tot mai prost, deoarece pierdeau umezeala din urechea internă. În faza de uscare a gurii, mintea deformează realitatea și dorințele. Cei care se află în această etapă a deshidratării își aruncă brusc hainele sau obiectele pe care le dețin ori, așa cum s-a întâmplat cu cei de pe *Commerce*, devin obsedați de gândul morții în apa mării. Este firesc ca, în starea aceasta febrilă, atenția ta să fie concentrată asupra nevoii de a bea. Foarte însetați și plini de sare, marinarii bricului lăudau malurile bogate ale fluviului Connecticut și jinduiau la un pahar – sau un butoi – din delicioasa apă minerală a izvoarelor de acolo. În mintea sa, Riley a construit și reconstruit maiestuoasa stațiune balneară la care visa.

În acea după-amiază, Riley a abandonat orice speranță că vor fi salvați pe mare. Să continue acțiunea lor însemna moarte sigură, prăjindu-se pe nefericita adunătură de scânduri care alcătuiau barca lor, acum transformată într-o celulă de închisoare care le strângea corpurile într-o agonie paralizantă. Puteau să mai îndure pentru câteva zile, dar nu aveau destulă mâncare și

apă ca să-și păstreze puterile. În curând, aveau să piardă capacitatea de a-și schimba soarta.

Riley a avut o idee. Ca să motiveze echipajul, le-a propus să se întoarcă la vasul lor. Bricul, construit la Glastonbury, în Keeney's Cove, vizavi de Wethersfield, în 1811, era acum singura lor legătură cu Lower Valley. Dacă, așa cum se spune, o parte a sufletului unui constructor de vase rămâne cu produsul său, atunci maestrul marangoz Horace Fish era un suflet onorabil; el împreună cu dulgherii din Glastonbury, pe care marinarii *Commerce*-ului îi știau, construiseră un vas frumos. Ținut în port pe timpul războiului, încă era proaspăt și solid, mirosind a stejar și pin din Lower Valley. Prin „voința Providenței", sugera Riley acum, poate că epava fusese descoperită de oameni civilizați, care aveau să-i ajute să ajungă în țara și la familiile lor. Oricât de necrezut ar fi fost, acest gând născocit dintr-un oarecare șiretlic oferise echipajului o nouă speranță, care i-a cucerit pe toți. După cum a remarcat Riley, invocarea familiei a ușurat starea de agonie a camarazilor săi și chiar pe a lui însuși. De parcă se îndreptau direct către Lower Valley ca să-și vadă soțiile și copiii.

Sentimentalitatea nu se număra printre trăsăturile de bază ale lui Riley. În trecut, el pornise cel puțin într-o cursă lungă în ziua Crăciunului, iar în actuala călătorie nu s-a gândit nicio clipă să-și amâne plecarea pentru a aștepta ca Phoebe să nască. Totuși, îi era dor de casă și de îmbrățișarea soției sale cu păr castaniu, cu care era împreună de 13 ani. Larma copiilor era acum o realitate stranie, îndepărtată, dar pe care nu renunțase să spere că avea să o mai audă iarăși.

Prin vot deschis, echipajul zdrențăros a fost de acord cu Riley. Au întors barca și, cârmind după soare, s-au îndreptat înapoi spre țărm. Deși mai multe furtuni au urmat, marinarii

nu și-au pierdut speranța. „Oricât de îngrozitoare părea perspectiva, a explicat Robbins, oricât de înfiorătoare era amintirea celor petrecute pe țărmul pe care îl părăsisem, încă simțeam un fel de satisfacție disperată că ne întorceam acolo." Aveau nevoie ca această speranță care se aprindea să se împlinească, deoarece înfometarea îi slăbise și îi făcuse apatici. Timp de patru zile au scos continuu apă din barcă, lucrând cu două găleți deodată în ture de câte aproximativ 30 de minute (chiar dacă nu puteau măsura cu precizie timpul). Mușchii brațelor, ai spatelui și ai mâinilor, care erau pline de răni și acoperite cu abcese cauzate de frecarea lemnului cu sare, îi dureau din cauza mișcării neîntrerupte. Ei pierduseră din energie, în schimb, marea nu. Stăruința ei făcea ca sarcina lor să fie și mai greu de îndurat. Mâncaseră șoriciul și carnea crudă a porcului împărțită în bucățele prețioase, dulci-acrișoare. Apoi au mâncat oasele. Și-au umezit buzele pline de bășici și abcese de două ori pe zi cu vin, apă și urină. Capetele lor fierbinți și cefele emanau căldură. Pielea se jupuia în fâșii, scoțând la iveală răni sângerânde.

Deoarece navigaseră mai mult de trei zile înapoi spre coastă, echipajul era din nou cuprins de disperare[4]. Riley le-a spus că aveau să vadă uscatul chiar în acea zi, așa încât au privit cu vigilență în jur. Cu fiecare oră care trecea, totul era mai greu de suportat. La căderea nopții, nici măcar o umbră nu au văzut la orizont. Au început să bombăne. După cum a notat Riley, era evident pentru toți că „nu puteau spera să păstreze barca unită cu orice mijloc încă o zi". În noaptea aceea, probabil când Riley, Williams și Savage au ațipit, unii dintre membrii echipajului – după cât se pare, convinși că era ultima lor noapte pe lume sau în ciuda căpitanului ale cărui promisiuni se dovediseră false – au furat una dintre cele două sticle rămase de vin și au băut-o.

Dimineața, Riley a descoperit această pierdere și a întrebat cine luase sticla. Toți au negat. Nimeni nu a mărturisit că a băut vreo picătură de vin și toți au denunțat furtul drept o „crimă de neiertat", ai cărui făptași ar fi trebuit „aruncați peste bord imediat". În discuția înfierbântată care a urmat printre marinari, totuși, lui Riley i-a fost clar cine comisese fapta, deși nu i-a dat în vileag niciodată. Având în vedere gradul lor în ierarhia echipajului, este greu de crezut că Barrett sau Hogan ar fi îndrăznit să comită o astfel de ofensă. Horace era prea tânăr, iar Deslisle, fiind singurul bărbat de culoare, probabil că nu ar fi riscat să atragă atenția asupra lui într-un astfel de moment. Savage, Porter și Robbins și-au menținut o imagine pozitivă și s-au numărat printre cei mai destoinici în etapele timpurii ale crizei, ceea ce îi scoate din rândul infractorilor prezumtivi. Exceptându-l pe Riley, mai rămân secundul Williams, al cărui comportament ulterior mai degrabă îl culpabiliza decât îl scotea nevinovat, Clark și Burns.

Deși pedeapsa capitală ar fi fost justificată conform legislației maritime, Riley a decis că lovitura pentru moralul echipajului ar fi fost prea dură. Vinul se dusese pe apa sâmbetei. Nu mai era nimic de făcut în această privință. În plus, era foarte posibil ca în curând vinovații să ajungă la ziua judecății. „Nu exista alt remediu decât răbdarea și o vigilență sporită pe viitor", a hotărât el.

Încălcarea disciplinei era, probabil, inevitabilă. Faptul că Riley a încercat să prevină această situație cât de mult timp a putut și că apoi a lăsat-o să treacă fără o discuție lămuritoare demonstra capacitatea lui de a conduce oamenii. Crescut într-o lume a binelui și răului specifică protestantismului din New England, căpitanul era sever și moralist prin natura sa, așa încât era dificil pentru el să ignore delictul. Totuși, datorită

aceluiași mediu din care provenea, era o persoană pragmatică și un adept al egalității în drepturi. Acum el conducea mai degrabă prin asentimentul tuturor decât prin drept divin. În manuscrisul său, Riley a numit rolul său de lider în această etapă drept „consultativ". Mai mult decât atât, era uman; lupta sa pentru supraviețuire dusese deja la pierderea unui om, în mod intenționat sau nu, și nu dorea să mai piardă vreunul. De asemenea, poate că înțelesese la ce putea duce disperarea unui om.

La puțină vreme după această dispută, marinarii au zărit uscatul, destul de departe, dar, spre norocul lor, pe partea în care nu bătea vântul. Încrederea le-a sporit. „Este greu de explicat de ce ne-am bucurat la vederea unui țărm de pe care recent abia scăpaserăm cu viață", a cugetat mai târziu Robbins. Studiind pământul lucitor ca o fantomă de la orizont, Riley s-a îngrijorat în secret. În pofida promisiunii sale de mai devreme, că dorea să se întoarcă la locul unde se afla epava, spera să fi călătorit îndeajuns de departe spre sud, pentru a scăpa de deșert. A remarcat că pământul era plat în mod uniform. A presupus că aveau în fața lor Sahara.

Barca s-a apropiat de țărm pe la apus, cu razele soarelui strălucind la suprafața apei și mângâindu-i pe spate, ca o mână a destinului. Când au fost brusc aruncați către sud-est ca o canoe printre cataracte, li s-a reamintit cu asprime cât de puternic era curentul. Acum puteau să audă formidabilul val care mugea în timp ce se izbea de peretele înalt al continentului. Nisipul și stâncile cafenii puteau fi văzute foarte clar, ridicându-se direct din mare, „de o maiestuoasă și distructivă măreție", așa cum a gândit Robbins.

Lui Riley nu i-a plăcut ce a văzut. A propus să mai rămână încă o noapte pe mare și dimineața să caute un loc propice pentru a ajunge pe uscat ceva mai la sud. Echipajul nu a fost

de acord. Răbdarea lor ajunsese la limită. Au cerut să ajungă la țărm. Aveau să reușească sau să moară în acea seară. Văzând că ofițerii erau de acord cu marinarii, Riley, reticent, și-a dat consimțământul.

Dacă ar fi navigat în continuare, fără îndoială că ar fi găsit un țărm mai primitor sau, printr-un noroc chior, după alți 97 de kilometri către sud, ar fi ajuns într-un teritoriu ocupat prin tratat de britanici, care dețineau Saint-Louis, la gurile de vărsare ale fluviului Senegal. În acea regiune, triburile știau că se plăteau sume de răscumpărare pentru marinarii naufragiați și era obiceiul lor să-i ducă la Saint-Louis pentru a fi răsplătiți.

Nevoiași cum erau, oamenii au făcut repede pregătirile pentru a trece de brizanți. Indiferent că era sau nu imprudent, Riley nu dorea să riște pierderea ultimei sticle de vin printre valuri. A ordonat să fie destupată. Fără prejudecată față de vinovații din noaptea trecută, fiecare a luat câte o înghițitură mare.

Acum Riley a cârmit către țărmul stâncos. „Pentru un timp, nu am reușit să găsim un culoar prin care să trecem, și-a amintit Robbins. În depărtare am văzut ceva asemănător unui banc de nisip. Ne-am îndreptat către acea porțiune cu toată puterea ce ne rămăsese." Peretele vertical al continentului se ivea în fața lor ca o furtună opacă. Din cauza freneziei amețitoare a valurilor puternice, spinările pline de răni ale marinarilor se izbeau violent de băncile bărcii. Brusc, barca lungă s-a ridicat, s-a tot ridicat și a căzut. Valul i-a izbit de dedesubt. Ambarcațiunea s-a sfărâmat. Scândurile ei greu încercate s-au risipit la picioarele lor. Nisip.

Partea a doua
CORĂBIILE NISIPULUI

Capitolul 6

Purgatoriul

Acum, soarta marinarilor depindea de o fâșie stearpă de plajă, nu mai mare decât barca lor distrusă. Deasupra lor se ridică falnică o stâncă. Printre puținele lucruri care le rămăseseră erau câteva articole de îmbrăcăminte, câteva hălci de carne sărată de porc, niște sticle care conțineau apă sau urină și o pungă cu monede de argint. Urina era mai de preț pentru ei decât argintul.

Chiar și pe mare, echipajul de pe *Commerce* alesese să bea urină mai degrabă decât apă de mare. Riley a menționat că, în momentul când au ajuns în deșert, deja își beau urina la comun „distilată" – deoarece trecuse prin corpurile lor – de 12 ori[1]. El numea băutul urinei o „alinare nenorocită și dezgustătoare".

Atât știința modernă, cât și anecdotica arată că, în cantități mici, pentru perioade scurte de timp, înghițirea urinei poate fi folositoare. Dar în doze mari, dacă urina nu este diluată, otrăvurile și deșeurile pe care le conține poate afecta rinichii, cauzând un blocaj al acestora, o stare denumită uremie, care poate duce în ultimă instanță la afecțiuni ale creierului sau la moarte.

Conform unui tânăr chirurg elvețian pe nume Savigny, care a fost unul dintre supraviețuitorii și cronicarul călătoriei plutei care s-a salvat de pe fregata franceză *Méduse*, eșuată pe golful

Arguin din Mauritania, în 1816, urina unora era „mai plăcută decât a altora". Un pasager nu a reușit sub niciun chip să înghită vreo picătură. „În realitate, nu avea un gust dezagreabil, a recunoscut Savigny, dar în unii dintre noi devenea tulbure și extraordinar de înțepătoare". Cea mai ciudată calitate a ei era că, după ce o beau, cei ce o consumau simțeau imediat nevoia să „urineze din nou", a consemnat medicul.

În 1877, soldații unei companii americane de cavalerie care s-a rătăcit în deșert și-au băut urina îndulcită cu zahăr, ceea ce, după cum au susținut ei, a îmbunătățit-o considerabil. Dar un experiment condus de americanul Eddie Rickenbacker, un as al aviației din Primul Război Mondial, care, după o aterizare forțată, în 1942, a navigat pe o plută în Pacific timp de 23 de zile, nu a fost la fel de convingător. El și colegii săi de pe plută și-au colectat urina în cartușe goale și au lăsat-o în aer liber și la soare timp de mai multe zile, în speranța că avea să se purifice. „A fost ideea mea", a mărturisit Rickenbacker. „Una proastă." Mirosul a devenit absolut de nesuportat și gustul nu s-a îmbunătățit.

Foarte puține cazuri cunoscute par să dezmintă ceea ce susține știința. În relatarea sa despre naufragiul vasului *Ste. Catherine*, din 1785, Pierre Raymond de Brisson a scris că brutarul navei a supraviețuit doar cu melci și cu urina proprie timp de zece zile. În 1905, W.J. McGee, care își avea tabăra lângă Yuma, Arizona, unde studia efectele luminii asupra vieții în deșert, a salvat un mexican care se rătăcise timp de opt zile în deșert, dintre care cinci zile supraviețuise mânat de dorința de a-l tăia pe partenerul său care îl părăsise acolo – pe el și propria-i urină. După ce l-a cercetat pe omul „împuținat și costeliv", a cărui piele „căpătase o culoare violacee, dezgustătoare, chiar o paloare cadaverică", și ale cărui gingii, nări și pleoape

se înnegriseră, McGee a notat faptele acestui caz în detaliu și a condus un studiu de referință despre sete. Tot ce putea face era să se confrunte cu evidența, când venea vorba de *uriposia*. În mod obișnuit, consumul de urină „cu greu poate ajuta, în cazul în care nu dăunează pe de-a-ntregul", a scris el, dar în cazul acestui om se pare că i-a salvat viața[2].

Același lucru este valabil și pentru marinarii de pe *Commerce*, care s-au trezit prizonieri într-un loc îngrozitor. „Deasupra capetelor noastre, a scris Riley, atârnau conglomerate enorme de roci sparte și zdrobite." Multe dintre ele ar fi putut cădea și ar fi transformat într-o clipită plaja într-un mormânt plin cu pietre. A studiat stâncile lugubre de deasupra, de la est-nord-est spre vest-sud-vest, atât cât a putut vedea el, și a realizat că erau pe undeva aproape de capul Blanco. De fapt, au ajuns la 145 km mai la nord, lângă capul Barbas, dar lipsiți de hartă sau de instrumente de navigare putea fi o presupunere justă.

Capul Barbas reprezintă cel mai sud-vestic punct al golfului cu formă de semilună St. Cyprian. La 18 kilometri la est-nord-est, în partea nordică a golfului, se află Morro Falcon, o stâncă teșită care seamănă cu un fort și ajunge la înălțimea de 30 de metri deasupra nivelului mării. „Râul" St. Cyprian, de fapt un *wadi* – un făgaș uscat care se umple cu apă doar în eventualitatea, puțin probabilă, a unei ploi – se află la nord de acesta. La ambele capete ale golfului, stâncile sunt formate din straturi de nisip alb și cafeniu, care sunt brune în profunzime. Între ele se găsește o plajă de nisip cu dune având pante abrupte și accidentate. Vântul și brizanții modelează întregul peisaj.

Riley nu știa ce anume se afla cu exactitate deasupra peticului lor de plajă cu nisip, doar că trebuiau să găsească o cale de acces până sus, câtă vreme mai aveau putere să o facă. Și-a instruit oamenii să pregătească o tabără peste noapte. El

împreună cu Savage aveau să exploreze de-a lungul țărmului spre vest, unde spera că stâncile se înclinau către apă la punctul unde se afla promontoriul. Au urcat pe rocile ude și crestate până când au ajuns într-o fundătură – nu era chip să avanseze, nici să se miște în dreapta sau în stânga. S-au întors după lăsarea întunericului și au răspândit vestea că nu găsiseră nicio cale să ajungă sus.

Marinarii și-au umezit buzele cu urină și au mâncat bucățele de carne sărată de porc. S-au rugat împreună, înainte de a merge la somn, într-un culcuș cu lucruri aruncate de-a valma pe un petic de nisip, protejați parțial de câteva roci care îi fereau de bătaia vântului.

În 8 septembrie, în zorii zilei, în cea de-a douăsprezecea zi de la naufragiul de la Bojador, mareea în creștere era la jumătate și unul dintre oameni a descoperit midii pe roci[3]. Cu toții au mâncat câteva, dar sarea le ardea gurile uscate atât de mult, încât au renunțat. Au început pregătirile ca să pornească spre est, de-a lungul aflorimentului stâncos al promontoriului. Potrivit lui Robbins, încă nu renunțaseră la speranța deșartă că aveau să zărească o corabie pe mare și, într-un fel sau altul, să-i facă semn cu mâinile. Fără să știe exact unde se aflau, credeau, de asemenea, că erau în stare să se întoarcă la epavă pe jos. De fapt, se găseau la peste 370 de km mai la sud de bricul eșuat.

Oamenii și-au împărțit puțina apă care le rămăsese, fiecare cu sticla lui, stăpân, așadar, al propriului destin. Cu ajutorul bricegelor și al unei ațe dintr-o frânghie, au tăiat și au cusut bucăți din vela bărcii și cămășile care le prisoseau și au confecționat mici saci. Fiecare om și-a depozitat rația de carne de porc sărată și sticla de apă înăuntru și și-a trecut sacul peste

umăr. Nu își permiteau să irosească lichide. Printr-un ciclu în care rezerva se diminuează treptat, aveau să bea din sticle și să urineze tot în ele.

Ca să reducă greutatea și volumul lucrurilor pe care le cărau, oamenii au lăsat totul în urmă, inclusiv haine de schimb, cu excepția vestelor. Au scăpat de carnea care începea să se strice. Convins că banii îi făcuseră pe Sahrawi mai lacomi și mai cruzi, Riley i-a rugat pe oameni să arunce și monedele pe care le mai aveau asupra lor. A argumentat că, dacă un Sahrawi descoperea la unul dintre ei mai mulți bani, îl lua ca pe un semn favorabil și l-ar fi abandonat sau ucis pe cel pe care îl prădase; pe când, dacă găsea doar omul, îl păstra pe acesta ca să îi servească drept sclav. Americanii au îngropat sacul cu dolari și i-au aruncat pe cei care erau prea deteriorați. Cu reticență, au renunțat și la steagul corabiei; nu își mai permiteau luxul de a căra și datoria de a apăra steagul național.

Înainte s-o pornească la drum, au făcut un jurământ solemn să rămână împreună și să se ajute unul pe celălalt. „Nu din cauza pericolului legaserăm prietenie, a meditat Robbins. Ne-am atașat unii de alții prin suferințele anterioare și prin gesturile de bunăvoință reciproce."

Porter și Robbins au preluat comanda. Peisajul spre est era și mai puțin promițător decât spre vest. Continentul se ițea în fața lor fie vertical, fie, mai rău, săpat la bază de vânt și de valuri și profilându-se găunos deasupra lor la înălțimi amețitoare. Bulgări de mărimea unor ghețari se desprinseseră și căzuseră în mare, creând o cărare formată din galeți, roci, prundiș și nisip. Au ales să înainteze printr-un tunel format de căderile ulterioare și să ocolească locurile greu accesibile, traversând fâșii înguste de plajă temporară sau înaintând prin apă. Unde nu

aveau altă opțiune, urcau crestele grohotișului, uneori adunate grămadă la jumătatea drumului până în vârf. Urcau centimetru cu centimetru crestele netede, nesigure, știind că o singură mișcare greșită putea să-i trimită în talazurile de dedesubt.

Câștigau poziție cu poziție, unde nu exista nicio fâșie pe care să meargă, nicio stâncă care să poată fi urcată cu ușurință, așteptau ca valurile să se retragă și apoi înaintau prin apa până la piept, de-a lungul peretelui, până la următoarea stâncă sau grohotiș, pe care se cocoțau între valuri, fiecare om ajutându-l pe cel din urma lui.

„Depășeam un obstacol doar ca să descoperim un altul și mai periculos", și-a amintit Riley mai târziu. Două locuri păreau imposibil de trecut. Primul oferea o imagine îngrozitoare. Oamenii se aflau la baza unui perete perpendicular, înalt de vreo 15 metri înălțime. Acesta cobora în marea adâncă, agitată, dar o margine îngustă – pe care Robbins o estima la vreo 150 de metri lungime – o traversa. Pe stâncă și suspendate deasupra ei atârnau colțuri de piatră instabile, unele de mărimea unor ghiulele, aflate parcă la jumătatea drumului lor către mare. Riley și echipajul său s-au oprit pentru a analiza situația. Încălțările lor erau sfâșiate, picioarele pline de zgârieturi și însângerate. Soarele bătea în trupurile lor deja încălzite. Singurul lucru mai rău decât să înainteze – și să riște să cadă în mare – era să se oprească, doar ca să moară expuși la soare, pe stânci. Dedesubt, în apa mării, îi aștepta moartea. Nu aveau de ales decât să treacă de acest perete.

După ce și-au întors sacii, astfel încât să le atârne pe piept și și-au umplut cu obiecte buzunarele din față, cu spatele la stâncă, au înaintat cu grijă de-a lungul marginii. Robbins, care încă se afla în față împreună cu Porter, a descris-o ca fiind „nu mai lată

decât o piatră de pavaj". Riley a apreciat grosimea ei cam la 20 de centimetri. În anumite locuri, a trebuit să păşească doar pe călcâie, cu degetele atârnând deasupra prăpastiei. Cu ceafa simţeau fiecare mică ieşitură a stâncii din spate. În faţa lor, jos, se aşternea orizontul mării şi al spaţiului cu aspect lăptos, cu valuri care se izbeau de roci şi se retrăgeau. Dar Robbins şi-a amintit mai ales de căldură. Într-o stranie antiteză cu marea care se umfla, spumega şi scuipa, aerul nu se clintea, era înăbuşitor. „Nici măcar o adiere, a scris Riley, care să ne răcorească sângele clocotind."

Într-un loc al marginii înguste, Robbins şi Porter au găsit o scobitură în perete. Echipajul s-a înghesuit în acel spaţiu suficient de mare, încât să se odihnească toţi acolo. O adâncitură într-o stâncă de forma unei oale de gătit se umpluse cu apă caldă. Deşi era prea stătută ca să fie bună de băut, oamenii şi-au scufundat capul în ea, găsind-o foarte răcoritoare.

În timp ce se târau afară din crevasă, Riley a comis o greşeală cumplită. Trecerea era îngustă şi oamenii au fost obligaţi să se frece de perete. Înaintând, dintr-odată a simţit ceva umed pe o parte. Fără să se uite, a ştiut că îşi spărsese sticla cu apă.

Deja la Riley se manifestau simptomele descrise de McGee în cea de-a patra şi penultima etapă a deshidratării, în care nu se mai produce salivă, pulsul scade, iar respiraţia este tot mai greoaie. În timp ce membranele mucoase se usucă, buzele şi gingiile se strâng, iar limba „se întăreşte ca o povară inutilă". Pleoapele şi nările se trag înapoi. Lipsiţi de umezeală, ochii şi nasul ard de durere. Riley nu suferea încă de toate simptomele de mai sus. Nu avea dureri de cap repetate şi chinuitoare şi nici halucinaţii. Deşi limba lui devenise „inutilă ca un băţ uscat", reuşea să vorbească şi să înţeleagă. Dar nu era nicio îndoială: lipsit de porţia lui de apă, se afla în mare încurcătură.

Spre sfârșitul amiezii, au înaintat prin apă spre o altă stâncă înaltă. Priveliștea oferită de lăcustele moarte, împrăștiate pe jos, le-a dat speranța că, odată ajunși în vârf, puteau găsi vegetație[4]. În realitate, suprafața de deasupra era atât de aridă, încât Sahrawi considerau apariția unui nor de lăcuste – una dintre nenorocirile biblice – un dar de la Allah: prindeau insectele pentru a le mânca. Chiar dacă marinarii și-ar fi dorit să procedeze la fel, nu erau în stare să o facă – lăcustele, a observat Riley, „se prefăceau în praf la cea mai ușoară atingere".

La venirea nopții, abia de parcurseseră vreo șase kilometri și jumătate și nu vedeau nicio breșă prin faleză. „Niciodată nu a existat vreo călătorie mai grea făcută de vreun om", a scris Robbins, deși cea de-a doua zi a fost la fel de grea, cu obstacole care le-au oprit înaintarea.

Cu mare ușurare, potrivit lui Riley, au găsit o porțiune de plajă pe care să înnopteze. În adăpostul încropit între stânci, la vreo 30 de metri depărtare de talazuri, și-au uns gurile cu grăsime din carnea sărată de porc și au luat mici îmbucături. Cu excepția lui Riley, toți au luat și înghițituri de apă din sticlele lor. Acum, că sfârșitul era aproape pentru fiecare dintre ei, nu putea cere nimănui să împartă apa cu el, nici nu ar fi fost drept să se aștepte la un asemenea gest. Și totuși, doi dintre oameni i-au oferit sticlele lor. Recunoscător, Riley și-a umezit gura.

S-au rugat împreună și s-au întins la somn în hainele lor ude. În timp ce aerul rece și umed al mării îi învăluia, Riley a meditat la suferința lui Horace. O asigurase pe mama băiatului că urma să aibă grijă de el, iar acum își jurase că avea să îl adopte în caz că se întorceau cu bine acasă, să „vegheze asupra lui în anii maturizării sale" și să împartă împreună orice avere ar fi dobândit

el sau familia lui. Mintea i-a rătăcit către fiii lui, pentru care Horace ar fi un frate minunat. Înainte să adoarmă, Riley l-a cuprins cu brațele pe băiat, într-o îmbrățișare liniștitoare.

În 9 septembrie, marinarii s-au trezit înțepeniți și amorțiți, tremurând de frig în hainele lor jilave, care nu se uscaseră în aerul foarte umed al oceanului. Nu putuseră să facă foc și mâncaseră doar carne sărată de porc, dar cea de-a doua noapte pe uscat i-a ajutat să se recupereze după perioada petrecută pe mare. Rănile de la picioare se vindecaseră îndeajuns încât să repornească la drum. Mersul de-a lungul coastei măcar punea în mișcare sângele.

Nu ajunseseră prea departe, când au zărit în depărtare licărirea unei plaje vaste, sub o faleză înclinată. Ținând cont de ciorile care zburau acolo, nu era departe, dar trebuiau să rămână pe malul țărmului, într-un loc unde suprafața era dură, din cauza stâncilor care se prăvăliseră în apă. În timp ce înaintau, Riley studia plaja, în căutarea unui loc aproape de faleză, care le-ar fi permis să sape un puț, ceea ce i-a adus minte de o acțiune similară, încununată cu succes, în golful Bahaman. Au găsit apă despre care el, din greșeală, credea că e apă de mare potabilă, datorită nisipului care o filtra.

Pietrele sparte le-au redeschis rănile de la picioare, motiv pentru care înaintau lent. Nu după multă vreme, au dat peste un promontoriu imens, modelat de mare, care se întindea pe o porțiune de 800 de metri, presărată cu bolovani căzuți de deasupra. Ca să ajungă la plajă, ar fi trebuit cumva să treacă prin crăpătura adâncă fără să fie luați de apa agitată de sub stânci. Era o imagine care le tăia avântul. Riley a evaluat situația în care se aflau: „Dacă înaintam prin ceea ce părea singura posibilitate, era ca și cum ne-am fi căutat singuri moartea; dacă

rămâneam unde eram, însemna să murim lent; și dacă ne întorceam, era și mai rău".

Marinarii au căutat cu disperare o soluție. În acel moment, unul dintre ei a zărit un bolovan mare cam la jumătatea crăpăturii, care s-a arătat ochilor lor doar pentru o clipă, când valurile se spărgeau de țărm. În orice caz, le-a oferit o șansă.

Fiind aproape ora 9 dimineața, Riley a realizat că refluxul era la nivelul cel mai adânc. Le-a spus oamenilor că încearcă să ajungă la lespedea de stâncă. Un val s-a izbit de țărm. Marea a inspirat adânc, ca un uriaș, iar Riley a plonjat pe sub apă. A ajuns la roca netedă și s-a agățat de suprafața străbătută de șanțuri mici cu apă a acesteia. Următorul val l-a înghițit și l-a trecut prin zimții grotei, dar căpitanul s-a ținut tare. Imediat ce a avut șansa, Riley s-a ridicat și s-a scufundat până în cealaltă parte. A ajuns la digul îndepărtat în timp ce următorul talaz s-a produs. Disperat, s-a agățat cu putere de fața abruptă a stâncii. Când valul s-a retras, a înaintat anevoios până la suprafață, epuizat dar în siguranță.

Restul echipajului l-a urmat. Riley crezuse că mareea scăzuse total, dar apele au continuat să se retragă pentru încă jumătate de oră, ceea ce făcea ca valurile să fie din ce în ce mai puțin violente. Primii oameni care au ajuns de partea cealaltă i-au ridicat pe camarazii lor, uzi până la piele și rupți de oboseală.

După ce și-au revenit, au început să exploreze plaja. Peretele continental părea neregulat în acest loc, iar panta mai puțin înclinată, dar mai întâi trebuiau să caute apă. Cu mâinile goale au săpat un puț, folosind, la nevoie, pălăriile pe care le umpleau cu nisip. Au descoperit apă, dar era sărată. S-au întors pe stâncă, dar tot fără succes. Această acțiune descurajatoare s-a repetat în câteva locuri, până când, lângă stâncă, au săpat și au dat de piatră.

Riley a mai ales un loc și și-a pus oamenii la treabă, dar acum nu mai avea vreo speranță că aveau să găsească apă. „Voi merge să văd dacă se poate urca malul", le-a spus. A promis să se întoarcă în curând cu vești.

În căutarea falezei, Riley a găsit o fisură. Deși se afla la mare distanță, în sus, peretele se înclina destul de mult astfel încât să-și încerce norocul. Și-a folosit toate puterile și s-a cocoțat până acolo. Chiar dacă văzuse orizontul de deasupra platoului pe când se afla în barcă și se temea că ajunseseră înapoi în deșert, nu era pregătit pentru ce avea să descopere deasupra. Atunci, avea doar grija de a ajunge cu barca la țărm. Acum, privea țintă la „câmpia stearpă, care se întindea cât vedeai cu ochii, fără un copac, o tufă, un fir de iarbă care să aducă cea mai mică alinare naturii aflate pe moarte". Peisajul dominat de uscăciune i-a zguduit sufletul: era pământul înainte de Eden; erau oase fără carne; era natura care înnebunise și se devorase pe sine. De supărare și de durere, Riley s-a aruncat la pământ.

După un timp – nu știa cât de mult a durat –, s-a ridicat, confuz și aproape delirând. Și-a unit palmele, și-a colectat urina și și-a umezit gâtul care-i ardea. A simțit imboldul de a sări în mare, în căutarea morții, dar gândul a dispărut imediat ce fețele oamenilor săi, ale soției și ale copiilor i-au trecut pentru o clipă prin minte. Și-a amintit prin câte trecuse deja și a găsit putere în aceste amintiri. A rătăcit la est de marginea stâncii, pe fâșia foarte îngustă dintre valurile care luceau și nisip. Când i s-a arătat privirii o cărare către mare, a apucat pe ea. La fund, între două roci, a găsit un bazin cu apă limpede. Și-a aruncat de pe el hainele îmbibate cu apă sărată și s-a îmbăiat în apa mării bătută de soarele arzător vreme de jumătate de oră,

curățându-și pielea murdară, dar fantoma deșertului care se strecurase în mintea lui nu putea fi îndepărtată.

Când în cele din urmă s-a întors la camarazii săi, Riley s-a așezat pe nisip.

— Putem să mergem încă 3 kilometri pe plajă, înainte să ajungem la perete, le-a spus. Pe drum, veți găsi un bazin ca să vă îmbăiați și o cale de acces către o faleză mai accesibilă decât aceasta. A schimbat repede subiectul, evitând să vorbească despre ce se afla deasupra lor. Ați găsit apă proaspătă unde ați săpat? i-a întrebat. Dar cunoștea deja răspunsul.

Echipajul și-a strâns sticlele și sacii și s-a îndreptat spre plajă, ajungând în jur de prânz la locul din care Riley spera să urce. Acum i-a avertizat pe oameni asupra peisajului dezolant de deasupra. Obosiți, înfierbântați și descurajați, oamenii au decis să se odihnească pe un petic de nisip, la umbră, sub o stâncă. Marea era retrasă, iar aerul atât de liniștit și de umed, încât aveau probleme cu respirația. Pentru două ore, s-au cufundat într-un somn asemănător stării de comă.

Când s-a trezit, Robbins a simțit cum îl cuprinde deznădejdea. „Mă deprinsesem atât de mult cu nefericirea, încât mă adoptase ca pe un copil", a meditat el mai târziu, „și nu am simțit nicio pornire să-i evit îmbrățișarea." Simțea că rămăseseră fără nicio opțiune și credea că aceasta era opinia tuturor. Și totuși, s-au târât pe panta abruptă, agățându-se de tot ceea ce puteau apuca. Robbins a descris cățărarea lor în acești termeni: „Ca și cum ne îndreptam către eșafod – cățărarea devenise călăul nostru".

Când au ajuns sus, le-au picat fețele la vederea peisajului arid despre care îi avertizase Riley. Și în sufletul lor s-a strecurat fantoma, insistentă ca o răceală. Precum căpitanul lor,

au fost străbătuți de spaimă, confuzie și o durere viscerală, de necontralat. Unii s-au prăbușit la pământ, plângând din cauza deznădejdii, pentru familiile lor, pentru o moarte nedemnă la o distanță atât de mare de casă. Știuseră tot timpul că asta avea să se întâmple. Acum, se întrebau de ce nu se pregătiseră oare mai bine pentru acest moment. Și-au luat lacrimile pe vârfurile degetelor și le-au lins cu limbile lor întărite.

— De ajuns, a murmurat unul dintre ei, dezgustat. Aici trebuie să ne dăm ultima suflare.

Altul se văieta:

— Nu avem nicio speranță să găsim nici apă, nici provizii, nici ființe omenești, nici măcar animale sălbatice. Nimeni nu poate supraviețui aici.

Locul pe care îl priveau nu fusese niciodată explorat științific și era prea copleșitor pentru a fi imaginat. Se aflau în fața capătului vestic al celui mai mare deșert din lume. Ocupând o treime din teritoriul Africii, acesta acoperă peste 4 820 de kilometri către est, spre Marea Roșie, și 1 930 de kilometri de la sahel – marginea savanei în sud – până în nord, la Munții Atlas, care opresc întreaga umezeală adusă de vânturile din nord-est. Nivelul de umiditate, care foarte rar urcă peste 30%, se situează cel mai adesea în jurul procentului de 5%, o temperatură îndeajuns de uscată astfel încât să ucidă bacteriile și să mumifice cadavrele. Pe țărm, masele de aer cald ale Saharei intră în contact cu apa rece a Atlanticului, creând de multe ori bancuri dense de ceață care împresoară coasta și, se întâmplă ca, în numeroase zile, *irifi*, un vânt puternic și uscat, să acopere regiunea cu un văl gălbui, deprimant, de praf.

Sahara nu fusese întotdeauna așa. Din 5500 până în 2500 î.H., pământul era relativ fertil, umed și îmbietor. Până pe vremea

romanilor, antilopele, elefanții, rinocerii și girafele hoinăreau prin savana împânzită de acacia, în timp ce crocodilii și hipopotamii se bălăceau în ape îmbelșugate. Struți, gazele și antilope încă mai puteau fi întâlnite în 1815, dar încă de atunci, fără îndoială, clima din Sahara era cea mai dură de pe Pământ. Temperatura putea ajunge la peste 48°C la umbră, temperatura de la sol fiind resimțită cu 10°C mai mult în soare; noaptea, termometrul atingea nu mai puțin de 29,4°C. Aceste condiții de climă, la care se adăugau furtuni dese și precipitații medii anuale de aproape 12 cm^3, făceau aproape imposibilă viața în multe părți ale deșertului. Pe măsură ce flora și fauna au dispărut ori s-au adaptat, pământul în sine s-a deteriorat. În timp ce doar o zecime din teritoriul Saharei este acoperit cu dune sterpe de nisip (sau *erguri*), aproape la fel de înspăimântătoare sunt câmpiile semiaride cu roci bătute de vânt, acoperite cu galeți, pietre și praf – coline joase cunoscute, în general, ca *reg* și altele înalte, numite *hamade*.

Pentru marinari – pentru ceilalți locuitori – era un imens tărâm necunoscut. Hărțile acelor timpuri reprezentau Sahara – pe atunci adeseori menționată ca „Zahara" sau „Zahahrah", dar mai bine cunoscută ca „Marele Deșert" – ca un spațiu vast, gol, cu câteva nume de triburi mâzgălite în dreptul său. Marinarii de pe *Commerce* au ajuns într-un loc denumit în 1884 protectoratul spaniol Rio de Oro. În 1958, spaniolii au unit acest district cu altul, din nord, Saguia el-Hamra, înființând astfel Sahara Spaniolă, în schimb, a devenit cea mai disputată regiune a Saharei Occidentale, după ce spaniolii au fost forțați să se retragă în 1976.

În 1789, Brisson de pe vasul *Ste. Catherine* a descris Sahara Occidentală în termeni necruțători:

> În aceste regiuni nu există varietate, țara fiind în întregime plată, fără posibilitatea de a cultiva plante. Acolo, orizontul este învăluit într-o ceață sângerie. Arată de parcă ar avea niște vulcani arzând pe fiecare parte. (…) Nici pasăre, nici insectă nu se zărește prin văzduh: stăpânește o liniște profundă, care ascunde ceva înspăimântător. Dacă, pe ici, pe colo se simte o adiere de vânt, atunci călătorul imediat resimte o stare de leneveală; buzele îi crapă, pielea se arde și mici vezicule, care provoacă usturime foarte dureroasă, îi acoperă corpul (pp. 381–382).

Potrivit lui Robbins, când marinarii au ajuns la *hamadă*, mințile începeau să le joace feste. Scrutând orizontul cu ochii bine antrenați, în căutarea unei amânări a sorții lor în pustiu, au crezut că observă un lac spre sud. Repede s-au sfătuit cum să ajungă acolo, când și-au dat seama că era „doar reflectarea razelor soarelui pe nisipul uscat". Unii dintre oameni au propus să se oprească. Riley, Williams și Savage i-au îndemnat să se ridice, dar sfaturile ofițerilor nu găseau ecou. Când a fost întrebat ce era de făcut, Hogan, marinarul necalificat din Massachusetts, a răspuns:

— Nu știu, dar care este sensul să ne întindem jos și să murim, atâta vreme cât putem să ne ridicăm și să mergem?

Nu era important ceea ce spunea, ci mai ales modul cum o spusese: „cu o indiferență totală", după cum și-a amintit Robbins.

În mod paradoxal, lipsa totală de entuziasm a lui Hogan i-a motivat pe oameni. Nicio speranță amăgitoare nu îi mai putea îndemna acum, ci doar ideea calmă că puteau merge, pur și simplu pentru că o puteau face. S-au adunat și și-au târât picioarele pe pământul roșu de cremene, un sediment marin vechi de 60 de milioane de ani, care formase dune doar cu 2 milioane de ani în urmă: unele mișcătoare, grăunțoase,

galbene, instabile, și altele fixe, bombate, tari, maronii, înalte de 9 metri, acoperite cu travertin și săpate în relief de vânt. Marinarii au rămas pe coasta lor familiară, unde deșertul se sfârșea brusc, iar suprafața îi era fărâmițată și spălată de marea de dedesubt, dizolvând pământul arid.

Deși părea lipsit de viață, deșertul din jurul lor adăpostea mai multe creaturi decât și-ar fi imaginat. Mamifere mari emigraseră demult spre sud, în schimb, hienele, șacalii, pisicile-sălbatice, reptilele și scorpionii s-au adaptat la mediu, adeseori cu extraordinară eficiență. Ghepardul din Sahara poate cutreiera 80 de km și are nevoie doar de sângele și de urina prăzii sale pentru a-și potoli setea. Vipera cu corn, cel mai periculos șarpe din Sahara, vânează stând ascunsă în nisipul răcoros și ținându-și capul în formă de V culcat pe nisip, ca o piatră. Când este înfometat rău, ferocele varan de deșert este în stare să atace o cămilă, luptă din care, uneori, șopârla lungă de 30 de cm iese învingătoare.

Sahara le-a oferit marinarilor câteva semne ascunse de acomodare. La început le-au ignorat: carcase sfărâmicioase de lăcuste moarte și tulpini joase, uscate, ca ale păstârnacului sălbatic. Dar curând au început să-și îmbunătățească spiritul de observație. Pe la asfințit, au remarcat mici găuri pe suprafața tare a pământului, potrivit lui Robbins, despre care au crezut că erau făcute de vreun animal care dorea să ajungă la rădăcina unei plante buruienoase.

Au găsit mai multe plante dintre acestea și au străpuns solul nesfărâmicios cu pietre ascuțite[5]. Efortul le-a fost răsplătit cu o rădăcină care avea gust de țelină, dar plantele erau prea puține și prea uscate, iar săpatul prea dificil, ca să le dea vreo speranță.

Mai târziu, Robbins și-a amintit că a văzut „mormane mari de scoici cărnoase (*sic*) și urmele unui foc, unde, probabil,

băștinașii le gătiseră". Au crezut că dăduseră de urmele pașilor unor oameni. Cu mintea tulburată de înfometare, epuizare și sete, era tot mai dificil pentru marinari să se concentreze și să analizeze ceea ce descopereau.

Apoi, au văzut în zare o breșă printre stânci și o coborâre lină către o cărare pe plajă. Era diferită, deși semăna cu restul peisajului, ispititoare după ce călcaseră pe suprafața ca un pat de cuie, care le lăsase vânătăi și le înțepase picioarele. Le-a oferit imboldul de a înainta și, în întunericul nopții, au avansat. Ajunseseră să spere că aveau să găsească speranță și încurajare pe nisip – destulă însuflețire ca să mai meargă încă vreo cinci kilometri până într-un loc unde puteau măcar să se întindă cât de cât confortabil și să moară.

În timp ce mergeau, iar aerul rece al nopții îi învăluia, deșertul a devenit negru. În întuneric, James Clark, care își pusese privirea ageră în slujba lui Ketchum înainte de Riley, a văzut-o primul. Cu un mormăit răgușit, le-a spus celorlalți: „Cred că zăresc o lumină!"

Capitolul 7

Capturați

Oamenii au fost de acord că lumina slabă pe care au văzut-o licărind în depărtare era un foc de tabără. Un sentiment de bucurie și de frică, în egală măsură, i-a adus înapoi la viață. Măcar era o posibilitate să scape de setea și de foamea care le ardea intestinele ca febra. Teama, zicea Robbins, era că medicamentul putea fi mai rău – dacă așa ceva putea fi posibil – decât boala. Deși erau nefericiți, măcar se bucurau de libertate, și se știa că, în general, captivii nu erau bine primiți de Sahrawi care trăiau pe coastă. Negustorii cu caravane din nord erau jefuiți și asasinați. Spaniolii ale căror vase de pescuit din Canare eșuau aici erau de obicei măcelăriți, iar alți occidentali îndurau robia sălbatică. Ceata de Sahrawi care l-a capturat pe Pierre de Brisson s-a amuzat privind cum corbii hămesiți ciuguleau dintr-un ofițer, care era inconștient, dar încă în viață. Mai târziu, Brisson a descoperit cadavrul descărnat al căpitanului luat în robie, cu dinții adânc înfipți în mână: stăpânul încetase să îl mai hrănească când era prea bolnav ca să mai muncească.

Deși Riley a simțit cum îi renasc speranțele la vederea focului, a rămas precaut. A recomandat să se odihnească în noaptea aceea și pentru că nu dorea să-i surprindă pe cei care stăteau în jurul focului și să declanșeze vreo furie ucigașă. Echipajul a fost de acord.

Prin spărtura dintre stânci, au înaintat cu grijă, încet, printr-un labirint de roci rostogolite și sparte până la nisipul pe care îl văzuseră, situat deasupra mării, pe o pantă dificilă. Solul tare pe care l-au traversat s-a răcit rapid când soarele a asfințit, dar nisipul reținea căldura. Potrivit lui Riley, era încă destul de fierbinte, încât să „prăjești ouă pe el", dar erau prea extenuați ca să mai înainteze. Marinarii de pe *Commerce* s-au îngropat în nisipul răcoros de dedesubt, făcând puțuri puțin adânci pentru ei și aruncând nisipul fierbinte pe banc. Au împărțit puțin din apa rămasă, s-au rugat și apoi, în tăcere, au adormit, toți, cu excepția lui Riley, a cărui minte se învârtea. În ciuda oboselii, stătea întins fără să adoarmă, frământându-se în legătură cu viitorul lor și setea de care sufereau. Simțea o mare responsabilitate față de oamenii săi, mai ales față de tineri: Savage și Robbins, ale căror familii aveau legături atât de strânse cu a sa, și Horace, al cărui tată decedat, pe care îl iubise, și a cărui mamă aveau să piardă, după toate probabilitățile, un fiu. În ziua următoare Sahrawi ori îi ucideau, ori îi luau în robie. Puteau spera doar să fie răscumpărați într-un final. Aproape că era prea mult de îndurat pentru el.

Riley își dorea orice, numai să înceteze odată setea, chiar și să moară. Regretul dispărea în agonia setei lui. Prin minte s-au derulat puține imagini ale vieții sale, ale copiilor, nu și-a luat rămas-bun în liniște de la soția sa. Toate gândurile la familia sa, a mărturisit mai târziu, cu acea candoare a omului demn de încredere, erau „alungate aproape în întregime din mintea mea"; și-ar fi vândut viața, a recunoscut, pentru „un *gill** de apă proaspătă".

* Unitate de măsură echivalentă cu aproximativ 0,11 litri (n. tr.).

Deși se ruga să adoarmă, măcar o oră, dorința nu i s-a împlinit. Gânduri amare îl chinuiau. Îi invidia pe oamenii săi pentru starea lor de letargie. Într-un final, de disperare, a clacat psihic. În loc să își vândă viața pentru un *gill* de apă, a renunțat la demnitatea sa pentru câteva picături de urină. „Am furat o înghițitură din cea a bucătarului, pe care o făcuse și o păstrase într-o sticlă", s-a confesat Riley mai târziu. Substanța sărată doar i-a acutizat starea de sete[1].

La revărsatul zorilor, în 10 septembrie, Riley i-a trezit pe oameni. Situația lor era dintre cele mai disperate: nu se putea spune că aveau hrană sau băutură – unii dintre ei încă aveau sticle cu urină și bucăți de porc –, erau lipsiți de adăpost, haine de schimb, arme, stăteau într-un mediu ostil și lipsit, în ochii lor, de resurse. Ecuația era acum foarte simplă și eventualul rezultat foarte clar. O forță din exterior era necesară pentru salvarea lor și ei cunoșteau doar una singură.

Pentru a-i pregăti pe oameni, Riley le-a transmis informații practice.

— Dacă vreodată vă stă în putere, trebuie să-i scrieți domnului James Simpson, consulul general american din Tanger, și să-i spuneți despre soarta vasului nostru și a echipajului. Sau scrieți oricărui negustor creștin din Mogador, Gibraltar sau de oriunde altundeva, a mai spus el. Adresați-vă consulului de la Algiers, Tunis sau Tripoli dacă auziți aceste locuri menționate.

— Țineți minte, a adăugat el, Providența a acționat în favoarea noastră. Supuneți-vă destinului vostru ca niște bărbați și, în cazul în care suntem luați în sclavie, fiți supuși, așa cum se recomandă, stăpânului vostru. Trebuie să ne supunem ca să

ne salvăm viețile. Rezistența și încăpățânarea vor duce doar la nefericire și, probabil, îi vor atâța pe băștinași să ne ucidă din dușmănie.

În timp ce se pregăteau să meargă spre focul de tabără pe care îl zăriseră cu o noapte în urmă, oamenii și-au plecat capetele, iar Aaron Savage a rostit o rugăciune:

— Dumnezeule ceresc, te implorăm să ne aperi și să ajuți în orice împrejurare ne vom afla, în orice situație am ajunge și orice suferință vom fi nevoiți să îndurăm.

— Amin, au spus cu toții.

Oamenii au coborât pe o plajă și au mers spre nord-est, în direcția focului de tabără. După vreo 3,2 kilometri, au ajuns la o dună uriașă. Când au urcat-o, au văzut o vale separată de mare de o coamă de nisip și de deșert prin faleza de coastă. La vreo 800 de metri de ei, cămile și Sahrawi se învălmășeau în jurul unei fântâni.

Marinarii s-au retras când i-au văzut pe acești oameni ciudați și animalele lor mătăhăloase. Una era să mergi către un foc licărind în depărtare, care, la sfârșitul unei zile deznădăjduite, părea o rază de speranță. Alta era să ceri îndurare de la oamenii pe care îi considerai niște sălbatici. Acum opiniile membrilor echipajului difereau. Unii dintre ei doreau să aștepte și să privească.

— Ne-ar putea ajuta, au argumentat alții. Este posibil să fie o caravană care se îndreaptă către nord.

Riley era convins că nu aveau de ales. Au mers înainte.

Un arab îmbrăcat în *haik* și două femei în rochii cu falduri, care rătăceau în direcția lor cu niște copii, i-au zărit primii. Imediat după ce a înțeles ceea ce vedea, omul și-a tras *scimitar*-ul din teacă și a ajuns la ei cu femeile și copiii, care îi urmau

la mică distanță. Cei din jurul fântânii au înțeles repede că erau în dezavantaj și au pornit cu avântul celui care are de recuperat distanța.

Riley a înaintat împreună cu ofițerii Williams și Savage. S-au plecat până la pământ și s-au ridicat ușor. Riley le-a sugerat în continuare că se supuneau lor, dar repede s-a vădit că nu aceasta era problema. Averea lor era problema.

Omul, numit Mohammed, după cum au aflat mai târziu, l-a amenințat cu multă agresivitate pe Riley, ținând *scimitar*-ul gata pregătit deasupra capului. Riley a crezut că omul urma să-l taie. A așteptat, știind că orice semn de împotrivire i-ar aduce sfârșitul. S-a plecat din nou. Omul a introdus arma în teacă și a început să rupă hainele de pe Riley.

Cele două femei turbate au procedat la fel cu Williams și Savage. Apoi, împreună cu odraslele lor, i-au atacat cu tupeu pe ceilalți membri ai echipajului, luându-le hainele. Doar Robbins și alți câțiva au reușit să-și păstreze pantalonii pe ei. Mohammed a înaintat spre echipaj, împungându-i cu *scimitar*-ul în piept și fluturând sabia curbată deasupra capetelor lor până când s-au aruncat la picioarele lui. Înhățându-l pe Deslisle, s-a întors la ofițeri înainte ca hoarda furioasă să ajungă la ei. Și-a smuls propriul *haik*, rămânând gol, și a îndesat în el toate hainele împrăștiate pe jos. A pus încărcătura pe umerii lui Deslisle, sugerând că el și Riley îi aparțineau acum și că, în caz că o pierdeau, avea să-i ucidă pe amândoi.

O furtună stârnind nori de praf și confuzie s-a apropiat amenințător de ei. Erau membrii tribului, care, îmbrăcați în piei de animale sau *haik*-uri cu falduri și turbane albe, urlau și fluturau sulițe, iatagane, ciomege și muschete scânteind în soare. Unii erau pe jos, alții cocoțați la înălțimi incredibile

călare pe cămilele lor cu spume la gură. Când animalele s-au oprit brusc, călăreții au sărit jos și au atacat.

Omul dezbrăcat și cele două femei și-au revărsat nervii, urlând din toți rărunchii, luând de jos nisip pe care îl aruncau sfidător în aer ca să-i țină la distanță pe atacatori.

„Toți păreau nerăbdători să fie primii la împărțirea prăzii, a remarcat Robbins, privind cu înțelepciune în trecut, când, vai, nu au putut găsi nimic de jefuit, ci doar corpurile noastre nenorocite." Riley încă stătea în față, alături de Williams și Savage, când nou-veniții i-au înconjurat și, fără să țină cont de pretenția anterioară a lui Mohammed, au început să se lupte pentru ei. Vreo șase oameni rivalizau pentru a-l obține pe Riley, apucându-l și trăgându-l în toate direcțiile. Același lucru se petrecea și cu Deslisle.

Ca un ciclon într-o furtună, Mohammed a țâșnit, apărându-se de agresori cu amenințări și cu fluturarea *scimitar*-ului său. A răcnit la ceilalți să-i împartă pe marinari cum doreau ei, dar să stea departe de cei doi. Unii au luat în seamă gesturile sale categorice și au plecat să ia alți oameni, dar erau prea puțini marinari naufragiați ca să fie împărțiți pentru toată lumea. Au continuat să se lupte pentru Riley: în jurul lui și la câțiva centimetri de cap străluceau arme, încât le auzea mai bine vâjâitul armelor decât strigătele. El era pivotul neajutorat al unei teribile bătălii, în timpul căreia a observat cum adversarii „se mușcau reciproc de braț aparent până la os, dezvelindu-și apoi coastele pline de cicatrici, în timp ce pe capete, mâini și coapse apăreau nenumărate tăieturi și răni". Hainele albe s-au umplut de sânge. Era îngrozitor. Tot ce puteau face americanii oripilați era să se roage ca vreo sabie să nu-i pună la pământ.

Timp de o oră, taberele de arabi i-au luat în stăpânire pe diverşi marinari, i-au separat de restul şi s-au întors cu ei la fântână, până când grămada de oameni s-a desfăcut în încăierări izolate. Pe la ora 8, disputele s-au rezolvat, cel puţin temporar, şi toţi s-au strâns în jurul fântânii. Unii dintre nomazi au exultat de bucurie că luaseră o parte din pradă. Alţii îşi îngrijeau rănile, urzeau şi complotau. Unii s-au întors cu trofee mai mici, după ce jefuiseră sacul de haine încredinţat lui Deslisle şi orice alt obiect putuseră smulge de la proprietari în timpul tărăboiului. Bucătarul reuşise să păstreze doar *haik*-ul noului său stăpân, pe care nimeni nu îndrăznise să i-l ia.

Grăbindu-i pe Riley şi pe Deslisle spre fântână, surorile lui Mohammed, femei neînfricate care purtau tunici deschise pe margini şi văluri albastre, îi băteau cu nişte beţe. În timp ce mergeau poticnit, Riley a făcut semn spre gura sa însângerată, jupuită de sarea mării şi care căpătase culoarea albă din cauza deshidratării. Dorea doar să-şi stingă setea.

Unul câte unul, marinarii au ajuns la hărmălaia din jurul puţului. Printre norii de praf, în mirosul greu de animale, arabii scoteau apă, umpleau adăpătoarele din piele de cămilă şi mânau înainte şi înapoi dobitoacele cu o singură cocoaşă, cu strigăte guturale şi cu lovituri uşoare peste crupe şi gâturi. Cămilele, hârâind şi scrâşnind din dinţi una spre alta şi spre stăpânii lor, încercau să-şi facă loc la adăpători, care conţineau circa 80 de litri fiecare, oferind spaţiu pentru şase cămile deodată. Imediat ce o cămilă câştiga un loc, gâtul ei lung, aplecat, devenea rigid, capul îngheţa de parcă intra în extaz, fălcile largi se mişcau ritmat, sorbind apa zgomotos şi indecent.

Epuizaţi, înfometaţi, injectaţi cu adrenalină, speriaţi dar fără să mai fie cuprinşi de gânduri negre, marinarii se învârteau

în cerc, ca niște dobitoace ținute în țarc. După aproape două săptămâni de expunere zi și noapte la vitregiile naturii, erau nebărbieriți, costelivi și despuiați. Copiii cu piele aurie, amuzați, dezbrăcați și ei, îi batjocoreau. Femei cu sânii dezveliți și bărbați îmbrăcați doar pe jumătate țipau la ei, adresându-li-se în modul cel mai umilitor posibil: „*kelb es-sahrawi*" („câinii deșertului") și „*kelb en-Nasrani*" („câini de creștini").

Într-un final, Robbins nu a mai suportat setea. S-a aplecat între două cămile și și-a scufundat capul într-o adăpătoare. Mișcarea lui le-a speriat pe masivele animale, înalte de aproape trei metri, care au început să se miște și să sforăie, ceea ce a atras atenția Sahrawi-lor, care l-au împins și l-au înjurat pe Robbins. Impresionați de statura, puterea și energia marinarului, arabii au început să se ia din nou la harță pe seama lui, trei sau patru dintre ei trăgându-l în direcții diferite, așa cum făcuseră și mai înainte.

O femeie a adus un blid de lemn plin cu un lichid de culoare închisă și cu un miros fetid, pe care Riley l-a comparat cu apa din santină. În timp ce ea așeza strachina pe pământ, în fața lui Riley și Deslisle, surorile lui Mohammed i-au obligat pe cei doi să stea în genunchi. Anterior, Riley îi sfătuise pe oamenii săi ca, în cazul în care ajungeau la un puț, să aibă grijă să nu se lăcomească. În ciuda avertismentului și a murdăriei apei, el și Deslisle au băut ca animalele, sorbind câte patru litri aproape, fără să se ridice[2].

S-a adus mai multă apă, iar femeile au adăugat și puțin lapte acru dintr-un burduf de capră. Riley a descris drept „delicios" acest amestec, pe care arabii îl numeau *zrig*. Căpitanul și marinarii și-au umplut burțile. Aproape instantaneu, i-a apucat diareea și s-au murdărit pe picioare. În mizeria sordidă din jurul

puțului, excrementele lor nici nu mai contau. Mirosul puternic de cămile în combinație cu duhoarea de baligă și urină de animale se simțea pretutindeni. Banchetul marinarilor „cerșetori" a continuat până când, cuprinși de crampe violente de stomac, nu s-au mai putut ridica în picioare.

Arabii i-au separat pe marinari și i-au luat deoparte spre a fi păziți. Un membru al tribului, înalt și slăbănog, l-a obținut pe Robbins și l-a plasat în supravegherea atentă a surorilor sale. În apropiere, Robbins i-a văzut pe Savage, Williams și Barrett bând *zrig* și li s-a alăturat. Setea lor era de nestins. În timp ce arabii adăpau turma, formată din circa 400 de cămile care mugeau, marinarii beau copios. La 10 dimineața, începeau să se simtă de parcă de-abia își potoleau setea. Acum, au remarcat ei, apetitul lor era nestăvilit.

Știința modernă confirmă această succesiune de întâmplări. Din cauza fluidelor în cantități mari, o persoană care este serios deshidratată se poate hidrata cu 80% într-o jumătate de oră, dar nu poate să se hidrateze total dacă nu mănâncă. Exact ce le indica marinarilor organismul lor. Aveau mare nevoie de mâncare; cerșeau pentru ea, dar nomazii le-au explicat că nu aveau ce să le ofere. Era o veste șocantă: chiar și imaginarii lor salvatori erau lipsiți de provizii. Cu alimente și mai multă apă sau *zrig*, ar fi fost în stare să se hidrateze aproape complet în 12 ore, în cazul în care dizenteria lor nu era foarte severă. Așa cum era, marinarii și-au început captivitatea în Sahara cu lipsuri grave atât în hrană, cât și în lichide[3].

Acum, soarele ce bătea asupra deșertului lipsit de vegetație sfredelea și oamenii, și dobitoacele, iar transpirația ieșea la suprafață prin porii marinarilor. După cum observa Riley, „pielea noastră părea, de fapt, că se frige precum carnea la foc".

Nomazii se întreceau între ei ca să termine adăparea animalelor. Cei mai rapizi dintre ei și-au izolat cămilele și și-au adunat captivii: Williams și Barrett cu un stăpân, în compania lui Robbins și a stăpânului său; Porter, Hogan și Burns cu cei care îi dețineau, în timp ce Riley, Savage, Clark, Deslisle și Horace priveau neputincioși.

Separarea membrilor echipajului a dat naștere unei alte stări de suferință. Deși *Commerce* le adusese ghinion, supraviețuiseră împreună. Până acum, bricul încă mai exista, măcar ca principiu de organizare; tot mai erau tovarăși marinari, marinari și ofițeri, cu ranguri și responsabilități. Dintr-o lovitură, toată această structură dispărea. Brusc, fiecare om era de unul singur, fără camarazii pe care să se bazeze sau pe care să îi sprijine. Nu știau unde mergeau sau dacă aveau să se mai vadă unii pe alții vreodată.

„Este absolut imposibil să descriu sentimentul din adâncul inimii când ne-am luat adio", a scris Robbins, care a fost printre primii care și-a luat rămas-bun de la tovarășii lui și a simțit cum l-a cuprins disperarea, de parcă își simțea sfârșitul. „Am ajuns într-o stare de groază și cazină sufletească căreia, apoi, am crezut că îi voi supraviețui doar pentru o scurtă perioadă de timp."

Fiecare stăpân îngenunchea o cămilă și îndemna un captiv să se suie pe ea, în spatele cocoașei din curbura de la spate și coccis. Mai întâi, în timp ce se ridica, animalul își arunca spatele în aer, așa că marinarul stătea acolo, împotriva gravității, holbându-se peste capul cămilei fix către pământ. Apoi animalul se înclina spre spate, picioarele osoase din față lungindu-se și blocându-se în timp ce marinarul se prindea cu disperare de părul scurt de vară. După ce s-a ridicat, era de parcă plutea pe

marea agitată. Fără scăriță și șa, oasele de la fund ale marinarilor stăteau direct pe partea tare, care se mișca, a animalelor. Unul câte unul, oamenii și dobitoacele ieșeau din valea unde se afla puțul, printr-o crăpătură adâncă, strâmtă, a falezei până la deșertul aflat deasupra.

Dintre cei patru oameni care au rămas la puț cu Riley, doar Savage a reușit cumva să rămână cât de cât îmbrăcat, într-o veche flanelă de lână – un pulover pe corp, din lână albastră, specific marinăresc – și niște pantaloni zdrențăroși. Clark, Deslisle și Horace lucrau la fântână despuiați, scoțând apa și cărând-o la adăpătoare, până când fiecare cămilă a băut cât de mult a putut și până când burdufurile din piele de capră s-au umplut.

Arabii au legat două dintre aceste piei de picioare și le-au aruncat pe spinarea cămilelor, unde le-au atârnat de fiecare parte a animalului, ca pe niște cadavre umflate. Aceste *guerba* sunt folosite la transportul apei cel puțin din Neolitic și Sahrawi erau specialiști în decapitarea caprelor: introduceau un braț în cavitatea caldă, îl roteau ca să dea la o parte pielea și apoi extrăgeau carnea și oasele fără să strice pielea. Grumazul, folosit ca un tub, era legat cu o funie de piciorul din spate ca să îl mențină vertical în timpul transportului.

Nomazii au înșeuat cămilele, punându-l pe Riley să lege un coș din piele de cămilă, care a fost așezat în vârful cocoașei și care ținea până la patru femei, copii sau oameni în vârstă. (Unii dintre arabii în etate arătau atât de îmbătrâniți din cauza expunerii la soare și la vânt, încât Riley, mai târziu, a crezut legendele conform cărora aceștia trăiau până la 300 de ani.) Balonat și suferind de crampe, Riley spera să se alăture celorlalți

pasageri în coș, dar a fost dezamăgit. Stăpânul său a încălecat animalul cu ajutorul unei șei mici din lemn și din piele de cămilă în fața cocoașei, după tradiția călăreților vest-africani[4]. Riley se ținea de spatele cocoașei, unde nu se afla nicio șa. Se afla la o înălțime mai mare decât fusese vreodată pe vreun animal; mișcarea cămilei cumulând cele mai rele caracteristici ale unei căruțe și ale legănatului catargului.

Sub povara atât de mare, picioarele depărtate ale cămilelor se scufundau în nisipul afânat, pe măsură ce animalele urcau prin fisura adâncă și abruptă ce ducea către deșert. Turma mergea împleticit înainte, tot mai furioasă cu fiecare pas incomod, lătrând ca leii-de-mare și spumegând de parcă le clocoteau măruntaiele. Arabii au descălecat și le-au ordonat marinarilor să procedeze la fel. În timp ce primii se mișcau cu agilitate, cei din urmă mergeau pe bâjbâite, afundându-se până la genunchi în nisipul fierbinte. Transpirația le curgea pe spinare.

Arabii erau cu adevărat surprinși de neîndemânarea captivilor lor. La început, au râs și îi huiduiau cu dispreț. Apoi i-au bătut cu ciomegele pe spate, până când i-au umplut de sânge. Marinarii erau tot mai disperați, înălțându-și brațele ca să își păstreze echilibrul. Lumina soarelui le pârlea ochii tot mai slăbiți. Totuși, arabii îi băteau.

Comparând cele două suplicii îndurate – naufragiul pe mare și expunerea la soare –, avantajul apei și al laptelui de cămilă primit și speranța pe care le-o dăduseră marinarilor dispărea. Un nod dureros li se formase în stomac: acum știau că soarta de care încercaseră să scape la capul Bojador era la fel de rea precum se temeau.

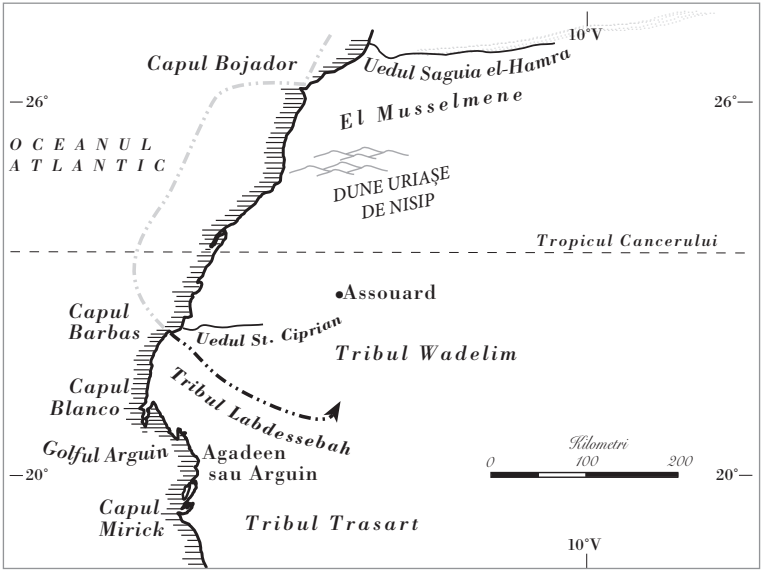
Capitolul 8

Setea

De când au străbătut țărmul vestic al Saharei – de cel puțin 7 000 de ani –, oamenii au rătăcit și s-au războit. În acele vremuri, niciun stat și nicio autoritate centrală nu reușise cu succes să-și impună stăpânirea asupra câmpiilor deșertice izolate. Chiar și astăzi, prezența sufocantă a forțelor de miliție și de armată ale Marocului stârnește o ușoară nemulțumire din partea populației Saharei Occidentale. În ciuda faptului că Marocul a mobilizat sute de mii de locuitori, în timpul Marșului Verde din 1976*, și a învins în războiul de uzură care a durat douăzeci de ani, ca să nu mai amintim de pretențiile istorice asupra unei părți din acest teritoriu.

„Este adevărat, împăratul reclamă suveranitatea deșertului Zahara și a teritoriului Vled de Non [Oued Noun]", consemna medicul britanic William Lempriere, care a călătorit în Maroc în 1789, „dar autoritatea sa asupra acelei părți din țară este doar nominală, deoarece depinde în întregime de capriciul și dispoziția locuitorilor arabi de acolo". Acești arabi, scria

* Prin această demonstrație de masă pașnică, marocanii au încercat să forțele Spania să cedeze teritoriul provinciei Sahara Spaniolă, așa cum se numea la acea dată. Foarte repede au izbucnit însă lupte între marocani și milițiile Frontului Polisario, ale Sahrawi-lor, care au declanșat Războiul din Sahara Occidentală (1975–1991) (n. tr.).

Lempriere, „rătăcesc prin țară ca să jefuiască și se presupune că, în anumite cazuri, ajung cu prădăciunile lor până departe, în Nigritia*, de unde aduc negri”[1].

În momentul când Riley a ajuns în deșert, a crezut că era pe moarte. Și-ar fi dorit să fie. Fiecare pas era un supliciu.

Remarcând chinurile marinarilor care încercau să răzbească prin crăpătura adâncă, arabii au realizat cât erau de epuizați. Au luat cinci cămile din turmă, le-au forțat să îngenuncheze și i-au învățat pe marinari cum să încalece, în spatele cocoașei.

Gesticulând și discutând în Hassaniya, un dialect înrudit cu araba literară care a servit ca limbă oficială în Maroc până la sfârșitul secolului al XIX-lea, arabii le-au cerut marinarilor să le indice direcția în care se afla epava bărcii. Marinarii au

* Regiune din centrul și vestul Africii, în prezent, în componența Sudanului (n. tr.).

arătat și și-au folosit mâinile ca să aprecieze distanța. Pe ton răstit, arabii le-au dat femeilor câteva comenzi, apoi și-au biciuit cămilele și au zorit către sud-vest, lăsându-i pe marinari în spate, cu femeile.

În timp ce femeile au mânat turma în deșert, spre sud-est, naufragiații au descoperit cât de dureros era să călărești o cămilă pe o distanță lungă. Spre diferență de cal, cămila mișcă ambele picioare pe fiecare parte la unison, ducând la un balans neîntrerupt al călărețului. Nu este o coincidență că mersul acestui animal se numește „trap*”[2].

Lipsiți de șa, aplecându-se în față, agățându-se de părul de pe cocoașă, cei cinci marinari se chinuiau să își găsească echilibrul. Simțind lipsa de experiență a călărețului, cămila lui Riley ieșea din turmă și revenea, lovea cu copitele și mugea, în timp ce căpitanul se ținea de ea cu toate puterile. Din cauza șoldurilor înguste și a stomacurilor ca niște butoaie ale cămilelor, umflate de apa băută în timpul dimineții, oamenii nu se puteau prinde cu picioarele și nu puteau să se sprijine pe ceva. Despuiați, cu picioarele mult desfăcute, săltau pe șira spinării ascuțite a animalelor. Pe interior, pulpele și coapsele lui Riley se frecau foarte tare. Sângele curgea de-a lungul picioarelor și se prelingea de pe călcâie. Soarele ardea părțile expuse ale picioarelor și restul corpului.

Când marinarii le-au cerut să meargă pe jos, femeile au mânat cămilele cu și mai multă îndârjire. Inevitabil, marinarii, a căror durere ajunsese la limita suportabilului, au dat intenționat drumul animalelor, alunecând pe crupa abruptă, ținându-și echilibrul cu ajutorul cozii înainte de a cădea pe

* Joc de cuvinte: în limba engleză, „rack” înseamnă și „trap defectuos”, dar și „tortură, cazană” (n. tr.).

nemiloasa *hamadă*, apoi s-au ridicat și au alergat în spatele turmei. Deși pietrele erau „la fel de ascuțite ca niște cremene", potrivit lui Riley, și le tăiau picioarele până la os, pentru intervale scurte de timp mersul pe jos părea să fie de preferat călăritului.

Pe măsură ce soarele apunea, iar femeile nu dădeau vreun semn că voiau să oprească, disperarea lui Riley creștea. Aerul rece, o izbăvire în unele privințe, irita pielea plină de răni a oamenilor. Înnebunit din cauza epuizării și a durerii, Riley nu mai putea călări și nici nu putea să mai meargă. A rămas tot mai mult în urmă. Începuse să-și piardă puterile fizice, dar și dorința de a trăi.

„Mi-am blestemat rău de tot soarta, a recunoscut Riley, și mi-aș fi dorit să mă arunc în mare înainte să mă predau în fața acestor ființe nemiloase." Dar pierduse ocazia. Căpitanul a început să caute o piatră, „cu intenția, după cum a mărturisit, în cazul în care găseam una destul de mare, să-mi sfărâm țeasta cu ea". Dar nu a găsit piatra potrivită și, pe măsură ce criza de „nebunie" trecea, și-a recăpătat uzul rațiunii. Realizând că era imposibil să se agațe de pretextul controlului, a reflectat că viața lui „era în puterea celui care a dat-o". Gândul acesta i-a luat o povară de pe suflet și l-a însuflețit; s-a decis „să mă supun și să mulțumesc pe cei pe care… îi alesese destinul și să-i conving, prin vorbe și prin fapte, pe nefericiții mei camarazi să procedeze la fel".

S-a lăsat noaptea. Marinarii își târau cu greu picioarele în beznă. Într-un final, de teamă să nu-și piardă captivii, femeile au oprit cămilele și le-au forțat să îngenuncheze. Oamenii le-au încălecat. Au călătorit din nou până aproape de miezul nopții, când au pătruns într-o depresiune puțin adâncă a deșertului. Femeile au oprit turma și le-au cerut oamenilor și

animalelor să se aşeze. „Alunecă, alunecă", le spuneau marinarilor, împingându-i către pământ cu aceeaşi duritate impasibilă cu care tratau animalele. Riley a apreciat că parcurseseră vreo 64 de kilometri. Acesta avea să fie bivuacul lor. Fără adăpost împotriva vântului. Fără hrană.

Savage, care călătorea de la început cu grupul, a dispărut în acea zi. Clark, Horace, Deslisle şi Riley s-au aşezat împreună pe solul sfărâmicios, adunându-se unul lângă altul până când au format o grămadă, astfel încât să se apere de bătaia vântului. S-au ridicat din nou, totuşi, când femeile au adus un bol cu lapte de cămilă şi, cu grijă, i-au împărţit fiecăruia partea – cam o pintă*. Lichidul înspumat, cald încă, alina gâtlejurile lor mult mai bine decât apa dezgustătoare şi plină cu nisip, păstrată în burdufurile din piele de capră şi le amintea mai ales de bucuriile care le lipseau: pipele şi ghetele lor, paturile şi soţiile.

În acea noapte, Sahara le-a arătat marinarilor cât de departe erau acele bucurii. Vântul a bătut fără oprire asupra lor. Pietrele tari le-au intrat în spate şi în picioare. Praful s-a depus pe suprafaţa umedă a rănilor. De-a lungul nopţii, li s-au auzit gemetele de durere şi horcăielile, huruitul supărător al plămânilor deshidrataţi. Disperarea a învins epuizarea fizică, împiedicându-i să adoarmă. Se mişcau toţi deodată încolo şi încoace, când pentru a găsi o poziţie comodă în culcuşul tare, când pentru a expune frigului, pietrişului şi nisipului altă parte a corpului.

Riley a descris-o drept „una dintre cele mai lungi şi mai chinuite nopţi petrecute vreodată de o fiinţă omenească".

Soarta lui Robbins, separat de camarazii săi, s-a schimbat de mai multe ori în acea zi. Iniţial, a fost pus laolaltă cu Williams

* Cantitate echivalentă cu circa 0,6 litri (n. tr.).

și cu Barrett. La puțină vreme după ce au străbătut prin arșiță crăpătura adâncă și au traversat *hamada* vastă, proprietarul lui Robbins, despre care a aflat că îl cheamă Ganus, și cel al lui William și Barrett și-au dat seama unde se găsea barca și, la fel ca stăpânul lui Riley, au luat-o către vest, lăsând femeile să se ocupe de marinari. Cu turmele lor reunite, vreo patruzeci de cămile, femeile au înaintat către sud-est, în timp ce marinarii sufereau din cauza trapului cămilelor și au ales, la fel ca Riley, să o ia pe jos de câte ori era posibil. În ambele cazuri, femeile se pare că aveau ordine stricte să avanseze cu repeziciune și au ignorat strigătele de durere ale captivilor.

În preajma orei două după-amiaza, o pereche amenințătoare de cămilari s-a ivit din spatele unei dune. Oamenii fuseseră la puț în acea dimineață și acum se năpusteau asupra lor. Înfuriate, femeile au încercat să-i alunge, dar erau neînarmate, iar bărbații le-au dat la o parte cu ușurință. Membrii aceluiași trib nu își furau unii altora cămilele, care puteau fi recunoscute și cerute înapoi în cadrul unei adunări a tribului, dar după învălmășeala de la fântână, proprietatea asupra marinarilor putea fi discutată, iar faptul că reclamantul se afla în posesia unui bun, conta mult în acest caz. Într-o clipită, oamenii i-au obligat pe Williams și pe Barrett să încalece în spate, pe cămilele lor, și au călărit spre sud.

Robbins a fost devastat de pierderea subită a tovarășilor lui. Surorile agitate ale lui Ganus au înrăutățit lucrurile, când au decis să își însușească un articol rar întâlnit în deșert: pantalonii săi de calitate. Alți oameni puteau veni să le ia și ultimul sclav creștin, s-au gândi ele în mod rațional, dar măcar nu ar fi găsit asupra lui îmbrăcămintea prețioasă. Femeile au umplut cu apă pălăria lui Robbins și i-au oferit o bucată dintr-o pătură veche, pe care și-a prins-o cu spini în jurul taliei.

Seara, grupul redus a ajuns la două corturi care se aflau într-o vale a deșertului. Imediat ce au fost reperați călătorii, la vreo jumătate de kilometru de tabără, membrii familiei au ieșit repede din corturi ca să-i întâmpine. Și-au strâns mâinile, s-au îmbrățișat și s-au sărutat. Robbins se chinuia să-i înțeleagă pe oamenii ciudați cu care rătăcise prin deșert. Îi considera cruzi și barbari, dar sensibilitatea lor l-a tulburat. Până și el a fost întâmpinat. Copiii zglobii, toți dezbrăcați, i-au întins mâinile ca să li le sărute. O femeie bătrână, zbârcită, cu sâni atârnând până aproape de talie, i-a prins mâinile într-ale ei și apoi și-a dus degetele la buze, o formă specifică de salut la arabi, spunându-i să facă la fel. În ciuda înfățișării ei sălbatice, a recunoscut el, dădea dovadă de „ceva umanitate". Dar cinismul lui Robbins a recidivat repede. Erau mulțumiți că aveau un nou sclav care „să-i servească și, probabil, că sperau să obțină niște bani în schimbul lui", a concluzionat el[3].

Cămilele au fost mânate până la cort, care era instalat pe un filon de nisip într-un bazin de pământ cu macadam tare. Unele dintre cămile transportau câte două burdufuri din piele de capră cu apă, altele câte patru, agățate câte două pe fiecare parte a animalului.

După ce au luat poverile animalelor, lui Robbins i s-a permis să se odihnească pentru puțină vreme în cortul familiei, confecționat din douăsprezece bucăți de pânză din păr de cămilă cusute împreună, susținute de stâlpi. Se intra printr-o deschizătură înaltă de 1,2 metri, orientată în partea opusă a bătăii vântului predominant din zonă. Ganus, soția lui și cei trei copii – două fete și un băiat, cel mai în vârstă fiind de 12 ani – trăiau cu toții acolo, dormind pe o rogojină, sub o pătură din piele. Aveau blide din lemn, *geddacks*, pentru gătit și mâncat, și

câteva unelte, printre care un topor și un cuțit. Altfel, înăuntru era la fel de pustiu ca în deșert. Puteau să strângă lucrurile și să le descarce în mai puțin de jumătate de oră.

Afară, în jurul acestui cort și al altora, unde trăiau mama lui Ganus, Annbube și surorile lui, cămilele rodeau tufele înalte care se găseau peste tot cam până la nivelul genunchilor. Bestiile mătăhăloase, molfăind cu fălcile lor enorme, arătau absurd mai ales alături de tulpinile deja sărăcăcioase în frunze. Mirosul de balegă uscată și de urină de cămilă răzbătea pretutindeni.

Mizeria din tabără l-a descumpănit pe Robbins. Nu mai era pe drum, ci ajunsese într-un loc care nu doar că era dezolant, ci îl proiecta în vremuri de demult. Una dintre fete l-a îndemnat să o urmeze afară. A tot lovit cu toporul în nisip, la baza tulpinii unui tufiș, până când acesta a căzut, apoi i-a spus să taie și el altele. Fără să se gândească prea mult, s-a ocupat de prima lui sarcină de sclav într-o gospodărie, iar la sfârșit, după ce a dus trei încărcături, i s-a spus să aștepte în fața cortului.

Femeia zbârcită se numea Sarah. Era soția lui Ganus, deși mai degrabă părea atât de bătrână, încât putea să-i fie mamă. Femeile, care se ocupau de toate muncile casnice și trebuiau să se îngrijească de copii, însoțindu-și, în același timp, bărbații în călătorii, păreau cele mai obosite. Nici măcar nu se opreau din trebăluit ca să alăpteze copiii. Sânii lor „atârnau atât de mult", a observat Robbins, încât „puteau să hrănească copilul ținut în spate, împingându-și sânii pe la subsuori".

Sarah a săpat o groapă în nisip și a aprins focul cu niște buruieni uscate, izbind cremenea de amnar. A luat balegă uscată de cămilă în mâini și a pus-o în flăcări, suflând până când s-a aprins. Apoi a aruncat deasupra vreascurile și câteva pietre de

mărimea unui pumn. După ce a tăiat o bucăţică din carnea sărată de porc a lui Robbins într-o strachină de lemn, a scos pietrele din foc şi le-a pus, de asemenea, în blid. Văzând carnea sfârâind, Robbins a început să saliveze. Arabii nomazi găteau foarte rar şi mâncau puţină hrană solidă. La nevoie, se hrăneau aproape exclusiv cu lapte de cămilă. Deoarece era musulmană, Sarah nu consuma carne de porc, dar i-a hrănit pe fiul ei, Elle, şi pe cele două fiice, iar pentru Robbins a pus o bucată de carne în pălărie. Nefiind musulman, Robbins nu putea în niciun caz să mănânce sau să bea din aceleaşi tacâmuri cu arabii. Încă o dată, a ratat şansa să bea apă, din cauză că nu avea propriul blid.

Robbins şi-a petrecut noaptea pe nisip, într-un colţ al cortului familiei lui Ganus. A fost prima oară când vreunul dintre marinari a avut un adăpost de când se petrecuse naufragiul. În jurul orei 11, după ce cămilele s-au liniştit îndeajuns încât să poată fi mulse, arabii l-au trezit şi i-au oferit o strachină de *zrig*. Dintre cele douăzeci de cămile ale stăpânului său, trei alăptau, şi în fiecare noapte dădeau cam 13 litri, lapte care era amestecat cu o cantitate egală de apă şi consumat de opt oameni. Lui Robbins i s-au dat 2 litri – cea mai mică raţie şi doar o porţiune din necesarul unui om pentru a supravieţui în deşert[4]. Nu putea decât să accepte ceea ce i se oferea. Iar Robbins era cel mai bine întreţinut dintre toţi membrii echipajului.

Mai târziu în acea noapte, Ganus s-a întors. Robbins era uimit de faptul că stăpânul lui fusese în stare să găsească argintul ascuns pe plajă, unde abandonaseră barca cea lungă, şi că revenise atât de repede. Dar avea pradă cu care să dovedească. Ganus şi presupusul stăpân al lui William şi Barrett, cu care plecase însoţit, au fost primii arabi care au ajuns la epavă. Cei

doi luaseră tot ce găsiseră acolo. Potrivit lui Robbins, partea lui Ganus conținea, printre altele, un sac de orez la care marinarii renunțaseră pentru că stătuse în apa mării.

Ganus recuperase, de asemenea, o halcă de carne de porc, pe care marinarii nu reușiseră să o ia cu ei, precum și diverse mărunțișuri, inclusiv bucăți de velă și de frânghii și ceva ce Robbins a privit cu nostalgie: steagul bricului, în culori roșu, alb și albastru.

În dimineața următoare, Riley și cei trei camarazi ai săi au primit cu toții doar jumătate de litru de lapte de cămilă, câte o înghițitură de fiecare. După apus, arăboaicele le-au ordonat să mâne cămilele. În momentul în care s-au pus la drum, au simțit dureri insuportabile în picioarele goale și pline de răni. În curând, mergeau repede și cu pași mărunți, cu tălpile însângerate, ca să nu se piardă de turmă.

După un timp, au ajuns la un mănunchi de trei, patru corturi, într-o vale unde îi așteptau stăpânii lor. Se amestecaseră cu alți bărbați, cu toții înarmați până în dinți, cu muschete cu două țevi, iatagane și pumnale. În ciuda zâmbetelor și a aparentei decențe, ceva nu era în regulă aici. Riley a simțit că ochii lacomi ai străinilor îi scrutau cu atenție pe el și pe echipajul lui și realiza că tensiunea plutea în aer. Patru iepuri tocmai intraseră în vizuina lupilor.

Nu a durat mult până când lupii au început să muște – unul pe celălalt. În timp ce strigau și se certau tot mai vehement, arabii și-au scos armele și au început să le fluture. Fiecare tabără trăgea de marinari, care ajunseseră din nou motivul unei lupte pentru supremație.

În timp ce se desfășura lupta, Riley a încercat să înțeleagă legile care îi guvernau pe acești oameni ciudați. Nu era chiar

o încăierare generală. A remarcat că, în timp ce trăgeau unii de alții, încercau să se convingă reciproc în baza temeiurilor autorității morale. Stăpânirea unui lucru era importantă, dar faptul că unul dintre nomazi luase un marinar nu era suficient ca să îl și păstreze. Se certau în continuare cu înverșunare, chiar dacă toți s-au pornit la drum în aceeași direcție.

În decursul următoarelor ore, marinarii au fost trași când într-o parte, când în cealaltă. În final, Clark și Horace au fost luați deoparte de noii lor stăpâni. Riley, care și-a jurat să îl apere pe Horace ca pe fiul lui, nu avea nicio putere. El și Deslisle au rămas în posesia stăpânului inițial.

La prânz, au ajuns într-o tabără cu mai multe corturi. Femeile i-au studiat pe creștinii zdrențăroși, a căror piele se uscase foarte tare, din cauza expunerii la soare. În loc să le trezească simpatie, înfățișarea lor a provocat scârba acestor femei, profund ancorate în superstiții. Într-o cultură în care femeile erau adesea considerate instrumente ale diavolului, orice contact cu creștinii era periculos. I-au insultat cu blesteme grele și i-au scuipat.

Acest comportament uimitor a fost dezvăluit de Pierre de Brisson, înainte de Riley: „Doi dintre tovarășii mei de suferință au fost aduși în cea mai jalnică stare; femeile, în special, mult mai crude decât bărbații, aveau o mare plăcere să-i chinuiască". Charles Cochelet, supraviețuitorul francez al unui naufragiu pe coasta vestică a Africii, în 1819, a consemnat și el că femeile, „în cazul în care, din întâmplare, ne atingeau… imediat scuipau în palme, ca să se spele, arătând astfel ororea și dezgustul pe care le inspirau prezența noastră".

Potențialul femeilor Sahrawi pentru brutalitate a fost raportat încă din 1934. În timpul unei lupte în preajma fortului

spaniol de la capul Juby, un avion care aducea corespondența a sosit și a speriat un trib aflat în ofensivă. Femeile Izarguien – un trib care se socotea printre cele mai civilizate din regiune – au profitat de oportunitate pentru a se năpusti pe câmpul de bătălie și a scoate ochii unui inamic mort.

Pe înserat, marinarii și stăpânii lor au ajuns într-o vale mare, plină cu zeci de corturi. Acum, Riley realiza că se îndreptaseră spre acest loc unde ar fi trebuit rezolvate pretențiile divergente ale membrilor tribului în privința lor. A înțeles că grupul de certăreți era unit de ceva ce nu putea fi observat din afară. Din câte a putut Riley să spună, aveau un singur simbol exterior al înrudirii lor: patru iepe albe, slabe, care păreau să fie proprietate comună și marea lor mândrie. Pentru nomazi, caii însemnau viteză și capacitate de manevrare în timpul unei bătălii, dar și la vânătoarea de struți, foarte apreciați pentru penele lor, folosite ca monedă de schimb în Sahara. Chiar dacă nu beneficiau de metodele naturale de apărare ale cămilelor împotriva nisipului, căldurii și uscăciunii aerului, iepele erau totuși răsfățate. Într-adevăr, erau tratate mult mai bine decât marinarii.

Grupului lui Riley i s-a alăturat Robbins, care a venit pe jos, semănând cu un om al cavernelor, nebărbierit, cu părul neîngrijit și cu niște piei fine de capră atârnându-i până la genunchi. Ganus le obligase pe surorile sale să-i înapoieze lui Robbins pantalonii, acum scurtați până la genunchi, i-a mai dat niște încălțări și o bucată din steagul vasului. Fiul lui Ganus îl forțase pe Robbins să accepte un schimb: i-a cerut stindardul, oferind pieile cusute. În buzunar, Robbins freca nervos o ață cu noduri: începuse deja să țină o evidență a captivității sale. Alți membri ai echipajului, obosiți, descurajați și cu pielea cojită,

au sosit în timpul zilei și au fost duși la adăpost, într-un cort, în timp ce arabii dezbăteau asupra sorții lor[5].

Riley a estimat că 150 de nomazi de toate vârstele, inclusiv câțiva foarte vârstnici, se strânseseră pentru *yemma*, sau adunarea tribului. Pentru prima dată, a fost în stare să asculte cu atenție conversația lor și să înțeleagă clar cuvintele și numele lor. Stăpânul lui era Mohammed. Pe alții îi chema Hamet, Abdallah, Seid, Sideullah. A mai auzit cum erau pronunțate numele femeiești Fatima, Ezimah și Sarah. Astfel și-a dat seama că erau „mahomedani", așadar „arabi sau mauri"[6].

Adesea, arabii sunt descriși ca vorbitori de limbă arabă; deci Riley avea dreptate. Erau musulmani, ceea ce îi asimila lumii arabe. Strămoșii lor se convertiseră în urma valurilor succesive islamo-arabe care au străbătut nordul Africii, pornind din Orientul Mijlociu, la începutul secolului al VII-lea; în special, în vest, unde acționase Beni Hassan, o ramură a beduinilor Maqil, călăreți de cămile, care prădaseră ca niște nebuni nordul Saharei până când au ajuns în 1218 la apele Atlanticului, la Oued Draa. La început, triburile Sanhaja, care călătoreau între Munții Atlas și Sahara, i-au numit pe Maqil „lăcuste", niște calamități care loveau și dispăreau, dar războinicii Maqil s-au statornicit acolo.

Cu timpul, Maqil, nemiloși din fire, dar puțini la număr, s-au amestecat sau au fost asimilați de triburile Sanhaja, o populație de berberi care erau, totodată, principalii strămoși ai Sahrawi – inclusiv kabilii din Algeria și tuaregii din zona centrală a deșertului. Totuși, s-a petrecut un fenomen straniu: cultura grupului mai mic a ajuns să domine cultura grupului mai mare. Sanhaja din vestul deșertului au devenit arabi, adoptând religia islamică și dialectul Hassaniya al limbii arabe. În jurul

anului 1800, triburile arabizate se răspândiseră în Sahara occidentală și în sudul Mauritaniei, transformându-i în vasali pe locuitorii lipsiți de apărare și creând un sistem de caste.

La baza societății erau sclavii, cei mai mulți dintre ei provenind din Africa Neagră; urmau meșteșugarii, majoritatea de origine evreiască; muzicanții itineranți; triburile vasale, cunoscute ca *zenaga* sau *lakhme*, „carne fără oase". Aceste grupuri se aflau în stăpânirea unor *chorfa* – triburi de credincioși, care reclamau obârșia Maqil și care pretindeau că își puteau demonstra descendența chiar din profetul Mahomed – și a triburilor de războinici sau „fiii armelor". Într-o altă situație paradoxală specifică Saharei, clasa războinicilor avea cea mai pură linie de descendență Maqil și cea mai îndreptățită pretenție de a-și revendica coborârea din Mahomed, în timp ce *chorfa*, ale căror pretenții genealogice erau de-a dreptul inventate, se remarcau prin violența și brutalitatea lor.

Tradițiile animiste și venerarea oamenilor sfinți, despre care se credea că dețin puteri supranaturale, s-au manifestat puternic în regiunile deșertice, chiar și la membrii *chorfa*. Sahrawi nu priveau deșertul ca pe un pustiu descurajant, precum marinarii, ci în altă manieră: ca pe un spațiu cu numeroase fațete, cu spirite bune și rele, sau *yenun*; cu oameni sfinți, capabili de magie albă, *baraka*; și cu dușmani în stare să-i deoache. Superstiția era omniprezentă în viața de zi cu zi. În cinstea spiritelor bune, fântânile și copacii erau împodobiți și se sacrificau păsări și animale mici. În schimb, spiritele rele, care luau forma hienelor sau a furtunilor de nisip, trebuiau ocolite cu grijă. Oamenii aveau să se ferească de umbre și să fie cu mare băgare de seamă la semnele rău prevestitoare: să fii salutat la pregătirea unei călătorii sau să întâlnești un corb pe drum (în schimb, era de bine să vezi

doi corbi deodată). În special nou-născuții, mai ales cei frumoși, erau vulnerabili la deochi și erau ținuți departe de ochii străinilor, în murdărie și fără să li se rostească numele.

Când începea o *yemma*, membrii tribului se așezau pe pământ în cercuri de câte zece sau douăzeci de oameni, cu picioarele încrucișate sub șezuturi și se puneau la sfat. Vorbeau în liniște, într-o arabă elegantă și cursivă. Totul semăna cu niște „adieri… ca șuieratul ușor al vântului", după cum a scris Riley. Dar când se înfuriau, limba se asemăna cu „răgetul răgușit al leilor iritați". După discuții vii, unul dintre bătrâni s-a apropiat de cortul unde așteptau marinarii și le-a vorbit. Deși nici căpitanul, nici vreunul dintre tovarășii lui nu cunoșteau araba, Riley avea un talent la limbile străine, pe care le auzise în porturi pe ambele maluri ale Atlanticului, mai ales în timpul șederii sale îndelungate pe bătrânul continent. Bărbatul în vârstă a vorbit clar, în ceea ce părea a fi pentru Riley spaniola. Cu ajutorul semnelor, Riley a fost în stare să îl înțeleagă. Era prima lui lecție de arabă. Deoarece viața lui și a camarazilor săi depindea de asta, trebuia să învețe repede.

— Din ce țară veniți? i-a întrebat bătrânul.

— *Somos ingleses*, a răspuns Riley, exersându-și spaniola. A pretins că erau englezi, pentru că știa că Sahrawi nu auziseră de America și nu aveau nicio cunoștință despre pământul situat de cealaltă parte a Oceanului Atlantic. Ar fi putut încerca, de asemenea, să explice că venea de la Polul Nord, unde dealurile erau din gheață.

— *O Fransah, O Spaniah*, a răspuns bătrânul, arătând cunoștințele sale despre europeni.

— *Sí, Ingleses*, a repetat Riley, desenând un compas în aer și arătând că veneau din nord.

— Am văzut barca voastră, i-a spus lui Riley într-o arabă presărată cu semne, folosind termenul *zooerga* pentru barcă. Ați venit tot drumul cu aia?

Riley a dat din cap că nu. Apoi a detaliat răspunsul: a adunat nisip într-o grămăjoară și a format linia țărmului; folosind bețe, a indicat mărimea și forma bricului. A arătat că au naufragiat la nord de capul Bojador din cauza vântului puternic. Și apoi a șters desenul cu mâna, ca să sugereze că vasul fusese distrus și că pierduseră totul.

În jurul celor doi bărbați se strânsese o mulțime de nomazi. L-au ascultat cu atenție pe Riley și l-au ajutat pe bătrân să interpreteze spusele sale. *Sfenah*, după cum și-a notat Riley, într-o încercare de a memora termenii în arabă, așa îi spuneau bricului. La sugestia lor, le-a povestit către ce destinație se îndrepta vasul *Commerce* și ce încărcătură avea. I-au dat o strachină cu care să indice câți dolari avea la bord. Luând pietre în căușul palmelor, a umplut și a golit bolul de trei ori[7].

„Au fost foarte surprinși de această cantitate, a remarcat mai târziu Riley, și păreau nemulțumiți că nu primiseră și ei partea lor." Când l-au întrebat dacă alții l-au văzut, el le-a povestit cum fusese tratat împreună cu echipajul lui de locuitorii acelei regiuni, cum hainele, banii și proviziile le fuseseră furate și cum unul dintre oamenii săi a fost bătut și luat în captivitate.

În schimb, arabii l-au informat pe Riley despre recentul naufragiu al unei corăbii spaniole. L-au întrebat dacă știa ceva despre *Marocksh*, despre care a presupus corect că era orașul Maroc. A răspuns că știe. Atunci ei l-au întrebat dacă îl cunoștea pe „sultan". Riley a clipit din ochi, după obiceiul lor.

— *Soo mook*, i-au cerut ei, încercând să afle de la el numele sultanului, dar el nu înțelegea. Când au rostit numele Moulay

Sulayman, el i-a asigurat că îl cunoaște, că îl văzuse cu ochii lui, că era un prieten de-al său și, de asemenea, un prieten al Angliei. L-au întrebat pe Riley unde se afla Marocul, iar el a indicat cu degetul corect spre nord-est, ceea ce i-a sporit credibilitatea. Dacă l-ar fi dus pe el și pe prietenii lui acolo, le-a spus el, îi va răsplăti cu generozitate.

Nomazii s-au încruntat și și-au scuturat capetele:

— Este prea departe, au explicat ei, și în această perioadă a anului, nu găsești hrană și apă pentru cămile pe drum.

Discuția s-a încheiat. Arabii s-au întors la adunarea lor, iar Riley la oamenii lui, care nu putuseră urmări conversația. În ciuda refuzului arabilor de a călători către nord, Riley s-a îmbărbătat la gândul că s-au consultat cu el. Le-a spus marinarilor că trăgea nădejde că vor fi răscumpărați. „Totuși, toți păreau să creadă că îi amăgesc cu iluzii false", a mărturisit el. Nu putea să-i convingă că era altfel.

La fel ca tovarășii săi, Robbins nu reușea să-i înțeleagă pe nomazi. Pentru el, *yemma* părea o întrunire haotică și confuză, un for pentru hărțuieli personale, mai degrabă decât de conducere obștească. A consemnat laconic: „Căpitanul Riley pare să nutrească speranțe că am putea fi eliberați și ne-a sfătuit pe toți să fim optimiști". Dar Robbins nu putea să iasă din starea de depresie. Când a plecat alături de Ganus – conform socotelii zilelor pe care o ținuse, care era diferită oarecum de a lui Riley –, în jurul orei 3 după-amiaza, în cea de-a treia zi, „se despărțise cu mare durere" de camarazii săi, fiind convins că nu avea să-i mai vadă vreodată.

În timpul *yemma*, Riley a fost înmânat noului său stăpân, un bărbat pe nume Bickri, care i-a ordonat să se întindă pe jos pe durata nopții, afară, în praf, de parcă ar fi fost cămilă.

Singur, Riley a tremurat de frig în beznă câteva ore. La miezul nopții, Bickri i-a adus un blid cu lapte și apă. După ce l-a băut, Riley a căzut într-un somn profund.

A visat că era gol-pușcă și în stare de sclavie. Arabi cu sulițe de fier înroșite în foc îl înghionteau spre un incendiu care îi ardea ochii și pielea. Fâșii de carne arsă îi atârnau de pe oase, iar hălci întregi cădeau pe pământ. A privit cerul și s-a rugat lui Dumnezeu să îi primească sufletul. Nu dorea altceva decât să-i curme suferința. Totuși, flăcările nu piereau. Apoi un punct strălucitor a apărut printre nori deasupra lui. Raze strălucitoare de lumină coborau din cer. Era un ochi, care l-a îndrumat către nord-est. S-a întors, iar focul s-a făcut nevăzut. Arabii alergau în urma lui, împungându-l cu sulițele către dunele de nisip și pustiul plin cu pietre. Pielea arsă îi cădea în continuare. A coborât într-o vale înverzită. Au apărut copaci, tufe înflorite, vaci, cai, oi și măgari păscând, iar în fața lui susura un pârâu. A băut până când a simțit că burta îi plesnește. A tot băut până când gâtlejul i s-a răcit. A băut pentru membrele sale mutilate, pentru plămânii uscați, pentru părul ars. Apoi s-a rostogolit în pârâu și și-a stins trupul său care ardea mocnit.

I-a mulțumit lui Dumnezeu pentru mântuire.

Dar arabii încă erau prezenți. L-au prins și l-au chinuit în continuare. Ochiul atotvăzător încă veghea deasupra lui, arătându-i calea. Drumul nu mai ardea, ci era întortocheat, dificil și îngust. Urca în munți înalți și cobora în văi adânci. Era epuizat, dar ei nu se opreau. Oameni pedeștri și călare înarmați erau aliniați de o parte și de alta. Impunătoare orașe fortificate așteptau să-l înghită, în caz că se oprea. La un alt pârâu, un bărbat înalt și tânăr îmbrăcat în straie apusene, călare pe un cal

nobil, îl aștepta. Văzându-l, omul a descălecat, s-a grăbit spre el, foarte vesel, l-a îmbrățișat și, vorbindu-i în limba maternă, i-a spus: „Frate".

După ce a pătruns într-o cameră de zi opulentă, Riley a fost îndemnat să se înfrupte cu mâncare și să bea vin. „Dumnezeu a hotărât că îți vei revedea soția dragă și copiii", i-a spus omul cel înalt. Apoi Riley a auzit altă voce, a lui Bickri, și a deschis ochii în friguroasa *hamadă*.

Capitolul 9

Fiii „Tatălui leilor”

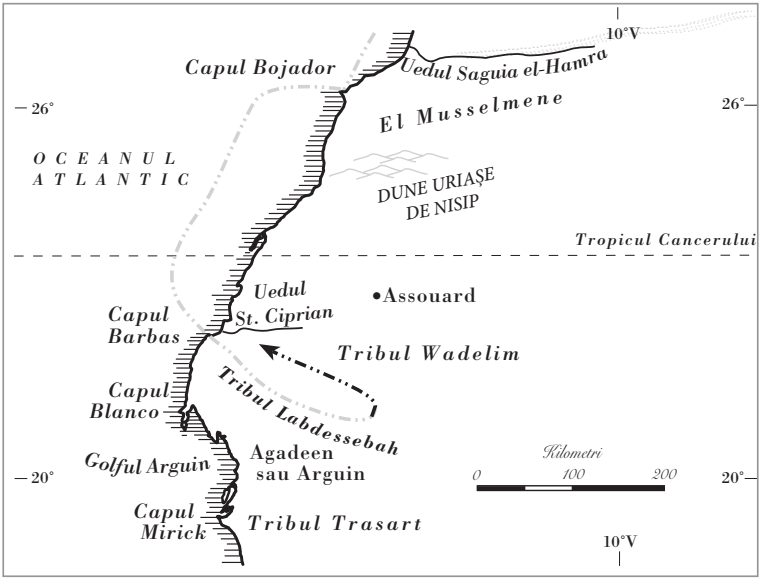
În iunie 1785, când *Ste. Catherine* a naufragiat pe coasta saharianã, reprezentantul Pierre de Brisson s-a rugat din răsputeri să fi ajuns la colonia franceză din Saint-Louis, Senegal. Era familiarizat cu triburile de acolo și credea că acestea l-ar fi putut ajuta. Deși nu-și putea da seama din cauza țărmului lipsit de forme distincte, el bănuia că nu au reușit să ajungă atât de departe, avertizându-și camarazii:

— Mi-e groază să nu ne întâlnim cu vreo hoardă a triburilor Quadelim și Labdesseba, o rasă de sălbatici care se hrănesc doar cu lapte de cămilă și care hoinăresc prin deșert.

Când într-un final s-au întâlnit cu nomazii, camarazii lui, inclusiv secundul și locotenentul, s-au panicat și au luat-o la fugă. Înarmați cu iatagane și ciomege, arabii „s-au repezit asupra lor cu o cruzime extraordinară”, scrie Brisson, „și, la scurt timp, am văzut că unii erau răniți, iar alții erau dezbrăcați la pielea goală și întinși pe nisip, abia mai respirând”.

Calm, Brisson s-a predat unui om bine îmbrăcat și cu privire pașnică. El îi oferi omului cadouri sub formă de ceasuri și aur pe care le ascunsese în buzunare și îl întrebă cine este.

— Sidi Mahammet del Zouza, răspunse omul. Labdesseba este tribul meu.

„Fuseserăm prinși de cei mai feroce locuitori ai deșertului Arabiei", se văita francezul, care avusese dreptate atunci când prevăzuse doar „necazuri și greutăți". Pe parcursul anului cât a fost ținut captiv, a fost bătut, înfometat și aproape omorât în timpul raidului unui alt trib. El a fost de față când doi camarazi au fost uciși cu brutalitate și un altul a fost spânzurat după ce a fost prins bând lapte de cămilă.

Același trib imens, cunoscut azi mai degrabă după transcrierea franceză a numelui său, Oulad Bou Sbaa, capturase și oamenii de pe vaporul *Commerce*[1].

Unul dintre triburile *chorfa*, Oulad Bou Sbaa, își identificase originile într-un trib din secolul al XV-lea, din Munții Antiatlas, numit Ahmer Ould Hamel. Într-o noapte, când Ahmer, descendent al lui Idris, fondatorul statului marocan, a presimțit că turma lui va fi furată de către *ghazi* sau de către

un alt trib, s-a rugat la Allah ca oile lui să se transforme în lei. Dorința i-a fost îndeplinită și leii i-au pus pe fugă pe prădători. De atunci înainte, Sidi Ahmer a fost cunoscut drept „Tatăl leilor" și a fost venerat ca omul care primise *baraka*, puteri magice, ca răsplată pentru credința sa. „Oulad Bou Sbaa" înseamnă „fiii tatălui leilor" și se referă la cei trei fii ai lui Ahmer – Amar, Amran și Numer, care conduceau numeroasele diviziuni ale tribului stabilit în jurul orașului Maroc. La începutul secolului al XVIII-lea, tribul s-a răsculat împotriva sultanului Ismail. Temându-se de răzbunare din partea puternicei armate a lui Ismail, formată din negri africani instruiți de către armata franceză, ramura Oulad el-Hadj a tribului Oulad Bou Sbaa s-a refugiat la nord-est de Oran. În cele din urmă, ei au fost grațiați și s-au întors în zona Maroc.

Oulad Brahim, ramura tribului care îi ținea prizonieri pe Riley și pe oamenii lui, s-a refugiat în deșert, unde și-a sporit trupele pentru ca, în cele din urmă, să se extindă de la *wadi*-ul Saguia el-Hamra, lângă capul Bojador, pe vasta întindere a deșertului, către sudul Mauritaniei. Numeroasele grupări au ajuns să se considere triburi independente, deși toate foloseau numele Oulad Bou Sbaa. Nefiind niciodată iertați de către sultan, aceștia au cutreierat pământul timp de un secol. Ei au împărtășit un caracter neînfricat și auster, au prosperat și au pierit de mâna *ghazi*-lor, măsurându-și bogăția în cămile și sclavi.

Pentru oamenii de pe *Commerce*, transhumanța prin deșert a tribului Bou Sbaa la care luau acum parte era la fel de misterioasă ca manevrele de navigație ale unei flote comerciale pentru nomazi. Tribul era împărțit în mai multe *friq*-uri, grupuri de jumătate de duzină de familii sau mai puține, unități care erau suficient de mari pentru a se putea proteja unele pe altele, dar și suficient de mici pentru ca animalele să pască bine.

În cadrul unui *friq*, familiile care nu aveau sclavi călătoreau pe cămile, unindu-se uneori între ele, cu tot cu turmele lor, pe care le puteau separa ulterior cu o ușurință pe care marinarii o considerau uluitoare. Acele familii care aveau multe cămile și sclavi care să le mânuiască cutreierau mai la distanță de animalele lor. *Friq*-urile călătoreau împreună, dar separate, într-un fel de armonie haotică. Cu toate acestea, marinarii de pe *Commerce*, care erau împrăștiați în aceste grupuri mici, considerau nechibzuit un asemenea aranjament. Ei nu știau niciodată pe care dintre camarazi aveau să-i vadă noaptea sau nu aveau să-i mai vadă vreodată.

Lor li se părea inutilă hoinăreala de la un desiș cu tufe de mărăciniș la altul, oprindu-se pe parcurs la mici porțiuni cu mărăciniș pentru a lăsa cămilele să pască. Aveau impresia că situația se înrăutățea, cu cât mergeau mai departe. De fapt, pe măsură ce înaintau către est alături de nomazi, aveau impresia că se deplasează doar cu scopul de a găsi tufișuri din ce în ce mai mici pentru a hrăni cămilele, care produceau din ce în ce mai puțin lapte, atât de vital pentru nomazi. În loc ca ei să trăiască de pe urma pământului, pământul părea să trăiască de pe urma lor, devorându-le trupurile și mințile.

Nomazii datorau mult cămilelor arabe. Până ca strămoșii lor Sanhaja să facă rost de ciudatele creaturi cocoșate din est – între secolul I și secolul al IV-lea î.H. –, deșertificarea se intensificase de mult, grupând oamenii în jurul oazelor, acolo unde puteau cultiva alimente. Pe măsură ce pământul devenea din ce în ce mai arid și nefertil, triburile de negri au migrat în sud, în timp ce tribul Sanhaja s-a adaptat la stilul de viață nomad cu cămile, trăind ca beduinii cu mult timp înainte ca primul val de beduini să sosească. Deși cămilele nu sunt considerate rumegătoare, datorită stomacului cu trei compartimente, ele regurgitează

și mestecă din nou furajerele, transformând vegetația săracă în proteine și energie chiar mai bine decât o fac rumegătoarele. Datorită cămilei, care a putut să transforme tufișuri de mărăciniș în lapte bogat în substanțe nutritive, tribul Sanhaja a putut să stea în deșert.

Destul de ciudat, camelidele își au originea în America de Nord, nu în Africa. În timpul Erei glaciare, în Pleistocen, lamele, alpacalele, vigoniile și lamele guanaco au migrat în sud către America de Sud, în timp ce strămoșii cămilei au traversat ceea ce în trecut a fost un istm, iar în prezent este strâmtoarea Bering, către Asia. Întrucât camelidele erau pe cale de dispariție în America de Nord, cămilele au migrat către estul Europei, Orientul Mijlociu și nordul Africii. Cu toate acestea, până în anul 3000 î.H., cămilele sălbatice au dispărut și în nordul Africii. Ele au fost reintroduse în Sahara, deoarece deșertificarea a sporit utilitatea lor în zonă și în scurt timp au devenit cel mai important bun pe care omul de aici îl are în posesie. Cel care stăpânea o cămilă, stăpânea pământul.

În 12 septembrie, la răsăritul soarelui, tribul Bou Sbaa a pornit la drum. Bickri i-a ordonat lui Riley să mâne cămilele. Separat de echipajul lui și neavându-l în preajmă pe Mohammed, temnicerul lui, cu care se obișnuise, Riley se simți demoralizat. Bickri nu dădea semne de omenie și Riley nu mai nutrea speranțe în privința lui. Căpitanul se târa ghemuit, pregătit să-și schimbe centrul de greutate al corpului de fiecare dată când simțea o altă înțepătură în tălpile sale schilodite.

Riley nu a înțeles niciodată cum intrase Bickri în posesia lui. Ceva se întâmplase la întâlnire. Mohammed, care îl reținuse pe Deslisle, fusese forțat să îl predea pe căpitan sau se hotărâse să îl vândă lui Bickri. Acum Mohammed îl vedea pe Riley târându-se pe câmpie. A venit călare pe cămilă și s-a tocmit

cu Bickri. După o vreme, își dădu jos pătura de pe umeri și o întinse lui Bickri, apoi se apropie cu cămila de Riley, căruia îi spuse să se oprească din mers și își înghioldi cămila să îngenuncheze. Mohammed puse o blană pe spinarea cămilei, în spatele șeii, pe care o prinse sub chingi, apoi îl ajută pe Riley să se urce și îl ținu să nu cadă atunci când cămila se ridică. Bickri trecu călare în viteză, în compania altor oameni înarmați până în dinți. Riley fusese cumpărat pe o pătură.

Cu toate acestea, îi fu imposibil lui Riley să se bucure de acest mic noroc. Sângele îi pulsa prin picioarele umflate, provocându-i o durere surdă, în timp ce soarele îi biciuia partea de sus a corpului și capul, până când simțea că „îi crapă din cauza durerii insuportabile". Pentru a scăpa de această suferință, Riley își aminti de visul din noaptea precedentă. Spre deosebire de majoritatea marinarilor, el nu se încrezuse prea mult în prevestiri, viziuni sau vise, însă acesta se agățase de el sau invers. În timp ce răsucea visul în minte pe toate părțile, era sigur că în el era un mesaj, că „ochiul atotvăzător" îl îndruma să meargă către nord. Dacă ar fi putut să găsească drumul către Maroc, cineva i-ar fi salvat. În mintea lui era convins că exista un motiv pentru care atât el, cât și echipajul lui reușiseră să scape ca prin urechile acului de atâtea ori. Dumnezeu veghea asupra lor.

Această credință l-a ajutat să parcurgă kilometrii care au urmat, până într-o după-amiază când au ajuns călare în mijlocul unui *friq*, format din șase corturi așezate într-o depresiune cu câteva tufișuri izolate. Mohammed făcu cămila să îngenuncheze și fu asaltat de copiii lui veseli. Riley avea nevoie de umbră și se îndreptă, clătinându-se, către un cort. Femeile și fetele, a căror animozitate deveni brusc evidentă, începură să îl amenințe cu bețe și cu pietre. Deși Mohammed îl îndrumase pe Riley către

cort, nu veni în apărarea lui și astfel căpitanul fu împiedicat să intre în cort. Riley nu avea unde să se adăpostească de razele puternice ale soarelui de după-amiază și cu siguranță nu avea să fie compătimit pentru chinul prin care trecea.

Seara, Deslisle reveni în tabăra lui Mohammed împreună cu cămilele pe care le dusese la păscut. Mohammed îl pusese de la început la muncă, făcându-l conducător de cămile. Deslisle învăță meseria în scurt timp și fu răsplătit cu o porție mare de lapte în fiecare zi și cu un colț de cort unde să doarmă. Riley consideră că starea bună de sănătate a bucătarului se datora acestui lucru și faptului că, fiind sclav intern, el putea să fure apă și lapte acru.

În cele din urmă, Deslisle se putea aștepta mai mult sau mai puțin la același tratament pe care îl primeau sclavii negri africani ai arabilor, atât timp cât era dispus să-și facă treaba și să se convertească la islam. Asta putea să îi aducă destul de multă libertate prin tabără, precum și aceeași hrană pe care o primeau membrii familiei. Într-un final, după o perioadă îndelungată de sclavie sau după o muncă ce presupunea transmiterea de mesaje pentru stăpânul său, el putea fi eliberat, acceptat în trib, i se permitea să se însoare și să aibă cămile.

Cu toate acestea, adoptarea religiei lor nu presupunea doar un legământ și participarea la rugăciuni; un bărbat trebuia să fie circumcis pentru a fi musulman, iar procedura marca acea persoană pe veci drept un creștin renegat. Reprezentanții statelor vestice alungau astfel de bărbați. Arabii se luptau să îi păstreze.

Mohammed îl cumpărase, de asemenea, și pe Hogan, care li se alăturase în acea noapte și care îi spuse lui Riley că Horace era și el în tabără. Căpitanul plecă să îl caute pe băiat și nu după mult timp îl găsi pe stăpânul lui Horace, pe care îl descrise ca

fiind „un bătrân ticălos și bolnăvicios". Arabul i se adresă lui Riley, numindu-l *Rais* sau Căpitan.

— Cum îl cheamă pe băiat, Rais? întrebă el.

— Horace, răspunse căpitanul.

— Oh, Rais, îl imită Bou Sbaa, încântat de pronunția lui, ceea ce lui îi dovedea gradul de rudenie al băiatului cu căpetenia albă. Arabul începu să strige în gura mare numele băiatului în mod repetat. Cu toate acestea, când Riley încercă să îi vorbească lui Horace, nomadul irascibil îl fugări, amenințând că îi va bate pe amândoi cu bățul.

Riley, care nu era întru totul lipsit de prejudecățile rasiale specifice epocii sale, avea pretenții mai mari din partea lui Mohammed, datorită tenului său deschis la culoare. În Sahara, multe din preconcepțiile lui Riley aveau să fie puse la încercare. Orice iluzii și-ar fi făcut în privința mărinimiei lui Mohammed, ele fură risipite în acea noapte. Deși un petic de nisip se afla la aproape cincizeci de metri de cort, stăpânul lor îi obligă pe Riley și Hogan să doarmă pe pietre. Chinuindu-se să scoată pietrele de sub ei, cei doi își zgâriară buricele degetelor până la sânge. Apropiindu-se de stăpânul său, Riley îi arătă rănile de pe corp și mâinile sângerânde. El îi spuse că ar dori să doarmă pe nisip, însă Mohammed, neînduplecat, îi avertiză:

— Stați aici, îi amenință el, sau nu veți primi lapte diseară.

Riley și Hogan încercară să doarmă pe pământul tare, dar pietrele îi înțepau în răni, iar aerul nopții, rece și umed – „la fel de sărat precum oceanul", după cum scrie Riley –, îi ardea. Bărbații tremurară de frig și se răsuciră de pe o parte pe alta până la miezul nopții, când Mohammed le aduse fiecăruia câte o jumătate de litru de lapte, iar apoi se retrase în cortul lui. După ce își băură laptele, despre care Riley scrie că „era

cu adevărat lapte cald de cămilă", se furișară amândoi până la nisip și dormiră-buștean.

De la răsărit până la lăsarea întunericului, Robbins mersese călare pe cămila stăpânului său. Pentru că alesese să stea pe pielea de animal, în loc să o poarte pentru a se simți mai comod pe cămilă, soarele tropical îi devorase trunchiul corpului. După ce merseseră aproape o sută de kilometri către est, până și nomazii erau prea obosiți pentru a-și mai înălța corturile. În schimb, ei leneviră și vizitară alte focuri de tabără din zonă. Când sora lui Ganus, Muckwoola, se întoarse la cort și îi spuse lui Robbins că știe unde sunt doi dintre camarazii lui, el se ridică din nou în picioare. În timp ce îi bolborosea niște lucruri de neînțeles, ea îl conduse la un cort aflat lângă un petec cu mărăciniș uscat.

Acolo îi găsi pe Williams și Barrett, ghemuiți lângă un foc mocnit și gătind ce mai rămăsese dintr-o bucată sărată de porc pe care stăpânul o recuperase de pe plaja unde eșuase barca lor. Cei doi se ridicară și dădură mâna cu Robbins, a cărui bucurie se transformă rapid în dezgust, când apucă să-și vadă camarazii mai de aproape.

— Ați văzut căprioarele cu picioare lungi pe care ei le numesc gazele? întrebă el, încercând să facă conversație pentru a nu părea șocat. Au venit direct la noi, blânde ca niște oi, dar stăpânul meu nu a vrut să împuște niciuna. A zis că nu e încă sezonul pentru piei. În lumina roșie a focului, Williams semăna cu un diavol lepros, atât de jigărit și de umflat era. Soarele, foamea, setea și mersul pe cămilă îi imprimaseră pe față o imagine degradantă. Pielea moartă atârna în straturi, iar noul strat de piele de dedesubt era deja acoperit cu bășici roșii. Fața îi era ciupită.

Concentrat pe ceea ce făcea, Williams nu spuse nimic la început. Știa că arată hidos și părea resemnat în fața morții. La

patruzeci și opt de ani, el își pierduse deja părinții și mai mulți frați și surori. Când se îmbarcase pe *Commerce*, lăsase în urma sa, în Wethersfield, nu numai o soție, dar și două nepoate orfane, Almira, în vârstă de doisprezece ani, și Elizabeth, de șase ani, fetele fratelui său mai mic Richard și ale soției acestuia, Hannah, care muriseră în război. Williams vorbea cu afecțiune despre cele două fete și părea foarte preocupat de viitorul acestora. În fața focului de tabără care pâlpâia, el aiură încontinuu, până când se opri din cauza durerii.

În 13 septembrie, la răsăritul soarelui, Riley și Hogan își scuturară nisipul de pe răni cu mare grijă și porniră la drum către sud-est, mergând în urma lui Deslisle și a cămilelor. Erau atât de țepeni din cauza deshidratării și a nopții grele pe care o îndură seră, încât cu greu se puteau abține să nu se vaiete la fiecare pas pe care îl făceau. Pe măsură ce se lumina, soarele arzător al Saharei le biciuia din ce în ce mai tare spatele.

La trei ore după ce porniră la drum, Riley îl observă în depărtare pe unul dintre oamenii săi călare pe o cămilă mare, care părea să plutească în mod ciudat deasupra turmei și a prafului. Riley porni în direcția acestuia și își dădu seama că ceva nu era în regulă pe măsură ce se apropia, șchiopătând cu picioarele lui pline de vânătăi. Călărețul se mișca fără direcție, asemenea vergii unei bărci plutind în derivă. Capul și brațele i se legănau în ritmul mersului cămilei. Riley șchiopătă mai repede și reuși să-l ajungă din urmă, când cămila se opri să rumege la un tufiș. Călărețul stătea proptit de animal, asemenea unui cadavru umflat. Pielea îi era arsă, iar soarele sclipea în mod ciudat pe corpul lui, de parcă ar fi fost luminat pe dinăuntru. Îngrozit, Riley examină fața de nerecunoscut a omului. Bărbatul, fără nicio haină pe el, se văita în agonie, vocea lui fiind greu de auzit. Era Williams. În acea dimineață, soția

stăpânului său îi unsese corpul cu grăsime animală încercând să îl salveze, însă acum pielea lui era friptă.

— Nu mai apuc încă o zi, îi spuse gâfâind lui Riley, care îi apucă mîna cu blândețe. Dacă o să reușești să scapi vreodată din acest loc îngrozitor și te vei întoarce în țara ta, spune-i scumpei mele soții că m-am rugat pentru fericirea ei, cu ultima mea suflare. Și începu să suspine.

Riley încercă să găsească acele cuvinte care să îi consoleze secundul, dar înainte să poată spune ceva, indiferent de cât de neadecvată ar fi fost replica lui, apăru brusc stăpânul lui Williams, care îi mustră vehement și apoi biciui cămila. În timp ce cămila se răsuci, Riley văzu dungi de un roșu aprins pe blana animalului, acolo unde piciorul lui Williams „atârna în fâșii de carne frecată și sfâșiată".

— Dumnezeu Atotputernicul să te binecuvânteze, îi spuse el muribundului. Primul lui ofițer își dădu duhul într-o clipă. Riley rămase singur, contemplând această imagine macabră, meditând la neputința lui.

Gândurile sale fură brusc întrerupte de propriul chin. Întâlnirea nu durase mai mult de un sfert de oră, însă în acest timp deșertul parcă înghițise turma de cămile a stăpânului său, dispărând fără urmă. În această singurătate neașteptată, Riley fu lovit de disperare.

— Dumnezeule, țipă el privind împrejur, curmă-ne suferința de a trăi în chinul ăsta!

Împletindu-se, începu să alerge, schimonosindu-se de durere, în direcția în care cămilele stăpânului său se îndreptaseră în urmă cu ceva timp. De fiecare dată când picioarele lui loveau o piatră, urla, dar nu lăsa durerea să-l încetinească. După ce fusese martor la agonia prin care trecuse primul lui ofițer, aproape că devenise indiferent la propria durere. Mohammed îl

văzu venind și opri turma. Când Riley se apropie, clătinându-se pe picioare ca un om nebun, arabul ridică în aer toiagul pentru a-l lovi. Apoi, de parcă nu ar fi meritat efortul, se răzgândi. În schimb, urlă la el pentru că plecase de capul lui, fără să ceară voie. Arabul le ordonă lui Riley și lui Hogan să mâne cămilele cât de repede puteau, apoi plecă furios.

Când Mohammed se întoarse după o oră, era însoțit de un bătrân înalt, înfricoșător, pe care Riley îl descrise ca fiind „negru ca o cioară". Bătrânul venea cu cei doi fii ai săi și câțiva oameni bine înarmați, care mergeau pe jos. Arabul cu pielea închisă la culoare, care era stăpânul lui Clark și ale cărui trăsături indicau, potrivit lui Riley, „o ură adânc înrădăcinată", se uită la el și îi făcu o ofertă lui Mohammed. Cei doi căzură de acord în scurt timp. Riley nu menționă niciodată pentru ce a fost dat la schimb, dar Mohammed probabil și-a recuperat investiția – o pătură – și era mulțumit să scape de o bătaie de cap. Îi rămâneau, oricum, Hogan și Deslisle.

Noul stăpân al lui Riley, al cărui nume era Sideullah, și însoțitorii lui mergeau pe jos mai repede decât cămilele, iar Riley nu putu ține pasul cu ei[2]. Sideullah mârâi la el, spunându-i să se miște mai repede și îl lovi cu un toiag pe spate. Riley se clătină, dar instinctul lui animalic de supraviețuire ieși la suprafață și reuși să țină pasul, până când unul dintre fiii lui Sideullah îl împovără și îi ceru să-i care muscheta și plosca de praf de pușcă. Datorită greutății, amplificată de oboseală, Riley începu să se miște iar tot mai greu. Îl ura pe băiat și se aștepta ca Sideullah să vină să-l bată din nou. Cu toate acestea, bătrânul era preocupat de alte probleme. El mergea în continuare la fel de repede, lăsându-i pe ceilalți să vină singuri în tabără.

Bântuit de imaginea încă vie a lui Williams înainte de a-și da sufletul și în același timp îndârjit de ea, Riley continuă să

meargă. Cum putea să-și plângă de milă, când secundul lui arăta în halul acela? În orice direcție se uita vedea orizontul îndepărtat, fiind întrerupt doar de cămile, care se ridicau deasupra liniei orizontului asemenea unor vapoare îndepărtate. În jurul lui, cămilele erau vizibile când pe jumătate, când în totalitate. Pentru a nu-și pierde simțul orientării, trebuia doar să se țină după ele. Nu trebuia să se oprească din mers. S-a rugat pentru Williams, dorindu-și ca el însuși să fie bine.

Se făcuse după-amiază târziu când a ajuns în tabăra lui Sideullah. Nomazii l-au ușurat de obiectele grele pe care fusese nevoit să le care și i-au spus să se întindă la umbra cortului. Riley i-a implorat să îi dea niște apă, dar fără niciun rezultat. Sideullah și fiul său s-au rugat, apoi au plecat să viziteze alte corturi. „Am încercat să înmoi inimile femeilor să îmi dea puțină apă, spunea el, dar n-au făcut decât să râdă de mine și să mă scuipe." L-au alungat de lângă cort fără milă. Riley s-a așezat pe pietrișul mocnind de căldură, care absorbea ultimele raze de soare. Nu se putea gândi la nimic altceva în afară de setea lui.

La apusul soarelui, noul stăpân al lui Riley se întoarse împreună cu fiii lui și cu alți douăzeci și patru de oameni și îi conduse la rugăciune. Acesta părea să fie liderul lor spiritual. Cu toată pioșenia lor – ei se rugau frecvent și cu evlavie, așa cum le cerea religia lor –, Riley se întreba cum de puteau arabii să ignore faptul că, aflați în grija lor, lui și oamenilor săi le lipseau necesitățile de bază și sufereau într-un mod inuman.

Riley s-a trezit din gândurile lui când James Clark a sosit cu cămilele lui Sideullah. Aceste întâlniri erau așteptate cu nerăbdare de oameni, pentru că îi mențineau pe linia de plutire, însă în fața lui a apărut un camarad a cărui stare nu era doar deplorabilă, ci sfâșietoare. Clark avea doi copii mici acasă. „Aproape

că nu mai avea piele pe el", și-a amintit Riley mai târziu. Fiecare bucățică din corpul lui fusese expusă la soare; carnea era sfârtecată în totalitate, arsă și inflamată. Arăta aproape la fel de rău ca Williams.

— Mă bucur să vă văd, domnule, îi spuse Clark lui Riley, pentru că mă tem că nu voi mai supraviețui până mâine dimineață. Dacă mai ajungeți înapoi în țară, vă rog, spuneți-le soției mele, fraților și surorilor mele cum am murit.

— Nu vei muri acum, îl asigură căpitanul relaxat. Mâncarea pe care o avem, deși sărăcăcioasă, este suficientă pentru a ne ține în viață, iar deșertul, deși ne arde de vii, ne ține în viață în același timp. Uită-te la rănile noastre. Ca să se asigure, ne dau niște dureri crunte, dar nici chiar în cea mai cruntă rană nu există semne de putrefacție. Suntem salvați pentru că suntem sortiți unui alt destin.

Clark arăta speriat. Riley se gândea la alte cuvinte încurajatoare, cuvinte pe care el însuși nu le credea, căutând să spună ceva ce l-ar putea convinge pe Clark să mai reziste încă o zi. I-a zis cu sinceritate că un bătrân îi spusese că, atunci când va ploua, vor merge cu toții înspre nord-est pentru a-i vinde pe marinari.

— L-am asigurat, îi spuse Riley lui Clark, că o mare răscumpărare îi va răsplăti dacă vor duce întregul echipaj pe tărâmul maurilor.

Riley l-a implorat pe Sideullah să-i lase să doarmă într-un colț al cortului, la fel ca pe cei doi sclavi negri care aveau grijă de turmă. Bou Sbaa au fost de acord, arătându-le cu degetul un loc unde se puteau întinde, însă din nou femeile s-au împotrivit și i-au alungat din cort. Sideullah nu s-a împotrivit femeilor, dar noaptea el și fiii lui le-au adus lui Riley și Clark lapte cald, un sfert de litru fiecăruia, și după ce femeile au adormit, Omar, cel

care îl pusese pe Riley să îi care armele, a venit la ei și i-a băgat în cort, ca să doarmă pe nisipul moale. Maniera în care procedase Omar l-a făcut pe Riley să creadă că îl judecase greșit, că îi dăduse să care armele nu pentru că el ar fi fost leneș sau pentru că dădea dovadă de cruzime, ci pentru a-i oferi lui Riley un motiv să meargă mai încet. Omar avea suflet bun. Sau măcar o parte din sufletul lui era bună.

Grupul rămase pe loc a doua zi. Dimineața, femeile din cort au țipat și i-au lovit pe Riley și pe Clark, care le-au ignorat până când loviturile au devenit dureroase. Deși femeile arabe dețin autoritatea în cort, Sideullah, care voia ca marinarii să își recapete puterile, le-a mustrat. Riley și Clark au rămas în cort toată ziua, împărțind jumătate de litru de lapte de cămilă dimineața și bând fiecare jumătate de litru de apă la prânz. După-amiază, Riley simțea deja cum corpul lui, mai ales picioarele, începea să se mai dezumfle.

În timp ce marinarii stăteau în cort, puternicul sclav negru al lui Sideullah, Boireck, și doi băieți arabi și-au petrecut ziua mânând cămilele pentru a găsi tufișuri. Seara, Boireck s-a așezat, întinzându-și picioarele lungi și obosite de o parte și de alta a focului. Văzându-i pe Riley și pe Clark în cort și purtându-le pică pentru că ei se odihniseră toată ziua, s-a ridicat în picioare ca să-i pună pe fugă. Când Sideullah l-a oprit, Boireck s-a enervat și mai tare.

În acea seară, a distrat familia și pe câțiva musafiri bătându-și joc de creștini, arătând cu degetul către organele lor genitale, despre care spunea că sunt moi și le compara râzând cu ale lui. Remarcile lui sarcastice la adresa lui Riley cel jigărit, pe care îl numea „*el rais*", au provocat râsete isterice. Le înțepa rănile cu un băț ascuțit și râdea de pielea lor, care putrezea și se împuțea sub lumina soarelui, întruchipându-l chiar pe Allah.

De ce altă dovadă mai era nevoie că aceşti mizerabili de păgâni albi nu meritau altceva decât să fie sclavi şi să fie batjocoriţi?

Clark era negru de furie.

— E suficient de rău să fiu dezbrăcat, să fiu jupuit de viu, să fiu sfârtecat, îi şopti el lui Riley, nu trebuie să mai suport şi bătaia de joc a unui nenorocit de sclav negru.

— E bine de ştiut că încă nu ai murit, Jim, răspunse Riley, dând din cap.

Laptele şi apa pe care le băuseră în acea zi, odihna şi umbra le ridicaseră moralul. Încă nu voia să lase bufoneria lui Boireck să îl pună la pământ.

— Simţi nevoia să răspunzi la insultă, dar lasă-l pe negrul ăsta amărât să se amuze dacă aşa îi pică lui bine, îi mai spuse Riley lui Clark. Dumnezeu mi-e martor că aici ai puţine motive de a râde. El doar încearcă să intre pe sub pielea stăpânilor şi stăpânelor lui. Sunt dispus să-l las să facă acest lucru, chiar dacă o face pe spinarea noastră.

În următoarele trei zile, se deplasară către sud-est, din ce în ce mai departe în deşert, parcurgând aproximativ patruzeci şi opt de kilometri pe zi. Terenul devenea din ce în ce mai plat, cu depresiuni din ce în ce mai puţin adânci şi tufişuri de mărăciniş din ce în ce mai rare, majoritatea uscate. Molarii puternici ai cămilelor măcinau tulpinile lemnoase cu puterea unor roţi de moară, dar nici aşa nu reuşeau să îşi umple stomacul. Plantele pe care nomazii le foloseau pentru a-şi suplimenta dieta erau şi ele din ce în ce mai puţine. „În fiecare vale în care ajungeam, scria Riley, băştinaşii alergau şi căutau sub fiecare tufă de mărăciniş, sperând să găsească nişte plante, pentru că ajunseseră aproape la fel de înfometaţi ca noi." Pentru Riley, o plantă mică similară cu traista-ciobanului fu dezamăgitor de amară şi sărată. Rădăcina în formă de ceapă şi cu

gust plăcut a unei plante pe care Bou Sbaa o numeau *taloe* era greu de găsit. Sub firul asemănător cu cel de iarbă, înalt de o palmă, se ascundea o rădăcină de mărimea unei nuci, pe care ei o dezgropau cu un băț; într-o zi bună nu reușeau să găsească mai mult de șase, ceea ce nu le era de prea mare ajutor. Riley și Clark își pierdeau din ce în ce mai mult puterea. Într-adevăr, Riley mâncase atât de puțin, încât nicio mâncare solidă nu-i trecuse prin stomac de când fusese capturat.

Lipsa hranei nu era singura problemă. Rezervele de apă erau pe terminate, iar cămilele nu mai produceau lapte. Marinarii erau, bineînțeles, primii care aveau de suferit. Rația lor de lapte fusese redusă la o singură cană pe zi, iar apă nu mai primeau deloc. Până și nomazii erau nervoși și se opreau din mers mai devreme, ridicând corturile pentru noapte în mijlocul după-amiezii și ignorându-i pe marinari, atât timp cât aceștia culegeau bețe pentru foc. Riley și Clark își petreceau amiezile și nopțile într-un colț al cortului.

În mod ironic, lipsa hranei a ușurat, într-un fel, mersul pe jos; ei puteau să suporte pietrele de sub picioare mai bine, întrucât deveniseră mai ușori. Dar pe măsură ce deshidratarea cronică se intensifica, articulațiile lor deveneau mai rigide și statul în picioare ajunsese pentru ei o corvoadă. Riley observa cum efectiv se ofilește. În fiecare zi pe care o petrecuse în deșert, el își potolise setea bându-și propria urină. „Dar acea resursă, scria el, mă lăsa acum baltă din cauza lipsei de umiditate."

Situația lui Robbins era la fel de rea. Rezerva de apă a lui Ganus era și ea pe terminate, iar cerșetoria sclavului său avea drept urmări doar mustrări grele. Robbins era convins că fiecare pas pe care îl făcea îl ducea și mai departe de civilizație. Nu-și mai întâlnise niciun camarad de multe zile și era convins că nu-i va mai întâlni vreodată.

Când Savage a apărut deodată în spatele lui, însoțit de doi arabi, lui Robbins nu i-a venit să creadă. El nu-și mai văzuse locotenentul de la fântână; acesta rămăsese în urma turmei stăpânului său pentru a vorbi cu Riley. Savage era piele și os. Nu mâncase niciun pic de hrană solidă de când fusese capturat. Robbins regreta că nu avea cu ce să îl ajute.

— Ți-aș da de la mine resturile de carne de porc, spuse Robbins, dar stăpânul meu nu mă lasă niciodată să le car eu.

Nu au mai putut vorbi. Robbins trebuia să-l ajungă din urmă pe Ganus.

Două zile mai târziu, Ganus a plecat înainte în recunoaștere, lăsându-l pe Robbins lângă un tufiș. În ultimele patru nopți, nomazii nu se mai deranjaseră să ridice corturile și dormitul afară îi marcase și pe ei. În fiecare dimineață, Robbins se trezise ud de la rouă și cu încheieturile de la mâini și picioare înțepenite. Frigul, umezeala și nisipul îi iritaseră corpul plin de bășici. Acum, s-a prăbușit la pământ, inconștient.

Pe la mijlocul amiezii, a fost trezit – nu de vreun ordin amenințător din partea unui arab, ci de către Savage. Robbins s-a bucurat să-și revadă din nou locotenentul și că avea ocazia să petreacă ceva timp împreună și să vorbească. Savage era într-o stare de spirit mai bună acum, dar i-a spus lui Robbins răspicat că era la un pas de „înfometare cruntă" și și-a înjurat cu amărăciune stăpânul nemilos. Cei doi au plecat împreună să caute melcii care își adăposteau cochiliile rotunde, spiralate, în plantele Euforbia în formă de cupolă sau în tufișurile de mărăciniș. Aceste cochilii – cu un diametru de doi centimetri și jumătate, groase pentru a nu permite elementelor din natură să pătrundă, și albite de la soare – produceau o bucățică mică spiralată și comestibilă care avea gust de noroi. Savage dădu câteva pe gât, însă niciunul dintre marinari nu avea energie

pentru a continua vânătoarea. Oboseau repede și căldura îi determina să caute adăpost, unde nu făceau mare lucru, în afară de a-i critica pe nomazi. Înainte să se întoarcă la corturi, i-au închinat lui Dumnezeu o scurtă rugăciune.

Niciun grup nu a plecat ziua următoare. Robbins a vizitat cortul lui Savage, de unde cei doi au furat niște apă dintr-o ploscă. Savage i-a spus lui Robbins că stăpânul lui tăiase gâlma unei cămile în acea dimineață și că el știa unde o aruncase. S-au dus și au găsit-o pe nisip, deja tăiată în două și arătând, potrivit lui Robbins, „nu foarte diferit de icrele de scrumbie". Au început să o gătească pe furiș în nisip, sub cărbunii luați de la foc, dar când au văzut-o pe stăpâna lui Savage apropiindu-se, au dezgropat-o și au înghițit-o pe loc.

În 18 septembrie, noaptea, tribul Bou Sbaa s-a reunit pentru o altă yemma. Întrucât luna plină lumina nisipul din jurul lor, au hotărât să se întoarcă la fântâna de lângă mare. Riley a fost devastat de această veste, care îi confirma că nomazii nu găsiseră apă acolo unde erau. Potrivit estimărilor lui, aveau de străbătut patru sute optzeci de kilometri înapoi, un drum de șapte zile și jumătate de mers încontinuu. „Întrucât cămilele rămaseră aproape fără lapte, se gândea el, mi-era teamă că atât eu, cât și camarazii mei vom pieri înainte de a ajunge acolo."

În dimineața dinaintea plecării, Sideullah a adăpat cele patru iepe. La fiecare două zile, o familie din trib, când îi venea rândul, le dădea cămilelor să bea apă până când acestea se săturau. Sideullah și-a golit ultima ploscă într-un blid. Când cămilele au terminat de băut, Riley, care nu mai băuse apă de zile întregi, și-a implorat stăpânul să îl lase să bea apa de pe fundul blidului, dar Sideullah a refuzat. În schimb, a împrăștiat restul pe pământ, în semn de sacrificiu pentru Allah, în timp ce arabii se rugau pentru ploaie.

În următoarele zile, au mers pe jos și au căutat hrană. Riley nu putea înțelege cum arabii erau în stare să mențină un astfel de ritm, la cât de puțin le oferea deșertul să mănânce. El și Clark aveau și mai puțin de mâncat decât ei. Într-o depresiune nisipoasă ocolită de cămile, au găsit melci în tufișurile de mărăciniș. La majoritatea dintre ei, cochilia pocnea, indicând faptul că de ceva timp erau morți, uscați, necomestibili, dar apoi au descoperit lipitori, una după alta. Au ascuns melcii vii în haine până s-a lăsat întunericul, când i-au prăjit pe foc, însă, au descoperit că abia dacă îi puteau mânca. Pentru a digera mâncarea, corpul are nevoie de lichide, iar ei nu băuseră mai mult de o gură de lapte în acea dimineață. Arzând de sete, Riley și Clark au căutat o cămilă care se urina, au prins cu mâinile jetul de culoare maro și l-au băut. „Gustul ei era amar, dar nu sărat, a scris Riley, și astfel ne-a mai potolit starea de leșin."

Foametea începea să ia mințile marinarilor și amenința să transforme în realitate mitul potrivit căruia canibalii ar fi trăit în Sahara. Când nu au mai putut răbda foamea, câțiva dintre oameni și-au mâncat pielea care se cojea de pe brațe, rozându-și propria carne. Îngrozit, Riley i-a legat unui om brațele la spate. Alți doi oameni au ademenit copilul unui arab dincolo de corturi. Riley i-a descoperit și a sărit asupra lor când aceștia erau pe cale să omoare copilul cu o piatră. „I-am convins că e un semn de bărbăție să moară de foame, decât să devină canibali și să-și mănânce propria carne sau pe a altui om", a notat el mai târziu. I-a asigurat pe oameni că stăpânii lor îi vor hrăni, pentru a-i ține în viață până îi vor vinde. Pentru moment, Riley a reușit să-i convingă.

Ziua de 21 septembrie a adus pentru Riley o schimbare și mai lipsită de înțeles decât reîntoarcerea bruscă la fântână, pe

care era convins că nu vor mai apuca să o vadă din nou. Arabii pribegi, disperați după apă, s-au oprit din hoinărit. Sideullah și câțiva membri din tribul lui și-au instalat cele șapte corturi, s-au odihnit ori s-au îngrijit de cămile și s-au rugat la orele obișnuite, curățându-se cu nisip. Riley se întreba dacă nu cumva greșiseră drumul. Nu putea găsi nicio altă explicație logică pentru această oprire din drum. Oare membrii tribului Bou Sbaa își pierduseră speranța? Se predau ei, pur și simplu, deșertului?

Capitolul 10

Ospățul lui Sidi Hamet

La prânz, după ce nomazii s-au adăpostit de soare în corturile lor închise, doi străini călare pe niște cămile foarte împovărate au ajuns în vale. Potrivit obiceiurilor deșertului, ei ar fi trebuit să oprească la mare distanță de corturi, să descalece și să-l aștepte pe capul familiei să iasă din cort și să-i întâmpine. Acești bărbați, care pândeau prin deschizăturile vălurilor de pe cap și stăteau cu mâna lângă puștile cu două țevi de pe șei, au venit călare până în *friq*.

Din colțul unui cort, moleșit de căldură, Riley îi privea pe cei doi cu ochi bănuitori. Indiferent de cât de rău le mergea, el învățase că în Sahara este întotdeauna loc de mai rău. Lângă el, cufundat și mai mult în umbră, Clark era pe moarte, zăcând aproape inconștient. Era „o epavă perfectă de oase fără carne, după cum s-a exprimat Riley, având pântecele și spatele aproape lipite și horcăind ca o persoană care stă să-și dea ultima răsuflare".

Potrivit obiceiului, stăpânii cortului ar fi trebuit să le ofere apă, dar nu mai aveau deloc.

Nimeni nu a ieșit din cort. Cei doi bărbați fioroși, ale căror *haik*-uri ascundeau rănile suferite în urma pierderii a două caravane la Tombouctou – în ambele cazuri murind mulți oameni și multe cămile –, și-au îngenuncheat animalele în fața lui

Sideullah. Au descălecat și s-au așezat pe pământ, proptindu-și fiecare pușca de genunchi pentru a o feri de nisip. Riley își dorea ca stăpânul lui să fi fost acolo, însă el și fiii lui își luaseră armele și plecaseră călare cu ceilalți oameni la răsăritul soarelui. Sau poate că ajunseseră la capătul răbdării și îi abandonaseră atât pe ei, cât și pe soțiile și copiii lor. Dacă așa stăteau lucrurile, cei rămași la corturi mai aveau de trăit doar o zi sau două.

Riley își simțea palpitațiile corpului fragil și asculta respirația șuierătoare a lui Clark. Uneori, Riley avea impresia că respirația lui Clark semăna cu zgomotul îndepărtat al lemnelor tăiate într-o pădure, zăpăcindu-l și făcându-l astfel să uite unde se afla. Crucea tatuată a lui Clark părea că levitează pe carnea lui vie, roșie. Cei doi marinari ajunseseră pe un tărâm unde moartea, în mod inexplicabil, îi ia pe unii oameni, în timp ce pe alții îi cruță. Corpul uman conține apă între 60 și 70%. Se cunosc cazuri în care oamenii au murit având în corp doar 20% din apă (sau 12% din greutatea corporală); alți oameni au supraviețuit după ce au pierdut până la 40% din apă (sau 28% din greutatea corporală). E posibil ca înrăutățirea înceată și continuă a stării de sănătate a lui Riley și Clark, până ce aceștia ajunseseră la o deshidratare severă, să îi fi ajutat să îndure mult peste ceea ce era normal.

Clark era pe marginea prăpastiei, iar Riley ajunsese și el la ultimele faze ale deshidratării, în care corpul stoarce organele auxiliare pentru a canaliza lichidul din corp către sânge, pentru ca acesta să poată îndeplini activitățile de mare prioritate, precum trimiterea oxigenului și a substanțelor nutritive către celule și transportarea căldurii pentru a putea fi eliberată prin piele. La ambii bărbați sistemul circulator golise articulațiile de ulei, făcându-i tot mai țepeni și fără vigoare. În gură nu mai aveau salivă, iar în ochi nu mai aveau lacrimi.

„Te simți de parcă cineva a focalizat o lentilă încălzită pe tine", scria odată un om care suferea cumplit de sete. „Ochii îți ard la fel ca atunci când stai în fața unui foc dogoritor. Limba și buzele se îngroașă, se crapă și se înnegresc." Din cauza setei, în momentele finale de agonie sângele devine vâscos și nu mai poate elimina căldura prin piele. Victima este răpusă de propria căldură corporală, suferind un fel de topire a organelor.

Femeile nomade și-au păstrat aceeași indiferență demnă de un sfinx față de suferința marinarilor. Soția și fiica lui Sideullah au ieșit din cortul lor, ținând în mână o piele mare de animal și o rolă de material de cort din păr de cămilă, și s-au îndreptat către cei doi străini. Bărbații s-au ridicat în picioare.

— *Labez*, *labez-salem*, salutară ei femeile. *Labez-alikom*. Pacea, pacea fie cu voi.

Femeile au adus zece stâlpi și au construit un adăpost. Au descărcat cămilele bărbaților și au aranjat lucrurile și șeile la umbră. Apoi au adus un postament pentru a așeza cea mai de preț încărcătură a străinilor: două ploști umflate. Riley s-a chinuit să audă ce vorbeau femeile cu cei doi bărbați care, îi era clar acum, erau negustori și a prins întrebările care se puneau de obicei în deșert: „De unde veniți? De cât timp călătoriți? Ce vindeți?"

Cel mai în vârstă dintre cei doi, un bărbat solid, cu barbă căruntă și urechi ascuțite care îi ieșeau de sub turbanul mare ce îi proteja ochii de soare, arăta cu mâna spre celălalt bărbat, care scotocea printre pachete. A adus pături, pene de struț și pânză albastră pentru ca femeile să se uite la ele. Pânza albastră, pe care femeile Sahrawi o folosesc pentru a-și acoperi capul și cu care se mândresc, a fost pe loc apreciată: ele nu s-au putut abține să nu zâmbească în timp ce atingeau cu degetele pânza și au dat din cap aprobator.

După aceea, soția lui Sideullah și-a vârât capul în cortul în care Riley și Clark lâncezeau în aerul stătut.

— Sidi Hamet a venit din imperiul sultanului, a spus ea sugestiv. El vă poate cumpăra. Apoi a plecat, iar Riley a reflectat la cuvintele ei. El nu avea încredere în nimeni. O mișcare greșită îl putea trimite într-un loc și mai crunt decât cel în care era acum – dacă poate exista așa ceva: în iad.

În următoarele ore, a rămas ascuns și s-a gândit încontinuu la o singură întrebare: ar trebui sau nu să-i abordeze pe negustori? Însă mintea lui era prea încețoșată pentru a se putea lămuri. În cele din urmă, setea l-a împins să ia un blid, cu care să se ducă în cort. Stând în picioare jegos, zdrențuit și fără să scoată un cuvânt în fața lor, le-a arătat cu mâna către gura lui umflată. Știa că în ochii lor arăta ca un păgân dezgustător. Cu pielea care i se decojea de pe corp și corpul plin de răni, era la fel de fermecător precum un șobolan care încerca să li se alăture la masă. Fratele mai mic al lui Sidi Hamet, Seid, a vrut să-l lovească pentru obrăznicia lui și să-l gonească din cort, dar Hamet s-a uitat lung la Riley.

— *El Rais*? întrebă el. Tu ești căpitanul?

Riley a dat din cap. După o clipă, Hamet i-a făcut semn fratelui său să ia blidul. Seid a refuzat. Hamet s-a ridicat și a umplut chiar el blidul. Riley l-a luat în mâinile lui osoase și a privit conținutul acestuia cu venerație: aproape un sfert de litru de apă curată.

— *Sherub*, *Rais*, ordonă Hamet, ridicându-și în aer palmele apropiate. Bea, căpitane.

Riley a băut cu poftă jumătate din apa din blid. Era cea mai bună apă pe care o băuse de când plecase de pe bric. Apa îi înțepa buzele crăpate și îi trezea la viață gura amorțită.

— *Besmillah*, Sidi Hamet, și Dumnezeu să te binecuvânteze, a mormăit el într-o arabă stricată, lăsând blidul jos[1]. Voia să ducă restul de apă lui Clark. Când se întorcea să plece, Hamet l-a oprit și i-a făcut semn să o bea pe toată.

Riley a indicat cu mâna către cortul lui și a explicat cât de bine a putut că dorea să ofere apa unui camarad aflat pe moarte. Se temea de obișnuita mustrare, dar Hamet nu dădea semne de enervare. A aprobat din cap. Riley s-a mirat. El văzuse arabi – chiar și pe cei mai brutali dintre ei – dăruind de pomană apă sclavilor altor oameni, ceea ce Hamet tocmai făcuse, dar nu văzuse niciun arab să tolereze un afront din partea unui sclav creștin.

Clark era cu fața în jos pe covorul lui. Riley l-a întors și l-a sprijinit de umeri.

— Uite apă, spuse el. A dus bolul la gura lui Clark, ai cărui ochi duși în fundul capului s-au luminat când a băut.

— Apa asta vine dintr-o țară mai bună, spuse Clark căpitanului, gâfâind. Dacă am fi în acea țară și aș putea să beau multă apă, mi-aș da viața cu plăcere.

Sideullah se reîntoarse după-amiaza târziu. Riley nu era surprins că acesta nu adusese nimic înapoi de pe unde fusese. Nu era nimic neobișnuit față de ce văzuse Riley până acum. Indiferent de munca cu care se ocupau, membrii tribului păreau să nu producă nimic, să nu strângă nimic, cu excepția laptelui de la cămile sau a apei în ploști, ultima dintre acestea fiind o activitate acum abandonată. Niciun om nu mai fusese la un puț de mai bine de o săptămână.

Veștile despre sosirea negustorilor din nord s-au răspândit și Bou Sbaa au apărut ca prin minune din deșertul pustiu. Până la apusul soarelui, Riley a estimat că în jur de două sute

de oameni, mai mulți decât văzuse la orice altă reuniune, veniseră în tabăra stăpânului său, stând la discuții cu nordicii sau între ei și gesticulând în maniera lor specifică.

La apus, Sideullah i-a condus la rugăciune. Mai întâi și-au dat jos *haik*-urile și s-au spălat cu mult nisip.[2] Apoi, făcând plecăciuni repetate către est, au cântat: *„Allah Houakibar"* – „Dumnezeu este mare". A urmat Shahadah, declarația lor de credință și chemarea la rugăciune: *„Hi el Allah Sheda Mohammed Rahsool Allah"* – „Mărturisesc că Muhhamad este profetul lui Allah"[3]. Apoi Sideullah a citit o rugăciune lungă. Au încheiat recitând împreună un capitol din Coran. Încă o dată, Riley s-a minunat de contradicția dintre pioșenia lor și indiferența față de suferința semenilor, mai ales față de Clark, a cărui lumină apunea odată cu soarele.

La ora zece, în *friq* s-a așternut din nou liniștea. Riley și Clark au fost izgoniți din cort. Riley și-a ajutat camaradul să se mute într-un loc nu departe de cort, unde cei doi s-au prăbușit pe nisip și au adormit, tresărind și tremurând, combustibilul necesar pentru a le menține temperatura corpului fiind pe terminate. În ultimele trei zile, mâncaseră doar melci și rădăcini de plante. La miezul nopții, Sideullah i-a trezit și i-a dat fiecăruia câte o jumătate de litru de lapte dulce de cămilă, proaspăt muls. Riley avea să afirme mai târziu că asta i-a salvat viața lui Clark.

Dimineață, Hamet l-a luat deoparte pe căpitan și i-a pus mai multe întrebări. Din nou, Riley nu a încercat să explice că provenea de pe partea cealaltă a Atlanticului, spunând doar că el și oamenii lui veneau din Anglia. Hamet a dat din cap în semn că înțelege. Folosindu-se de mâini, de fața lui expresivă și de puținele cuvinte din limba arabă pe care le învățase,

împreună cu o brumă de franceză și spaniolă, Riley a relatat evenimentele în urma cărora ajunsese acolo, arătând cu mâna în direcția epavei. Și-a descris soția și copiii, oftând din greu. A afirmat că Horace era fiul lui cel mare.

Pentru arabi, înrăiți de viața din deșert, lacrimile unui bărbat erau o rușine. Când francezul Brisson a plâns în fața membrilor tribului Bou Sbaa, „câteva femei care mă văzuseră, a scris el ulterior, în loc să arate compasiune, mi-au aruncat nisip în ochi, pentru a-mi șterge lacrimile, potrivit spuselor lor" (p. 369). Riley nu se aștepta la compasiune, însă Hamet, recent reîntors dintr-o caravană dezastruoasă în care stătuse doi ani, își văzuse familia – soția, doi fii și o fiică – doar pentru puțin timp înainte de a se întoarce din nou în deșert, încercând să scape de datorii. Impresionat de suferința lui Riley, atât de asemănătoare cu a lui, negustorul a lăcrimat și el.

— Oamenii cu barbă, ca mine, nu trebuie să verse lacrimi, spuse Hamet, ștergându-și fața cu mâna înainte de a pleca.

Riley s-a simțit încurajat. Exista o posibilitate ca acest om să-i ajute. El a început să pună la cale un plan.

La scurt timp după aceea, l-a găsit pe Hamet singur.

— Am un prieten în nord, îi spuse el. Dacă ne vei cumpăra pe mine și pe camarazii mei și ne vei duce pe teritoriul sultanului Marocului, prietenul meu îți va plăti mulți bani.

Când Hamet s-a uitat în ochii lui Riley, arabul nu a reacționat în niciun fel. El și fratele lui îi erau datori socrului său, Ali, un șeic necruțător care trăia lângă Wednoon. A cântărit oportunitățile pe care marinarii creștini i le puteau oferi, în cazul în care acestea existau. Provenind dintr-o ramură a tribului Bou Sbaa al Oulad el-Hadj Ben Demouiss din Marrakech, Hamet era din ce în ce mai convins că îl trimisese la această bandă de speță joasă a lui Oulad Brahim, verii săi Bou

Sbaa, pentru a scăpa de necazuri. Instinctul îi spunea să se încreadă în căpitanul îndrăzneț.

— Nu, răspunse Hamet. E imposibil. Aș putea să-l duc pe El Rais doar la Swearah.

Acest oraș înconjurat de ziduri, numit Mogadore în vest, era centrul comercial internațional de la Atlantic al împăratului.

— L-am văzut pe sultan, îi spuse Riley lui Hamet. Este un prieten al poporului meu.

Hamet a ascultat, apoi a ridicat miza.

— Mohammed Rassool? întrebă el. Muhammad profetul? Riley a înclinat din cap. A arătat cu mâna către est, apoi către rai, indicând că știa că profetul venea din est și că el credea că urcase la ceruri. Ceea ce a fost pe placul lui Hamet. Câți bani? a întrebat arabul.

Riley a luat în palmă câteva pietre mici și a numărat cincizeci.

— Atâția dolari spanioli pentru mine și la fel pentru fiecare dintre oamenii mei.

— Nu-i voi cumpăra pe ceilalți, spuse Hamet. Cât mai dai pentru tine? Riley a adăugat încă cincizeci de pietre lângă celelalte.

— Banii sunt în Swearah? a întrebat el, folosindu-se de mâini și de cuvinte. Sau trebuie să fie trimiși din țara ta?

— Prietenul meu din Swearah va plăti, răspunse Riley, deși nu cunoștea pe nimeni acolo.

— Minți, l-a luat în râs Hamet.

— Nu, spuse Riley, ducându-și un pumn în dreptul inimii și scuturând din cap. El Rais nu minte.

Hamet l-a țintuit cu privirea lui pătrunzătoare.

— Dacă mă păcălești, îți tai gâtul, spuse el și făcu un semn cu mâna.

Fără să clipească, Riley a dat din cap în semn că era de acord. L-a rugat din nou pe Hamet să-l cumpere și pe „fiul" lui, Horace, dar negustorul îi spuse că nu mai putea scoate pe nimeni altcineva din deșert.

— Nu spune nimic din ce am vorbit stăpânului tău, nici fratelui meu sau altcuiva, încheie el.

În ciuda reticenței lui Hamet, Riley era încurajat de modul cum vorbise. Fusese direct și deștept și vorbise cu o convingere subestimată. Riley era sigur că orice hotăra el avea să fie aprobat.

Căpitanul s-a dus să caute melci și a dat peste Savage, pe care nu îl mai văzuse de multe zile, și peste Hogan, ambii căutând același lucru. Se învârtiră degeaba, pentru că deja găsiseră toți melcii care fuseseră acolo. Cămilele sfâșiaseră puținele tufe de mărăciniș, devorând toate ramurile mai puțin groase de un centimetru.

Reîntorcându-se în tabără, Riley l-a luat pe Clark, care își revenise destul de mult, deși încă se mișca cu greutate, asemenea unui om bătrân. Cei patru marinari de pe *Commerce* s-au așezat în fața cortului lui Hamet.

— Am mari speranțe, le spuse Riley, în ciuda atitudinii negative a negustorului, că vom fi cumpărați de acest om și vom fi duși în civilizație. Sidi Hamet a ieșit din cort și s-a așezat lângă ei și, tăcut, dar fără rușine, i-a examinat pe oameni. Chiar și el, care văzuse o suferință cruntă în Sahara, s-a strâmbat când a văzut starea deplorabilă în care se aflau oamenii.

— Nu ne va lua, șoptiră oamenii. Dar așa cum sperase Riley, Hamet era interesat. Acesta a început în mod fățiș să îi evalueze din punct de vedere al rezistenței și al valorii lor. L-a întrebat pe Riley dacă vreun om din grupul lor murise, dacă aveau neveste și copii și s-a interesat cu ce fuseseră hrăniți. Riley a

răspuns în numele lor, asigurându-l pe Hamet în mod cinstit că până și Clark, care era atât de vlăguit, era soțul unei femei frumoase pe nume Ruth, tatăl a doi copii și un soldat care luptase onorabil pe câmpul de luptă.

Așa cum Riley era pe cale să descopere, valoarea unui creștin calculată în calitatea acestuia de marfă răscumpărabilă depindea de gradul, bogăția, sănătatea și proveniența acestuia. În deșert, unde un cort care rezista patru ani valora cât o cămilă, iar o cămilă valora cât douăsprezece capre sau șase oi, valoarea unui creștin se regăsea, cu mici excepții, undeva între o pătură zdrențuită și o cămilă matură. Ofițerii valorau mai mult decât marinarii, deși arabii, disperați după abilitățile practice, erau capabili să țină prizonier pentru totdeauna un fabricant de praf de pușcă, un doctor sau un fierar care își dădeau de gol meseria. Bărbații căsătoriți aduceau mai mulți bani decât cei necăsătoriți pentru că se considera că aceștia sunt mai avuți. Arabii observau repede îmbrăcămintea de calitate a unui om. Brisson, care risipise ceasuri, catarame de argint și bani pe care le dăduse primului său răpitor pentru a intra în grațiile acestuia, a fost vândut de la un stăpân la altul pentru cinci cămile, în timp ce brutarul vaporului a fost vândut pentru o cămilă. În cele din urmă, Brisson a regretat dărnicia sa, care nu l-a ajutat cu nimic, în afară că umfla prețul răscumpărării.

Pentru a răscumpăra un creștin, un Sahrawi trebuia să îl ducă în portul imperial din Swearah, unde negustorii străini sau consulii puteau face plata. Pentru a ajunge acolo, trebuiau să traverseze deșertul, să treacă de triburile ostile de beduini și de orașele de berberi din regiunea Souss și, în cele din urmă, să păcălească spionii sultanului Marocului, unde sclavia creștinilor era, teoretic, ilegală, deoarece sultanului îi plăceau

„cadourile" pe care le primea de la țările occidentale în schimbul libertății cetățenilor acestora. În tot acest timp, răpitorul nu avea nicio garanție că la final chiar va primi suma de bani pentru care bătuseră palma. În loc să facă această călătorie lungă și riscantă, un Sahrawi își vindea adesea sclavul în zonă pentru un profit mic dar sigur unui cumpărător care vindea sclavul la rândul lui pentru un mic profit.

În acest mod, într-o mișcare continuă agonizantă, Sahara ceda trecerea creștinilor către nord, care, străbătând câte un teritoriu pe rând, cu cât se apropiau de Swearah, cu atât valorau mai mult, moneda de plată schimbându-se de la troc cu produse la bani, în momentul când ajungeau la Wednoon, așezare de la marginea deșertului. În Sahara, negustorul francez Saugnier a fost odată dat la schimb pentru un butoi de mâncare și o bară de metal de doi metri și jumătate, iar mai târziu pentru două cămile tinere. A fost vândut de două ori la Wednoon, prima dată pentru 150 de dolari, iar apoi pentru 180 de dolari. Marinarii care îl însoțeau aduseră un profit între 50 și 95 de dolari. Robert Adams de pe *Charles* a intrat în cea de-a doua categorie, fiind vândut o dată pentru pături în valoare de 50 de dolari și a doua oară pentru pături, curmale și praf de pușcă în valoare de 70 de dolari.

În 1810, negustorul englez și scriitorul James Grey Jackson a propus plata unei taxe fixe pentru occidentalii aduși la Mogadore. „O sumă modică ar fi suficientă", susținea el, asta în cazul în care banii erau la îndemână și strategia cunoscută de toți. Astfel, ar fi fost eliminată nesiguranța care îi determina pe arabi să revândă creștinii în mod repetat și să ceară prețuri exorbitante de răscumpărare. Jackson estima că 150 de dolari de om ar fi suficient, această sumă fiind „peste prețul unui

sclav negru". Englezii au adoptat o asemenea practică la sud de Saint-Louis, pe fluviul Senegal, unde, în 1816, recuperarea rapidă a câtorva pasageri de pe *Méduse* a dovedit că politica funcționa, însă pentru creștinii care erau duși în nord nu exista o astfel de prevedere.

În dimineața zilei de 24 septembrie, Bou Sbaa au ridicat tabăra și au călătorit spre nord-vest toată ziua. Când s-au oprit la apusul soarelui, femeile lui Sideullah au instalat corturile pentru familia lor și pentru Hamet și Seid, care merseseră călare alături de ei. În următoarea zi, grupul a rămas pe loc și Hamet și Sideullah au discutat afaceri. S-au tocmit în privința lucrurilor pe care Sideullah le voia de la negustori și în privința lui Riley. Pentru acesta, Sideullah cerea două *haik*-uri groase, un sac de pene de struț și pânza albastră la care râvnea soția lui. În deșert, unde astfel de bunuri erau rare, acest preț era usturător și arăta cât de important era gradul de căpitan al lui Riley. După ceva timp, Hamet a acceptat. Pe coastă, aceste lucruri valorau mai puțin de jumătate de liră britanică sau doi dolari spanioli. Riley promisese să plătească de *cincizeci* de ori mai mult pentru libertatea sa.

Mai târziu în aceeași zi, Horace împreună cu stăpânul lui și Savage au venit la cortul lui Hamet. Cu ochii înlăcrimați, Riley l-a luat în brațe pe Horace și le-a dat lui și lui Savage niște melci pe care îi găsise în acea dimineață, impresionându-l din nou pe Hamet datorită legăturii strânse dintre el și băiat. După ce vizitatorii au plecat, Hamet i-a spus lui Riley că vor pleca în două zile și că stăpânul lui Horace, cu a cărui cruzime și natură posesivă Riley era deja familiarizat, nu voia să-l vândă pe băiat cu niciun preț. Vestea l-a șocat pe căpitan, a cărui dorință de a avea grijă de Horace îl salvase de la disperare.

— Lasă-mă pe mine în locul lui, se rugă el. Voi fi un sclav credincios stăpânului lui până la moarte – du-l *pe el* până la Swearah. Prietenul meu te va plăti și îl va trimite acasă la mama lui. Nu aș putea niciodată să dau ochii cu ea fără să-l aduc pe băiat înapoi acasă.

Hamet era impresionat de suferința lui Riley.

— Îți vei recăpăta fiul, jur pe Allah, spuse el.

A mers să discute problema cu mai-marii tribului, care au întrunit un consiliu. Hamet și stăpânul lui Horace și-au susținut pe rând cauza cu ardoare, după care au început să urle unul la altul și să se bată cu pumnii. Și-au scos săbiile, dar înainte să ajungă la vărsare de sânge, cei doi bărbați au fost separați. Așa cum Riley prevăzuse, într-un final Hamet a triumfat.

— Însă prețul stabilit de consiliu a fost piperat, îi spuse Hamet lui Riley. Trebuie să plătești pentru băiat aceeași sumă ca și pentru tine.

Neclintit, Riley i-a cerut lui Hamet să îi cumpere pe Savage și Clark.

— Este imposibil, îi spuse Hamet din nou, pentru doi oameni să transport patru creștini la Swearah. Mai ușor ar fi să mâni niște gazele prin vizuina unui leu.

Pentru a ajunge la Swearah, ei ar trebui să parcurgă repede în jur de 1 300 de kilometri pentru a nu fi prinși de bandiți și războinici, care nu s-ar gândi la nimic altceva decât să-i omoare pe el și Seid pentru a le fura sclavii. Nu era doar o chestiune de lăcomie, ci și o chestiune de putere și control al teritoriilor. Niciun șeic nu i-ar fi lăsat să treacă cu o încărcătură atât de valoroasă fără să plătească un tribut. Iar acest lucru l-ar fi distrus. Hamet și Seid aveau doar o sumă mică de bani și nicio putere să creeze alianțe și să promită bunuri sau servicii în loc

de bani. Erau o pradă bună pentru oricine. Cu cât aveau mai mulți creștini cu ei, cu atât mai încet aveau să călătorească și cu atât mai mult aveau să atragă atenția.

Riley a refuzat să asculte raționamentul. El s-a aruncat în genunchi și l-a implorat pe Hamet să îi cumpere pe Savage și pe Clark, însă de data asta a mers prea departe.

— *Skute*. *Ferknâ ferknęe*, a urlat Hamet. Taci din gură. Lasă-mă în pace! L-a lovit pe Riley cu mânerul sabiei în semn de avertizare.

Cu toate acestea, în dimineața următoare, Riley, asemenea unui buldog, l-a abordat din nou pe Hamet. I-a recitat numele tuturor membrilor echipajului său, chiar și pe al acelora a căror locație era necunoscută, cerând negustorului să se intereseze de ei. De data aceasta, Hamet a spus doar că nu-l va cumpăra pe Clark, care, oricum, va muri în trei zile. Riley a jurat că va plăti aceeași sumă de bani pentru Clark, chiar dacă acesta va muri pe drum.

Era, într-adevăr, posibil ca acest lucru să se întâmple. Deși își revenise puțin, nemaifiind la fel de deshidratat, pielea capului opărită de soare a lui Clark se crăpase, formându-se răni purulente. Hamet și Seid i-au dat la o parte părul încâlcit folosind niște bețișoare și au examinat pielea neuniformă. Aceasta a determinat o inspecție mai riguroasă din partea lui Riley, precum și un dialog mormăit între frați. Seid nu era convins că ar trebui să cumpere vreun marinar. Toți erau slăbiți și pielea lor era la fel de găurită ca a unui cort în al cincilea an de folosință.

Realizând că marinarii înfometați trebuiau hrăniți înainte de călătorie, Hamet a cumpărat de la Sideullah un *jmel* bătrân, un mascul de cămilă, la prețul unei singure pături. În deșert

nu exista conceptul de tocmeală. Ambii bărbați știau că animalul bătrân, care nu mai putea ține pasul cu restul turmei, era bun doar de sacrificat și, de vreme ce, după tradiția islamică, mesele erau comune pentru toți locuitorii deșertului, oricine ajungea acolo avea dreptul să mănânce. În realitate, Hamet nu negociase pentru cumpărarea unei cămile întregi, ci pentru dreptul de a face pe gazda: pentru a controla momentul și locul sacrificiului, pentru a-și hrăni sclavii și pentru a păstra orice mai rămânea, resturi pe care voia să le usuce pentru călătoria ce urma. Până și acel *jmel* îmbătrânit, cu o cocoașă fleșcăită, putea produce câteva sute de kilograme de sânge, măduvă, carne și organe hrănitoare, ceea ce reprezenta mâncare din abundență pentru nomazi, care erau obișnuiți să trăiască doar cu lapte de cămilă, apă și rădăcini de plante săptămâni sau chiar luni întregi. Asta nu însemna că Hamet nu va încerca să facă pregătirile de sacrificiu pe furiș.

La miezul nopții, el îi trezi pe Riley și Clark cu un cotcodăcit. Îl cumpărase pe Clark pe o nimica toată și îl cumpărase, de asemenea, și pe Savage, deși nu intrase încă în posesia lui. Hamet i-a pus pe cei doi să aducă surcelele de foc și bălegarul pe care le strânseseră înainte. La lumina lunii și a stelelor, el, Seid și Sideullah i-au condus în tăcere pe ceilalți și cămila într-o râpă izolată, unde au forțat animalul să se pună în genunchi. Seid a legat un ștreang, i l-a băgat cămilei sub falca grasă și a tras de el până când botul animalului a ajuns la fund. A legat capătul celălalt al frânghiei de partea mai fermă a cozii cămilei. Hamet a pus un cazan de cupru sub gâtul cămilei, la aproximativ treizeci de centimetri distanță de piept. Masculul bătrân s-a încordat puțin când Hamet și-a trecut sabia prin carnea lui, tăind o venă în partea dreaptă a gâtului, lângă

umeri. Un șuvoi închis la culoare a țâșnit în cazan, ecoul sunetului melancolic a răsunat în dunele tăcute, în timp ce Riley privea cum flacăra care cuprinsese bețele și bălegarul sfârâia și creștea, trosnind și trimițând scântei în noapte, semănând cu niște licurici.

Când cazanul s-a umplut cu aproape cinci litri de sânge, Hamet și Sideullah l-au pus pe foc. Riley s-a ghemuit în fața strălucirii portocalii a flăcării, încălzindu-și tibiile picioarelor rămase aproape fără carne pe ele, în timp ce negustorii amestecau sângele care fierbea în cazan.

Mirosul plutea pe deasupra dealurilor până la corturi, trezindu-i pe nomazii înfometați, care se revărsară peste duna de nisip. La început, ei s-au prefăcut că ajută la măcelărit, dar până când Hamet a pus oala în fața căpitanului, spunând „*Kul,* Riley" – „Mănâncă, Riley" –, aceștia se adunaseră de jur-împrejur ca hienele. Riley și Clark s-au înfruptat cu mâinile goale din sângele fierbinte. Gloata devenea din ce în ce mai mare. Hamet și Seid au încercat să o alunge, dar erau prea mulți oameni. Cei doi marinari au devorat sângele coagulat, acum la fel de gros precum ficatul unui vițel, cât de repede au putut, în timp ce nomazii dădeau în ei, înhățând cu mâinile din mâncare. Când sângele s-a terminat, frenezia s-a potolit la fel de repede cum începuse. Nomazii și-au îndreptat atenția către jupuirea pielii și gătirea cămilei. Au pus intestinele mici, cu tot conținutul acestora, în cazan, alături de ficat și plămâni. Un bărbat a despicat stomacul cămilei – prima și cea mai mare cameră a stomacului, unde își digeră parțial mâncarea înainte de a o regurgita sub formă de furaj rumegat –, în care a introdus o strachină și a scos o parte din lichidul verde și gras. La scurt timp, amestecul clocotea pe foc.

În niciun moment nu au fost mai puțin de șase membri ai tribului Bou Sbaa lângă leșul cămilei. Cei care sosiseră primii i-au îndepărtat pe cei care au venit mai târziu. Apoi aceștia dispăreau cu prada lor, fiind înlocuiți de alții. Cu puțin timp înainte de răsăritul soarelui, reușiseră să care mai mult de jumătate din pielea, oasele și carnea cămilei. Hamet și Seid lucrau și pândeau în același timp. Prin prezența lor, ei preveneau furtul și, în același timp, evitau niște confruntări care puteau da naștere unor lupte înverșunate pe care ei nu le puteau câștiga.

Riley nu mai văzuse niciodată așa ceva și mai târziu și-a exprimat stupoarea: „Deși stăpânii noștri îi prinseră pe băștinași furând și plecând cu carnea, ei nu îi puteau opri, temându-se de lucruri mai rele decât pierderea cărnii: potrivit unei maxime respectate de toți arabii, cei care aveau puterea să o facă trebuiau să-i hrănească pe cei înfometați, să le dea de băut, chiar dacă asta însemna ca stăpânul proviziilor să ia de la gura sa și a familiei sale".

Wilfred Thesiger, renumitul explorator britanic al deșertului Rub al Khali din Arabia în anii 1940, era la fel de perturbat de această practică. „Știam… din proprie experiență că, atât timp cât ne aflam pe un teritoriu locuit, beduini de la zeci de kilometri distanță veneau să se hrănească pe spinarea noastră, scria el. Era imposibil să îi refuzăm: în deșert, nimeni nu poate alunga un musafir, oricât de nedorit ar fi acesta." (p. 79) T.E. Lawrence a observat că „în deșert se manifesta un comunism nebun, în care Natura și elementele acesteia existau pentru libera utilizare a oricărei persoane pașnice și nu doar pentru satisfacerea propriilor nevoi" (p. 84).

În timp ce Riley considera barbar acest obicei, Hamet înțelegea realitățile deșertului și nu era afectat de ele. Indiferent dacă

era drept sau nu, cei din tribul Sahrawi împărtășeau aceeași credință, cei mai puternici dându-le celor mai slabi, inclusiv copiilor, bătrânilor și sclavilor. Acest pact social le permitea să supraviețuiască în cel mai dur mediu de pe pământ. Potrivit învățăturilor Coranului, Hamet nu se aștepta la nimic în schimb și nici nu primea nimic. Când măruntaiele au fost gata, el și Seid s-au luptat pentru partea lor de mâncare.

La ceva depărtare de foc, Riley și Clark moțăiau iepurește. În timp ce corpurile lor deshidratate se luptau să digere sângele coagulat, s-au încălzit foarte tare, iar pofta de apă îi tulbura. În lumina gălbuie a dimineții, Riley a văzut cum un băiat tânăr își băga capul în stomacul larg deschis al cămilei și bea lichidul din el. Hamet, văzând încotro se uita Riley cu interes, i-a spus să-l dea pe băiat la o parte și să-i ia locul.

Riley a introdus un blid în cavitatea dezgustătoare și a dat pe gât lichidul verde alterat. Ceea ce înghițea nu ar fi putut fi mai revigorant nici dacă ar fi fost apa de izvor pe care visase odată să o transforme într-un spa. „Deși gustul ei era extraordinar de puternic, scrise el mai târziu cu același calm specific, nu era sărat și mi-a calmat setea”[4]. Clark i-a urmat exemplul.

În timp ce Hamet, Seid și ajutoarele lor tenace continuau să sfârtece cămila și să așeze carnea la soare, pentru a se usca, ceilalți nomazi și copiii lor se învârteau pe lângă ei, lingușindu-i, cerșind și șterpelind ce puteau. Rezultatul era la fel de inevitabil precum *irifi*. Până la căderea nopții, lui Hamet îi rămăseseră mai puțin de șapte kilograme de carne. A pierdut orice speranță de a călători cu stomacul plin.

Cu toate acestea, notorietatea ospățului lui Hamet avu un efect pozitiv pentru marinari. Întrucât se răspândise vorba prin trib că negustorii se pregăteau să plece și că ei cumpărau

marinari, alți stăpâni ai echipajului de pe *Commerce* se agitau să ajungă la ei. În jurul prânzului, Horace a fost adus de vechiul lui stăpân, care nu-l mai hrănise după ce fusese forțat să-l vândă. În trei zile, el nu băuse aproape nimic și nu mâncase nimic în afară de câțiva melci, niște alimente jalnice chiar și după standardele din Sahara. Hamet îi păstrase niște carne fiartă și măruntaie de cămilă și Riley i-a adus un blid cu lichid din stomac ca să poată înghiți mâncarea.

În timp ce venirea băiatului fusese așteptată, apariția lui Burns îi surprinse. La scurt timp după ce a sosit Horace, un arab a apărut cu marinarul epuizat, îmbrăcat în zdrențe. Hamet l-a întrebat pe Riley dacă acesta era unul dintre oamenii lui. Riley a confirmat.

— Este bătrân și nu mai e bun de nimic, dar îl pot cumpăra la prețul păturii acesteia, îi spuse Hamet lui Riley, ridicând în mână o pătură de mai proastă calitate decât cea pe care o dăduse pentru *jmel*. Riley l-a asigurat că va primi pentru Burns aceeași sumă de bani pe care o primea pentru restul echipajului. În ciuda aspectului său, Burns nu-și pierduse voința. Bucuria lui la gândul că schimba izolarea groaznică cu tovărășia camarazilor săi, că primea o masă de măruntaie și speranța la libertate i-a molipsit pe toți și le-a ridicat moralul.

Următorul Oulad Brahim care a sosit a fost Mohammed, fostul stăpân al lui Riley, primul care îi revendicase la capul Barbas. El venea împreună cu Hogan. Hamet a negociat pentru Portlander și l-a cumpărat pentru o pătură bună. Dar în timp ce Riley l-a felicitat pe Hogan și Hamet îl hrănea, veni un alt arab care începu să se certe cu Mohammed, susținând că Hogan era și al lui pe jumătate. După o discuție aprinsă, el și Mohammed s-au întors către Hamet și i-au mai cerut o pătură.

Hamet a fost revoltat. Disputa celor doi nu îl privea pe el. Dar cei doi Oulad Brahim continuau să își susțină cauza.

— Este un bărbat solid, susțineau cei doi.

În curând toți trei au început să țipe unii la alții. Mâinile lor alunecau către teaca armelor, dar cu Seid în apropiere, niciunul dintre ei nu avea un avantaj hotărâtor. Nimeni nu și-a scos sabia. În acest moment de impas a intervenit Riley, pledând în favoarea lui Hogan, dar cel din tribul Brahim și negustorul nu au renunțat. Se ajunsese la o chestiune de mândrie și niciuna dintre părți nu voia să renunțe.

Într-un final, Mohammed i-a azvârlit lui Hamet pătura înapoi și l-a măsurat din priviri pe Hogan. Prinzându-l pe marinar de părul lui lung, l-a lovit pe spate cu țepușa de cămilă, o bâtă subțire lungă de șaizeci de centimetri, și l-a mânat în afara taberei[5]. „Mă durea inima când vedeam loviturile aplicate pe corpul lui sfrijit și mutilat, dar nu puteam face nimic pentru el, a recunoscut Riley cu tristețe. Tot ce am putut face a fost să mă întorc cu spatele, ca să nu mai văd tortura la care era supus."

A doua zi de dimineață, căpitanul a făcut un alt semn pe picior cu ghimpele pe care îl păstrase pentru acest scop. Potrivit calendarului său înfiorător, erau în 27 septembrie. După optsprezece zile fără nicio sursă de apă, cei din Oulad Brahim plănuiau să plece a doua zi la răsărit către un puț aflat la două zile de mers către nord-vest – același puț unde Riley și oamenii lui gustaseră pentru prima dată în deșert apa aducătoare de viață. Vrând să ocolească acest punct de întâlnire, Hamet voia să se îndrepte către est, către un alt puț de care știa, și de acolo să plece către nord-vest.

Riley își dorea cu disperare să plece la drum, dar în același timp se temea de plecare. Cei cinci – Riley, Burns, Clark,

Horace și Savage – urmau să plece în urma altor șase marinari. El nu-i mai văzuse pe Williams, Barrett sau Deslisle de multe zile și nu credea că Williams mai era în viață. Riley nu-l mai văzuse pe Porter de la puț și nici pe Robbins de la adunarea de a doua zi. Și, bineînțeles, mai era și Hogan, acum dispărut și el.

În acea dimineață, Hamet l-a luat pe Riley deoparte și i-a spus că el răspundea acum de lucrurile lor, de cămile și de marinari. În semn de încredere, i-a înmânat un cuțit mic pe care i l-a pus într-o teacă și i l-a atârnat la gât. Căpitanul a simțit în curând povara noilor sale responsabilități. Hamet se aștepta din partea lui să atribuie sarcini celorlalți, însă oamenii lui erau majoritatea incapabili de muncă obositoare. Optimismul din ziua precedentă, insuflat de noua lor șansă de a supraviețui, a dispărut în căldura dogoritoare de la prânz. Confruntându-se cu ceea ce părea o călătorie imposibilă, erau aproape la fel de muribunzi ca înainte. Riley își înfrunta problemele la fel cum o făcea pe mare. Muncea fără întrerupere, îngrijindu-se de sarcini și fiind atent la cele mai mici detalii care, luate individual, nu păreau de mare importanță, dar care luate împreună puteau face diferența dintre viață și moarte. A cusut hainele sărăcăcioase ale lui și ale lui Clark cu fire de păr de cămilă șterpelite de la cort; a curățat cu nisip blidele cu care beau; le-a stors bășicile de la picioare și s-a rugat.

Printre pregătirile pe care Hamet și Seid le-au făcut în acea zi pentru călătorie s-a numărat și stoarcerea a șapte litri de lichid din burta cămilei și punerea acestui lichid într-o ploscă. Folosindu-și degetele pe post de sită, ei au scurs murdăria din ceea ce avea să fie, timp de o săptămână, singura lor sursă de lichide în afară de urina cămilelor. Au confecționat sandale din pielea de cămilă pentru marinarii desculți, dându-le pe cele

mai bune, cu două straturi de piele, lui Riley și lui Horace, iar pe cele cu un singur strat lui Burns și lui Clark.

În acea seară, Hamet l-a chemat pe Riley și l-a informat că Savage urma să sosească în curând și că el riscase tot ce avea pentru căpitan și oamenii lui. Le-a zis că nu mai putea să mai cumpere pe nimeni. Hamet i s-a confesat lui Riley, spunându-i că spera ca banii de răscumpărare să îl ajute să-i plătească socrului său pentru pierderile suferite după ce o caravană către Tombouctou se dusese pe apa sâmbetei. Coborându-și vocea, el a spus că avea nevoie de ajutorul lui Riley nu doar pentru amenințările din exterior:

— Seid este un om rău, îl avertiză el.

Apoi și-a strigat fratele, care manifesta în continuare același dispreț față de marinari și îngrijorare față de planul fratelui său.

— Riley, repetă promisiunea făcută, i-a ordonat Hamet.

Riley a spus că prietenul lui din Swearah va plăti răscumpărarea.

— Dacă vă mint, îi asigură el, puteți să-mi tăiați gâtul.

Sosirea lui Savage, târziu în noapte, ar fi trebuit să le mai ridice moralul, mai ales pe al lui Riley. În calitatea sa de fiu al unuia dintre cei doi proprietari ai bricului, Savage era cât de cât egalul căpitanului și confidentul acestuia, dar în timp ce ceilalți se bucurară, deși pentru scurt timp, de reîntâlnirea cu tovarășii lor, Savage se posomorî. El aflase din bârfe de prezența negustorilor de o săptămână, dar stăpânul lui tânăr, Abdallah, nu-i spusese nimic despre asta; Savage se frământase în tot acest timp la gândul că tovarășii lui îl lăsaseră în urmă. Gândul la libertate și intestinele pe care Hamet i le păstrase nu l-au înveselit prea mult. Nervos și temător, posibil la un pas de a înnebuni, Savage devenise posac. Umilința robiei era amplificată la el de o

educație strictă, baptistă. Religia mamei sale nu accepta niciun compromis și, așa cum scrisese ea într-o scrisoare sub formă de predică, adresată soțului care se afla pe mare, ea nu tolera „niciun prieten al Babilonului [sic] sau pe anticreștini". Indicând cu capul către Hamet și Seid, el spuse mârâind:

— Nu cred niciun cuvânt spus de nenorociții ăștia.

Aproape că l-a acuzat și pe Riley că ar fi mințit în legătură cu posibilitatea ca ei să fie eliberați.

— Nu înțeleg nimic din ce spun ei, bombăni el, și nu cred nici ce spune căpitanul.

Savage punea, de asemenea, sub semnul întrebării planul pus la punct de Riley și chiar critica suma de bani pe care o promisese ca răscumpărare.

— Nu va găsi pe nimeni care să vrea să îi dea acea sumă de bani, pentru că el însuși este sărac, spuse Savage râzând – o remarcă enervantă, întrucât Savage era singurul care știa despre gravitatea problemelor financiare ale lui Riley.

Riley era furios. Nu numai că felul lui Savage de a vorbi era impertinent, dar submina, de asemenea, autoritatea căpitanului. Dacă ar fi fost la bordul bricului, acesta ar fi fost un act de revoltă. Chiar și în condiția lui fizică precară, ar fi putut să-l frângă pe Savage ca pe o nuia uscată. Însă realiza că ar fi fost mai mult decât inutil. Ceea ce conta cu adevărat era efectul pe care neînțelegerile dintre marinari l-ar fi putut avea asupra lui Hamet și a lui Seid. Încrederea lor în Riley era elementul central al pactului dintre ei. Dacă aceasta dispărea, evadarea lor ar fi fost pusă în pericol. Așa că Riley și-a mușcat limba.

În aceeași noapte, Robbins încă mergea prin deșert la ora zece. Temperatura scăzuse cu treizeci de grade de la apus, iar luna avea să răsară peste alte două ore. Îmbrăcat doar cu

pantalonii ciopârțiți și o pălărie de piele cu boruri mari, Robbins tremura în timp ce călărea pe cămilă în spatele lui Ganus. Singura parte a corpului său care rămăsese caldă erau picioarele pentru că stăteau lipite de cămilă. În timp ce mergea către nord pe un teren denivelat, un vânt din nord-est îi bătea în față. Mintea lui Robbins era cufundată într-o oboseală cruntă. Stelele se întindeau de la o linie a orizontului la cealaltă, dându-i senzația ciudată că ar străbate raiul.

Nu știa încotro se îndreptau, știa doar că Ganus îl întrebase dacă voia să meargă să îl vadă pe „Aarone", care după înțelesul lui însemna Aaron Savage. Îi răspunsese că voia, dar apoi a început să creadă că Ganus avea alte intenții. Timp de șaptesprezece zile, stăpânul lui îi acordase prea puțină atenție și nu îi ceruse niciodată să îl însoțească în afara taberei. Acum, Robbins se temea că intenționa să-l vândă – o posibilitate de care se temea, întrucât Ganus, spre deosebire de alți stăpâni, măcar era sârguincios în privința apei și a mâncării.

În următoarele trei ore s-au deplasat cu viteză, parcurgând aproape treizeci de kilometri. Într-un final, s-au oprit lângă un petec cu tufișuri pitice de mărăciniș, unde au lăsat cămila să pască. Robbins s-a întins pe nisip ca să se odihnească. Cu aproximativ o oră înainte de răsăritul soarelui, a simțit un ghiont în lateral. S-a trezit cu nisipul lipit de barbă până la falcă și cu Ganus stând deasupra lui, gata de plecare. Deși Robbins era într-o formă mai bună decât tovarășii săi, corpul lui zvâcnea din cauza efectelor produse de o deshidratare de lungă durată, agravată de mersul continuu pe cămilă și de noaptea friguroasă. Înțepenise.

S-au urcat pe cămilă și au mers până când a răsărit soarele. Au intrat într-un *friq* în care bărbații prăjeau o cămilă. Gura lui Robbins tânjea după carnea arsă, dar tot ceea ce a putut Ganus

să îi aducă a fost un blid cu sânge fiert. Robbins a așezat castronul în coroana pălăriei.

— *Kul*, Robbins, i-a ordonat Ganus.

Dar gura lui era atât de uscată, încât îi era teamă că nu va putea să înghită sângele.

Au pornit din nou la drum când soarele se apropia de marginea pământului și lumina oblică a dimineții se furișa peste crestele tremurânde ale dunelor de nisip, lăsând depresiunile în întuneric. Oboseala și frigul amorțitor l-au hipnotizat pe Robbins. Mintea lui rătăcea. Dacă ar fi fost la bordul bricului *Commerce*, pe mare, acum ar fi fost tura de dimineață și ar fi urmărit cum prova urcă și coboară pe valurile agitate, iar junghiurile de foame din stomac ar fi fost curând potolite de micul dejun și cafeaua fierbinte pregătite de Dick.

Când cămila a ajuns în vârful unui deal, Robbins s-a trezit din visare. La est, soarele, o minge de un roșu-portocaliu aprins, se ridica deasupra orizontului, asemenea unui cap strălucitor de căpcăun venind de la capătul lumii. În fața lui, silueta unor cămile se întindea peste o vale și o dună. Într-un loc cu puține puncte de reper și foarte puține hărți, unitatea standard de măsurare a distanței folosită de nomazi era depărtarea de la care putea fi văzută cu claritate o cămilă, puțin peste un kilometru și jumătate. Robbins, obișnuit să deslușească un obiect și să-i calculeze direcția și distanța cu ajutorul vârfului catargului aflat în balans, își dădu seama rapid că se aflau la distanță de o cămilă.

S-au oprit câteva clipe pentru a se orienta și apoi Ganus a lovit cămila în zona gâtului, direcționând-o către turma de cămile pe care o văzuse. În mai puțin de o oră, au ajuns într-o vale îngustă plină de corturi, unde Robbins a ascultat cu atenție când Ganus a întrebat o femeie în vârstă:

— Unde sunt *kelb en-Nasrani* – câinii creștini?[6]

Ea a arătat cu mâna înspre un deal din est. Pe măsură ce se apropiau de deal, Robbins a văzut fumul unui foc. Cămila lor, care mersese peste șaizeci de kilometri în acea noapte, s-a împiedicat de marginea dunei, afundându-se în nisip adânc și îndreptându-se instinctiv către tabăra de la poalele unei alte văi înguste. Pentru a doua oară în acea dimineață, Robbins a simțit mirosul de carne prăjită, care aproape că îi lua mințile.

Dându-se jos în urma lui Ganus, s-a apropiat de foc asemenea unui orb, numai pe jumătate conștient, intenționând să cerșească sau să fure. Imaginea din fața ochilor lui l-a înmuiat complet: Clark, Burns, Horace, Savage și Riley erau împrăștiați prin toată tabăra, ocupați cu împachetatul lucrurilor[7]. Robbins a uitat pe loc de foame, de sete, de durere și s-a aruncat în genunchi. „Ceva îmi spunea că sunt aproape de eliberare, își amintea el mai târziu, că a sosit ziua mântuirii."

Ganus, un individ scund, s-a apropiat de Hamet și de Seid, mult mai înalți decât el, și cei trei au început să discute. Ganus intenționa să-l vândă pe Robbins. În timp ce ei îi hotărau soarta, Robbins, încă minunându-se de revederea prietenilor săi, dădu la schimb o parte din sângele fiert de deasupra pălăriei sale pe o bucată de zgârci de la Horace. Zgârciul era necomestibil, așa că l-a înghițit cu totul.

Riley stătea între noii lui stăpâni și Ganus. Când înțelese că Hamet refuza să-l cumpere pe Robbins, căpitanul s-a pus în genunchi și l-a implorat. Hamet i-a cerut să se ridice, insistând că nu-i mai rămăsese nimic să dea la schimb. Deși înțelegerea pentru Hogan picase cu o zi în urmă, el cumpărase între timp o cămilă tânără. Ceea ce tocmai afirmase era adevărat. S-a enervat, a aruncat cu nisip în Riley și a ordonat grupului său, inclusiv stăpânului lui Savage, Abdallah, care i se alăturase ca partener, să urce duna de nisip.

Robbins era înmărmurit. Camarazii lui începură să își întoarcă privirile, de parcă era un condamnat pe care nu-l puteau privi în față în cel mai greu moment din viața lui. Ajunsese să creadă atât de tare că va fi salvat. În schimb, era pe cale să fie abandonat.

Riley nu-l mai putea influența pe Hamet. Știa că e periculos să mai insiste. L-a îmbrățișat pe Robbins.

— Ține-te tare, șopti el cu o voce îndurerată. Fă tot ce poți pentru a rămâne sănătos și pentru a-i încuraja pe ceilalți. Vei găsi o cale de a te elibera. Dacă voi scăpa, voi face tot ce îmi stă în putință să te recuperez.

În timp ce cei cinci camarazi se chinuiau să urce duna pentru a începe marșul crunt prin deșert, Robbins a izbucnit în lacrimi. „Chiar dacă mă bucuram de norocul lor, va scrie el mai târziu, îmi plângeam, cuprins de cea mai mare deznădejde, soarta disperată." Cea mai mare șansă de a scăpa din deșert tocmai îi trecuse prin fața ochilor. Robbins rămăsese încă o dată singur.

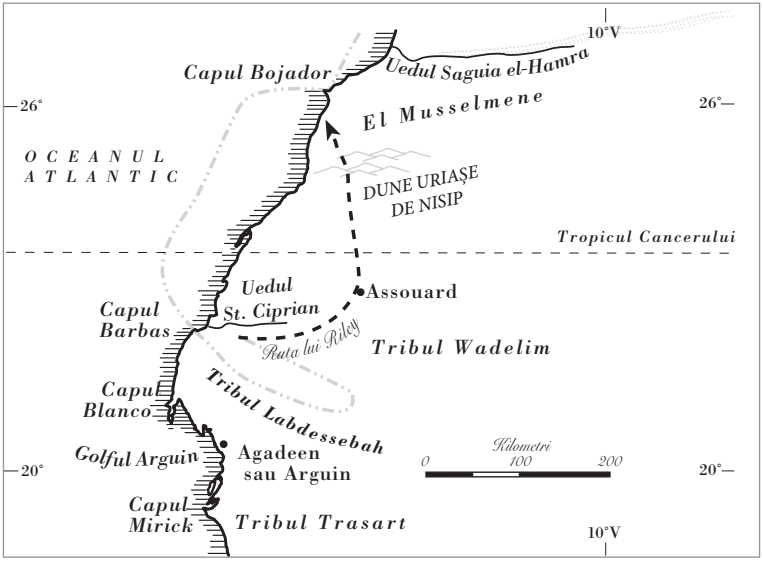
Partea a treia
CĂLĂTORII ȘI FURTUNI DE NISIP

Capitolul 11

Este dulce?

Phoebe Riley nu mai văzuse niciodată așa ceva. O căldură insuportabilă, asemenea unei vizite misterioase din regiunile ecuatoriale îndepărtate, care ajunsese în Middletown în urmă cu câteva zile. Apoi vineri, în 22 septembrie 1815, furtuna a lovit coasta regiunii New England ca o rafală de mitralieră. Valuri înalte de aproape doi metri au inundat străzile din New London. La Potapaug, un copac căzut la pământ a zdrobit o porțiune dintr-o alee, acoperișul bisericii episcopale a fost spulberat, iar două vapoare, scufundate. Când vântul furios a început să biciuiască marea, o ploaie sălcie a umplut cu sare câmpurile aflate la un kilometru și jumătate depărtare de țărm și a învelit merele din pomi cu o chiciură sărată. Vânturile se îndreptau către fluviul Connecticut, distrugând acoperișurile, punând la pământ hambarele și împrăștiind fânul pe pășuni. De-a lungul coastei, marinarii de pe vasele de comerț, care legaseră și depozitaseră deja orice se putea cără, înjurau și se rugau pentru vapoarele lor.

Rămasă singură acasă cu cei cinci copii, dintre care unul sugar, Phoebe avea multă treabă, la fel ca în fiecare zi; să vadă însă valea inundată și vântul doborând tot în jurul lor, trebuind în același timp să calmeze spaimele micuților, era prea mult pentru ea.

Vântul începuse să bată miercuri. Umed și îmbufnat, coborâse pe hornuri și stinsese focurile din șemineuri. Joi, Phoebe și tânărul James închiseseră obloanele, duseseră animalele în hambar și aduseseră în casă orice ar fi putut fi luat de vânt. Până vineri, vântul a atins optzeci de kilometri pe oră. Încă tineri și supli, plopii soțului ei, cei pe care îi plantase în Prospect Hill și pe care apoi îi abandonase, se înclinau până la pământ, însă nu aceștia erau acum problema ei. Câte vise își făcuseră: un spa imens cu un conac din cărămidă cu patru etaje, piscine cu apă minerală cu bule pentru băi, esplanade întinse pentru plimbări și grădini elegante. Însă acea viziune himerică părea acum la fel de îndepărtată precum soțul ei.

Pe fluviu, oamenii se luptau cu mareea. Securizaseră danele și legaseră navele pentru a nu fi duse la țărm. Casele din împrejurimi fuseseră construite pe fundații de cărămidă, dar

dacă malurile erau inundate, aveau să fie cuprinse de apă și, asemenea navelor, izbite de copacii căzuți și de alte obiecte mari care fuseseră măturate de reflux.

Însă în mintea lui Phoebe existau gânduri și mai negre de atât. Unii spuneau că furtuna și aerul torid traversaseră Atlanticul, venind din Africa. Soțul ei avea să fie într-un pericol permanent din cauza unei astfel de vremi. Toată lumea vorbea despre dispariția navei *Épervier,* care plecase din Gibraltar la începutul lunii iulie. Decatur trimisese pe bric o copie cu noul tratat semnat de Statele Unite ale Americii și Algeria și astfel zece prizonieri fuseseră eliberați, alături de căpitanul Lewis și locotenentul Neale, care se însuraseră cu două surori chiar înainte de a se îmbarca și pleca pe Marea Mediterană. Se zvonea că flota de la British West India zărise bricul în timpul unei vijelii crunte care scufundase mai multe vapoare comerciale ale flotei. De atunci nu se mai auzise nimic de *Épervier.*

Commerce traversase Atlanticul exact în aceeași perioadă. Phoebe nu mai primise o scrisoare de la James încă de când se aflase în New Orleans. Acest lucru în sine nu reprezenta un motiv de îngrijorare, dar acum nu se putea abține să nu se întrebe ce s-a întâmplat. Oare nava *Commerce* prinsese această furtună pe mare? Și dacă era vorba de același vânt năprasnic care venise tocmai din Africa, oare cum s-au descurcat soțul ei și oamenii lui?

În timp ce locuitorii din Middletown s-au apucat să facă reparații în satul lor mustind de apă, o parte din echipajul de pe *Commerce*, care păstrau în inimile lor imaginea câmpurilor imaculate din Connecticut, porneau la drum prin Sahara. Riley, bineînțeles, nu știa nimic de furtună sau de grijile recente ale lui Phoebe, însă tânjea să-i vadă pe ea și pe copii, cu

atât mai mult acum, că întrezărise o speranţă de a se reîntoarce într-o bună zi acasă la ei.

O bandă a tribului Oulad Brahim a călărit pentru puţin timp alături de Hamet, Seid, Abdallah şi cei cinci marinari, luându-şi gălăgios rămas-bun de la ei şi încercând să câştige un avans pentru disputele legate de viitoarele tranzacţii care puteau foarte bine să nu mai aibă loc. Agitaţia îi oferi lui Sideullah şansa de a comite un ultim act de răutate împotriva lui Riley, pe care el şi familia lui îl „ocoliseră ca pe o ciumă" de când îl vânduseră. În timp ce Riley avea grijă de turmă, fostul lui stăpân s-a furişat la una dintre cămile şi a tăiat funia de care era prinsă o halcă mare de carne de la recentul măcel. Riley a încercat să îl oprească, însă nimeni nu auzea ţipetele lui. Sideullah i-a aruncat o privire plină de dispreţ şi a plecat cu trofeul lui, lăsându-l pe Riley perplex la gândul că fostul lui stăpân, un om de vază şi un membru respectat în tribul său, ar fura cu neruşinare din mâncarea altui om, fiind cuprins de îngrijorare în legătură cu pedeapsa pe care o va primi atunci când se va descoperi lipsa bucăţii de carne.

Cât Riley era distras de această problemă, cămila mare a lui Hamet s-a îndepărtat, luându-se după o turmă care se îndrepta către nord-vest. Bătrânul jmel ieşea în evidenţă asemenea unui vapor aliniat lângă nişte fregate. Riley a alergat în urma cămilei, prinzând-o într-un final, după o cursă epuizantă. Hamet i-a pus pe Horace, Burns şi Savage călare pe acest animal înalt. Ei se ţineau de samarul cămilei, precum şi unul de celălalt, fiind prinşi ca într-un ghiveci de carne şi transpiraţie, păr încâlcit şi bărbi lânoase. Burns, cu o vestă veche, alături de Horace şi Savage, ambii înveliţi în piei de capră jerpelite, arătau ca nişte bandiţi. Riley, fără cămaşă, şi

Clark, îmbrăcat într-o bucată de pânză de vapor, mergeau pe cămila lui Seid, în timp ce acesta călărea alături de Abdallah. Hamet a încălecat noua cămilă tânără pe care o strunea, fără șa, din spatele cocoașei.

Călăreau spre est, în mod intenționat într-un ritm foarte lent, o corvoadă pentru marinarii plăpânzi, a căror stare era înrăutățită de prezența constantă a soarelui pe spatele lor. La prânz se opriră într-o depresiune de mică adâncime pentru a regla șeile. Hamet a scos o cămașă în carouri din samar și i-a dat-o lui Riley, declarând că o furase pentru el și că încercase să găsească una și pentru Horace, dar nu reușise.

— Pune-o pe tine, Rais, spuse el, uitându-se la carnea vie de pe spatele lui. Sărmanul tău spate are nevoie de ceva care să-l protejeze. Riley i-a pupat mâna lui Hamet și a pus cămașa pe el. Deși era surprins că până și Hamet, pe a cărui încredere își mizase viitorul, era în stare să fure de la un seamăn de-al lui din trib, nu putea nega că îi era recunoscător pentru că o făcuse.

Restul după-amiezii și în următoarea zi, Hamet i-a mânat înspre est străbătând hamada, oprind ziua doar pentru a hrăni animalele cu mărăciniș și noaptea pentru a pune corturile în zonele cu tufișuri. În a doua noapte, cei opt bărbați au împărțit în mod egal ce mai rămăsese din lichidul din stomacul cămilei, circa un litru. Swearah se afla către nord-est, dar Hamet continua să se îndrepte către est, afundându-se din ce în ce mai tare în deșert.

Bazându-se pe observațiile lui legate de înălțimea soarelui la prânz, Riley a înțeles de la început că au mers înspre sud până ce au ajuns la 20 de grade latitudine nordică, cea mai adâncă și secetoasă secțiune vestică a deșertului Sahara. În prezent,

această regiune, numită Adrar, se află pe teritoriul Mauritaniei. Dar trebuia să fie o regiune deluroasă, iar Riley nu a întâlnit niciun deal în această parte a călătoriei; nici nu a menționat traversarea unei văi lungi care să se intersecteze cu ruta lor.

Este posibil ca ruta lui Hamet să se fi îndreptat mult mai mult înspre nord decât prevăzuse Riley inițial (de fapt, o hartă care însoțește edițiile ulterioare ale memoriilor sale indică un traseu înspre nord-est). Probabil că Hamet s-a îndreptat către o sursă de apă aflată la granitul din Zug sau, mai degrabă, către Assouard, o vale îndepărtată, unde membrii tribului Oulad Bou Sbaa obișnuiau să se adune.

Cu siguranță, ruta lui Hamet printre dealurile joase de nisip și văile de mică adâncime îi purtase uneori către puncte estice de pe compas. De altfel, ar fi fost imposibil de urmărit cu acuratețe fără instrumente științifice și fără posibilitatea de a păstra notițe. Pentru că regiunea nu era cartografiată, Riley nu avea nici măcar un șablon pe care să consemneze relieful de care își aducea aminte.

Există posibilitatea ca ei să nu fi călătorit atât de repede sau de departe pe cât ar fi crezut Riley. El a notat că animalele atingeau viteze de până la unsprezece kilometri la oră și că, în zile consecutive, cămilele străbătuseră 100, 168 și 80 de kilometri. Deși cămilele sunt pe drept cuvânt apreciate pentru rezistența lor fizică, viteza și distanța pe care o pot parcurge au fost mereu supraapreciate. În 1791, William Lempriere a raportat că alergau atât de repede, încât „călăreții lor trebuiau să-și lege o eșarfă în jurul taliei pentru a putea respira în continuare" (p. 708). Dar Lempriere, care afirma că e normal pentru cămile să parcurgă opt sute de kilometri în patru zile, fusese păcălit într-o măsură semnificativă. În opera lui clasică din anul 1959,

Nisipurile arabe, exploratorul deșertului Wilfred Thesiger a relatat cum a parcurs pe cămilă o sută optzeci și cinci de kilometri în douăzeci și trei de ore, respectiv șapte sute douăzeci de kilometri în nouă zile. Însă a reușit această performanță călare pe „cea mai bună cămilă din Sudan".

Cu doar patru cămile la opt bărbați, cinci dintre aceștia fiind plăpânzi, suferinzi și călăreți lipsiți de experiență, ritmul în care mergeau însoțitorii lui Hamet nu s-ar fi putut apropia de cel al lui Thesiger, nici măcar de al aventurierului francez Michel Vieuchange, care călătorise către Smara, orașul interzis al șeicului-războinic Ma el Anin din Saguia el-Hamra, în 1930. „Acum știu că pot acoperi o sută șaptezeci până la o sută nouăzeci de kilometri în patruzeci și opt de ore, mergând zi și noapte, călare sau pe jos", a consemnat francezul în jurnalul său, însă cămilele lui nu puteau menține acest ritm. Când s-a întors la civilizație, Vieuchange a fost nevoit să-și abandoneze două din cele trei cămile, deoarece erau prea epuizate ca să poată continua drumul. În 1817, Robert Adams, de pe nava *Charles*, a oferit cea mai corectă evaluare a ritmului de mers al unei cămile și un punct de referință mai relevant pentru viteza de călătorie a lui Riley: o cămilă odihnită, fără o încărcătură prea mare, spunea el, va parcurge între douăzeci și nouă și patruzeci de kilometri pe zi, dar dacă are greutate în spinare și este prost hrănită, așa cum se întâmplă de obicei, va parcurge doar șaisprezece până la douăzeci și patru de kilometri.

În următoarea zi, în 29 septembrie, Hamet a condus grupul de-a lungul unei întinderi de pământ cu arbuști noduroși, brâncă și piatră[1]. După ce arabii și-au încheiat rugăciunea de prânz, cu toții și-au umplut căușul palmelor cu urină de cămilă

pe care au băut-o. Hamet l-a asigurat pe Riley că arabii considerau urina de cămilă ca fiind bună la stomac. Într-adevăr, așa cum notase în Sunna, cartea cu tradiții legate de profetul Mahomed, însuși profetul recomandase utilizarea urinei în scopuri medicinale. Riley a observat că marinarii preferau urina animalului în loc de propria urină.

În acea seară, Hamet a căutat în zadar un loc adăpostit care să aibă și furaje pentru cămile. La cincisprezece ore după ce porniseră la drum, au oprit într-o depresiune de mică adâncime care nu le oferea nici adăpost, nici nutreț. „Carnea pe care o mai aveam pe fund, pe partea interioară a pulpelor și a picioarelor era atât de bătătorită și de lovită, încât abia dacă mai rămăsese ceva din ea", scria Riley. Își simțeau oasele „de parcă ar fi fost smulse din încheieturi" de zdruncinăturile constante. Văitându-se cu mormăieli și jurăminte neclare, marinarii căzură în patru labe de pe cămilele îngenuncheate. S-au ridicat și s-au clătinat asemenea oamenilor bețivi, chinuindu-se să meargă din nou în picioare, în timp ce articulațiile lor trosneau încontinuu.

Cei din tribul Bou Sbaa s-au folosit de cremene pentru a scoate scântei și au pornit focul, în ciuda vântului care bătea în rafale. Au prăjit aproape jumătate de kilogram de carne uscată de cămilă, pe care au împărțit-o celor opt bărbați. Trăind cu atât de puțină mâncare, fără pic de grăsime sau de lichide în corpul lor, marinarii gustau mâncarea și băutura cu mult nesaț. Foamea și setea duceau o luptă dezechilibrată, fiecare trimițând un semnal intens când balanța înclina în favoarea celeilalte. Până și aceste porții mici de carne arsă solicitau pentru digestie mai mult lichid decât aveau corpurile de cruțat. Au mâncat cu lăcomie; apoi, frământați de sete, au

înconjurat o cămilă și au așteptat să urineze. Au băut urina, iar la scurt timp au fost din nou înfometați. S-au întins pe pământ, îngrămădindu-se unii într-alții pentru a se proteja de rafalele de vânt. Mușchii lor zdrobiți îi dureau atât de tare, încât Riley a comparat suferința resimțită cu tortura pe roata medievală. În ciuda epuizării, nu puteau dormi. Se simțeau prea expuși. Un secol mai târziu, Michel Vieuchange avea să confirme experiența lui Riley în câteva cuvinte simple, dar convingătoare: „Nopțile reci din Sahara", scria el în jurnal, „Sufăr mult mai mult din cauza frigului decât din cauza soarelui" (p. 223).

În dimineața zilei de 30 septembrie, Riley i-a arătat lui Hamet rănile lui sângerânde și alte dovezi ale stării precare de sănătate a oamenilor săi. Cei din tribul Bou Sbaa erau cu adevărat jenați și un pic nedumeriți de infirmitatea marinarilor, însă Riley putea să vadă cu ochii lui că ei doar se prefăceau că nu îi cred. Clark și Burns erau căzuți la pământ asemenea unor coșuri goale, secătuiți de toată energia. Cu toate acestea, Hamet le-a spus că tot trebuiau să meargă în continuare.

— Ar trebui să ajungem în curând la apă proaspătă. După aceea nu vom mai merge atât de repede.

În timp ce călăreau, Riley se gândea la camarazii rămași în urmă. Suferința lui Robbins în momentul în care fuseseră separați se întipărise în inima lui. Despre Williams credea că va muri în curând, în cazul în care acest lucru nu se întâmplase deja. Porter, puternic și deștept, avea șanse de supraviețuire; la fel și cei doi marinari originari din Portland, Hogan și Barrett, dacă se străduiau. Cu toate acestea, pentru toți, mai puțin pentru Deslisle, granița dintre câștigarea sau pierderea ocaziei de a scăpa din deșert fusese aproape inexistentă. În ceea ce-l

privește pe Deslisle, despre care Robbins spunea că „era prețuit de echipaj drept un bucătar fidel și activ", acesta nu a avut niciodată vreo șansă reală. Pentru că era un negru aflat într-un loc unde toți cei din rasa lui erau sclavi, pentru că provenea dintr-o țară unde se întâmpla la fel și pentru că nu avea avere sau vreun sponsor devotat, el efectiv nu avea nicio șansă să scape din Sahara sau din împrejurimile sale.

După patru ore de mers înspre est, au coborât într-un vast canion de formă pătrată, „un abis deprimant" după spusele lui Riley. După ce au coborât cămilele pe terenul foarte abrupt, Hamet i-a trimis pe Seid și pe Abdallah să caute un izvor lângă un perete îndepărtat. Până să ajungă ceilalți jos, cei doi Bou Sbaa dispăruseră pe un teren fără cărări și plin de bolovani, despre care Riley a dedus, în timp ce ei își croiau drumul, că fusese un râu sau chiar „un braț al mării". Deși apa care cursese pe acolo dispăruse de mult, copitele cămilelor se adânceau într-o crustă de sare despre care el credea că rămăsese de la marea care se evaporase, precum și o reminiscență cruntă a unui strat de zăpadă proaspătă.

Riley era uimit de modul supranatural în care arăta roca din Precambrian, veche de mai bine de două miliarde și jumătate de ani, și de vastitatea craterului, în anumite părți cu o lățime de aproape treisprezece kilometri și care se întindea, după calculele lui, pe patru sute optezi de kilometri înspre sud-vest, către coastă. Așa cum Riley ghicise, marea acoperise valea, apoi se retrăsese, doar pentru a se reîntoarce într-o altă epocă, proces care se repetase de multe ori. La fiecare retragere a mării, rămăsese în urmă câte un strat de sedimente marine care se transformaseră în straturi de rocă, unele mai puțin poroase decât altele, permițând astfel infiltrarea apei. Se spune

că, atunci când plouă în vestul Saharei, o treime din apă se evaporă, o treime se duce în mare și o treime rămâne sub pământ. Pe sub pământul din vestul Saharei erau împrăștiate și blocate pungi cu apă – unele imense, unele din vremuri străvechi, unele foarte adânci, iar altele suficient de superficiale pentru a se scurge printre fisuri întortocheate și pentru a ieși la suprafață. Ocazional, acolo unde pământul de la suprafață se scufundase, formând un canion, apa uneia dintre aceste pungi se scurgea printr-o falie din peretele vertical.

Mergând în spatele lui Hamet, marinarii mânau cămilele una în spatele celeilalte. Au trecut printr-o albie mică, mai recentă, gravată într-una mai mare, care acum, asemenea celei dinainte, era încremenită. Faptul că ei se îndreptau către est, unde se afla Mogadore, și nu către nord, îi neliniștea pe marinari. Savage bombănea, iar insinuările lui persistau la fel ca gustul amar al unui mocasin de apă.

În timp ce mergeau, Hamet i-a făcut semn lui Riley să i se alăture în față. De când plecaseră de la tribul Oulad Brahim, negustorul avusese timp să se gândească la afacerea lor și dorea să-i sublinieze lui *el Rais* importanța promisiunii acestuia. Hamet și Seid dăduseră la schimb tot ce avuseseră pentru el și oamenii lui, îi aminti lui Riley, fixându-l cu ochii lui negri.

— Fii sincer cu mine, Rais, spuse el. Ai fost în Swearah?

Arabul deștept își alesese perfect momentul întrebărilor sale inchizitoriale. Asupra lor erau ațintiți niște ochi scobiți într-un craniu de berbec având coarne albite de soare. În apropiere, gâtul unui schelet încovrigat de cămilă, care nu reușise să urce o pantă abruptă, era arcuit pe spate, trădând o agonie de durată. Riley era obosit, însetat, înfierbântat și îngrijorat

de soarta marinarilor. Îi era clar că viața lor era în mâinile lui Hamet. Dacă ar fi plecat și i-ar fi lăsat acolo, ei nu ar mai fi găsit niciodată izvorul. Ar trebui ca Riley să fie sincer cu arabul care îi dovedise că îi este prieten? Și dacă nu făcea acest lucru, care erau șansele ca nebunul și irascibilul de Savage să îi dea de gol în orice clipă?

Riley era conștient că expresia de pe fața lui era la fel de vitală precum cuvintele pe care urma să le rostească.

— Am fost la Swearah, spuse el.

Hamet, care își câștiga existența din descifrarea caracterelor oamenilor, a căutat pe fața lui Riley cel mai neînsemnat semn de vină.

— Spui adevărul atunci când afirmi că ai un prieten care va plăti pentru tine? întrebă el.

— Da, Sidi Hamet.

— Deții proprietăți în țara ta? Spune-mi, zise Hamet mai tăios. Sunt prietenul tău. Allah va avea grijă de tine la fel cum ai tu grijă de mine!

Riley făcu o pauză foarte puțin sesizabilă pentru a acorda acestor cuvinte importanța cuvenită și pentru a permite ca puterea acestora să se risipească.

— Am un prieten în Swearah, spuse el calm, privindu-l pe Hamet fix în ochi, care îmi va da orice sumă de bani de care voi avea nevoie.

Hamet a insistat. La fel și Riley, deși, pentru a evita anumite întrebări, s-a prefăcut că nu înțelege. Hamet găsea un anumit lucru greu de crezut.

— Chiar îi vei răscumpăra pe Clark și Burns? spuse el. Nu mai sunt buni de nimic.

— Ei sunt compatrioții și frații mei, răspunse Riley. Îi voi răscumpăra dacă ne duci în imperiul Marocului și la sultan.

— Nu, răspunse Hamet. Sultanul nu va plăti pentru voi, dar te voi duce la Swearah, la prietenul tău. Cum îl cheamă?

— Consul, răspunde Riley.

Arabul dădu din cap pentru a arăta că răspunsul fusese satisfăcător. Folosindu-se de mâini, îi arătă lui Riley cum să numere până la douăzeci (*ashreen*) în arabă. Scoase din haină cei șapte dolari în monedă pe care le mai aveau el și Seid.

— Riley, trebuie să plătești de zece ori douăzeci de dolari pentru tine și la fel pentru Horace. Pentru ceilalți, de zece ori zece dolari fiecare. În plus, trebuie să plătești pentru toate proviziile pentru drum.

Suma datorată creștea, dar în acest moment conta prea puțin pentru căpitan, care a fost de acord fără să protesteze. Hamet i-a cerut să arate cu mâna în direcția orașului Swearah. Riley, care se obișnuise din ce în ce mai mult să comunice cu arabii, s-a folosit de cunoștințele lui legate de coastă, de poziția soarelui și de direcția vântului și a indicat corect cu mâna către nord-est.

— Acum, dacă vei consimți în fața Înaltului Dumnezeu să plătești câți bani am hotărât și să-mi dai o pușcă cu două țevi, te voi duce la Swearah, concluzionă Hamet, fixând o altă recompensă. Dacă nu, te voi duce în direcția opusă, spuse el, arătând către sud-est și te voi vinde pe oricât voi putea obține, în loc să te car prin acest deșert lung, unde trebuie să ne riscăm viața în fiecare zi de dragul vostru. Și să știi, adăugă el cu o sinceritate înfricoșătoare, că dacă ajungem acolo întregi și nu îți respecți partea ta din înțelegere, trebuie să îți luăm gâtul și să-ți vindem camarazii pe orice sumă ne-ar aduce ei.

Riley a aprobat, dând din cap, iar Hamet l-a luat de mână.

— Cu voia lui Allah, vei merge la Swearah, spuse el.

Era pe la mijlocul după-amiezii, când au ajuns într-un final la capătul îndepărtat al canionului, cam la opt kilometri distanță de locul unde intraseră în el. Hamet a strigat:

— Hei, Seid! Hei, Abdallah! Numele lor au răsunat în zidul din partea de nord, care cu mult timp în urmă fusese surpat de apa curgătoare. Talusul se adunase sub faleză, ridicându-se până la nouăzeci de metri și stând timid la doar treizeci de metri de marginea canionului. Hamet a strigat din nou, în timp ce se deplasau pe lângă grohotiș.

Într-un final, au auzit răspunsul: „Hamet, amet, amet!" și Seid a apărut din spatele unor bolovani. Vocile lor produceau ecouri prelungi.

— Stai, îi spuse Hamet lui Riley. Încă nu l-au găsit. Și a început să urce panta pe jos pentru a căuta izvorul, în timp ce cămilele pășteau, iar marinarii își odihneau capul pe niște pietre.

O oră mai târziu, Hamet a strigat de sus la Riley și i-a spus să urce, iar căpitanul și-a croit cu greu drumul în sus, prin grămezile de pietre. Temându-se să nu îi cedeze picioarele, s-a rezemat cu mâinile de bolovanii mai mari. În timp ce se tot întindea și apleca, rănile i se crăpau. Palmele și încheieturile mâinilor îi tremurau din cauza efortului.

Când ajunse într-un final la locul în care se afla Hamet, nu văzu nimic, în afară de pietre și praf. Izvorul secase. De la deschiderea mării, apoi pe coastă, prin deșert și acum prin canionul prăfuit, fusese o coborâre înceată și ametitoare. Cu fiecare etapă, el se gândise că nu putea să fie mai rău decât atât. Însă acesta era locul cel mai groaznic. I se părea că norocul lor se terminase. A început să suspine.

— Privește acolo, a spus Hamet, arătând cu mâna către o fisură îngustă din stânci. Riley a fixat cu privirea o crevasă

întunecată. Pe măsură ce ochii i se adaptau la umbră, a distins o oglindire. Exista apă dedesubt. Dar cum aveau să ajungă la ea?

Hamet a arătat către un loc printre niște bolovani, mai jos de ei, dar nu prea departe, unde izvorul ieșea la suprafață într-o crestătură mai accesibilă.

— *Sherub*, Riley. Bea, spuse el. Este dulce.

Riley a urmat o potecă înclinată pe sub și prin spatele bolovanilor înalți de patru și chiar șase metri, apoi s-au strecurat printr-un pasaj îngust de pe exteriorul canionului. A gustat apa – „rece, curată, proaspătă" – și a scos un țipăt. În curând, Burns, Clark, Savage și Horace se zbăteau să urce panta.

— Unde este apa? au strigat ei nerăbdători. În numele lui Dumnezeu, unde este? Oh, este dulce? Da, era dulce dincolo de orice închipuire.

Nu departe de locul în care îl lăsase Riley, Robbins a inspectat locul unde Ganus și alți treizeci și șase de arabi își ridicaseră corturile și a presupus că era Valea Umbrei Morții – din care, din păcate, lipsea umbra. Calitățile văii constau în câteva tufișuri pentru cămile și dealuri care să ofere adăpost împotriva vântului. Stând întins în colțul unui cort încins, s-a lăsat pradă deznădejdii, fiind când treaz, când pierdut în vise. Subconștientul lui împletea trecutul cu prezentul, făcându-l să se înmoaie cu gândul la vatra părinților săi, la mirosul de pâine coaptă și la gustul gemului de mure pe limba sa, azvârlindu-l înapoi la mirosul unsuros al sângelui fiert de cămilă, rămas în coroana pălăriei sale, și la nodul din stomac pe care îl avea pentru că fusese lăsat în urmă.

El și Ganus găsiseră corturile repoziționate ale familiei târziu în noapte, în urmă cu două zile. Datorită șocului suferit la plecarea camarazilor, acea zi lungă a rămas învăluită într-o

ceață groasă. În următoarea dimineață, după rugăciunea de la răsăritul soarelui, aflase prin semne și cuvinte de la Sarah că nu vor merge spre nord până nu începe sezonul ploios, probabil în ianuarie – o altă lovitură pentru moralul lui deja la pământ. Sub soarele dogoritor, aflat aproape vertical la prânz, au mers aproape douăzeci și patru de kilometri către est, urcând dealuri și coborând în partea de sud-vest a unui canion imens. S-au târât de-a lungul unui teren plin de praf și pietriș până când, târziu după-amiaza, au văzut trei corturi într-o trecătoare aflată lângă peretele din sud al canionului.

Au dus cămilele în trecătoare, unde Robbins a simțit imediat o scădere de temperatură, care însă nu i-a adus prea multă alinare. Arabii din corturi îi invitaseră pe Ganus și pe membrii familiei lui să mănânce și să bea cu ei. Rămas singur, Robbins privea cămilele, simțindu-se foarte demoralizat. Acest lucru, precum și durerea din gâtul care îl ardea îl determinară, în timp ce îi privea pe arabi cum duc blidele la gură și apoi le dau mai departe, să se gândească la ceva de neconceput: dacă ar fi devenit mahomedan, așa cum ei îl îndemnau încontinuu să facă, după aceea aveau să împartă mereu mâncarea și băutura pe care le-ar fi avut. Exista ceva mai rău decât ceea ce trăia el acum? Gândul a fost întrerupt când Ganus i-a făcut semn cu mâna să aducă animalele mai aproape. În timp ce mâna cămilele, un băiat a arătat cu mâna către un cort și i-a spus că unul dintre camarazii lui se afla acolo.

Înăuntru era Porter, îmbrăcat cu resturile unei haine și cu niște pantaloni ciopârțiți la genunchi, care l-a întâmpinat pe Robbins ca pe un frate de multă vreme pierdut, entuziasmat să afle că nu era singur și că mai era cineva care supraviețuise. Robust din fire, Porter nu era la fel de epuizat cum erau ceilalți.

Însă abia reușiseră să schimbe câteva cuvinte, când Ganus a strigat „Robbinis!" și au luat-o din loc.

În următoarea zi, frustrarea și disperarea îl măcinau din nou pe Robbins. Porter, cel mai apropiat tovarăș din echipaj, se afla la doar o vale depărtare și cu toate acestea era posibil să nu-l mai vadă niciodată. Porter i-a spus că Hogan și Deslisle se aflau în valea unde era Robbins acum, însă el nu se putea urni să meargă să îi caute. Sunetele din tabără, vocile nepăsătoare ale femeilor în timp ce-și pieptănau și împleteau una alteia părul – ca să „îl curețe de paraziții care își fac cuib de obicei în el" – îl bântuiau. Nu le putea înțelege mulțumirea de sine. Ocazional, torceau lână sau țeseau, dar de obicei, se plângea el, erau „apatice, inactive și proaste". În disperarea și furia lui împotriva cruzimii lor, lui Robbins nu-i trecuse prin cap că oamenii din tribul Sahrawi e posibil să fi ales acest fel de a trăi din dragoste pentru deșert, în ciuda greutăților, sau pentru că erau uimitor de bine adaptați la modul acesta de viață. Le-a blestemat lumea. L-a blestemat pe Dumnezeul lor, apoi pe Dumnezeul lui. A blestemat ziua în care se născuse.

Aproape de prânz, din locul în care stătea întins bombănind de unul singur, a zărit silueta unui om aplecat, care își târșâia picioarele, îmbrăcat cu o bucată de piele de animal și una de pânză.

— Hogan? a strigat el. John Hogan și-a ridicat privirea și s-a îndreptat către el.

— Robbins, cum rezișți? a mârâit acesta.

Holbându-se la fața scofâlcită a lui Hogan, Robbins nu a putut rosti niciun cuvânt. Gura marinarului originar din Portland se contorsionase într-o încruntătură asimetrică din cauza căreia arăta ca un dement. Arse și crăpate, pleoapele arătau ca

niște cruste retractabile, ochii fiind zona curată a rănii. Robbins simțea cum stomacul gol al acestuia intra în convulsii. L-a luat în brațe pe tovarășul lui, tânărul puternic și îndrăzneț care, pe o noapte furtunoasă – acum i se părea că trecuse o veșnicie de atunci –, vâslise barca de la bricul naufragiat până la țărm.

Robbins l-a dus pe Hogan înapoi la cortul lui și a implorat-o pe stăpână să îi lase să stea înăuntru. La început, a refuzat. Apoi, uitându-se la Hogan, a cedat. Înăuntrul cortului, marinarii au făcut schimb de informații. Hogan i-a spus lui Robbins cum recent, în acea zi fatidică, negustorii îl cumpăraseră de la Mohammed și apoi îl returnaseră acestuia când izbucnise cearta cu stăpânul lui Porter. Conflictul se dezlănțuise ulterior, cei doi ajungând să-și împartă pumni. De atunci, Mohammed îl tratase din ce în ce mai rău, dându-i și mai puțină mâncare ca înainte și interzicându-i să doarmă în cort. Mohammed era și stăpânul lui Deslisle, care avea grijă de cămilele acestuia de la răsărit până la apusul soarelui. Bucătarul mânca mai bine decât Hogan, însă era adesea bătut de stăpânul său.

Robbins a povestit despre propriul lui eșec cu negustorii și a relatat veștile lui despre Porter, după care a împărțit cu Hogan ce mai rămăsese din sângele de cămilă vechi de trei zile. Hogan, recunoscător, a dat pe gât bucățica hrănitoare. Sarah le-a dat să bea zrig, iar Hogan a observat că, față de stăpâna lui, aceasta era „un înger al milosteniei". Cei doi marinari au rămas împreună, ridicându-și unul altuia moralul până seara. Și-au făcut planuri să meargă împreună la vânătoare a doua zi, iar Robbins i-a cerut lui Hogan să-l aducă și pe Deslisle cu el. Hogan i-a răspuns că Mohammed nu ar fi încuviințat asta niciodată.

Dimineață, Robbins s-a trezit odată cu familia, la răsăritul soarelui. Au ieșit în fața cortului și puținii oameni care aveau papuci din piele de cămilă s-au descălțat. Cu fața înspre răsărit, ei au îngenuncheat cu „o solemnitate bizară", așa cum s-a exprimat Robbins, pentru prima dintre cele cinci rugăciuni zilnice[2]. Robbins știa că după rugăciunea de dimineață, femeile aveau să dea la o parte coșurile de trestie care acopereau ugerele cămilelor pentru ca puii să sugă lapte. Femeile mulgeau apoi ce mai rămânea în ugere și împărțeau laptele între cei care își spuseseră rugăciunea. Tot ce avea de făcut era să li se alăture.

„Stăpânul meu Ganus mi-a poruncit să îi imit mișcările", a relatat ulterior Robbins. Ganus și ceilalți au îngenuncheat și s-au frecat cu nisip pe mâini, pe brațe și pe față, acesta fiind modul în care se spălau ei în absența apei. „Am făcut și eu la fel", a mărturisit Robbins. Fără să-și întoarcă fața de la răsărit, Ganus s-a ridicat și a strigat cu voce tare chemarea la rugăciune, pe care Robbins a înregistrat-o astfel: „*Sheda el la lah, Hi Allah – Sheda Mahommed – Rah sool Allah*"*. Robbins a repetat cuvintele, fără să știe ce însemnau, și l-a imitat în continuare pe stăpânul lui. Ganus era încântat.

În canionul pustiu din îndepărtatul est, Riley și oamenii lui se desfătau cu o apă la fel de curată ca a fluviului Connecticut. Au tot băut în neștire, până când au devenit euforici și îmbătați cu apă. Chiar și atunci când Riley îi certa să nu consume multă apă prea repede, ei continuau să bea cu nesaț. Burțile li se răsuceau precum capul turcilor, erau balonate, dar ei tot beau necugetat. La fel cum făcuseră la puț în prima zi, se prosteau ca

* „Tăria nu este la Allah – Allah este Atotputernicul –, tăria este a lui Mohamed – mesagerul lui Dumnezeu" (tălmăcire din arabă) (n. red.).

nişte copii, în timp ce oamenii din tribul Bou Sbaa, care erau exigenţi în astfel de probleme, îi priveau cu dezgust.

Seid şi Abdallah au condus cămilele pe serpentine până când au ajuns la treisprezece metri de izvor. În vârf, Riley a umplut o ploscă de cincisprezece litri şi a oferit-o oamenilor lui, care au dat-o din mână în mână până când a ajuns jos, la *selad*', vasul mare folosit pentru adăparea cămilelor. Nici măcar chiorăiturile puternice din burţile lor şi crampele nu reuşiră să reducă sentimentul de satisfacţie pe care-l aveau în timp ce munceau.

Cămilele nu mai băuseră apă de douăzeci de zile. Bălegarul lor devenise atât de uscat, încât, de îndată ce era eliminat, putea fi folosit la aprinderea focului. Marinarii au umplut plosca de cincisprezece ori pentru cămila mare a lui Hamet şi s-au minunat şi mai tare de fiecare dată când îi aduceau apă.

— Nu s-a săturat? întrebau ei. Cămila asta va bea toată apa din izvor. Spre deosebire de oameni, această cămilă mare avea să reţină cu mare eficienţă cei două sute douăzeci de litri de apă pe care îi băuse.

Abilitatea neobişnuită a cămilei de a îndura setea avea să fie explicată cu acurateţe de către oamenii de ştiinţă abia în secolul XX. Când se deshidratează, cămilele îşi menţin volumul de plasmă, pierzând iniţial lichidul din ţesuturi şi păstrând o bună circulaţie a sângelui. Chiar şi când sângele animalului se îngroaşă, micile lor celule roşii continuă să circule eficient. Atunci când apa devine disponibilă, cămilele pot bea cantităţi uriaşe pentru că lichidul este absorbit treptat din stomacul şi intestinele lor, împiedicând astfel apariţia osmozei şi, în timp ce celulele roşii ale altor specii se pot umfla cu apă cu doar 150% peste mărimea lor normală, celulele unei cămile pot creşte cu până la 240%.

Când toate cămilele au terminat de băut, oamenii au umplut două ploști cu apa calcaroasă rămasă în bazin[3].

Riley i-a mulțumit lui Dumnezeu pentru cunoștințele vaste legate de deșert ale lui Sidi Hamet și pentru că acesta îi salvase din mâinile nomazilor dezorganizați. Cum descoperise Hamet bazinele ascunse în părțile laterale ale canionului îndepărtat? Riley nu observase „nici cel mai mic semn că apa s-ar fi revărsat vreodată din bazin" sau vreun alt indiciu al existenței acestora. Nu se putea abține să nu-l privească pe Hamet cu și mai mult respect.

Ajunși din nou în deșert, au fost loviți de crunta realitate. Într-adevăr, erau în viață și aveau apă, însă resimțeau foamea mult mai puternic, iar relieful nu era deloc mai promițător la ieșire decât la intrarea în canion. Atât cât puteau ei cuprinde cu vederea, deșertul era pustiu, neavând „nicio denivelare a pământului, nicio piatră, copac sau tufă", scria Riley. „Totul era o întindere de pământ steril, solitar și deprimant." Cu toate acestea, un aspect esențial se modificase. Ei schimbaseră traiectoria, îndreptându-se către nord-vest.

Au mers călare câteva ore, în timp ce soarele cobora către linia orizontului, o fantomă plăcută și strălucitoare a acestuia aruncând pentru doar câteva clipe umbre în urma lor, înainte de a-i lăsa într-o singurătate deșartă. Negăsind adăpost, au oprit într-un final în mijlocul întinderii. Înainte să se pună la somn, au mâncat ultima bucată de carne uscată de cămilă, aproximativ douăzeci de grame de om. Deoarece cămilele lui Hamet nu produceau lapte, ei nu mai aveau nimic de mâncare. Trebuiau să consume plante. În acea noapte, vântul rece din nord i-a tăbăcit la fel cum niște vele ar fi bătut pânza umflată de vânt; a continuat să le sufle în față și în ziua următoare.

Cămilele revigorate mergeau atât de repede, încât cei care mergeau pe jos trebuiau să alerge pentru a ține pasul cu ele. Marinarii s-au luptat cu foamea și cu monotonia până când, după-amiază, Hamet a strigat:

— Riley, întoarce-l pe *jmel* – văd o cămilă.

Riley a scrutat orizontul. Nu a văzut nimic. Nici ceilalți marinari nu au zărit vreun alt călăreț, însă Hamet părea încântat, în timp ce schimba direcția către est. Două ore mai târziu marinarii au observat conturul mic al unei cămile la orizont. Până la apusul soarelui, au ajuns din urmă o turmă mare de cămile și pe păstorii acestora, care i-au invitat în tabăra lor. După lăsarea întunericului, au ajuns la cele patru corturi așezate în câmp. Au oprit la mică distanță de ele și au strâns ramuri de tufiș pentru foc.

După ce parcurseseră șaizeci de kilometri în paisprezece ore fără apă și fără mâncare, marinarii erau într-o formă precară. Rănile lor se redeschiseseră de la zgâlțâit și „numeroasele și complicatele lor suferințe", scria Riley, le cauzau un disconfort crunt. Cu siguranță resimțeau efectele scorbutului sau al unei alte forme de subnutriție. Nu aveau un adăpost în care să se ferească de vânt sau nisip pe care să se întindă, doar pământ arid și înțepător. Li se promisese mâncare, dar în deșert astfel de promisiuni, după cum bine știau și ei, erau efemere. Pe măsură ce orele treceau, pierduseră speranța să mai capete ceva în afară de lapte, care, în cazul în care îl primeau, avea să fie adus pe la miezul nopții.

În mai puțin de o oră, Hamet l-a chemat pe Riley lângă foc și i-a dat o strachină. Riley s-a întors la oamenii lui și le-a arătat cu voioșie conținutul acesteia: carne fiartă. Au împărțit-o în cinci bucăți și au mâncat-o cu lăcomie. Carnea era moale

și aromată, nu arsă și cu gust de cenușă, suficientă pentru a le potoli foamea. Când marinarii s-au întins din nou, arabii le-au adus un castron mare cu zrig. „Acesta era, într-adevăr, scria Riley bucuros, un trai somptuos."

Dimineață, unul dintre acești nomazi generoși a scos mândru din haină ceva ce cumpărase pe coastă. Era nou și lucios și, crezând după aspectul lui că valora foarte mult, arabul i-a prezentat lui *el Rais* obiectul nou și misterios pentru a-i afla prețul. Era ocheanul pe care-l avusese Riley în Gibraltar. I-a spus bărbatului că valora în jur de zece dolari spanioli, o sumă deloc neglijabilă. Hamet a vrut să îl cumpere, dar, având doar șapte dolari, nu și l-a putut permite.

Grupul lui Hamet i-a părăsit pe nomazi și a călătorit în continuare către nord-vest prin hamada până după-amiază târziu, când s-a întâlnit cu un alt grup de arabi ale căror cămile purtau în lateral *selad* pe post de armură și cărau ploști pline cu apă. Au fost invitați să li se alăture și au acceptat. Au mers în urma acestor oameni către sud-vest timp de două ore, ajungând în tabăra lor cu cincizeci de corturi și cu prima oaie pe care marinarii o vedeau în Sahara. Când s-au dus să caute lemne de foc, o gloată s-a strâns în jurul lor să-i vadă pe bărbații cu bărbi deschise la culoare care veniseră de pe partea cealaltă a mării din nord. Ei l-au identificat pe Riley în calitate de *el Rais* și i-au pus întrebări despre navă, despre țara din care veniseră, precum și despre familiile lor.

Grupul lui Hamet a rămas cu acești nomazi timp de două zile, parcurgând douăzeci și patru de kilometri înspre nord. Tribul i-a tratat atât pe cei doi Bou Sbaa, cât și pe prizonierii lor ca pe niște oaspeți de onoare, ridicând corturi inclusiv pentru creștini. Chiar dacă oile lor erau pe moarte, abia putând

să stea în picioare și să pască pe pământul acoperit cu mușchi brun-roșcați, seara arabii le oferiră oaspeților lapte. Neștiind când vor mai avea ocazia să mănânce din nou, marinarii au băut până când au vomitat.

În 5 octombrie, au părăsit grupul de arabi, care îi impresionase pe Riley și pe echipajul acestuia cu generozitatea manifestată în mod egal, atât față de sclavul umil, cât și față de stăpânul acestuia. Hamet a cumpărat o oaie, a oferit la schimb cămila tânără pe una bătrână și un pui. Cămila bătrână s-a dovedit a fi șchioapă de talpa dreaptă. Au numit-o Coho, „Șchioapa", iar pe pui Goyette, „Copilașul", deși era suficient de mare cât să care un marinar vlăguit pe spatele lui.

Riley a mânat oaia pe care o legase la gât cu o funie până la prânz, când au ajuns într-o vale mică, unde, printre tufișuri și rădăcini groase, se ascundea un *bir* (puț). Era o descoperire importantă. Până de curând, vestul Saharei, o regiune cât Colorado de mare, deținea doar în jur de o sută de surse de apă potabilă cunoscute. Marcarea puțurilor – catalogate după adâncimea lor, un *hassi* având doisprezece metri și un *bir* având peste doisprezece metri – este esențială pentru teritoriul total lipsit de puncte de reper, astfel încât până și hărțile moderne indică poziția lor.

Au scos din puț găleată după găleată, fiecare om bând atât cât a dorit. După ce au adăpat cămilele și au umplut două ploști, au sacrificat oaia, care nu putea ține pasul cu ei. Când Riley a început să curețe mațele, cei doi Bou Sbaa l-au oprit, au pus mațele, încă intacte, înapoi în stomacul oii pe care au atârnat-o pe o cămilă. Au urcat pe cămile și și-au continuat drumul spre nord-vest, mânând-o în fața lor pe Coho, pe care nu călărea nimeni.

În acea noapte, cei doi Bou Sbaa au prăjit și au mâncat două hălci mari de carne de oaie, în timp ce marinarii au devorat

mărunțaiele în stilul nomad – cu nutrețul pe jumătate digerat încă în interiorul acestora. În dimineața zilei de 6 octombrie, au pornit la drum pe jos, mânând cămilele în fața lor. De când părăsiseră canionul, Riley a observat că Hamet, Seid și Abdallah navigau mai cu dificultate. Înainte, ei se ghidaseră după punctele de reper oferite de deșert. Acum păreau mai preocupați de locul în care se aflau, verificând în mod constant vântul și poziția soarelui și dându-se jos de pe cămile acolo unde întâlneau nisip în hamadă pentru a-l mirosi. Pe la mijlocul dimineții, chiar și marinarii au început să observe niște schimbări. Nisipul adunat în grămezi mici și împrăștiate a început să crească în cantitate. Relieful din depărtare căpăta un aspect amenințător, instabil, asemenea unei mări în apropierea furtunii. La începutul după-amiezii, pietrișul purtat de vânt începu să le înțepe pielea.

Pentru încă o săptămână, familia lui Ganus a stat în ceea ce Robbins numea Valea Umbrei Morții, unde, rămași fără nimic, căutau hrană din ce în ce mai departe și forțau din ce în ce mai mult limitele obligațiilor tribale, împrumutând, lingușind și furând de la cei care încă mai aveau lapte, o rezervă de mâncare sau de apă. Una dintre cămilele lui Ganus își terminase rezervele, reducând astfel provizia de lapte la un litru pe zi.

Robbins și Hogan au urcat un deal către est și au ajuns într-o altă vale, unde au găsit melci. Robbins i-a ascuns pe ai lui în săculețul din pânză de corabie, până când puteau să ia foc dintr-o tabără și să-i prăjească. Atât de puțină mâncare aveau arabii, încât atunci când cei doi s-au întors la cortul lui Ganus pentru *zrig* și acesta a descoperit ce găsiseră și mâncaseră, i-a mustrat pentru că nu împărțiseră cu ceilalți. Era o mustrare meritată, a recunoscut Robbins, întrucât Ganus fusese mereu atât de generos, cât îi permiseseră împrejurările.

Robbins nu putea suporta resemnarea Sahrawi-lor în fața foamei. „Să mor și să ajung în mormânt din cauza lipsei de mâncare era prea mult de acceptat pentru mica lecție de filosofie care-mi fusese împărtășită ca să îndur situația cu tărie de caracter", a spus Robbins. Pentru el era înnebunitor să vadă cum acești oameni insistau să rămână în Sahara cea stearpă și nu făceau nici cel mai mic efort să plece cât mai aveau putere. Ce marinar prins în apele calme din Oceanul Atlantic nu ar fi făcut tot ce i-ar fi stat în putință pentru a pune nava în mișcare din nou? Neputând să-și sature stomacul doar cu melci, Robbins și Hogan au căutat prin gunoaiele din tabără. O grămadă de oase putrezite de cămilă fuseseră deja roase de sălbăticiuni, însă soarele le înmuiase. Robbins a mușcat între două oase pentru un cartilagiu și aproape că și-a dislocat falca.

În următoarea zi, Robbins l-a văzut pe Deslisle pentru prima dată de când plecaseră de la puțul de la capul Barbas. Bucătarul se întorcea din vârful dealului, unde dusese animalele. Părea destul de sănătos și avea haine mai bune decât Hogan. Robbins și Hogan l-au salutat nerăbdători pe Deslisle, însă stăpâna lui l-a văzut în același timp și i-a ordonat să nu se oprească din mers. Dornic să-i vorbească lui Robbins, el a zăbovit, ceea ce a înfuriat-o pe stăpână. L-a atacat, bătându-l și zgâriindu-l pe față. Deslisle nu a îndrăznit să o lovească. L-a târât sus pe deal, țipând tare la el și, când au ajuns în vârf, Mohammed l-a pus la pământ și l-a lovit cu ciomagul în mod repetat. Deslisle nu putea face nimic pentru a se apăra. În timp ce urla de durere, Robbins spumega de furie. „Era prima dată când îmi doream cu ardoare să răzbun un camarad", și-a amintit el mai târziu. „Eram disperat, dar știam că trebuie să fiu umil și să nu fac nimic, în timp ce camaradul meu era mutilat până la moarte."

Înainte de apusul soarelui, Robbins a mers să îi vadă pe Hogan și Deslisle. Purta o îmbrăcăminte nouă, pe care și-o croise pentru a-și proteja pielea de soare. Împăturise un pătrat de un metru și jumătate din steagul bricului, tăiase o gaură în mijloc și cususe laturile, lăsând două găuri pentru brațe, croind astfel ceea ce semăna cu o cămașă. Stăpâna lui își făcuse o rochie din bucata mai mare de drapel și se fâțâia plină de ea prin tabără, etalând ultima modă în materie de „steaguri cu dungi". Savurând ironia, Robbins a meditat că acesta era, probabil, primul steag al Statelor Unite ale Americii care ajunsese să fie arborat în Sahara. Ajungând la cortul stăpânului lui Hogan, Robbins a aflat că Deslisle încă era afară cu animalele. Hogan era muribund. Robbins a defilat țanțoș în noua și absurda lui ținută pentru a-l mai înveseli.

— Dacă îți place asta, glumi el, ar trebui să o vezi pe stăpâna mea. Și ea *s-a acoperit* de glorie.

A chicotit la propria glumă, dar Hogan nu putea fi scos din starea în care se afla. Efortul pe care l-a făcut ca să râdă s-a transformat într-un sughiț disperat, demn de toată mila.

— Ieri, i-a spus el cu voce joasă lui Robbins, dragul de Dick mi-a adus niște melci gătiți. Dar nenorocitul nostru de stăpân nu m-a lăsat să-i mănânc. În curând voi muri de foame.

Robbins a încercat să-l îmbărbăteze pe Hogan, dar nu a reușit. Își dorea ca Deslisle să intre în cort, însă bucătarul încă nu sosise, iar Robbins trebuia să se întoarcă la corturile stăpânului său. Nu l-a mai revăzut niciodată pe Deslisle.

Un val de căldură l-a lovit pe Riley, la fel ca fumul unui foc de tabără spulberat de o rafală de vânt, o transpirație umedă și rece l-a cuprins. Trecuseră doar trei zile de când el, Savage, Horace, Clark și Burns își potoliseră setea, râzând asemenea

copiilor. Acum, în timp ce se chinuiau să calce pe nisipul arzător, fuseseră loviți de diaree cronică. Clark, Burns și locotenentul rebel păreau galbeni la față, în ciuda bronzului căpătat în deșert. La fel de subțiri ca niște sperietori de ciori, arătau de parcă erau pe cale să ia foc și să se mistuie într-o secundă. Oricum, Horace era doar o umbră.

Înainte ca grupul să se târască înainte, Hamet a repartizat oamenii pe cămile. În timp ce animalele se ridicau în picioare, marinarii priveau temători imaginea din fața ochilor. Dunele de nisip, înalte de sute de picioare*, se întindeau la nord și la sud de ei până în depărtare. Crestele măturate de vânt semănau cu șiruri de valuri agitate de furtună, ca și cum ar fi înfruntat mânia lui Poseidon manifestată în nisip, nu în apă.

Vânturile schimbătoare, care le răcoriseră corpurile arse de soarele dogoritor, „acum suflau de parcă ar fi fost de furtună", devenind astfel „inamicul lor de temut", își amintea Riley. „Nisipul, purtat prin aer de suflul vântului, ne lovea carnea asemenea grindinei și adesea nu ne mai vedeam unii pe alții, în timp ce rafalele (care se succedau la intervale foarte scurte de timp) băteau cu putere".

Pe dealurile alunecoase, cămilele erau șovăielnice și se afundau în nisip. Îngrijorat, Hamet a ordonat tuturor să descalece. El, Seid și Abdallah au plecat înainte să găsească o rută. Pe jos, marinarii se chinuiau să țină pasul cu animalele, mai ales pe pantele dealurilor. În același timp, ei trebuiau să se asigure că bătrâna Coho, care nu căra nimic pe spate, nu rămânea în urmă, pentru că altfel ar fi fost bătuți.

* Un picior este echivalent cu aproximativ o treime dintr-un metru (n. red.).

Vânt și nisip. Nisip, vânt. Nu văzură nimic altceva timp de două zile, cât timp irifi, legendarul vânt deșertic din regiune, și-a dezlănțuit furia asupra lor. Cele două elemente ale naturii absorbiseră și răscoliseră toată apa din corpurile lor și le sfâșiau pielea pentru a obține mai multă. În prima zi, s-au chinuit să meargă timp de cinci ore până aproape de lăsarea întunericului, când au dat peste o albie netedă, ce semăna cu „un lac înconjurat de munți", unde creșteau câteva tufișuri. În timp ce cămilele mestecau frunzele și crăcile tufelor, bărbații au ridicat nisipul în spatele șeilor pentru a forma o barieră împotriva vântului. Au gătit ce mai rămăsese din carnea de oaie, zdrobind oasele cu pietrele pentru a le mânca și pe acelea. „Dulci la gust, nu erau decât o fărâmă de mâncare", a scris Riley.

În următoarea zi, la răsăritul soarelui, Hamet i-a ordonat lui Riley să adune cămilele. El, Savage și Clark le-au găsit rapid pe două dintre cele mai puternice, care erau imobilizate, având picioarele din spate legate cu o sfoară lungă de jumătate de metru, permițându-le să șchioapete pe aproape pentru a se hrăni, dar care le împiedica să fugă. Riley se duse după cămila lui Seid, cea mai energică, lăsându-l pe Savage să o prindă pe cea mai mare. Căpitanul învățase rapid cum să mânuiască animalele care nu erau niciodată strunite sau legate și astfel a îngenuncheat cămila, i-a dezlegat sfoara și a încălecat-o, ghidând-o cu ajutorul unui băț, pe un ton liniștit.

În acest timp, Savage a făcut greșeala de a dezlega picioarele cămilei înainte de a o îngenunchea. Chiar în acea clipă, Coho cea șontoroagă și recalcitrantă, care le dăduse atâta bătaie de cap oamenilor mergând mereu mai încet decât restul, a luat-o la fugă către sud. Goyette, puiul de cămilă, a urmat-o. Mugind,

cămila mare a lui Hamet s-a smuls din prinsoarea lui Savage și a luat-o la goană în galop. A urmat cămila lui Abdallah.

Riley și-a lovit cămila iute cu bățul. La scurt timp a prins din urmă animalele fugare și s-a așezat în fața lor. A încercat să le oprească, însă cămilele s-au lovit de el și l-au ocolit, galopând cu viteză printre dune. Impulsul de a fugi a fost contagios. Deodată, cămila lui Seid a devenit violentă, încercând să scape din prinsoarea lui Riley. A luat-o la fugă, smucindu-și corpul devenit brusc foarte flexibil, mugind și mârâind ca un animal sălbatic. Bale puturoase îi zburau din gură, ajungând pe fața lui Riley, care se ținea cu disperare de cămilă. Drept răspuns, cămila diabolică s-a lăsat și s-a rostogolit, aruncându-l la pământ, apoi și-a întors capul și și-a înfipt dinții în coapsele lui. Riley s-a aruncat de pe animal înainte ca acesta să se ridice din nou.

Furia cămilei se domolise. El îi venise de hac. A mânat-o lângă celelalte, aflate acum la o distanță destul de mare de tabără, însă nu a reușit să determine bestiile încăpățânate să se întoarcă. Temându-se că se pierde printre dunele de nisip întortocheate, a oprit cămila din mers și a făcut cale întoarsă.

Cei trei Bou Sbaa nervoși veneau alergând dinspre dune. Hamet a strigat la Riley să îngenuncheze cămila și să se dea jos. Ajungând la el, a sărit pe cămilă, pe care o strunea în timp ce ea se ridica, și a luat-o la goană cu Seid și Abdallah, care alergau pe jos în urma lui. Riley a mers pe urmele lăsate de ei înapoi în tabără, unde a cules întristat niște coji aruncate de Goyette. Arabii au revenit abia după trei ore. Pe măsură ce timpul trecea, Riley se temea din ce în ce mai tare pentru Savage, care cu siguranță avea să primească o bătaie cruntă pentru beleaua pe care o cauzase și care îi putea fi fatală, dată fiind condiția lui fizică.

Când cei trei Bou Sbaa au ajuns înapoi în tabără, Riley l-a îndemnat pe Savage să le ceară iertare sau să le cerșească mila, însă el a refuzat, enervându-i și mai tare pe arabi. Riley a cerut iertare în numele lui Savage, însă arabii, însetați de răzbunare, l-au ignorat și l-au prins pe Savage, pe care l-au bătut cu bețele de cămilă. L-au acuzat că scăpase cămilele dinadins, l-au scuipat și l-au numit *foonta*, adică un om rău. Savage a supraviețuit bătăii, însă avea să sufere în continuare din cauza reputației lui.

Era ora nouă când au pornit din nou la drum, ținând direcția nord-nord-vest, atât cât le permiteau dunele de nisip. Timp de două ore, au mers la trap, șerpuind printre trecătorile dintre povârnișuri. Apoi dealurile au devenit atât de mari și de înșelătoare, încât Hamet s-a temut pentru viața cămilelor și a ordonat tuturor să descalece. Cei trei Bou Sbaa au luat-o înainte în căutarea drumului, împrăștiindu-se pentru a se putea ghida. Marinarii mergeau în urma lor, având mare grijă să țină cămilele una în spatele celeilalte.

Mergeau atât de încet prin nisipul fierbinte, încât aveau impresia că „pășeau pe tăciuni aprinși". Pietrișul purtat de vânt le biciuia corpurile. Timp de douăsprezece ore crunte, au mers pe jos, fără să bea sau să mănânce ceva, pentru ca, într-un final, să se oprească în vârful dunelor de nisip, unde nu se găseau furaje pentru cămile. Epuizați și frustrați, bărbații au băut pe rând câte o gură de apă și apoi s-au prăbușit într-un somn adânc ca o comă. În toiul nopții, Riley s-a trezit speriat. Auzise și simțise în corpul lui tremurând un huruit încet și îndepărtat, la nord de ei, și care nu părea să fie vântul. Zgomotul reverbera cu puterea unui uragan. S-a gândit că era un uragan de nisip, care îi va îngropa de vii.

S-a sculat panicat și și-a trezit oamenii, care au ascultat șocați, în tăcere, convinși că tunetul îndepărtat era sunetul morții lor iminente. La început, au fost convinși că nu mai auziseră niciodată un astfel de zgomot. Însă curând cineva a observat că huruitul, deși persistent, nu se apropia, iar vântul nu se întețea. Dându-și brusc seama de greșeala lui, Riley a vestit: „Este marea!"

În 3 octombrie, Archie Robbins s-a cățărat unsprezece kilometri până în vârful dealului ca să-l vadă pe William Porter și să-l facă să râdă de utilizarea vestimentară a steagului american. Sincronizarea lui fu întâmplătoare. Stăpânul lui Porter și un alt arab se îndreptau către vale, acolo unde fusese ridicat un cort și fusese sacrificată o cămilă. Porter și Robbins cărau puștile arabilor – „niște puști bune, cu două țevi" – după cum a remarcat Robbins –, în timp ce mergeau.

Nările lui Robbins fremătau de foame, în timp ce mirosul fumului de mărăciniș și al cărnii de cămilă prăjită au invadat tabăra. Stăpânul lui Porter și prietenul său au devorat carnea primită și au aruncat oasele calde marinarilor, care le rupeau cu dinții și unghiile, mâncând orice rest de zgârci și măduva de la mijloc. După aceea, arabii au băut lapte, însă americanii nu au primit nimic.

Cu toate acestea, în ziua următoare, Robbins și Porter și-au primit partea în cel mai inimaginabil mod. Printre cele mai primitive credințe animiste ale tribului Sahrawi erau cele legate de ploaie, un fenomen rar întâlnit. Când apăreau pe cer nori negri, nomazii se străduiau din răsputeri să nu îi supere; de fapt, lor le era interzis să îi privească, exceptând situația în care erau fardați în jurul ochilor cu pudră neagră. Le era, de

asemenea, interzis să vorbească despre nori. Joaca celor mici era oprită din respect pentru nori.

În această situație, cei din Bou Sbaa s-au comportat după placul norilor. Într-o regiune unde plouă foarte rar, o dată la șase ani, ei au avut parte de un mic miracol: o ploaie scurtă, dar violentă. Potrivit relatării lui Robbins, de îndată ce a început, femeile și-au luat *geddacks* – străchinile – și bureții și au dat fuga la lespezile de piatră de pe dealuri. Ele nu au scos străchinile ca să le umple cu apă de ploaie, pentru că – oricât de greșit ar fi fost – tradiția tribului Sahrawi interzicea, de asemenea, acest gest. Doar după ce se oprea ploaia aveau voie să adune apa cu bureții și să-i stoarcă în *geddacks*. Nepăsător, Robbins s-a așezat pe burtă pe pietre și a sorbit apă din micile pârâiașe. După câteva minute, soarele a revenit pe cer, la fel de dogoritor ca întotdeauna. „Linsese și supsese" pietrele până le uscase.

Entuziasmul nu a dispărut imediat, nomazii petrecând și discutând cu veselie. Ploaia îi adusese lui Robbins ceva mult mai prețios decât apa: speranță. Poate că viața lui nu depindea în totalitate de nomazi. Poate că providența avea un rol de jucat. El putea auzi râsete din cortul la care se întorseseră femeile după ce umpluseră o ploscă și, pentru prima dată, nu a detestat sunetul vocilor acestora.

Două zile mai târziu, Ganus și surorile lui, Ishir și Muckwoola, au plecat cu cămilele în căutarea apei. Cei care au rămas în urmă aveau să trăiască de pe urma melcilor și a resturilor din ploscă. Robbins s-a dus să cerșească la corturile vecine, menționând numele stăpânei lui pentru a obține generozitatea arabilor, însă toți cei din vale rămaseseră aproape cu nimic și începuseră să plece. Pe măsură ce numărul corturilor se

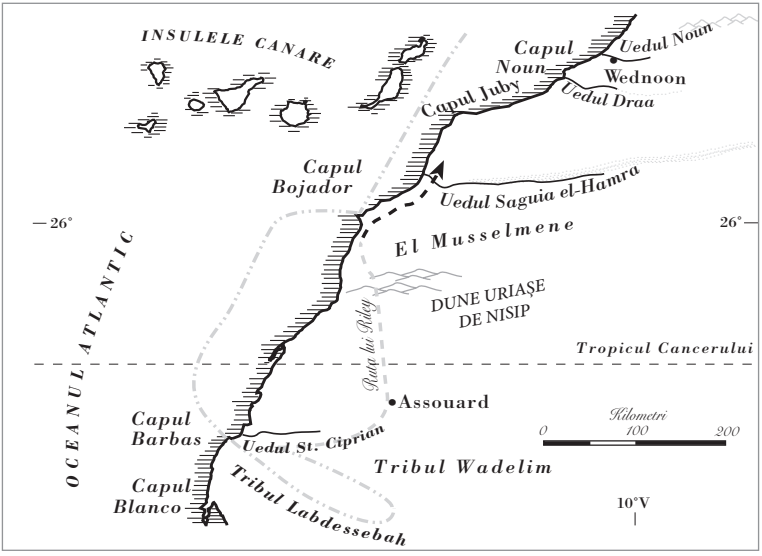
diminua, Robbins se avânta mai departe. La opt kilometri depărtare de corturi, ridicându-și privirea din pământul arid, a zărit un arab cu un turban mare gonind în direcția lui, pe o cămilă chinuită. Omul vântura deasupra capului o sabie, fiind parcă pregătit să-l despice pe Robbins în două. A fost cuprins de o teamă ametitoare, care avea totuși și o urmă de alinare în ea. Se părea că moartea îi bătea la ușă.

Capitolul 12

Onoare printre hoți

Căpitanul Riley și oamenii lui au ajuns de unde plecaseră. Sahara îi lăsase fără nava *Commerce*, îi redusese numeric și îi trimisese departe, însă acum ei s-au întors la apă. Puteau auzi cum valurile de la capul Bojador – așa cum confirmase Sidi Hamet – se spărgeau în scheletul bricului. Recâștigaseră terenul pierdut și se aflau acum la un punct de cotitură. Veștile le-au ridicat moralul marinarilor, mai ales acelora care fuseseră sceptici față de intențiile lui Hamet. S-au bucurat în sinea lor de faptul că, într-adevăr, se îndreptau spre imperiul marocan. În același timp, Hamet le-a dat o știre de rău augur: „Nu veți mai primi *zrig*", i-a spus cu regret lui Riley, scuturând plosca goală.

Târziu, în dimineața zilei de 8 octombrie, au început să vadă suprafețe întinse de pământ dur printre dunele de nisip, care lăsau impresia că munții de nisip erau doar niște grămezi așezate pe o masă imensă. În jurul prânzului, au ajuns către nord-est, la un luminiș, unde au privit cu nesaț hamada întinsă, un peisaj pe care marinarii nu crezuseră că îl vor admira vreodată cu bucurie. Se aflau acum la o zi distanță de capul Bojador și intraseră într-o zonă mai populată a deșertului, ocupată de douăzeci și patru de triburi. Majoritatea triburilor, inclusiv Oulad Bou Sbaa și rivalii acestora, Oulad Delim, erau considerate „feroce" sau „sălbatice" de către marocani și

de către europeni. Brisson a consemnat că tribul Oulad Delim era „atât de… lacom, încât trebuiau să fie temuți în aceeași măsură de prieteni și de dușmani".

Întrucât se apropiau de granița de nord a deșertului, erau nevoiți să străbată regiunile populate de tribul Reguibat, de lângă valea Saguia el-Hamra, și de tribul Tekna, care trăia între Saguia și Oued (*wadi* sau ued) Draa. La nord de Draa, unde deșertul era înlocuit de dealuri aride și apoi de văi roditoare, se întindea Souss, teritoriu neaflat sub controlul sultanului Marocului, stăpânit de războinici cu trupe de mercenari care cutreierau zonele rurale. Ei controlau circulația caravanelor care mergeau la Tombouctou, precum și acțiunile de răscumpărare a occidentalilor naufragiați ori de câte ori li se ivea ocazia, atât pentru profit, cât și pentru prestigiul astfel dobândit. Hamet trebuia să îi ocolească pe aceștia, dar și pe socrul lui cel lacom, care trăia lângă Wednoon.

Marinarii speraseră să facă baie în mare, sau măcar să o privească, de preferat la Bojador, unde puteau afla dacă bricul rămăsese în același loc, însă dunele dinspre vest rămâneau la fel de înalte. Când au găsit o breșă printre dunele de nisip, s-au îndreptat către est, aproape în linie dreaptă, călcând pe nisipul adânc dar tasat. În timp ce înaintau pe latura sudică a unei coline cu dune de nisip, cei trei Bou Sbaa au observat în depărtare două cămile care se îndreptau înspre nord-est. Pentru că aveau nevoie urgentă de hrană și de apă, au pornit în galop după acestea, lăsându-i pe marinari în urma lor. Când s-au apropiat de cămile, au remarcat că erau încărcate cu bunuri păstrate în saci din pânză de cort. În lateral aveau fixate o oală de lut și câțiva saci mici din piele, însă ei nu-l vedeau pe stăpânul animalelor. Cei trei Bou Sbaa și-au dat seama că era vorba de o capcană. Cercetând zona în căutarea inamicilor ascunși, și-au scos armele din teacă și le-au pregătit de atac. Au descălecat lângă cămilele care pășteau nepăsătoare și le-au făcut semn marinarilor să procedeze în același mod. Numai Savage, care rămăsese în urmă, călare pe Goyette, nu ajunsese încă să vadă ce se întâmplă.

Cu arma încărcată și la îndemână, Hamet dădea târcoale, inspectând terenul întortocheat în căutarea dușmanilor ascunși și a stăpânului cămilelor încărcate cu poveri, care cu siguranță era un negustor. În același timp, mergea către Savage, care se chinuia încă să ajungă la ei, fiind într-o poziție vulnerabilă.

Pășind peste o movilă, aproape că s-a împiedicat de un arab înfofolit care dormea în nisip. Fără să scoată un sunet, Hamet s-a oprit și l-a analizat, uitându-se mai întâi după o armă, apoi după vreo tăietură sau o rană. Nu a văzut nimic din toate acestea, ci doar un sac mic cu obiectele de valoare

ale omului, pe care îl ținea sub cap. Negustorul trebuie să fi călătorit toată noaptea; dormea la fel de buștean precum un șarpe care înghițise un ou și zăcea la soare. Hamet s-a apropiat de el și a îndreptat ușor mâna către sacul de sub cap. L-a înșfăcat pe furiș și a făcut un pas în spate. Negustorul nu s-a clintit.

Când Savage a ajuns în cele din urmă, Hamet i-a făcut semn să meargă în spatele dunei, unde Seid și Abdallah scotoceau prin sacii negustorului. Cei doi arabi au dezlegat un sac, în care au găsit ceea ce sperau: orz. Au vărsat repede vreo douăzeci de kilograme de grâne, pe care le-au îndesat într-unul din sacii lor de piele. Restul l-au lăsat ca și cum ar fi fost al lor, legând gâtul sacului și punându-l la loc.

Pentru marinari, acesta era un act de hoție curios. Deși dispariția celor douăzeci de kilograme de orz urma să fie observată de negustor chiar dacă hoții dispăreau fără urmă, ei își făcuseră timp să aranjeze totul așa cum fusese la început. Marinarii s-au gândit că ar fi putut cu ușurință să plece cu animalele omului și cu toate lucrurile acestuia fără să-l mai vadă vreodată, ceea ce ar fi preferat. Erau înfometați și nu le păsa de străinul acela. Dacă aveau să fie complici la o infracțiune, ar fi putut la fel de bine să ia ce aveau nevoie și să fugă.

Însă stăpânii lor nu păreau deloc grăbiți să plece. Au cotrobăit prin mai mulți saci mici cu lucrurile personale ale omului. Sacul pe care Hamet îl descoperise la negustorul adormit conținea cea mai bună pradă: făină de orz, orz măcinat numai bun pentru gătit. Arabii au aruncat orzul într-un blid și l-au amestecat cu puțină apă. Au înfulecat terciul cu mâinile și apoi au pregătit o porție pentru marinari, care l-au mâncat cu aceeași încântare.

Într-un final, cei trei Bou Sbaa s-au urcat pe cămile și au mânat grupul către sud-est, lăsând în urmă animalele negustorului.

La mai puțin de jumătate de oră, un om a apărut printre dune alergând, făcându-le semn cu mâna să se oprească. Hamet, Seid și Abdallah l-au ignorat și au strunit cămilele să-și continue drumul. Cu toate acestea, străinul continua să se apropie de ei. Era negustorul.

— Sărmanul diavol, i-a spus Hamet lui Riley în timp ce omul se apropia. Nici măcar nu are pușcă și m-a lăsat să-i iau și sacul de sub cap în timp ce dormea.

Mai târziu, Riley a recunoscut că, asemenea celorlalți, avea o singură grijă în acel moment: ca ei să nu înapoieze orzul.

— Dacă aș fi avut o pușcă încărcată, murmură unul dintre marinari, l-aș fi împușcat și aș fi salvat orzul.

Omul insistent le-a blocat drumul. Văzând că nu puteau evita o confruntare, cei trei Bou Sbaa și-au pregătit puștile în timp ce erau călare. Hamet l-a avertizat pe străin să păstreze distanța, însă acesta se apropia de ei amenințător. Înarmat doar cu o sabie, le-a tăiat calea și i-a oprit. Următorul gest al omului i-a șocat pe marinari mai mult decât dacă acesta ar fi scos o pușcă ascunsă și ar fi îndreptat-o înspre ei. El și-a ridicat mâinile în aer și l-a invocat pe Allah. În timp ce oamenii îl priveau fascinați, negustorul a îngenuncheat la pământ și s-a rugat cu voce tare. Apoi le-a spus că își pierduse o parte din lucruri și că știa că ei le luaseră.

— Sunt fratele tău și mai degrabă aș muri decât să comit o faptă rea sau să-i fac pe alții să sufere, iar eu să scap nepedepsit, a rostit neguțătorul. Voi aveți arme și știu că mă puteți omorî într-o clipă, dar Dumnezeul dreptății este scutul meu și el îi va apăra pe cei nevinovați. Nu mă tem de voi.

— Pune iataganul pe pământ, răspunse Hamet. Nu ai de ce să te temi.

Omul și-a îngenuncheat cămila și a descălecat.

Îndurerat, negustorul a înaintat cu precauție.

— Atunci facem pace? întrebă el.

— Da, răspunse Hamet, oferindu-i mâna. Pacea fie cu tine. Pacea fie la casa ta și la toți prietenii tăi.

În timp ce marinarii au rămas pe cămile, arabii s-au așezat în cerc pe pământ. Hamet nu a negat că ei luaseră orzul.

— Însă, argumentă el, sclavii noștri mor de foame, după cum se poate vedea pe fețele lor sfrijite. Nu ne-ai fi refuzat niște mâncare, dacă ai fi fost treaz.

După ce mai discutară ceva timp, Hamet le-a ordonat marinarilor să curețe de nisip o porțiune de pământ arid, în care a vărsat orzul pe care îl luaseră, arătând negustorului interiorul genții de piele pentru ca acesta să fie mulțumit. Negustorul a pus orzul la loc în sacul lui. Au înapoiat ce mai rămăsese din orzul măcinat, alături de o pungă mică plină cu opiu. Hamet l-a asigurat pe străin că, în afară de ceea ce mâncaseră, asta era tot ceea ce luaseră de la el. Au rostit împreună o rugăciune, apoi omul a plecat pe jos, la fel cum venise, aparent încheind această afacere. Întârziaseră puțin peste o oră, însă obținuseră o masă bună – pe lângă sacul cu lucruri de valoare pe care Hamet negase să-l fi luat. Hamet și însoțitorii lui au urcat pe cămile și au pornit spre est în viteză, însă Savage, care fusese retrogradat și pus să meargă pe Coho, și Horace, care mergea pe Goyette, îi încetineau, obligându-i să înainteze un pic mai repede decât un om care mergea pe jos. Neținând cont de inferioritatea cămilelor acestora, cei trei Bou Sbaa i-au strunit pe cei întârziați

și i-au lovit cu bețele lor. Au călătorit toată după-amiaza până la lăsarea serii, parcurgând nouăzeci de kilometri, potrivit calculelor lui Riley, când au auzit voci purtate de vânt dinspre nord. Cei trei Bou Sbaa s-au oprit și au ascultat în liniște.

Legându-l pe Goyette, care era epuizat, au dus celelalte cămile într-o vale, le-au dat jos șeile și le-au priponit și pe acestea. Cei trei Bou Sbaa au verificat dacă puștile sunt încărcate și s-au târât prin nisip către marginea văii, făcându-le semn marinarilor să îi urmeze. Nefiind siguri dacă ei erau vânătorii sau cei vânați, cei cinci de pe *Commerce* au înaintat în mâini și genunchi până la locul întunecat unde pământul și cerul păreau să se unească și unde luna părea mult mai aproape de ei decât Connecticut. La ieșirea din vale, nomazii i-au așteptat pe marinari să vină din urmă și apoi au ieșit brusc din ascunzătoare, imitând în cor sunete de animale, inclusiv sunete de leu, tigru și „urletul ascuțit și înfricoșător al unui lup înfometat", va scrie mai târziu Riley. Cei trei Bou Sbaa imitau mai degrabă pisica sălbatică, hiena și ghepardul din Sahara.

La apusul soarelui, s-au întors în valea unde lăsaseră cămilele. Riley era încă intrigat de faptele arabilor din noaptea precedentă. După jumătate de noapte de-a v-ați ascunselea cu un dușman nevăzut sau cu o potențială victimă, s-au așezat în cerc, epuizați, iar cei trei Bou Sbaa și-au strâns armele la piept, „parcă temându-se să nu rămână fără sclavii lor". La lumina zilei, Riley a observat că tufele zvelte care creșteau în valea secată păreau să fie de alt soi decât cele pe care le văzuseră până atunci. Nu aveau țepi, erau mai înalte decât cămila cea mai mare și tulpinile lor erau groase cât piciorul unui om.

Erau și alte cămile la păscut acolo și o femeie bătrână cu un băiat hoinăreau prin tabăra lor improvizată. După ce a discutat cu cei trei Bou Sbaa, femeia l-a trimis pe băiat undeva. Acesta a revenit cu ploști și resturi de carne fiartă de oaie sau de capră. Americanii nu știau ce se întâmplase, nici nu prea le păsa. Cei trei Bou Sbaa au rupt stârvul animalului, au devorat carnea și măruntaiele și le-au aruncat oasele marinarilor, care le-au zdrobit și le-au mâncat. Au băut zrig ca să le alunece pe gât așchiile de oase.

Părăsind valea, grupul lui Hamet și-a continuat călătoria de-a lungul unei creste de dune înalte. Și cămilele obosiseră din cauza mersului la galop și a lipsei de apă. Deoarece Burns și Clark erau prea plăpânzi pentru a face altceva în afară de a călări, Riley și Savage trebuiau să meargă pe jos. Cei trei Bou Sbaa îi loveau acum cu bețele pe cei care rămâneau în urmă mai des și mai brutal, ignorându-l pe Riley, care cerșea îndurare. Aflați într-o continuă stare de tensiune, câțiva marinari dădeau semne că erau la un pas de a claca.

În ciuda efortului constant al lui Riley de a sări în apărarea lor, un om începuse să-l înjure în față. Orice act de bunătate îl înfuria și mai tare pe acest om. „În aiurelile născocite de mintea lui tulburată, își amintea Riley, spunea că îmi ura până și prezența și că zâmbetele mele îl tăiau mai adânc decât niște pumnale." Căpitanul a refuzat să scrie numele camaradului său agresiv, însă a admis că acesta „se transformase într-un sălbatic perfect", probabil sugerând astfel cu subînțeles că Aaron Savage, deja distant și ostil, mai urcase o treaptă către nebunie sau măcar către o ostilitate lipsită de orice discernământ[1].

Prost dispuși, cei trei Bou Sbaa nu au fost încântați să vadă un om călare pe o cămilă apropiindu-se de ei din direcția

dealurilor. Cât timp acesta era încă departe, au săpat niște gropi în nisip, în care au îngropat doi saci mici. Pe măsură ce omul se apropia, Riley a înțeles, la rândul său, ceea ce stăpânii lui realizaseră de la bun început. Negustorul le dăduse iarăși de urmă.

Arabul singuratic, mai agresiv de data asta, l-a acuzat pe Hamet că îl păcălise. Hamet nu înapoiase, așa cum jurase, tot ceea ce luase de la negustor. Hamet a negat acuzația, insistând ca omul să caute prin lucrurile lor pentru a se convinge singur.

— Allah mi-e martor, spuse el, nu avem nimic asupra noastră din ceea ce îți aparține.

Negustorul a căutat, dar nu a găsit nimic în sacii lor. În timp ce omul învins se îndepărta, Riley a fost încă o dată impresionat de ușurința cu care stăpânul lui îl înșelase pe om.

Când s-au convins că negustorul plecase, cei trei Bou Sbaa au scos săculeții din nisip. Râzând, Hamet i-a spuse lui Riley:

— Negustorul voia sacii și lucrurile lui, însă nu și le-a luat încă.

A deschis o cutie mică și i-a arătat lui Riley o substanță roșie-maronie, care era opiu, și câteva recipiente tubulare, late cât degetul unui om, care conțineau un praf auriu. Celălalt sac conținea tutun și niște rădăcini de plante, pe care cei din tribul Sahrawi le fumau cu o pipă din os de capră pentru a îndepărta ochiul malefic[2]. Sub influența acestor ierburi, ei se considerau invincibili, ceea ce, în ochii arabilor, sporea valoarea rădăcinilor în comparație cu opiul sau cu praful auriu.

În timp ce porniră din nou la drum și Riley reflecta la hoție, era din ce în ce mai nesigur de târgul pe care îl făcuse. Nu se îndoia de propria minciună, despre care știa că se născuse din nevoie și că fusese spusă cu bună-credință, însă era frământat

de înșelăciunea lui Hamet, care părea să fi depășit limita dintre nevoie și profit. Înaintea lui Riley, aventurierul francez Saugnier se luptase cu etica tribului Sahrawi legată de dreptul de proprietate. Potrivit acestuia, în deșert, lucrurile care sunt furate fără să vadă cineva devin de drept proprietatea hoțului, iar bunurile care nu sunt păzite, continua el, merită să fie furate. Acesta a consemnat: „Degeaba își recunoștea proprietarul propriile obiecte în cortul vecinului. Nu le mai poate revendica; ele încetează să mai fie în proprietatea lui din clipa în care le-a neglijat. De aici rezultă înclinația oamenilor către jafuri; ei nu consideră că săvârșesc o infracțiune, ci doar respectă un obicei permis de legea lor". Riley a concluzionat că, cel puțin în deșert, arabii „nu respectă nicio lege în afara celei a forței superioare".

Au călătorit până în noapte și au ridicat corturile târziu. Înfometați și – biciuiți de vântul din nord-est – înfrigurați, oamenii s-au lipit de pământul neînduplecat și s-au cuibărit unii în alții timp de doar câteva ore. S-au trezit devreme și, neavând ce să mănânce sau ce să bea, au pornit la drum într-un disconfort total. După-amiază, au descoperit niște urme în nisip. Disperați după apă și mâncare, cei trei Bou Sbaa s-au luat după aceste urme până când au dat peste o turmă de cămile care păștea într-o depresiune alături de oi și capre, scotocind printre pietre după mușchi de culoare cafenie. S-au apropiat de păstorii turmei, care i-au invitat în tabăra lor din apropiere.

Într-o vale, la distanță de jumătate de oră de mers, se aflau douăzeci de corturi, așezate lângă un crâng de mărăcinișuri. După ce s-au prezentat, Hamet s-a îngrijit de nevoile lor imediate, negociind pentru un ied. Seid și Abdallah l-au sacrificat

și le-au oferit marinarilor măruntaiele. Adoptând obiceiurile nomade, marinarii înfometați nu le-au curățat înainte de a le prăji. Marinarii erau de acum conștienți că obiceiul arab cerea împărțirea meselor și că nimeni nu se sfia să-și ceară porția, așa că atunci când curioșii din tabără i-au înconjurat, au început să se enerveze. Căzând repede de acord, vorbind în șoaptă și înțelegându-se prin semne, marinarii au scos mâncarea afumată din foc și au împărțit-o cu mâinile. Înainte să ceară careva o bucățică, au devorat măruntaiele calde, dar crude încă. Graba lor era necesară. Niciun arab nu a apucat să îi deranjeze. La fel cum nici gazdele nu au acceptat carnea oferită de Hamet. Riley a considerat că era un semn bun, un indiciu că tribul avea destulă mâncare și că ei se apropiau de un teritoriu mai fertil. Acești arabi le-au dăruit apă și au revenit la miezul nopții. Blidul pe care l-au adus conținea două kilograme de „amestec sau terci rapid", așa cum s-a exprimat Riley, sau *lhasa*, griș fiert având o gaură în mijloc, umplută cu lapte proaspăt și dulce[3].

Marinarii l-au mâncat cu mâinile goale. Terciul fierbinte le-a opărit gura și gâtul, însă ei nu-și puteau stăpâni pofta de mâncare. Riley a comentat că era primul „fel de pâine" pe care-l mâncaseră de când plecaseră de pe epavă. Terciul le-a încălzit stomacul și le-a alinat durerea din intestinele măcinate de dizenterie. Cea mai bună masă din întreaga lor călătorie fusese un dar din partea unor oameni pe care nu îi cunoșteau și pe care nu aveau să-i mai revadă. La fel ca multe alte întâmplări din Sahara, episodul îi făcu să fie deschiși la minte în fața imprevizibilului și a micilor acte de bunăvoință între atâtea greutăți.

În următoarea zi, i-au părăsit cu părere de rău pe acești arabi prietenoși și au mers timp de zece ore către nord-est,

ajungând la un puț cu apă sălcie înconjurat de o hoardă de cămile și oameni. Acolo, animalele beau apă, care li se scurgea prin gâtul lung, și se hrăneau cu tufele de mărăciniș din apropiere pentru a-și umple măruntaiele. Mirosul puternic de râgâit după rumegare și de bălegar umed contrasta remarcabil cu mirosul uscat de nisip străvechi din hamadă. În timp ce Riley se pregătea să adape animalele, Hamet, care analizase adunătura de crescători de cămile, l-a oprit. I-a luat pe marinari într-o parte. În sud, cea mai mare grijă a lui fusese să supraviețuiască în mediul ostil. Având doar două sute patruzeci de kilometri rămași de parcurs până la terenurile cultivate, el se pregătea să negocieze cu clanurile Sahrawi. Deși grupul lui fusese întâmpinat în termeni amiabili, se aflau într-o regiune stăpânită de puternicii și belicoșii membri ai tribului Tekna, un amestec de berberi Lamta din regiunea Oued Noun, și arabi Maqil – pe jumătate nomazi și pe jumătate sedentari, care trăiau în sate înconjurate de ziduri de la marginea deșertului până la poalele Munților Anti-atlas – și de membri ai tribului Reguibat, aflat în ascensiune, un trib aproape la fel de pur ca sângele berberilor Sanhaja, deși aceștia adoptaseră religia islamică, vorbeau araba și revendicau statutul de *chorfa*, ca descendenți ai lui Mahomed. Hamet nu voia să atragă invidia nimănui, așa că le-a ordonat marinarilor să stea jos și să-și poarte de grijă. După o zi lungă de mers călare și pe jos, Riley a respirat ușurat auzind acest ordin. „Eram atât de epuizați și de slăbiți", a scris el, „încât abia dacă mai reușeam să ne ținem pe picioare".

Așa cum se temuse Hamet, necazurile apărură în scurt timp. Seid și Abdallah au scos apă din puț și au umplut un jgheab. Unul dintre păstori și-a mânat cămilele în direcția

acestuia. Seid i-a spus străinului să-și ducă animalele în altă parte. Omul l-a privit cu nerușinare și i-a zis că animalul lui va bea apă din acel jgheab.

— Umple-l în continuare, a adăugat omul.

Seid a pus jos căldarea, a sărit la om și l-a lovit drept în față. Adversarul s-a împleticit, dar nu a căzut la pământ. Și-a scos iataganul și l-a atacat pe Seid, care s-a ferit, dar lovitura i-a atins pieptul și s-a dezechilibrat. Omul s-a repezit înspre el cu sabia pregătită să lovească din nou, dar s-a trezit cu nasul în cele două țevi ale puștii lui Hamet. Alți oameni au venit rapid acolo, l-au tras pe om de lângă Hamet și l-au trimis de partea cealaltă a puțului. I-au adăpat cămila și l-au trimis pe certăreț la drum, înjurând în urma lui.

Hamet s-a hotărât să continue drumul. După o oră de mers către est, au ajuns la alte două puțuri. Săpate recent și cu apă și mai sărată decât cea din puțul pe care îl lăsaseră în urmă, acestea atrăseseră, de asemenea, o grămadă de cămile, care aparțineau unui singur om. Hamet a vorbit cu acest om, apoi i-a spus lui Riley să-l ajute să adape cămilele.

— Stăpânul lor e un om bun, a spus el. Ne va da de mâncare.

Au muncit până la apusul soarelui și apoi au mers în urma turmei de cămile înspre est, dintre care aproape cinci kilometri i-au parcurs printr-o vale. Cu toate acestea, omul bogat i-a alungat și, pentru prima dată, stăruința lui Hamet nu a avut niciun rezultat. Nu mai aveau hrană deloc.

Un vânt puternic a suflat în acea noapte. Oamenii s-au sculat devreme, înfrigurați, înfometați și țepeni și au pornit la drum cu burțile goale. De data aceasta, au strunit mai tare cămilele, bine hrănite și adăpate, mergând la galop optzeci de kilometri prin hamadă. Au călătorit până după apusul soarelui,

găsind prea puține motive să se oprească. Într-un final au poposit pentru puțin timp, trezindu-se înainte de răsăritul soarelui pentru a porni iar la drum.

În ziua următoare, pe la prânz, au dat peste un rift abrupt pe câmpie, în care au pătruns printr-o pasarelă naturală ce dădea într-o albie secată, adâncă și acoperită cu nisip. Ajunseseră la faimoasa Saguia el-Hamra, o vale ce se întindea pe 330 de kilometri de-a lungul deșertului, asemenea unei cicatrici proaspăt cusute pornind de la pantele Munților Antiatlas și se oprea la coastă. Acolo, gura ei este barată de o grămadă de dune unite în semicerc, modelate de vânturile schimbătoare, încă o dovadă că în Sahara nisipul învinge apa. Cu o lățime de patru kilometri în anumite regiuni, Saguia el-Hamra, sau „canalul roșu" – denumită așa datorită pereților din argilă sau sângelui care fusese vărsat acolo timp de secole întregi de războaie teritoriale –, era leagănul civilizației din zonă, o oază înfloritoare atunci când apa umplea valea sau, pentru grupul lui Hamet care sosise acolo, ultima fortăreață cu plante de deșert bune pentru păscut după o perioadă îndelungată de secetă.

Oamenii au călătorit încă două ore către est, pe un platou solid, situat deasupra văii, până când cei trei Bou Sbaa au vestit că zăriseră cămile. Marinarii nu le-au putut vedea ceva vreme; de fapt, au mai călărit la galop vreme de încă patru ore, ridicând praful în urma lor asemenea cotropitorilor *ghazu* înainte de a ajunge din urmă turma nesupravegheată. S-au uitat după stăpânii cămilelor, dar oricine ar fi fost aceștia îi văzuseră pe cei trei Bou Sbaa și pe cei trei marinari apropiindu-se și fie se ascunseseră, fie plecaseră după ajutor. Hamet a hotărât să evite o nouă confruntare și să-și continue drumul. La capătul limbii

de pământ pe care se aflau, au coborât în albia cea prăfuită a râului, ridicând praful galben de molasă, marnă și calcar lăsat de mare în urmă cu mai bine de 50 de milioane de ani. În depărtare, în lumina amurgului, Riley a întrezărit ceva ce semăna cu o insulă pe un lac. Au ajuns acolo pe la ora zece, după ce călătoriseră în acea zi, potrivit estimărilor lui Riley, 112 kilometri. Însă deșertul îi păcălise din nou pe el și pe camarazii lui. Lacul se dovedi a fi o oază de tufișuri, copaci mici de argan și salcâmi cu ramuri albe și trunchiuri răsucite de vânt. Apa se afla dedesubt. Cei trei Bou Sbaa i-au atenționat pe marinari să nu scoată un sunet când intrau în oază.

În timp ce-și croiau drum în tăcere către mijlocul crângului, nu au văzut pe nimeni. Cu toate acestea, nu au riscat să aprindă focul. Marinarii, la fel ca și arabii, nu au mâncat nimic în seara aceea, dar măcar erau la adăpost de vânt. Au adormit buștean la adăpostul oazei până dimineață, când au fost treziți din visele lor.

La răsăritul soarelui, în 14 octombrie, oamenii au adăpat cămilele și au umplut o ploscă cu apă sălcie dintr-un puț de lângă tufișuri. Riley și oamenii lui au încercat să mestece niște frunze, însă erau prea sărate. Cei trei Bou Sbaa le-au ordonat pe un ton răstit să-și continue drumul.

La scurt timp, au coborât într-un prund abrupt aflat în partea cea mai joasă a văii, unde copitele cămilelor se afundau la fiecare pas într-o crustă de sare. Riley a privit mirat imaginea din fața ochilor lui. Intraseră în ceea ce părea a fi un golf imens și străvechi, cu diguri înalte de sute de picioare în anumite porțiuni și semne că în trecut fusese aproape complet umplut cu apă.

Acum, Riley și oamenii lui stăteau în ceea ce negustorul scoțian Donald Mackenzie avea să descrie în 1875 drept un

canal care lega „Marea Gură" de pe coastă, de lângă capul Juby, de „marea depresiune numită El Juf" (în prezent, depresiunea Tindouf), despre care el susținea că avea 800 kilometri lungime și se întindea până aproape de Tombouctou. Mackenzie propusese eliminarea bancurilor de nisip care blocau gura văii, permițând astfel Oceanului Atlantic să inunde El Juf și să creeze un culoar de transport maritim care să ducă până în inima Africii. În acest mod, Marea Britanie putea face comerț până în interiorul țării, generând sute de mii de lire profit și eliminând negoțul periculos și costisitor prin caravane care străbăteau Sahara. Proiectul măreț al lui Mackenzie a fost preluat de ziarele londoneze, care savurau imaginea vapoarelor cu aburi călătorind de la Liverpool până la Tombouctou, „prin care influența civilizației se răspândea în interiorul acestui vast continent", și înapoindu-se cu fildeș, aur și clei. Cu toate acestea, planul nu a fost niciodată adoptat.

Iluziile Angliei victoriene legate de acest loc contrastau foarte mult cu realitatea din teren. După ce au mers câteva ore prin deșert, Hamet și grupul lui au văzut doi oameni mânând cămilele și coborând dunele de nisip. Fiecare om din grup a înțeles pe loc că orice fel de mâncare ar fi avut acei călăreți, trebuiau să aibă și ei parte de ea. Hamet, Seid și Abdallah au mers înainte, ca să îi prindă din urmă, în timp ce marinarii i-au așteptat. De la distanță, au urmărit cu privirea cum a decurs întâlnirea dintre arabi. Cei doi călăreți și-au continuat drumul împreună cu Abdallah, în timp ce Hamet și Seid s-au înapoiat.

— Sunt capre acolo, le-a spus Hamet, arătând către est-sud-est. În curând, vom avea carne.

Cu amenințări și cuvinte dure, Hamet și Seid i-au dus pe marinari pe drumul cel mai direct, un urcuș de trei kilometri pe dunele abrupte de nisip, prin soarele dogoritor. Coho s-a împiedicat cu piciorul ei șchiop și s-a ridicat cu greu. Peste puțin timp, a căzut din nou. Cei doi frați au blestemat sărmanul animal, numind-o pe scurt *foonta*, și au abandonat cămila fără să ezite. Foarte nervoși din cauza căldurii, foamei și oboselii, aceștia păreau acum periculoși, s-a gândit Riley, parcă semănau cu „niște nebuni".

Nemulțumit de ritmul înaintării, Hamet a plecat înainte. Marinarii au continuat ascensiunea supravegheați de Seid. Când au dat peste o groapă ciudată, Seid a adulmecat pământul asemenea unui câine și a anunțat că măruntaiele unei cămile fuseseră gătite acolo. În timp ce părăseau Saguia și reintrau în deșertul pustiu, au auzit un foc de armă și l-au văzut apoi pe Hamet mânând un păstor de capre înspăimântat și turma acestuia în direcția lor.

Seid a intrat în turmă, a căutat patru capre grase, pe care le-a mânat către Riley, care mai târziu a consemnat ironic că cei doi Bou Sbaa „considerau intrarea în posesie un foarte important aspect preliminar" al încheierii unui târg. Însă ei nu pricepuseră că omul înspăimântat nu era singur în deșert. Asemenea marelui patriarh Bou Sbaa care chemase leii să vină în apărarea turmei lui, soția păstorului apăru de nicăieri. Era la fel de sfidătoare pe cât era soțul ei de intimidat și a început să-i mustre cu dispreț pe cei doi frați.

— Nu voi lăsa nicio capră să plece, chiar dacă soțul meu va permite acest lucru. Care e numele tău?

Luat prin surprindere, Hamet a răspuns.

— Sidi Hamet, țipă ea, cum poți fi atât de laș încât să jefuiești un om neînarmat? Toată țara va afla de numele și de faptele tale scandaloase, Sidi Hamet!

Văzând privirile urâte de pe fețele înfometate ale lui Hamet și Seid, păstorul și-a implorat soția să tacă din gură, dar fără niciun rezultat. Cu ochii bulbucați, ea continua să dea din gură:

— Voi găsi un om care să răzbune această nedreptate, Sidi Hamet!

Păstorul nu reușise să-și facă nevasta să tacă, dar pușca lui Seid, pusă la ochi și îndreptată către pieptul ei, avu un efect mai convingător. A avertizat-o că dacă mai scoate un singur cuvânt, o va împușca.

Hamet a profitat de tăcerea astfel obținută pentru a-i spune că nu prea departe de locul unde se aflau lăsase o cămilă bună, dar care obosise, și că dorea să o dea la schimb pe capre. Deși se vedea pe fața ei că nu-l credea și că neîncrederea ei avea să fie confirmată dacă nu o găsea pe Coho, femeia nu avea de ales. A insistat să le dea o altă capră în schimbul uneia dintre cele patru alese de Seid și târgul s-a încheiat. Hamet și Seid au legat cele patru capre de gât, le-au dat lui Riley și apoi au plecat înainte, pentru a găsi cel mai bun drum înapoi către traseul lor.

În timp ce foametea, setea, căldura insuportabilă de la prânz și nisipul moale le subminau voința oamenilor, Riley făcea presiuni asupra tovarășilor săi să țină pasul. Drumul era împânzit cu euphorbia, plante țepoase, bulboase, de culoare gri care aveau apa depozitată într-un cauciuc otrăvitor, pe care nici cel mai însetat animal din lume nu s-ar fi încumetat să o bea. Savage, nemaiputând să reziste tentației, a cules niște frunze de la o buruiană mică, verde, care creștea printre euphorbia.

— Este delicioasă, anunță el cu o voce dementă, la fel de dulce ca mierea.

— Savage, nu o înghiți, l-a îndemnat Riley. Poate fi otrăvitoare. Așteaptă să îl întreb pe Sidi Hamet dacă sunt bune de mâncat.

Savage l-a ignorat. A mai găsit și alte frunze pe care le-a înghițit. Riley a examinat frunzele și l-a avertizat că semănau cu tutunul indian sau buruiana care produce astm. În următoarele două ore, în timp ce Riley, Horace și Savage, toți mergând pe jos, încercau să țină pasul cu caprele și cu Burns și Clark care erau călare, stomacul lui Savage a intrat în convulsii până când a vărsat sânge. A încetinit și, la un moment dat, s-a târât. În curând, cămilele au dispărut la orizont. Riley a luat o hotărâre calculată din timp, declarând mai târziu cu indiferență: „Nu puteam să îl aștept".

Fiind în pericol de a fi lăsat în urmă, Savage a dat dovadă de o rezistență pe care nici el nu bănuise că o are. Se oprea încontinuu să vomite, apoi o lua la fugă pentru a-i prinde din urmă. Preocupat să mâne caprele și să nu piardă din vedere cămilele, Riley l-a încurajat, dar nu a încetinit. Când el și Horace au ajuns în vârful dunei s-au oprit și au scrutat terenul pentru a zări cămilele, însă acestea erau de negăsit. Și-au îndreptat privirea mai departe către orizont, însă nu au văzut decât o dungă neagră și îngustă, lucind între dune și cer. La început, nu și-au dat seama ce este. Riley a crezut că este „coama imensă a unei păduri înalte". Horace era de altă părere.

— Este prea închis la culoare și uniform pentru a fi pământ, spuse el.

Riley a privit și mai atent. Băiatul avea dreptate. Era oceanul. Bucuros, căpitanul l-a bătut pe spate. Pentru o clipă, cât au tras aer în piept, au uitat de foame și de sete. Puteau simți mirosul mării. Îi puteau simți gustul în gură. Au izbucnit în râs. Li se părea că marea are gustul libertății.

Riley a găsit urme de cămile lângă o fisură în stânci. El și Horace au mânat caprele pe lângă stânci și și-au continuat drumul, coborând dunele abrupte, fiind urmați la ceva distanță de Savage. Au ajuns la „un șes destul de înclinat" de nisip acoperit cu pietre lucioase, în formă de ouă, în nuanțe de ocru, negru și maro. Mările străvechi, ale căror valuri puternice se spărseseră odată acolo până să se retragă în poziția lor actuală, șlefuiseră pietrele până acestea ajunseseră fine precum un os. Riley a cercetat coasta, însă nu a văzut și nici nu a auzit nimic care să indice prezența altor oameni. Razele roșietice ale soarelui care apunea în mare imprimau pe suprafețele orizontale o strălucire trandafirie, gravată de umbre adânci. Spre nord, coasta stâncoasă se îndepărta: lui Riley îi părea un peisaj nesfârșit, care oferea sentimentul zădărniciei și al singurătății. Dacă priveliștea nu ar fi fost atât de magnifică, l-ar fi strivit.

Deodată, Hamet a apărut din spatele unei movile și i-a strigat. Erau mult mai aproape decât și-ar fi închipuit Riley. În spatele dunei, sub o prelată de piei, Hamet, Seid și Abdallah stăteau cu alte câteva familii, în timp ce cămilele pășteau în jurul taberei camuflate. Arabii le-au ordonat marinarilor, care tocmai parcurseseră patruzeci și opt de kilometri, să strângă ramuri de tufiș de pe panta abruptă și să le pună în jurul taberei pentru protecție împotriva vântului și pentru foc.

Savage încă vomita. Riley i-a pregătit un pat și l-a lăsat să se odihnească. Când s-a întors cu un braț de surcele, l-a găsit pe Seid bătându-l pentru că nu mersese să-i ajute pe ceilalți. Riley s-a rugat de el să-l lase pe Savage în pace. Încerca să-l convingă că era prea bolnav pentru a munci și că va face el și munca lui Savage. Seid a cedat cu greu.

Hamet a sacrificat o capră, retezându-i capul și ținându-i gâtul deasupra unui blid pentru a lăsa sângele să se scurgă. I-a sfâșiat blana, mai puțin cea de pe picioare, și a scos carcasa animalului prin cavitatea gâtului, păstrând pielea intactă. A tăiat carnea și le-a dat marinarilor intestinele pentru a le fierbe. Ei au băut fiertura și au împărțit o bucată mică de carne. Riley a descris această masă drept „o alinare binevenită".

Noaptea, arabii le-au oferit marinarilor o budincă de orz și lapte de cămilă, însă au refuzat să-l hrănească pe Savage, bolnav încă. Riley i-a păstrat o bucată de carne și i-a dat o parte din budinca lui. Hamet a pus deoparte porția de budincă a lui Savage ca să i-o dea mai târziu, dar dimineață, în timp ce se pregăteau de plecare, Abdallah a mâncat-o.

Acum, înaintau printre faleză și țărm, de-a lungul unei câmpii de nisip format din calcar și var cimentat, ceea ce era fundul unei mări dintr-o altă epocă, plin de fosile de pești și moluște și presărat cu cochilii albe de melci vechi de sute de ani. Deși acum erau cinci capre de care trebuia să aibă grijă, întrucât Hamet cumpărase încă două de la nomazi, Riley nu își făcea probleme că se va rătăci dacă va rămâne în urmă; el doar trebuia să meargă de-a lungul coastei. Pe Savage îl aștepta o zi lungă, dar Riley putea să-l ajute acum mai mult, întrucât toată lumea mâncase și cei trei Bou Sbaa erau mai puțin țâfnoși. La apusul soarelui, au ajuns la o tabără de arabi. Hamet și Seid au intrat în grațiile conducătorului, un om pe nume Hassar. Tabăra lui călătorea tot înspre nord și pe parcursul serii Hamet și Hassar au căzut de acord să călătorească împreună, pentru siguranța tuturor oamenilor. Hassar avea și alte motive. El era curios în privința sclavilor creștini. Pe măsură ce treceau orele și prietenia dintre ei se aprofunda, a făcut o ofertă cu cămile și

alte bunuri la schimb pentru Horace. Seid, care susținea că atât băiatul, cât și Savage îi aparțineau lui personal, a început să negocieze cu Hassar.

Aceasta era o întorsătură de rău augur și îngrijorătoare. Când doi arabi încep să se târguiască, ei se așteaptă să ajungă la o înțelegere. Întrebând de prețul unui obiect sau făcând o contraofertă, așa cum proceda Seid, o persoană este obligată să ia parte la un proces în care doi oameni rezonabili, care acționează cu bunăcredință, trebuie să se înțeleagă la final. (Astfel se explică de ce un occidental, care întreabă în treacăt de prețul unui obiect de vânzare într-o piață arabă, adesea crede că negustorul este foarte agresiv. În același mod se explică și de ce, atunci când occidentalul întrerupe negocierea, vânzătorul se consideră insultat.) Hassar se putea aștepta acum de drept ca oferta lui să fie ori acceptată, ori contracarată. Când Riley a realizat ce se întâmplă, el a obiectat. Seid l-a batjocorit.

Doar influența și diplomația lui Hamet l-au împiedicat pe Seid să încheie târgul. Hassar, care îi oferise cămile și produse pentru Horace, s-a retras calm, poate pentru că realizase că, de vreme ce aveau să călătorească împreună, timpul era de partea lui. Îi era clar că Seid era nerăbdător să-l vândă pe băiat.

În următoarele două zile, grupul a călătorit spre nord, parcurgând 64 de kilometri, trecând pe lângă mai multe tabere și zone cu tufișuri. Hamet a sacrificat o altă capră, hrănindu-i pe marinari cu măruntaie și carne. Soția lui Hassar, Tamar, pe care Riley o considera „o femeie neobișnuit de inteligentă", le-a pregătit *lhasa* și a conversat cu Riley într-o spaniolă stricată. În tinerețea ei, ajutase la salvarea unor spanioli al căror vapor naufragiase pe coastă. Tatăl ei ținuse prizonieri pe trei

dintre spanioli, în timp ce ea îl însoțise pe căpitanul spaniol în Lanzarote, în insulele Canare, pentru a face rost de bunuri necesare răscumpărării oamenilor săi. Era foarte simplu cum funcționau treburile în Sahara. Tamar i-a promis lui Riley că atât el, cât și camarazii lui nu vor duce lipsa hranei cât timp vor călători în compania ei.

În cea de-a doua zi, pe la lăsarea întunericului, au ajuns la gura unei văi adânci, probabil Draa, un canal lung de 1 600 de kilometri în care se coboară versanții Munților Antiatlas, deși Riley nu a menționat acest fapt în consemnările lui. Au coborât în vale, pe lângă mare, unde au dat peste o tabără arabă pe plajă. Hamet s-a oprit să discute cu șeful taberei. Apoi, acest om l-a luat deoparte pe Riley și l-a întrebat într-un amestec de arabă și spaniolă:

— Ai un prieten în Swearah?

— Da, răspunse Riley în spaniolă.

— Nu minți, îl amenință omul. Dacă minți, îți tai gâtul. Dacă i-ai spus asta lui Sidi Hamet doar pentru a te scoate din deșert și a-ți da mâncare, el îți va ierta acest pretext și înșelăciunea acum, însă te va vinde pe tine și pe oamenii tăi celui care va oferi cel mai mult. Peste câteva zile, vei ajunge la un râu cu apă curgătoare și la o zonă cu case și, dacă insiști cu această minciună, el te va omorî.

Riley nu a ezitat.

— Nu sunt capabil să îl mint pe Sidi Hamet, răspunse el indignat. Tot ce am spus este adevărat. El mi-a salvat viața și pentru asta va fi răsplătit de prietenul meu și de Tatăl nostru Atotputernic.

Hamet îl asculta la fel de atent ca omul bătrân și îl înțelegea mai bine decât acesta, socoti Riley.

Hamet a dat din cap.

— Vei ajunge în Swearah în câteva zile, a spus el.

Când i-au ajuns din urmă pe ceilalți, omul împreună cu fiii lui tineri i-au ghidat, traversând gura văii. Au înotat aproape o sută de metri printr-o apă sărată care le ajungea până la șold. Aflat pe celălalt mal îndepărtat, sub o pantă abruptă, unul dintre fiii omului purta o pereche de pantaloni de lână care îi aparținuseră lui Savage, lucru pe care îl observă și Riley. Lanțul de hoții și negocieri în urma cărora pantalonii ajunseseră la băiat era destul de lung, însă pentru căpitan, singurul lucru care conta era ca aceștia să revină la adevăratul proprietar, care avea nevoie de ei. Riley i-a implorat pe Hamet și pe Seid să cumpere pantalonii. Seid a oferit la schimb o bucată de pânză albastră, pe care o purta drept cămașă, și i-a dat pantalonii lui Riley. În schimb, a obiectat când Riley a vrut să-i dea pantalonii lui Savage.

— El este *foonta*, a insistat Seid. Dă-i lui Clark sau băiatului. Însă Riley îi dădu locotenentului său.

La lăsarea întunericului, Riley și Horace i-au însoțit pe cei trei Bou Sbaa la un *friq* de lângă mare. Aici arabii le-au dat o grămadă de scoici uscate, pe care le-au dus înapoi în tabără și le-au împărțit cu Savage, Clark și Burns. În acea noapte, Hamet, Seid și Abdallah au sacrificat caprele pe care le mai aveau. După ce arabii s-au bătut pe porția lor de măruntaie și de carne, care fuseseră fierte la un loc într-o oală, nu mai rămăsese nimic pentru marinari. Singura lor hrană era dovada de necontestat că erau pe cale să părăsească Sahara. Însă Hamet l-a avertizat pe Riley că regiunea în care erau pe cale să intre, cu zone populate, era mult mai periculoasă pentru ei decât deșertul.

— Mulți hoți și oameni răi locuiesc prin aceste locuri, i-a spus el.

În următoarea zi, în 16 octombrie – o dată care avea să devină foarte importantă pentru Napoleon, care ajungea pe Insula Sfânta Elena –, au pornit devreme la drum, mergând printr-un pasaj lent și obositor de-a lungul țărmului stâncos și erodat, croindu-și drum pe cât de discret putea un grup de treizeci de oameni și cu animale. Cu armele pregătite, cei trei Bou Sbaa îi mânau pe Savage, Clark și Burns, care mergeau pe cămile, în timp ce Riley și Horace mergeau pe jos, la pas sau alergând. Marinarii nu mai erau acum lăsați singuri. Dacă unul dintre ei trebuia să oprească, un membru Bou Sbaa stătea cu el. Pe măsură ce ziua trecea, puterile îl părăseau pe Horace. Opririle sale frecvente îi enervau din ce în ce mai tare pe cei trei Bou Sbaa. În consecință, băiatul trebuia să suporte izbucnirile lor de mânie. La apusul soarelui, abia de parcurseseră 24 de kilometri. Temându-se să oprească în această regiune, au continuat să călătorească. În jurul miezului nopții, la marginea văii, Riley și Horace au schimbat locurile cu Savage și Clark, care rămăseseră în urmă cu femeile și copiii, mergând fără să scoată un cuvânt printre mormanele de nisip. A mai durat încă două ore până când au străbătut golful. Când au ajuns la baza pantei care ducea la un platou înclinat cu alte mormane de nisip, Savage nu mai putea ține pasul nici măcar cu femeile și copiii. Riley însuși se zbătea să rămână treaz pe cămilă, când strigătul lui Clark l-a trezit brusc.

— Îl biciuiesc pe domnul Savage, a urlat el.

Riley s-a aruncat de pe cămilă și a alergat către capătul coloanei. Trecând pe lângă Clark, i-a găsit pe Hassar și pe Seid stând deasupra lui Savage. Locotenentul era inconștient, dar

Seid continua să îl lovească cu bățul. Hassar a prins barba lui Savage cu o mână, pentru a-i expune gâtul. Cu cealaltă mână și-a scos sabia.

Riley a venit în viteză, s-a lăsat puțin în jos și l-a împins pe Hassar cu putere, dărâmându-l din picioare. Apoi, l-a prins rapid pe Savage și l-a ridicat.

— Vă rog, apă, a implorat Riley.

Furios, Hassar s-a sculat în picioare, a ridicat sabia în aer și s-a năpustit în direcția lui Riley. Chiar în acea clipă a sosit Hamet și a rostit dur câteva propoziții în arabă, care l-au oprit pe Hassar. Ceilalți arabi s-au adunat în jurul lor. Dușmanii lor se aflau în apropiere și ei credeau că Savage era înadins încăpățânat, punându-i pe toți în pericol inutil. Voiau să îl omoare.

Riley l-a implorat pe Hamet.

— Savage a leșinat doar pentru că este epuizat și bolnav, a explicat el.

Hamet nu a înțeles; spre surprinderea lui Riley, arabul nu cunoștea noțiunea de leșin. Dar la insistențele lui Riley, Hamet a cerut să i se aducă o cămilă și apă pentru Savage. Când acesta și-a revenit, Riley a observat lacrimi în ochii lui Hamet. Negustorul era clar nervos și temător – l-ar fi costat mult să piardă pe unul dintre marinari, a căror răscumpărare era singura lui șansă de a-l domoli pe socrul său cel nemilos –, însă Riley avu impresia că Hamet simțise, de asemenea, un fel de milă pentru omul care aproape că fusese omorât. Hamet a ordonat ca Savage și Clark să fie puși împreună pe aceeași cămilă, pentru a se susține unul pe celălalt, și i-a spus lui Riley să urce pe altă cămilă cu Horace.

— Englezii sunt *foonta* – vezi că până și femeile și copiii noștri pot merge pe jos și alerga, a spus el ironic.

Insulta l-a iritat pe Riley.

— Voi merge pe jos, a insistat căpitanul. A adunat cămilele și a început să le mâne. Hamet a râs de *el Rais* cel indignat, al cărui curaj și ajutor oferit oamenilor săi l-au făcut să fie apreciat de către arabi, chiar și de către Hassar, odată ce acesta s-a domolit.

— Vino să mergem împreună, Rais, spuse Hamet, făcându-i semn lui Riley cu mâna. Lasă cămilele în grija celorlalți. Riley cel bun, cu voia lui Allah, îți vei vedea din nou copiii.

Capitolul 13

Scheletele

Din Valea Umbrei Morții, micul grup al lui Ganus – Sarah, Ishir, Muckwoola, mama lui, cei trei copii și Robbins – începuse să devieze traseul spre sud-est, după ziua în care Robbins fusese acostat de singuraticul mânuitor de *scimitar* arab. Omul alergase spre el pe câmpie, fluturându-și arma și strigând furios:

— *Soo-mook en tar?* – Cum te numești?

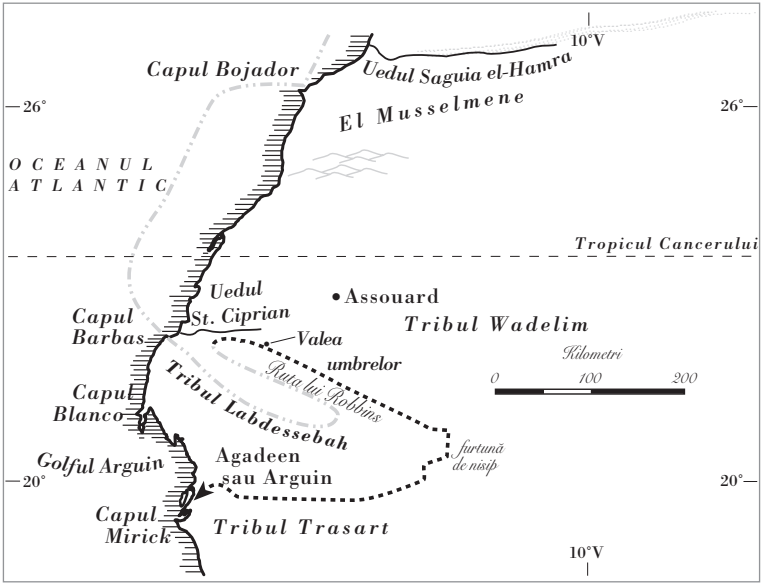
— Robbinis, Robbinis! a răspuns el.

— *Me-nane jate*? a întrebat, și Robbins a arătat cu degetul în direcția cortului șefului său. *Ille-mein en tar*?

— La Ganus, a răspuns Robbins.

„Părea, din comportamentul său, că îl știa pe stăpânul meu, și nu a mai spus nimic, a notat Robbins, dar s-a uitat pătrunzător la mine în timp ce mă îndepărtam în grabă de el." Tremurând, Robbins s-a întors în tabăra din care plecaseră toți, cu excepția câtorva familii. Dis-de-dimineață, Ganus și surorile sale s-au întors într-un final cu apă. Grupul a părăsit valea chiar în acea zi, călărind împreună cu altă familie; erau douăzeci de arabi și un american, cu patru corturi și șaizeci de cămile.

Timp de zece zile au deviat către sud-est spre interiorul continentului. Într-o zi au făcut rost de un cap de cămilă de la

un *friq* pe lângă care au trecut. L-au gătit în acea noapte într-o groapă în nisip și au mâncat pe cinste. Apoi s-au întors drept spre est, în zona deluroasă a țării, unde iarba era mai bună și unde erau pâlcuri de copaci de acacia răsuciți, una dintre cele mai folositoare plante din deșert. Deși Robbins nu a menționat acest aspect, nomazii au extras rășina pentru a trata bolile de stomac și afecțiunile la ochi și pentru a îmbunătăți coagularea sângelui; au mestecat lemnul pentru a alina durerile provocate de consumul exagerat de apă sărată; iar fructele le-au zdrobit pentru a le folosi la fabricarea vopselelor.

Aici, „retrași în cel mai secret loc", potrivit lui Robbins, au sacrificat un *jmel* în vârstă de doi ani. „Înainte ca pielea să fie îndepărtată, cinci sau șase arabi au venit sărind pe nisip ca să ia parte la aceasta", și-a amintit, la fel de consternat ca Riley la

vederea entuziasmului stârnit de un festin în Sahara. În timp ce căsăpeau cămila, tăiau bucăți din carne – pe care Robbins a descris-o ca „având gustul cărnii de piept de vită" – și le mâncau crude. Femeile tăiau felii lungi și subțiri de carne pe care le atârnau în soare la uscat. „Bucuria părea să străbată fiecare inimă", a observat Robbins, pe măsură ce înăbușeau mărunțaiele din burtă în apă. Nu a fost dezamăgit de porția pe care a primit-o. Pentru prima dată de când ajunsese în deșert, și-a potolit foamea.

În dimineața următoare, Robbins a asistat la prepararea și păstrarea pielii de cămilă, pe care au tăiat-o în bucăți și au aruncat-o în flăcări. După ce bucățile de piele s-au uscat și părul a fost ars, au împachetat această pastramă pentru viitoare mese. Oaspeții, unii prieteni, unii străini, soseau încontinuu. Ganus și Sarah au împărțit mâncarea cu ei în mod egal, gătind carnea și bând *zrig*. Robbins nu putea decât să fie impresionat de generozitatea lor. După standardele americane, era o risipă. Pentru ei ziua următoare părea să nu existe, până nu sosea.

Printre vizitatori erau Hogan și stăpânul său. Marinarii s-au îmbrățișat, încurajați că se vedeau. Pentru câteva clipe puteau ignora că erau duși spre interior, mai departe de Mogadore. Hogan, care se îngrășase puțin și își recăpătase curajul, a primit o porție însemnată. „Ca un tigru a rupt carnea de pe gâtul tare și rigid al cămilei", și-a amintit Robbins. Dar înainte de a-și potoli foamea, Hogan s-a oprit și a pus deoparte o halcă pentru Deslisle, care fusese lăsat în tabără. Apoi, fiind chemat de stăpânul său, a plecat la fel de brusc cum a venit.

Robbins nu l-a mai văzut niciodată pe Hogan.

Acum, Ganus conducea grupul către sud și vest prin terenul sălbatic, deluros și nisipos. Au fost loviți de *irifi*. La peste

25 kilometri pe oră, un vânt din deșert ridică nisip și praf și îl mătură pe toată câmpia. La 48 kilometri pe oră, reduce vizibilitatea aproape de zero. Atunci când *irifi* atinge aproape 97 kilometri pe oră, așa cum se întâmplă uneori, suflă în rafale nisipul de mărimea bobului de linte printre corturi și haine, ondulează colinele netede de gresie și alungă păsările migratoare spre coastă, unde multe dintre ele, înnebunite de sete, beau apă sărată din mare și mor. Mamiferele mari se agită ca și cum ar fi izbucnit un incendiu în pădure.

Timp de trei zile, vântul i-a pedepsit, aruncând o strălucire demonică asupra orizontului și făcându-l pe Robbins să se întrebe dacă nu cumva era, în sfârșit, la porțile Iadului. Și mai umilitor încă era faptul că același vânt, bătând în rafale deasupra Atlanticului și purtând nisip în larg, îi ajuta pe marinari să-și desfășoare comerțul de la est spre vest, acele vijelii constante pe care se bazau pentru a traversa oceanul. Ar fi adus vasul *Commerce* acasă.

„Atmosfera era încărcată cu nisip fierbinte așa cum la noi este plină de zăpadă în timpul unei furtuni de zăpadă, și-a amintit Robbins. Razele verticale ale soarelui care băteau asupra unui corp aproape gol – nisipul care îți intra aproape permanent în ochii lipsiți de protecție – făceau călătoria imposibilă." Nici nu puteau ridica un cort ca să se adăpostească – în nisipul care se mișca nu se puteau înfige țăruși.

Așa că au mers în continuare. Ținând capetele plecate, călăreau sau mergeau pe lângă cămile, izbiți permanent din spate. Robbins avea urechile, nasul și uneori gura pline cu nisip. Era singur cu gândurile sale, pentru că, în afara monotonului vuiet al vântului, nu se vedea și nu se auzea nimic altceva. În timp ce mergea, nisipul – care i se lipea de piele – îl freca rău între

picioare. Era obsedat de nisip. Atunci când bătaia vântului înceta, încerca disperat să îl curețe de pe corp, dar fără apă era imposibil. Disperat, și-a colectat urina și s-a spălat pe față și pe corp.

În 23 octombrie, Ganus și-a orientat grupul către sud. În sfârșit, vântul se potolise, iar la miezul zilei s-au oprit și au instalat tabără. Fiul lui Ganus, Elle, i-a spus lui Robbins că „Joe" – numele dat de arabi lui William Porter – se afla într-un cort din apropiere și că ar putea să-l îndrume către el. Au pornit imediat.

La câțiva kilometri de tabără, s-au oprit la un cort unde l-au găsit pe unul dintre foștii stăpâni ai lui Savage, împreună cu Ganus și stăpânul lui Porter, pregătiți să sacrifice o femelă de cămilă. Ganus i-a spus lui Robbins să adune tufe ca să întețească focul. Având rădăcini lungi pentru a colecta substanțele hrănitoare limitate ale deșertului, tufele creșteau până la 15 metri distanță una de alta. Timp de trei ore, Robbins a strâns lemne pentru focul la care arabii găteau într-o oală măruntaie și carne. Ca răsplată, i-au aruncat un făt nenăscut, de mărimea unui șobolan, pe care îl găsiseră în cămilă. Robbins nu se afla în situația în care să refuze hrana, oricât ar fi fost de respingătoare. A fript-o în nisip și pe jăratecul care se formase sub oala cu carne. De teamă ca cineva să nu i-o ia, a scos-o din nisip și a înghițit-o repede pe când încă era fierbinte. Mai târziu a remarcat că doar „foamea insuportabilă a transformat-o într-un fel delicios de mâncare".

Stăpânul lui Porter i-a cerut lui Ganus să-l lase pe Robbins în vizită la supusul său. Ganus a acceptat și, la asfințit, Robbins a ajuns în sfârșit la camaradul său, care, după cum a descoperit, suferea de multă vreme, printre altele, de câteva zile, de

dureri groaznice de cap. De asemenea, Porter orbise temporar din cauza nisipului. Strălucirea soarelui începuse să distrugă celulele de la suprafața corneei, acoperind irisul și pupila. În aceste condiții, denumite ultraviolete keratitis, dar cunoscute îndeobște sub numele de orbire din cauza zăpezii, celulele moarte creează un efect de dispersare și, în cazuri grave, cum era al lui Porter, celulele formează o masă și cad, lăsând ochiul neprotejat în special în fața nisipului purtat de vânt. Acum, Porter putea să vadă doar obiecte foarte apropiate de el. Ochii îi erau umflați și întredeschiși.

Din cauza vederii tot mai slabe, i-a fost foarte greu să țină pasul cu familia stăpânului său. Într-o zi, de supărare, stăpânul l-a bătut, lăsându-l în urmă, plin de praf. Timp de 24 de ore, Porter a rămas pe locul unde căzuse, cu simțurile tot mai slăbite din cauza soarelui și vântului, la fel ca oasele care se albesc treptat în astfel de condiții. Agoniza din cauza capului care i se învârtea și a setei. Senzațiile sale, care scădeau și descreșteau ca niște valuri, păreau că se întâlnesc într-un punct în care spiritul își abandonează corpul șacalilor, iar cadavrul se alătură scheletelor Saharei.

Dar înainte ca spiritul lui Porter să evadeze, alinându-i astfel suferințele, fratele stăpânului său s-a întors călare pe o cămilă pentru a-l lua. Încercând să-l vindece cu ajutorul sângerării, arabii i-au tăiat pielea capului cu un pumnal.

Slăbit și palid, Porter căzuse în toropeală și, după cum i se părea lui Robbins, își pierduse dorința de a se recupera. Deși Robbins se ferea să-i țină predici, crezând că „ipocrizia de a da sfaturi în astfel de situații mai mult intensifică decât alină durerea", a înțeles că și el trecea în deșert printr-o transformare spirituală. Nu se putea gândi la alte vorbe care să îl încurajeze

decât: „Este voia lui Dumnezeu ca noi să suferim". „Trebuie să facem tot ce putem în situația noastră, oricât ar fi de nenorocită", i-a spus el. Robbins a plecat cu inima îndoită de lângă prietenul său, știind că era posibil să nu îl mai revadă.

Ziua următoare, clanul lui Ganus și-a strâns corturile și a călătorit către sud-vest, într-o zonă cu nisip adânc. A rămas fără apă și Robbins a detectat în sfârșit semne de îngrijorare în comportamentul lor. Seara, s-au odihnit câteva ore și au pornit din nou la drum după miezul nopții, grăbindu-se sub cerul plin de stele strălucitoare. La răsărit, s-au oprit doar cât să se roage. La puțină vreme după aceea, au ajuns într-o câmpie pe care Robbins a descris-o ca fiind mai plată decât o mare foarte calmă. Până și dunele s-au domolit brusc în fața sa.

Robbins a descris primii săi pași pe acest teren fosilizat și cu cratere drept „cea mai sumbră intrare pe care am avut-o în oricare dintre părțile pământului". Pietrele colțuroase erau periculoase când mergeai. Doar copitele cămilelor se deplasau ușor pe suprafața scorțoasă a pământului. Nu exista nicio urmă de viață – arbuști, ierburi, muște supărătoare. În toate direcțiile, Robbins a văzut „spectrul foamei și al secetei"; și totuși acest peisaj neliniștitor avea consolările sale. Bunăoară, nu avea sentimentul că rătăceau fără niciun scop. Era sigur că Ganus știa unde se îndrepta, altfel nu ar fi pătruns într-un asemenea loc. Într-adevăr, au traversat câmpia dezolantă cu o disperare pe care Robbins o găsea liniștitoare: ajunsese în locul din Sahara pe care până și arabii îl găseau de nesuportat.

Chiar înaintea asfințitului, spre ușurarea tuturor, au pășit din nou pe nisip. Câteva ore mai târziu au ajuns într-un

loc unde cămilele puteau să pască, și în care s-au odihnit peste noapte. Călătoriseră vreo 145 de kilometri fără să bea deloc apă.

În zorii zilei, au pornit la drum cu repeziciune spre vest. În timp ce nomazii nu dădeau semne de oboseală, călărind și mai mult față de ziua anterioară, Robbins simțea că moare de sete. La prânz, a simțit o oarecare alinare la cort, unde li s-a dat puțină apă și unde a găsit și a mâncat câteva rădăcini și muguri. În timp ce se îndreptau în continuare spre coastă, pământul a devenit treptat mai puțin uscat, până când au început să se strecoare pe lângă niște movilițe de nisip, argilă și arbuști. După lăsarea nopții, acestea s-au înmulțit. Au trecut printr-un labirint de coline și pietre, singurele sunete venind de la animalele nemulțumite. Într-un final s-au oprit în crucea nopții ca să mănânce și să lase cămilele să pască. După ce și-au împărțit niște carne, care, deși a fost pusă pe foc, a rămas tot tare ca o piele, au repornit.

Noaptea se îngemăna cu dimineața. În spatele lor, soarele se înălța pe cer, singur în casa zeilor, în timp ce pătrundeau dinspre est într-o vale promițătoare înconjurată de dealuri stâncoase și înalte. Lui Robbins cu greu îi venea să-și creadă ochilor când a văzut în depărtare ceea ce părea a fi un turn lucitor de marmură fină albă. El a crezut că se apropiau fie de un *casbah** cu rol de apărare, fie de palatul vreunui prinț maur. Pe măsură ce avansau, a remarcat iarba din vale, care, în ciuda faptului că semăna cu paiele, din cauza climei uscate, era primul sol acoperit de vegetație pe care pășea în Africa. După un timp, a apărut conglomeratul alb. Era un bloc de piatră cu o

* Denumire dată anumitor fortărețe în nordul Africii și în Orientul Mijlociu (n. tr.).

înălțime de peste 21 de metri, o lungime de peste 30 de metri și lățime de peste 18 metri[1].

„Ne-am dus la acest monument uimitor, l-am înconjurat, l-am examinat cât de minuțios am putut și nu am putut descoperi vreo singură urmă de artă creată de om, a observat el. Speranțele mele au fost alungate de vântul care bătea împrejurul lui."

Câteva ore mai târziu, către prânz, Ganus a găsit un *bir*. Robbins s-a uitat în hău, prin structura triunghiulară a fântânii. Era prea întunecat ca să-și dea seama dacă avea sau nu apă. Pe măsură ce au săpat tot mai adânc, oamenii au lărgit gura puțului la suprafață și au adăugat proptele încrucișate, care foloseau și ca scări pentru cei care curățau de nisip fundul puțului. Robbins și-a clătinat capul, uimit că nomazii nu s-au sinchisit să acopere fântânile cu capace, care ar fi prevenit această problemă și ar fi împiedicat și apa să se evaporeze.

În tăcerea mormântală, Ganus a dat drumul căldării, un inel din lemn de care atârna un burduf din piele de oaie tăbăcită. Plescăitul produs de pielea tare în contact cu apa a întrerupt starea de încordare. În timp ce oamenii pălăvrăgeau agitați, Ganus a scos căldarea, în care erau peste 11 litri, și a cercetat lichidul. Era verde ca o apă stătută și în același timp roșiatică de la balega uscată de cămilă care căzuse acolo. „Cu mare eforturi am înghițit-o sau am ținut-o în gură", a spus Robbins. Au umplut doar două burdufuri cu apa împuțită.

În cei 8 kilometri pe care i-au parcurs în timp ce ieșeau din vale, spre sud-vest, Robbins a cărat un vas plin cu apă, având un mic avantaj că putea să aleagă momentul în care putea să bea o gură, oricât de scârboasă era apa. În acea seară, au

folosit-o să înmoaie carnea uscată, care era atât de tare, încât după ce au fript-o, au sfărâmat-o în bucăți mici pentru a fi comestibilă. Din fericire, ziua următoare Ganus a aflat de la un călător despre o sursă de apă mai bună, situată undeva în apropiere. A ordonat ca tabăra să fie instalată și apoi, împreună cu Ishir și Muckwoola, a pornit în căutarea fântânii.

Surorile s-au întors în ziua următoare cu apă proaspătă și puțin pește uscat, dar nu și Ganus. În absența sa, în timp ce rătăceau fără chef spre nord-vest în căutarea unui loc în care cămilele să pască, femeile l-au hrănit pe Robbins cu resturi de pește și l-au tratat cu dispreț. După patru zile, Ganus a reapărut, spre ușurarea lui Robbins, dar adusese numai o bucată de țesătură bună pentru confecționarea de corturi. Totuși, a doua zi, dis-de-dimineață, l-a trezit pe Robbins și, împreună cu Ishir și Muckwoola, au mânat toată ziua cămilele spre vest. Ganus nu îl luase niciodată înainte în expedițiile de căutare a apei, ceea ce l-a pus pe gânduri pe Robbins. Au ajuns pe țărm când soarele, de culoarea somonului roșu, se afunda în nori, la orizont, ca o monedă alunecând într-un banc de nisip.

Având sentimente contradictorii, Robbins s-a uitat mirat la ocean pentru prima dată de când fusese dus în Sahara. De o lună fusese lăsat în urmă de camarazii săi. Valurile Atlanticului, care le dăduseră acestora speranțe că vor ajunge acasă, înaintând spre nord, îl loveau în spate ca un cuțit pe Robbins, care se îndrepta spre sud. Avea și alte griji, dar abia a avut timp să se gândească la o posibilitate care i se părea tot mai mult o certitudine – că Ganus urma să îl vândă –, când cămilele au luat-o la vale, pe pantă. Simțind în nări vaporii dulci ai fântânilor, animalele au pornit într-o cursă nebunească.

Robbins s-a tras înapoi ca să nu alunece de pe gâtul animalului. Îi fixase umerii între picioarele sale, în timp ce cu mâinile a apucat șaua, bătându-și coccisul ca într-o șaretă. Cămila din frunte, înnebunită de sete, fugea disperată către fântâni și, pe când celelalte 20 de animale o urmau într-o râpă chiar la nord de capul Mirik, cele din față – cu Ganus, Ishir și Muckwoola – loveau nisipul ca niște alice. Robbins vedea cerul albastru, apoi oceanul negru, apoi coama animalului său. Apoi din nou întregul ciclu de imagini –, repetat la fiecare zdruncinătură a cămilei. Obstacolele apăreau și dispăreau într-o clipită.

Robbins a atins viteze pe care nu le mai atinsese înainte, nici călărind un cal, nici pe mare. Se ruga ca animalul să știe ce făcea. Nu mai avea niciun control asupra lui. Le-a blestemat pe încăpățânatele cămile. Chiar și într-o zi bună, îi provocau emoții puternice. Le găsea „odioase și diforme", chiar dacă le recunoștea meritele. În deșert, erau salvatori „nobili". Sosirea lor cu burdufuri de *zrig* sau apă era întâmpinată cu o „bucurie care semăna mai degrabă cu delirul". Dar, în timp ce arabii credeau că aceste animale erau binecuvântate și că oricine cădea de pe unul era protejat de Allah, Robbins nu le împărtășea credința. Dacă ar fi căzut acum, mai mult ca sigur că și-ar fi rupt gâtul și ar fi fost zdrobit sub copite. Dacă animalul s-ar fi împiedicat la viteza aceasta, el ar putea fi strivit. I-a înjurat pe arabi pentru că nu foloseau frâuri, hățuri sau scară. Într-un ungher al minții sale buimăcite, și-a amintit vocea lui Porter, care fusese martor la traversarea falezei de către stăpânul său în momentul naufragiului: „Un arab pe o cămilă poate să coboare într-o prăpastie care ar ucide un american". În timp ce gonea în pantă, Robbins se ruga ca priceperea să fi fost a cămilei și nu a arabului care o mâna.

Gloata lui Ganus s-a năpustit asupra mulțimii de dedesubt, „un număr foarte mare de cămile", și s-a oprit, spumegând și răgând. Nimeni nu le-ar fi acordat mai multă atenție nici dacă ar fi venit să bea un ceai împreună. În jurul anumitor puțuri, arabii își adăpau animalele sau le țineau în frâu în timp ce își așteptau rândul la coadă. Alții, aflați prin preajmă, găteau, pălăvrăgeau sau făceau negoț.

Tremurând încă, Robbins și-a înghioldit cămila să îngenuncheze și s-a dat jos, bucuros să pună din nou picioarele pe pământ, fără să dea atenție că se oprise la o răscruce de drumuri. Era la un pas de libertate, dar și de sclavia de durată. Într-adevăr, Ganus îl adusese la fântânile comunității pentru a-l vinde, așa cum era obiceiul la locuitorii Saharei. În același timp, spre sud, era teritoriul unde arabii care populau zona de coastă aveau un pact cu britanicii prin care erau recompensați cu bani pentru orice naufragiat pe care îl predau.

La fântânile care aveau apă din belșug, Robbins a băut pe săturate. Fără rețineri, ca un marinar ajuns în port, după câteva luni, „pentru setea din trecut, pentru setea din prezent și pentru setea care va veni", așa cum Melville a scris în *Cojocelul alb sau Lumea pe un vas de război*. În acea noapte, el, Ganus, Ishir și Muckwoola au dormit sub un arbust mare împreună cu alți nomazi, lângă foc. Ganus și surorile sale s-au trezit în zorii zilei ca să adape cămilele, care au băut mult pentru a treia oară în cinci zile.

Robbins îl urmărea cu privirea pe Ganus, dar nu a descoperit niciun semn evident că stăpânul său încerca să îl vândă. Totuși, acum Ganus arăta o preocupare neobișnuită pentru starea fizică a sclavului său. I-a cerut lui Robbins să îi dea lui Ishir și Muckwoola pantalonii săi scurtați ca să-i spele. Acoperit

doar cu o rămășiță din steagul american al vasului *Commerce* în jurul taliei, Robbins a avut grijă de cămile, în timp ce surorile îi curățau pantalonii și i-au atârnat ca să se usuce. Apoi Ganus s-a urcat pe un *jmel* și i-a spus lui Robbins să urce în spatele său.

Au pornit repede împreună cu un străin spre sud. De la niște pescari, pe care i-a găsit pe țărm, Ganus a cumpărat pește proaspăt prins, pe care l-a fript pentru micul dejun. La prânz au ajuns pe faleza unui golf mare la nord de capul Mirik, unde au coborât pe plajă. Nici măcar această vastă întindere de apă, al cărui nume Robbins nu-l știa, nu scăpa de prezența dominatoare a deșertului; pe suprafața sa vălurită, mareea joasă formase dune de nisip.

Au gustat apa din mai multe fântâni puțin adânci, aflate în spatele falezei. Apa era atât de sălcie încât doar cămilele au putut să o bea. În sfârșit, au ajuns într-un sat cu corturi și colibe cu șopron, unde au descălecat. În timp ce se uita la primele case solide pe care le vedea în Africa, Robbins a avut sentimentul că se prăbușește. În taberele nomazilor, simple și murdare, neplăcute atât nasului, cât și ochiului, era rău, dar aici era și mai rău. Duhoarea de balegă arsă pătrundea peste tot și grămezile de oase aminteau de alte epoci. Măcar cu nomazii, fiecare situație era prin definiție temporară. Erai nenorocit într-o zi, dar a doua zi totul se schimba. Mizeria acestui loc static i-a dat fiori de moarte.

Omul care îi însoțea l-a dus pe Ganus la o colibă, lăsându-l pe Robbins acolo unde se afla. Ca în transă, a privit către golf și către Capul Mirik, aflat în larg. A studiat șoproanele din jurul său, aflate la o distanță de trei metri unul de altul, construite din crengi bifurcate îngropate în nisip care susțineau bârne orizontale. Alte crengi se întindeau de la bârne până la

sol, pentru a forma un acoperiș, care era făcut din alge marine. „Ca să nu facă vreo greșeală care să sugereze avantajul și confortul vieții civilizate, a observat Robbins, de-a dreptul cinic de-acum, sunt atenți să le construiască atât de jos, încât o ființă umană nu poate sta în picioare în ele". Înăuntru, dormeau pe paturi încropite tot din alge.

În curând, Ganus s-a întors împreună cu niște arabi din tribul Oulad Delim, cel mai pur trib de beduini care descindeau din Beni Hassan. Oulad Delim („Fiii armelor") erau luptători de temut, un trib cu care Bou Sbaa uneori făcea comerț, alteori se războia.

Ganus a adoptat o atitudine severă, rigidă. Nu mai era stăpânul amabil pe care Robbins ajunsese oarecum să îl cunoască, ci un străin. L-a împins pe marinar, îndemnându-l să meargă puțin pe lângă ei. Un Delim care purta un veșmânt albastru, lung până la gambe, și un *haik* alb l-a examinat ca și cum ar fi fost un animal de vânzare. „Mă așteptam să îmi deschidă gura ca să aprecieze vârsta după dantură și să îmi cerceteze picioarele ca să vadă dacă am avut parte de un trai bun împreună cu Ganus", a notat cinic Robbins.

Acest Delim, Mohamet Meaarah, era mai gătit decât Ganus și părea să aibă un statut mai înalt. Cam în jur de 30 de ani, avea o înfățișare deschisă, inocentă, ceea ce, în noile împrejurări, l-a liniștit pe Robbins.

Meaarah l-a declarat bun pe Robbins. După cum a descoperit marinarul, o înțelegere fusese deja încheiată în mod condiționat prin trecerea sa. Fără alte pregătiri, Meaarah l-a dus la o altă colibă, iar Ganus a plecat fără să își ia rămas-bun.

Robbins credea că Meaarah venise în zona de coastă pentru a cumpăra pește, dar probabil că strângea *horma*, un tribut plătit de fiecare familie a tribului *zenaga* stăpânului de

trib. Meaarah și-a hrănit sclavul creștin – care era doar piele și os – cu pește uscat, pe care îl procurase de la pescari. De-abia atunci i-a picat fisa că Robbins, care purta doar o zdreanță dintr-un steag american și un petic dintr-o piele de gazelă, era îmbrăcat caraghios.

— Nu ai alte haine? l-a întrebat.

— Nu, a răspuns Robbins, în dimineața aceasta Ganus mi-a luat pantalonii și încălțările, care oricum sunt uzate.

— Ganus este *foonta* dacă le-a luat, a spus Meaarah, enervat de lăcomia lui Ganus. O să le recuperez.

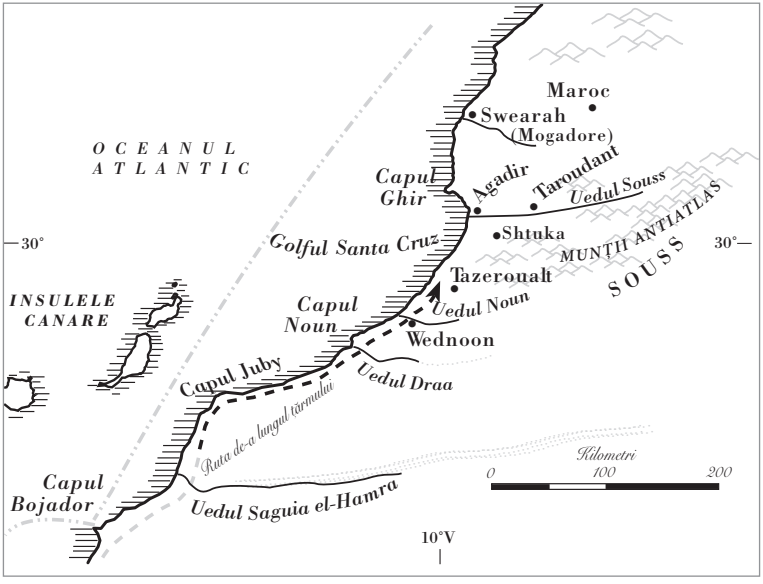
Deși pantalonii dispăruseră de mult, Meaarah a luat încălțările. Nu a dat niciun indiciu despre modul în care reușise. Lui Robbins i-a dat să poarte un *haik* și apoi a plecat în deșert, lăsându-și noul sclav cu un bătrân pescar *zenaga*. Pentru moment, Robbins se odihnea. Dar nu era eliberat.

Capitolul 14

Wednoon și munții Atlas

În dimineața zilei de 19 octombrie, la trei zile după ce zăriseră oceanul, Riley, Savage, Horace, Clark și Burns au fost treziți dintr-un somn scurt și letargic. În ziua anterioară și pe parcursul aproape întregii nopți călătoriseră 80 de kilometri. La puțină vreme după aceea a răsărit soarele, punându-le în mișcare trupurile înfrigurate și obosite. Drumul lor trecea printre primul și cel de-al doilea banc de nisip de la mare, dune cu pietre ce acopereau un șanț înclinat și plin cu nisip.

La nord de Draa, au pătruns în Souss, pe umerii Saharei, unde munții Antiatlas coboară ușor dinspre nord-est, ca niște degete care ating o sobă. În 1815, Moulay Sulayman și *makhzen*, sau elita conducătoare din Maroc, nu numai că nu stăpâneau Sahara, ci erau sfidați de locuitorii regiunii sudice a imaginarului lor regat[1]. Tazeroualt și Wednoon, două orașe-stat independente, apărute din neant, prosperau din acțiuni în afara legii, escrocau călătorii și răscumpărau sclavii creștini naufragiați *acolo* sau aduși din Sahara. Cele două state ajunseseră să controleze, de asemenea, comerțul lucrativ cu caravane spre interiorul continentului. Joseph Dupuis, care a fost viceconsul al Marii Britanii și agent al SUA în Swearah înainte de Războiul din 1812, îi descria pe băștinașii Souss ca fiind „mai intoleranți și mai cruzi chiar decât locuitorii care trăiesc mai departe, în deșert" (Robert Adams, p. 130).

În timp ce razele orizontale ale soarelui săgetau la orizont, spre estul pietros, cei cinci marinari păreau niște umbre taciturne pe câmpie. Cu entuziasm temperat, se înghionteau și își șopteau unul altuia. În cazul în care aceasta nu era decât o altă groaznică iluzie, contururile vagi care se iveau păreau să fie dealuri adevărate, nu dune.

Soarele urca pe cer, iar marinarii debordau de imaginație. Oare ce se ascundea în spatele dealurilor? De ce nu ar fi fost ape reci și repezi? Copaci cu roade și câmpuri cu ceapă mai bogate ca în Wethersfield? Oameni civilizați?

Drumul pe care mergeau purta urmele trecerii constante a cămilelor. În jurul prânzului, spre nord-est au zărit crestele negre ale munților. Această imagine le-a dat încredere într-un moment critic. În ultimele 30 de ore, nu dormiseră mai mult de patru. În acest timp, fiecare pierduse peste jumătate din

greutatea inițială a corpului. Riley, cel mai masiv dintre toți, a aflat ulterior că ajunsese să cântărească mai puțin de 55 de kilograme. Savage, în special, de-abia se mai ținea pe picioare.

Înainte de căderea nopții, au intrat într-o depresiune adâncă, îndreptându-se spre sud, printre dealuri golașe întunecate, și apoi au virat-o spre sud-est, într-o altă depresiune, pe un drum umblat des. Curând au ajuns la malul unui râu, unde papura și tufișurile, care semănau cu *Rhamnus alnifolia**, înfloreră, dar apa verde strălucitoare a pârâului, care avea vreo nouă metri lățime și 0,6 metri adâncime, era sălcie și de nebăut[2].

De-a lungul apei, într-un alt pârâu, un grup de oameni adăpau mai multe zeci de cai foarte frumoși și câteva cămile. Hamet și tovarășii săi au strigat la ei și apoi au traversat pârâul cu apă sărată la cel cu apă potabilă, unde peștele ieșea la suprafață și stropea cu apă. În timp ce marinarii priveau cu poftă la pești, Bou Sbaa i-au ignorat. Călăreții s-au îndreptat către sud, de-a lungul pârâului. După ce și-au adăpat cămilele, Hamet și Hassar și-au condus grupul spre mare, unde femeile lui Hassar au instalat corturile în nisip. După ce au călătorit 144 de kilometri în două zile, au gătit o capră, pe care au devorat-o.

Au părăsit țărmul în ziua următoare, pe la prânz, și au urcat pe o cărare într-o trecătoare, printre două povârnișuri, la baza unor „munți înalți", așa cum i-a descris Riley. În ciuda terenului accidentat, marinarii se bucurau la vederea povârnișurilor solide ale versanților, cu unghere și cotloane în care creșteau plante și copaci. Totuși, de când părăsiseră deșertul propriu-zis, un sentiment de neliniște punea tot mai mult stăpânire pe arabi. În momentul în care unul dintre fiii tineri ai lui Hassar a găsit o oală din lut de 12 litri, folosită la fierbere, și a început să

* Specie de crușin, un arbust melifer cu flori albe-verzui (n. tr.).

o ducă spre cămila sa, așa cum procedau cu orice obiect găsit în deșert, Hassar și Hamet l-au mustrat aspru și i-au spus să o lase la locul ei. Intraseră într-o zonă unde era periculos să aduci cuiva o ofensă ori doar să ai o atitudine jignitoare.

În acea seară, au dormit peste noapte în corturi, într-o fermă cu teren defrișat, lângă o claie de paie de orz, un peisaj fermecător pentru marinari, în ciuda banalității sale. În sfârșit, ajunseseră pe un teren cultivat. Au celebrat, frigând o bucată de carne de capră, pe care o ținuseră agățată de una dintre cămile timp de patru zile. „De parcă gustul le fusese alterat de furia înfometării, unii dintre camarazii mei au spus că preferau carnea stricată celei proaspete, că nu doreau nici sare, nici piper să-i dea savoare și că, în cazul în care ar fi ajuns vreodată înapoi acasă, ar fi preferat o astfel de carne", a mai scris Riley, recunoscând că, păstrată astfel, carnea era mai fragedă și mai gustoasă. După ce au mâncat, și-au încropit paturi din paie proaspete. Atât amar de timp dormiseră pe pământul tare sau pe nisip, ținându-și capetele direct pe sol sau doar pe brațele osoase, iar acum li s-a părut că paiele erau „mai afânate și mai plăcute decât un pat comod, acoperit cu florile cele mai plăcut mirositoare".

Dimineața, Riley, Savage, Clark, Burns, Horace și stăpânii lor s-au apropiat de Oued Noun dinspre sud. Deși Moulay Sulayman, la fel ca mulți alți sultani înaintea lui, nu reușise să stăpânească această regiune, fluviul lung de 885 de kilometri, izvorât din impresionanții Munți Atlas la est de Marrakech și care se vărsa în Atlantic, marca granița sudică a regatului său, așa cum credea el, și a civilizației, așa cum o definea sultanul.

Marinarii nu știau la ce să se aștepte, astfel încât nu au avut nicio dezamăgire când au ajuns la uedul uscat, lat de patru metri și jumătate. Nici nu le păsa că faimosul râu, lipsit de vigoare din

cauza secetei, se termina undeva către vest, nu în Atlantic, ci în fundătura unei dune. Se aflau la capătul deșertului, într-un loc unde fundul pietros al Noun-ului vira către o vale cultivată, de-a lungul căreia se găseau curmali și tufe înflorite. Vaci, oi și măgari pășteau iarba verde, iar marinarii se bucurau la vederea unor imagini pe care, în urmă cu două luni, nici măcar nu le-ar fi remarcat. Și-au băgat capetele în apa rece, ce curgea către nord-vest, și au băut până când și-au umplut burțile. După aceea, au căutat umbra ficușilor și au dormit vreme de două ore.

Aproape că ajunseseră la Wednoon, un oraș situat în interiorul *wadi*, la vreo 64 de kilometri; în teorie, se aflau la aproape o săptămână de mers până la Swearah. Mai mult decât atât, Sidi Hamet intrase într-un teritoriu familiar lui. Soția lui era din Wednoon și pornise de două ori în călătorie de acolo către Tombouctou. Wednoon acționa ca un magnet pentru călătorii din nord care veneau dinspre Sahara, un loc unde cei greu încercați găseau provizii și compania semenilor lor, unde cei naivi își pierdeau *djellabas*, iar cei înțelepți erau păcăliți de alții la fel de înțelepți ca ei, dar, în plus, mai puternici. Mulți creștini aduși în nord pentru a fi răscumpărați înduraseră o ședere sfâșietoare și îndelungată la Wednoon, după ce erau cumpărați de mijlocitori localnici și persoane influente, care adesea îi puneau pe oameni la muncă până când îi epuizau, înainte de a-i vinde pentru recompense.

După ce a cutreierat prin deșert în captivitate timp de doi ani, Robert Adams, de pe nava *Charles*, a ajuns în oraș în august 1812. Speranțelor lui de a-și continua drumul către Swearah le-a pus capăt un arab pe nume Abdallah bel Cossim, care l-a cumpărat și l-a forțat la munci pe câmpurile sale[3]. Când Adams

l-a lovit pe Hameda, fiul cel crud al lui bel Cossim, într-un efort de autoapărare, a fost bătut până când i-a curs sânge din urechi. Deoarece a refuzat să-i ceară iertare lui Hameda, prin gestul sărutării picioarelor, stăpânul său l-a legat și l-a înfometat timp de două luni. Într-un final, de teamă să nu-și piardă investiția, bel Cossim l-a vândut pe Adams. În timpul captivității în Wednoon, Adams a văzut cum un marinar luat în sclavie a fost înjunghiat în piept și ucis de stăpânul său. Alți doi sclavi, care își pierduseră orice speranță, s-au convertit la islam, iar circumcizia le-a schimbat viața pentru tot restul zilelor.

Hamet știa că odată răspândită vestea intrării lor în oraș, exista riscul de a fi obligat să-i vândă pe creștini șeicului Ali, socrul său, sau șeicului Beiruk, cârmuitorul din Wednoon. Așa că a hotărât să ocolească așezarea. După-amiaza târziu, i-a trezit pe marinari și i-a dus într-o colibă alăturată, unde cumpărase un fagure de miere. Oamenii înfometați ai lui Hassar adulmecaseră mirosul de carne adus de vânt și hoinăreau prin împrejurimi, în speranța că vor putea lua parte la ospăț. Ținând un castron plin cu fagure într-un echilibru precar pe genunchi, Hamet le împărțea bucăți cu o mână marinarilor, în timp ce cu cealaltă mânuia arma, în caz că oamenii lui Hassar nu renunțau la planul lor tenace. Marinarii s-au năpustit asupra porțiilor lor ca niște urși, înghițind albinele tinere moi deodată cu fagurele de miere bogat în proteine. Obrajii lor supți erau inundați de lacrimi, în timp ce mâncau bucățile aurii pline de calorii. Atât de sătui erau, încât au adormit imediat la umbra palmierilor, până la căderea întunericului.

În timpul nopții, după ce americanii au strâns lemnele pentru foc ca de obicei, arabii i-au hrănit cu terci din ulei de argan, materia primă pentru regim alimentar în Souss, singurul loc

unde cresc copacii de argan și unde nu este deloc ciudat să vezi capre cocoțate pe ramurile copacilor, asemenea ciorilor mari, hrănindu-se cu fructele verzi și lunguiețe. Caprele scuipau sâmburii fructelor, care erau adunați astfel, după cum a observat Riley, de femei și de copii, care îi spărgeau cu pietre și presau miezul pentru a extrage ulei. Cu excepția lui Riley, care era prea sătul după ce consumase miere, marinarii au dat pe gât această mâncare picantă, pe care o găseau delicioasă, iar uleiul de argan mai bun decât untul. Au dormit afară, lângă gardul din mărăciniș ce împrejmuia un templu alb, în formă de cupolă, mausoleul ridicat în cinstea unui sfânt musulman. Riley a consemnat doar că „au găsit un adăpost bun", fără să țină cont de semnificația templelor pentru locuitorii regiunii, care puneau *kura*, pietre rotunde, pe pământ în jurul lor ca să absoarbă *baraka*, binecuvântarea lui Allah, de la sfinți. Ulterior, la nevoie, *kura* erau puse pe diverse părți ale corpului, pentru vindecare. Dacă marinarii auzeau strigătul unei bufnițe în acea noapte, era vorba – potrivit unei credințe locale berbere – de sufletul îndurerat al cuiva care nu își îndeplinise îndatoririle religioase în timpul vieții. O albină sau o muscă putea fi sufletul care părăsea corpul și zbura către Ceruri, iar o pasăre, care în niciun caz nu putea fi împușcată lângă un cimitir, un suflet ce se întorcea în mormânt.

De-a lungul zilei următoare, Bou Sbaa au sporovăit cu arabii și cu maurii care treceau prin tabără. Străini duri se prindeau în conversații expansive și se împrieteneau – împărțind hrana și băutura, îmbrățișându-se cordial – în drum spre Sahara. Turme de cămile apăreau din deșert, în timp ce altele, cu saci de orz și sare, cu fier și alte bunuri, se îndreptau către dune. Trupe de soldați cu bărbi lungi, călare pe cai arabi, înarmați cu

iatagane cu teci argintate și cu puști încrustate cu fildeș, veneau și plecau. Hamet se purta cu toți aceștia de parcă nu avea nimic de ascuns și nu se temea de nimic; orice alt comportament ar fi dat de bănuit și ar fi dus la nemulțumiri. Nu se ferea să-și arate marinarii și să istorisească povestea naufragiului și a suferinței lor. Riley îi flata pe călăreții mândri, lăudându-le caii, șeile și armele.

Un bătrân limbut, care vorbea parțial spaniola și călătorea spre Swearah pe un catâr, l-a întrebat pe Riley despre presupusul lui prieten, asigurându-l pe căpitan că îi știa pe toți consulii de acolo: Renshaw, Josef, Estevan și Corte. Realizând că englezul era Renshaw, Riley l-a recunoscut ca fiind amicul lui. Bătrânul l-a crezut și i-a spus lui Hamet că bucuros ar transmite o scrisoare din partea lui Riley către consul. I-ar trebui zece zile să ajungă acolo pe catârul lui. Ideea a fost abandonată, totuși, deoarece nu au găsit nici măcar o bucată de hârtie pe care să scrie.

Hamet era hotărât să-i întremeze pe marinari înainte de istovitoarea și periculoasa traversare a Souss-ului, dar nu își permitea să le ofere decât o singură zi de odihnă, plus mesele bogate în calorii. Înainte să pornească la drum, a cumpărat un alt fagure de miere pentru marinari. De data aceasta, ciracii lui Hassar au fost mai isteți. Părând nepăsători la început, s-au năpustit spre Hamet în timp ce porționa fagurele de pe care se scurgea mierea, l-au înșfăcat și l-au înfulecat. Furios, dar dornic de a păstra unitatea grupului de dragul siguranței pe timpul călătoriei, Hamet și-a păstrat firea. A negociat pentru unul dintre ultimii faguri de miere, inferior calitativ, și, cu ajutorul crescătorului de albine și al câtorva străini, a reușit să-i hrănească pe marinari cu 1,5 kilograme de miere de albine.

Acum, împreună cu escorta lui Hassar, grupul trebuia să treacă prin teritoriul păzit de Sidi Hashem, celebrul berber care stăpânea micul stat Tazeroualt, situat la nord de Wednoon, și care era aliat cu șeicul Beiruk împotriva lui Moulay Sulayman. Autoritatea lui Hashem se datora tatălui său, Sidi Ahmet, sau Mussa, un marabut – un ascet musulman, sfânt – apreciat pentru dreptatea și pioșenia lui. Totuși, pasiunea lui Hashem era profitul. Din poziția lui din orașul Illigh, stăpânea o rută îngustă a traficului nord-sudic, între Atlas și mare, și se îmbogățise devenind puternic datorită tributului perceput negustătorilor, pe care îl investea în comerțul cu caravane spre sud. În timp ce mormântul tatălui său atrăgea musulmani credincioși din întregul Souss și Sahara, statul lui Hashem era un loc de refugiu renumit pentru criminali mauri și pentru sclavi fugari, în special pentru cei care fugeau de *makhzen*. Toți cei care acceptau să servească în garda lui, numărând vreo 600 de oameni, trăiau pe teritoriul statului său, ca oameni liberi, din prăzi de război și acte de banditism.

Hamet și Seid aproape că își găsiseră sfârșitul, într-una din caravanele lui Hashem către Tombouctou, ceea ce le-a adus ghinion în Sahara.

Hamet și Hassar știau deja că se dusese vorba despre cei cinci sclavi creștini aduși din deșert. Cei doi arabi ageri la minte și-au împărțit în trei grupul prea bătător la ochi. Doi bărbați au luat femeile și copiii și, cu jumătate din turma de cămile, s-au dus spre est, prin valea foarte circulată. Hassar împreună cu restul oamenilor săi, cu excepția a doi inși, au mânat celelalte cămile, inclusiv pe ale lui Hamet, pe o potecă spre nord-est. Cei doi oameni ai lui Hassar împreună cu Hamet, Seid și Abdallah i-au condus pe marinari pe jos, spre nord, de-a lungul malului

uedului Noun și apoi, pentru a evita să fie jefuiți de prada lor, au urcat în munți, prin est. S-au luptat cu pante întortocheate și abrupte timp de patru ore, ridicându-se unul pe altul la stâncile cele mai semețe. Din vârf, îl puteau vedea pe Hassar jos, mânând cămilele printr-o rută mai ușoară, dar mai lungă și mai puțin sigură.

Ziua întreagă au urcat crestele munților, aruncându-și privirea cu atenție în vale și având grijă să nu lase urme. Hassar și oamenii săi îi urmau ca niște umbre – un simplu grup de negustori, la prima vedere –, până aproape de căderea nopții, când au urcat și s-au alăturat lui Hamet, sub coamele munților. Într-o mică poiană pe platou, au descoperit urmele unui foc de tabără cu vreo zece corturi dispuse în semicerc. Hassar și banda lui Hamet s-au apropiat la mai puțin de 90 de metri și s-au așezat cu spatele la cel mai mare cort. Curând, o beduină din tabără le-a adus un blid cu apă, apoi un blid cu curmale proaspete, ușor verzi. Hamet le-a oferit marinarilor, nu compatrioților săi arabi. Hassar, Seid și Abdallah, plini de indignare, și-au umplut mâinile. Chiar dacă, în acel moment, nu știau ce mănâncă, marinarilor le plăceau curmalele.

Au pornit la drum a doua zi dimineața, dar nu au ajuns prea departe, deoarece pe Hamet îl dureau capul și membrele atât de tare, încât au căutat un loc unde să se oprească. A fost un prilej fericit pentru Burns, și el bolnav și prea slăbit să meargă pe jos. Au coborât prin făgașe abrupte, până într-o câmpie cu pământ tare și arid, care, deși se afla la 30 de metri deasupra nivelului oceanului, lui Riley i se părea de parcă fusese la un moment dat sub ape. Tufișurile noduroase semănau cu niște corali. Un alt făgaș i-a dus mai jos, la o tabără mare de corturi, pe plajă. Și Hamet, și Hassar păreau că-i știu pe unii dintre cei

20 de negustori care stăteau acolo, împreună cu familiile lor, în mijlocul sacilor mari de orz ce urmau să fie duși spre sud[4]. I-au oferit un cort lui Hamet și au făcut un foc aproape de capul lui, ca să-i vindece durerea, pe care au numit-o „o criză din cauza lunii".

Seid a încins în foc un cuțit mare până când s-a înroșit. A apăsat lama de scalpul fratelui său, până când i-a pârlit părul și s-a auzit un pârâit. A repetat acest procedeu de câteva ori, iar apoi a încins lama din nou. Riley a consemnat că stăpânul său aproape își „prăjise creierii", dar tratamentul i-a ameliorat doar puțin starea. În decurs de o oră, Seid i-a însemnat cu cuțitul brațele și picioarele fratelui său din 10 în 10 centimetri. Hamet se chircea de durere la fiecare apăsare a lamei, dar nu a strigat deloc. I-a cerut lui Seid să îl lecuiască și pe Burns.

Seid a apăsat cuțitul fierbinte pe carnea lui Burns. Prea bolnav ca să mai simtă ceva, marinarul a strigat: „Doamne, ai milă de mine". Incapabil să vadă tortura plină de cruzime, Riley a implorat să fie lăsat să meargă jos pe plajă să caute midii, dar Seid a refuzat și a apăsat din nou lama pe carnea lui Burns, părând că uitase de țipetele lui[5].

După ce s-a încheiat tratamentul, arabii i-au hrănit pe marinari cu *lhasa* și le-au permis să doarmă în cort. Dimineața, Hamet și Burns încă erau slăbiți. Din cauza mierii consumate, cu toții sufereau de dizenterie. Puțin înțeleasă pe atunci, dizenteria, cunoscută și ca „fluxul însângerat", ducea la inflamarea intestinelor, dureri atroce și diaree. Putea fi mortală, „mai ales asociată cu febră vătămătoare", scria un medic, specialist în această boală, la începutul secolului al XIX-lea, „și apoi ucide în 7, 9 sau 14 zile". Începând din 1816, s-a descoperit că, în anumite cazuri, albinele erau purtătoare ale dizenteriei. Dar dizenteria

cauzată de consumul de apă murdară va aduce moartea celor mai mulți exploratori ai Africii. Printre aceștia, pe a scoțianului Hugh Clapperton, care a decedat în 1827, în timpul celei de-a doua călătorii, pentru descoperirea izvorului fluviului Niger.

Probabil că mai rele decât dizenteria erau metodele clasice de vindecare a ei: „Mai întâi sângerare, apoi vomitat cu ajutorul *ipecacuanha*, apoi purgație cu rubarbă și, la sfârșit de tot, astringenți". Un purgativ, cum ar fi calomelul sau grăsimea de castor, și opiumul erau, de asemenea, prescrise, alături de diverse terapii regionale. Se spune că soldații englezii care sufereau de dizenterie în Irlanda erau vindecați cu „substanțe poroase dintre lobii unei nuci" amestecate cu vin. În Indiile de Est, medicii foloseau un extract din șofran. Lipsiți de vreo substanță, marinarii de pe *Commerce* au fost scutiți de astfel de diete. Singura suferință și grijă pe care o aveau era că eliminarea dureroasă de fluide, inclusiv sânge, îi putea ucide prin intensificarea stării de deshidratare.[6]

Sub niciun chip nu se puteau odihni și recupera. Pe măsură ce s-au pus în mișcare, Hassar a călătorit din nou separat de ei, luând majoritatea cămilelor și încercând să atragă atenția de la ceilalți. Marinarii, Bou Sbaa și doi dintre oamenii lui Hassar au pornit de-a lungul unei porțiuni de coastă în care se găseau adesea făgașe mărginite de mare, pe care erau nevoiți să le traverseze. În sfârșit, au ajuns la unul atât de abrupt, încât era de netrecut.

Cu multă vreme înainte, găsiseră o rută, jos, spre mare și o fâșie de plajă, nu mai lată de nouă metri, care ducea spre nord, atât cât puteau să o urmeze. Fără să-i pese de arabi, Riley a intrat cu greu prin apa rece și a lăsat-o să-l spele ușor. De două luni nu se mai îmbăiase. Din cauza apei sărate, pielea sa, și cea arsă de soare, și cea nouă, și rănile au apărut din nou

la suprafață. Hamet, temător din cauza curentului de fund al apei, a strigat furios la el să iasă din ocean și le-a cerut lui și celorlalți să rămână pe mal.

Marinarii îi urmau pe jos pe cei trei Bou Sbaa, care călăreau cămile, sus, spre plajă. După circa șase kilometri, în timp ce făceau o cotitură, patru bărbați voinici, cu puști și iatagane, au sărit din ascunzișul râpei și s-au pus în fața cămilelor. În acest răstimp, Bou Sbaa și-au scos armele și au coborât din șa.

În ciuda bolii sale, Hamet a preluat comanda. I-a întâmpinat pe bandiți cu arma pe umăr și s-a îndreptat către ei:

— Veniți în pace? a întrebat el.

Căpetenia bandiților, un uriaș, și-a lăsat jos pușca, și-a vârât iataganul în teacă și a făcut un pas în față.

— În pace, a spus el, cu un surâs larg și cu mâna întinsă.

Cu grijă, Hamet a procedat la fel. Banditul a apucat strâns mâna lui Hamet, crescând presiunea până când a devenit strașnică. Nu îi dădea drumul. În timp ce se uitau fix unul la altul, cu mâinile prinse, banditul și-a ridicat pușca grea cu o singură mână, la fel de ușor de parcă era un pumnal, și și-a pus degetul pe trăgaci. Totuși, înainte să țintească, cei doi oameni ai lui Hassar, care rămăseseră în urmă, au venit în fugă după cotitură. Fiecare avea pușca pregătită să tragă.

Șeful bandiților i-a văzut în ultima clipă. Dând drumul mâinii lui Hamet cu un râs teatral, s-a comportat de parcă se prefăcea că a fost o glumă ca-ntre prieteni. Fără să beneficieze de o forță cu care să-și copleșească adversarul, Hamet a simulat că nu era jignit.

După câteva clipe, bandiții s-au retras, iar grupul lui Hamet și-a continuat drumul pe plajă. Bandiții i-au urmărit, așteptând o oportunitate, în speranța că vor înhăța un sclav rătăcit. Hamet

i-a ordonat lui Riley să-şi ţină grupul unit la picioarele cămilelor şi s-a plasat între bandiţi şi marinari. Fără avantajul atacului-surpriză şi lipsiţi de o forţă covârşitoare, bandiţii nu îndrăzneau să declanşeze o ambuscadă. În schimb, stăteau la pândă de-a lungul plajei, aruncând spre ei pietroaie mari, de două-trei kilograme, pe unele zdrobindu-le de peretele falezei.

Când a ajuns la capătul plajei, grupul lui Hamet a urcat în deşert. Hamet era speriat de ambuscadă şi de modul cum scăpaseră, prin apariţia în ultima clipă a oamenilor lui Hassar. Ieşise din încurcături grele prin mici miracole până atunci, dar niciodată, credea el, nu văzuse lucrarea lui Allah atât de făţiş.

— Ăia erau nişte ucigaşi nemiloşi, i-a spus lui Riley. M-ar fi ucis pe mine şi pe Seid, iar pe voi v-ar fi dus într-un loc unde nu aţi mai fi avut vreo şansă să vă vedeţi căminele şi familiile niciodată – dacă Allah nu ne-ar fi trimis oamenii. A făcut o pauză. Altceva îl preocupa. Te-ai fi bătut ca să îmi salvezi viaţa, l-a întrebat pe Riley?

— Aş fi făcut-o, a răspuns Riley, în stilul său direct. Nimeni nu te va ucide, câtă vreme trăiesc, dacă sunt în stare să previn aşa ceva.

Răspunsul lui nu l-a surprins pe Hamet. De fapt, având în vedere modul cum supravieţuise până acum căpitanul şi comportamentul său faţă de camarazii săi, Hamet credea că avea o anumită *baraka*.

— Bunule Riley, merită să lupt pentru tine, a spus el. Allah este cu tine, altfel aş fi fost ucis acolo.

În semiîntuneric, în timp ce mergeau spre punctul de întâlnire cu Hassar, au trecut pe lângă un om călărind un măgar, încărcat cu numeroşi peşti mari, care semănau cu somonul

rotofei, care adusese celebritatea fluviului Connecticut în acele vremuri, după cum a remarcat cu jind Riley. Fiecare pește cântărea patru kilograme și jumătate. Așa cum aflase Phineus, a cărui hrană a fost spurcată de harpii, să nu ai mâncare acolo unde știai că nu există era dureros, dar să o vezi și să nu o poți avea era chinuitor. Riley l-a rugat pe Hamet să cumpere pește, sugerând că i-ar face bine lui Burns. Hamet a fost de acord, dar omul, probabil un servitor sau un furnizor care livra pentru cineva care nu accepta mai puțină marfă, a refuzat să le vândă chiar și un singur pește, indiferent de preț, enervându-i pe arabi, în aceeași măsură în care i-a dezamăgit pe marinari.

În curând, au ajuns la tabăra lui Hassar, pe un deal, lângă faleză. Era o poziționare ciudată. În Sahara, mai ales de-a lungul coastei vântoase, taberele sunt îndeobște ridicate la poalele unui deal, într-o depresiune în deșert sau în spatele oricărei fortărețe naturale care poate proteja de vântul cu nisip și unde era mai probabil să existe nutreț pentru cămile. Locul ales de Hassar părea să indice că grupul era mai preocupat să aibă o poziție pe care să o poată apăra, decât să treacă neobservați, ceea ce oricum era, într-un fel, imposibil. Hamet l-a avertizat pe Riley că numeroși tâlhari bântuiau prin zonă și că nu ar trebui să rătăcească departe de tabără sub niciun pretext.

Nu la multă vreme după aceea, Seid, Abdallah și doi dintre oamenii lui Hassar au plecat din tabără cu puștile la ei. S-au întors după două ore. Mai târziu, când Hamet, Hassar și oamenii lui au auzit pași apropiindu-se de deal, au dat alarma și și-au luat armele.

Erau Seid și tovarășii săi. Cu îngâmfare, au întins o pătură în care se aflau patru dintre peștii mari pe care Riley îi văzuse mai devreme. În ciuda faptului că nu au mâncat pește, despre care

unii arabi cred că duce la nebunie, l-au jefuit pe încăpățânatul negustor de pește.

— Riley, sunt buni de mâncat? l-a întrebat Hamet, neîncrezător.

Acesta i-a răspuns că sunt.

— Ia și mănâncă, i-a spus Hamet, dar ai grijă să nu te îneci cu oase.

Căpitanul a tăiat trei pești, i-a pus într-o oală cu apă și a făcut ciorbă. De vreme ce niciunul dintre arabi nu mânca pește, marinarii au avut totul pentru ei, fără să le fie teamă că mâncarea le va fi luată de sub nas. Masa i-a săturat și le-a mai domolit dizenteria, o ușurare mai ales pentru Savage, care avea mari dureri și era aproape terminat de crampe. Dar nici măcar fâșia de teren de la marginea deșertului nu poate oferi daruri fără să aștepte ceva la schimb. În acea noapte, americanii au dormit profund, în cercul format de arabi și de cămile, dar când să o ia din loc a doua zi, după ivirea zorilor, au simțit sete, din cauza peștelui consumat, și au realizat că nu aveau nimic de băut. Din nou, Hassar a dus femeile și copiii pe o rută, iar restul bărbaților au călătorit împreună, pentru a înainta mai repede și pe furiș, departe de ruta principală.

În jurul prânzului, grupul lui Hamet a ajuns la un bazin masiv din calcar. Riley a estimat că avea 24 de metri lungime, 3 metri lățime și 6 metri adâncime. Cu un acoperiș boltit, înalt de 1,2 metri de la pământ, bazinul era alimentat de apeducte ce aduceau apă din dealurile aflate în apropiere. Arabii le-au spus marinarilor că rezervorul era un dar din partea unui om bogat și pios. După un an de secetă, încă putea furniza apă, considerată sacră și destinată doar nevoilor oamenilor. Cămilele erau ținute la distanță, ceva nemaiauzit în altă parte. Dar

prezența creștinilor nu era interzisă. Nerăbdători să-și potolească setea după ce mâncaseră pește, marinarii au băut pe săturate.

Au mers în continuare de-a lungul coastei, separată de ocean printr-un șir de dune, dar aici făgașe adânci din torenții secătuiți din munți le blocau înaintarea, adăugând coborâri și suișuri dese și obositoare. Deși mergeau cu greu, marinarii erau încurajați să intre în regiunile locuite. Se aflau în teritoriul Shilluh, al berberilor sudici, cârmuit de Sidi Hashem, unde se găseau din belșug vite, grâu și ceară de albine. Turme de oi și de capre din cea mai bună rasă pășteau platourile montane izolate. Cămilele lui Hashem erau renumite pentru docilitatea și rezistența lor. Acestea erau roadele comerțului său înfloritor cu sudul și ale pieței anuale din satul Hamet a Moussa, ce atrăgea comercianți din întreaga regiune și de dincolo de ea.

În două orașe fortificate, în vârful unei coline împrejmuite de tufișuri de cactuși și de terenuri cultivate, oamenii arau pământul sfărâmicios în spatele unei perechi ciudate: o vacă și un măgar. Femeile căutau bunuri pentru gospodărie, cărând în spate lemne și ulcioare de apă pe umeri, toate pe distanțe destul de lungi. Multe dintre ele mai duceau și copii.

Chiar dacă oamenii lui Hashem erau relativ prosperi, nu au arătat nimic din generozitatea și prietenia triburilor Sahrawi pe care marinarii le-au întâlnit. Erau foarte egoiști și se arătau suspicioși față de străini. Dupuis i-a descris ca fiind mult mai răi. În ochii lui, locuitorii Shilluh erau capabili de „trădări și crime odioase, nu doar împotriva creștinilor… ci chiar a călătorilor musulmani care aveau neobrăzarea să treacă prin țara lor, fără să se asigure înainte de protecția șefilor lor" (Robert Adams, p. 183).

După-amiaza, grupul lui Hamet a ajuns la un sat fortificat, situat aproape de drum. În exteriorul zidurilor înalte de patru metri și jumătate, claia de mărăciniș uscat mai înalt decât un om apăra câteva grădini. Sperau să primească măcar o înghițitură de apă, dar sătenii nu au deschis porțile. Grupul și-a continuat drumul, iar la căderea întunericului a pătruns într-o vale unde se înălțau alte două sate fortificate. Un izvor iriga o oază de grădini, unde creșteau napi, ceapă și varză, protejate de mărăciniș, ficuși și rodii, și de ziduri de piatră. Și acești săteni i-au evitat, refuzând chiar și ospitalitatea elementară față de călători. Hamet, Seid și Abdallah erau supărați de ironia situației: în timp ce în deșertul sălbatic, unde oamenii nu aveau de niciunele, ei împărțeau de bunăvoie, aici, unde, prin comparație, resursele erau din belșug, nimeni nu le oferea nici măcar ceva de băut. Au blestemat comportamentul crud al acestor musulmani nedemni.[7]

Convinși că se dusese vorba despre sosirea lor în ținut, s-au deplasat cât de repede au putut ca să evite orice pericol și s-au considerat norocoși că nu au întâlnit nicio gardă înarmată în ziua aceea sau în următoarea. După ce au traversat trei albii uscate de râu, au ajuns la o alta, astupată cu nisip, de forma unui bazin mic. Sătenii berberi care se adunau acolo ca să-și umple pieile și ulcelele și să adape animalele au remarcat prezența arabilor și a oamenilor albi, privindu-i cu o curiozitate temperată și cu evidentă neîncredere.

La amiază, au auzit primele semnale ale pericolului. În timp ce zece călăreți se apropiau cu repeziciune de ei prin câmpie, pentru o confruntare, pintenii scoteau sunete stridente la lovirea de scărițe. Strigătele lor – „Hah! Hah! Hah!" – sugerau că aveau treburi serioase, urgente. S-au îndreptat direct către

Hamet și gloata lui de călători, care sporise în acea zi cu încă un membru cu două cămile. Cu totul, erau șase arabi. În timp ce călăreții se apropiau, cei șase au descălecat și și-au scos armele din tecile aflate încă pe cămile, în total cinci puști cu două țevi. Praful de pușcă marocan era cunoscut pentru calitatea sa inferioară, astfel încât oamenii și-au pregătit încă o dată armele, în timp ce formau o linie în fața marinarilor.

Călăreții s-au apropiat cu cea mai mare viteză. Când se aflau la vreo nouă metri distanță, Riley a crezut că nu aveau de gând să oprească, că urmau să treacă în galop peste ei. Hamet și oamenii săi țintiseră și țineau degetele pe trăgaci.

La cinci metri distanță de grup, călăreții s-au oprit brusc.

— Cine ești, l-a întrebat locotenentul pe Hamet. De unde veniți? Din ce țară sunt sclavii? Unde i-ai găsit? Îl cunoști pe Sidi Hashem?

Cu siguranță, Hamet îl cunoștea pe Sidi Hashem. Călătorise într-una din caravanele sale, un adevărat dezastru. A răspuns la fel de aspru, întorcând întrebările: aștepta aceleași informații de la ei și dorea să știe ce autoritate îi permitea călărețului să-l oprească pe el și sclavii lui din călătoria lor pașnică. Era un scenariu periculos, prea bine cunoscut lui Riley din apele internaționale. Cearta a continuat la fel de tensionat timp de o jumătate de oră. În sfârșit, călăreții au lăsat grupul lui Hamet să treacă.

Când nu se mai zăreau, purtarea lui Hamet s-a schimbat. Și-a împins grupul înainte fără milă, cei de jos aproape alergând ca să țină pasul cu ceilalți. Într-un final, au virat către o coamă de deal golașă, unde și-au tras sufletul. Priveliștea era, în egală măsură, magnifică și plină de semnificație. Departe către est, vârfurile munților Antiatlas se iveau pe cerul albastru; în

apropiere, spre vest și spre nord, oceanul se unduia întunecos. Cu ochiul lui ager de marinar, Riley a observat ceea ce părea a fi „o insulă înaltă și depărtată". Indicând spre acea direcție, Hamet a spus:

— Acolo este Swearah, Riley.

— Cât de departe este? a întrebat căpitanul.

— Zece zile, cu mersul nostru domol. Nu era nevoie să adauge că urmau să mai fie și alte apariții de-ale ciracilor lui Sidi Hashem.

Marinarii au călărit cu forțe proaspete. La adăpostul nopții, au parcurs 80 de kilometri și i-au depășit pe Hassar, pe femei și pe copii. Au continuat în același ritm până când au ajuns la o tabără de arabi, care i-au hrănit cu midii uscate și orz *lhasa*. În schimb, Riley s-a ocupat de bolnavii lor și a examinat o femeie al cărui sân se umflase până la „proporții uimitoare". La fiecare suflu, femeia agoniza de durere și se temea că sânul urma să se rupă. I-a prescris o prișniță de *lhasa*, pe care să o schimbe des, „până când umflătura se retrage sau crapă". Recunoscătoare, femeia i-a oferit apă de băut și un pumn de midii, rugându-l să se uite și la piciorul umflat al fratelui ei. Riley a prescris „să fie înfășurat cu un strat gros de sare grunjoasă", iar pacientul său s-a jurat că imediat a simțit alinare.

Din cauza ajutorului oferit, lui Riley i-a fost jenă să ceară ceva la schimb pentru serviciile sale. Deja dornici să-l păstreze pe Horace, arabii din tabără se târguiau cu îndârjire. Împotriva voinței lui Hamet, Seid a negociat cu ei, fiind de acord să încheie târgul dimineața. Hamet, care îndurase cu un calm impresionant neajunsurile bolii sale și ale urmăririi, era dezgustat de fratele său. A țipat furios la Seid, avertizându-l să nu vândă băiatul.

În puterea nopții, Hamet i-a trezit pe marinari, cerându-le să nu facă vreun zgomot în timp ce se ridicau. „Am presupus că se pusese la cale vreo înșelăciune, pentru că niciodată nu porniserăm la drum noaptea", a scris Riley. Hamet nu s-a sinchisit să ofere vreo explicație, s-au furișat fără să scoale pe cineva, nici măcar pe arabul pe care îl luaseră cu ei în ziua anterioară, căruia i-au luat totuși cele două cămile. Îndreptându-se înșelător către sud-est, printr-o trecătoare montană, au străbătut doar nouă kilometri până când au auzit zgomotul copitelor și clinchetul inconfundabil al pintenilor pe scăriță. Hamet și însoțitorii săi arabi, inclusiv cei doi oameni ai lui Hassar, și-au pregătit armele, dar au galopat în continuare, deoarece călăreții se apropiau.

Patru dintre urmăritori au trecut de ei pe partea dreaptă. I-au ocolit, au ajuns în fața lor și i-au oprit. Hamet și ai săi au descălecat și s-au năpustit în față, cerându-le americanilor să stea în spatele lor. Marinarii i-au urmat cât de repede au putut prin întuneric.

Deși nu erau aceiași oameni care îi opriseră cu o zi în urmă, situația era asemănătoare. În lipsa vreunui avantaj numeric copleșitor, cele două tabere luau atitudine ofensivă și strigau una la cealaltă, dând impresia că, din moment în moment, erau gata să lupte pe viață și pe moarte. Călăreții locotenentului l-au acuzat pe Hamet că încălcase legea ospitalității și i-au cerut să le spună numele. La fel a procedat și Hamet. Se comportau cu un formalism exagerat până când fiecare și-a dezvăluit numele, mai întâi Hamet, apoi rivalul său, Ali Mohammed. Cei doi s-au înțepat și s-au acuzat reciproc, în numele normelor moralei, dar dezbaterea nu a dus la niciun rezultat. În timp ce lumina dimineții devenea tot mai puternică, sporeau și forțele lui Ali Mohammed: oamenii săi care veneau

pe jos i-au ajuns pe ceilalți din urmă, astfel încât numărul însoțitorilor săi a crescut, iar tonul lui Hamet s-a îndulcit. În final, arabul care li se alăturase cu o zi în urmă a ajuns la rândul său, gâfâind.

— Mi-ai furat cămilele! l-a acuzat el pe Hamet, pe un ton strident.

Hamet nu a negat că oamenii erau proprietarii cămilelor. Cu voce joasă, i-a cerut lui Ali Mohammed să-l urmeze câțiva pași la o parte, unde și-a pledat cauza.

— A fost o greșeală, din cauza întunericului, a susținut el. Urăsc tâlharii și hoții. Sunt întru totul nevinovat că aș fi intenționat să iau cămilele acestui om. Nu sunt în stare să comit o asemenea faptă nedemnă. Caracterul meu este tot ce am și voi muri înainte de a lăsa pe cineva să mă acuze de rele.

Acum, forțele lui Ali Mohammed erau de două ori mai numeroase decât ale lui Hamet, dar oamenii lui Hamet și-au păstrat pozițiile. Potrivit lui Riley, Ali părea mulțumit de scuzele necontenite ale lui Hamet, dar și mai mult de curajul său.

— Sunt prietenul tău, i-a spus lui Hamet, pentru că ești un om curajos.

Ali și-a cerut scuze lui Hamet și imediat a eliberat grupul, reducându-l la tăcere pe acuzator.

În jurul prânzului, au ajuns într-o câmpie și s-au îndreptat spre est. În timp ce călăreau, Seid s-a gândit la confruntarea anterioară, știind că lucrurile s-ar fi putut petrece invers, situație în care ar fi pierdut totul. Conștienți că o furtună era pe cale să izbucnească, Abdallah și oamenii lui Hassar s-au despărțit de restul, pornind spre nord și, în curând, au dispărut printre tufe. Această rapidă plecare avea să fie ultima, deoarece nu mai sunt menționați niciodată în jurnalul lui Riley. Hassar și

frumoasa sa soție Tamar au părăsit de asemenea scena, fără să primească aplauze.

Marinarii s-au strâns în spatele cămilei mari a lui Hamet și înaintau foarte lent prin terenul deluros, „deoarece eram extrem de epuizați din cauza diverselor și complicatelor noastre suferințe", așa cum a scris Riley. Dintr-odată, Seid le-a ordonat oamenilor să se oprească.

Uitându-se fix la fratele său, Hamet le-a spus să continue. L-au ascultat pe Hamet și au mers înainte.

Furios, Seid a descălecat. Mânia lui crescuse întruna de când ajunseseră în Souss. Enervat de faptul că deja se înfruntaseră cu două gărzi ale căpeteniilor locale, a insistat din nou că el îi deținea pe Horace și Savage. Acum, toate nemulțumirile și îndoielile sale au ieșit la suprafață. Nu credea că sclavul mizerabil Riley avea un prieten în Swearah care să-l răscumpere. Seid a hotărât să își ia sclavii și să dispună de ei așa cum dorea, nu conform planului prea ambițios al fratelui său. I-a înșfăcat pe Horace și Savage.

Hamet a săltat de pe cămila sa. Nu doar că Seid negociase oferte pentru cei doi creștini în câteva ocazii, dar se luase la sfadă cu Hamet și din alte pricini. Hamet fusese constrâns să-l tempereze și să-l convingă; acum, s-a grăbit spre fratele său mai tânăr, îndepărtându-l de cei doi marinari. Cei doi frați s-au prins reciproc, încercând să se arunce unul pe altul la pământ. După luptă, s-au prăbușit într-o amară îmbrățișare. Seid, mai masiv și mai greu decât Hamet, era deasupra, dar Hamet, mai sprinten și mai energic, se zbătea cu puterea unui frate mai vârstnic care mai degrabă ar fi murit decât să-și piardă fratele mai mic. S-a eliberat din strânsoare. Amândoi s-au ridicat repede în picioare și s-au dus să-și ia armele. Fiecare s-a

retras câțiva pași, a tras pușca, a țintit cu furie și a tras cocoșul. Aproape în același timp, au ridicat armele și au țintit unul spre pieptul celuilalt. „Nu se aflau la o distanță mai mare de nouă metri, și-a amintit Riley, și amândoi ar fi murit, dacă ar fi tras."

Riley a înghețat. Nu era în stare să se pună repede la adăpost.

— Doamne, ai milă de frații aceștia nenorociți, mă rog Ție, de dragul nostru, a strigat el. Îndură-Te să nu-și verse sângele unul celuilalt.

În timp ce striga, Hamet a apăsat pe trăgaciul puștii sale cu două țevi.

Trăsese în aer. Apoi și-a lăsat arma în jos și și-a dat la o parte *haik*-ul, dezvelindu-și pieptul.

— Sunt neînarmat, a strigat el sfidător. Trage! Inima fratelui tău este pregătită să primească glonțul tău; răzbună-te pe protectorul tău.

În schimb, Seid s-a întors către Horace și Savage, care tremurau lângă el.

— Dacă faceți vreun pas, vă ucid, i-a amenințat el.

Hamet s-a grăbit spre Horace și l-a împins către Riley. Hamet l-a oferit pe Clark lui Seid, în locul băiatului. Seid a refuzat și, în același timp, l-a împins pe Savage la pământ, unde l-a țintuit cu un picior pe coapsă.

— Ia-l și pe Burns, a spus Hamet. Doi oameni pentru unu.

Hamet i-a ordonat lui Riley să îl ia pe Horace și să urmeze cămilele.

— Savage, pleacă și tu, a spus scurt.

Seid și-a îndreptat arma spre capul lui Savage, amenințându-l că îi va zbura creierii, dar Hamet l-a ignorat pe fratele său.

— Pleacă, Savage, a spus, arătând spre ceilalți, care deja porneau spre sud.

Savage s-a răsucit și a luat-o la fugă. Când locotenentul a ajuns la Horace și la Riley, Hamet le-a zis să se oprească. Frații s-au așezat pe pământ. Din nou Hamet i-a propus lui Seid să-i primească pe Burns și Clark în schimbul lui Horace. Seid a făcut semn că nu. Voia să păstreze sclavii pe care îi cumpărase.

— Nu îl vei separa de tatăl lui, a spus el. Am jurat.

— Atunci am să-l ucid, a făgăduit furios Seid, ridicându-se și înhățându-l pe Horace. Înainte ca Hamet să reacționeze, Seid l-a luat pe băiat pe sus, de piept, de parcă era un sac de grâu. Printr-o singură mișcare, l-a întors și l-a aruncat spre pământ cu capul înainte. Sunetul țestei zdrobite a lui Horace s-a auzit ca un foc de pușcă.

Convins că lovitura îl omorâse pe băiat, Riley s-a aruncat la pământ.

— Pleacă, Riley, a urlat Hamet, alungându-l cu mâna de lângă Seid, care se uita cu mânie.

Slăbit și confuz, Riley s-a ridicat, ieșit din minți.

— Nu pot să părăsesc băiatul, a spus el. După care s-a împleticit câțiva pași.

Venindu-și în fire, Seid s-a dat înapoi, fiind convins că își distrusese propria marfă din prostie. Hamet s-a dus repede spre Horace și l-a împins ușor ca să șadă. Pe un ton domol, i-a spus:

— Du-te la Riley.

Dar Horace nu putea nici să vorbească, nici să se ridice. Riley s-a dus la băiat și l-a îmbrățișat. Horace respira repede și abia perceptibil. Se văita. Riley a examinat pământul în jurul lui, unde era acoperit cu pietre, mai puțin unde se lovise Horace.

Seid și Hamet au reînceput cearta. Înainte să se aprindă iarăși, niște străini au apărut la orizont. Cei doi frați au fost

aduși repede cu picioarele pe pământ. Dacă se băteau unul cu celălalt, sigur pierdeau tot. Grăbiți să scape de străini, frații au hotărât să găsească un sat unde să se odihnească și să tranșeze sfada lor. La plecare, Riley l-a urcat pe Horace pe o cămilă. De pe o culme, au descoperit un sat fortificat și au apucat-o în direcția aceea. După ce au intrat pe poarta deschisă, aproape că ajunseseră în cealaltă parte, când au întâlnit un bătrân, un maur cu tenul măsliniu, parțial vorbitor de spaniolă, pe care Riley l-a descris drept „onorabil ca înfățișare". Maurul i-a întâmpinat pe cei doi arabi, în timp ce îi scruta pe marinarii zdrențăroși. A remarcat că băiatul avea nevoie de îngrijire. I-a îndemnat pe oaspeți către un loc la umbră, lângă ziduri, unde bătrânul le-a cerut femeilor să pregătească mâncare.

Curând, le-au pus în față două castroane cu orz fiert *lhasa*, unul pentru frați, celălalt pentru marinari.

— *Kul*, Rais, i-a spus bătrânul lui Riley.

Marinarii și-au umplut cât au putut de repede burțile, mâncând cu mâinile. Până la cel de-al Doilea Război Mondial, când s-a acordat îngrijire medicală victimelor lagărelor de concentrare, oamenii de știință și medicii nu au știut că înghițirea rapidă a hranei, chiar și în porții normale, poate dăuna sau chiar ucide persoanele înfometate perioade îndelungate. În ciuda opiniei generale, nu stomacul, ci intestinul subțire se micșorează și are nevoie de timp ca să revină la mărimea inițială, prin procesarea unor porții limitate de mâncare. Marinarii au înfulecat cât de mult au putut, cât de repede au putut, dar aveau să plătească mai târziu.

După aceea, la sfatul maurului, Hamet a tocmit un ghid, un tânăr voinic pe nume Bo-Mohammed, cu fața lată, ochi mici și o barbă măruntă, ca să-i ducă în alt sat. Nu doar cunoașterea

terenului de către acest însoțitor le-ar fi fost de ajutor, ci și prezența lui, care, așa cum spera Hamet, ar fi putut capta bunăvoința vecinilor. S-ar fi putut dovedi de folos și în cazul unei noi revolte din partea lui Seid[8].

În drum spre satul învecinat, au descoperit două izvoare cu apă înspumată ieșind de sub niște stânci. Marinarii au băut apa, dar din nou au suferit de crampe dureroase la stomac. De data aceasta, nu doar dizenteria îi chinuia. Mâncaseră cu prea multă lăcomie *lhasa*, încât unii dintre ei cu greu puteau respira, mai ales Savage. Grupul s-a oprit la dune, așteptând întunericul, ca să avanseze în siguranță mai departe, dar și ca marinarii să-și tragă sufletul. Apoi au continuat drumul către satul căutat, un fel de punct de cotitură geografic: au ajuns la capătul câmpului de corturi, dincolo de care nu mai vedeau nimic.

Printre casele cu pereți de chirpici, o haită de câini lătrând i-au atacat până când au fost liniștiți de un bătrân cu înfățișare severă, pe nume Sidi Mohammed, care i-a condus pe oameni spre zidurile așezământului său. Le-a zis să se odihnească, în timp ce el a dat ordine pentru pregătirea cinei. Apoi a pus un covor lângă ziduri, pe care s-a așezat între Hamet și Seid. Curând, i-a făcu semn lui Riley să li se alăture.

Mohammed a aprins o lampă și, la lumina ei, i-a studiat chipul lui Riley. Bătrânul i-a adresat căpitanului obișnuitele întrebări la care se aștepta, dar, în acest caz, Riley a devenit tensionat. Înainte, jucase un rol imaginar, într-un loc închipuit, cu condiții de necrezut, în care responsabilitatea sa era ipotetică. Acum, se apropiau de realitate. Mohammed era un om bine informat, care cunoștea treburile din Swearah și care susținea că îi vizitase pe consuli. Îi era teamă că bătrânul putea să-i dezvăluie minciuna.

Căpitanul a răsuflat ușurat când au fost aduse pâinile fierbinți și interogatoriul a luat sfârșit. Marinarii nu mai consumaseră acest produs de larg consum de la naufragiu, dar, în ciuda entuziasmului lor, nu au putut lua decât câteva îmbucături din pâinile grele de orz, după ce mâncaseră atât de multă *lhasa* mai devreme, în aceeași zi. După masă, frații și-au spălat mâinile și picioarele și au discutat în continuare cu Mohammed. După ce au stabilit un plan, l-au chemat pe Riley la ei; Hamet i-a spus că în dimineața următoare el și Mohammed urmau să plece la Swearah. Călătorind repede pe catâri, noaptea și ziua, puteau ajunge în oraș în trei zile. Seid și Bo-Mohammed aveau să-i păzească pe marinari și să le ofere oricât de multe *khob*, pâini, și *lhasa* voiau.

— M-am luptat pentru tine, am suferit de foame, de sete și de oboseală, ca să te înapoiez familiei tale, deoarece cred că Allah este cu tine, i-a spus Hamet lui Riley. Am plătit pentru tine toți banii mei, bazându-mă doar pe cuvântul tău.

— Du-te și dormi până dimineață, apoi trebuie să scrii o scrisoare pentru prietenul tău, pe care o voi duce eu, a continuat el. Dacă prietenul tău își va îndeplini angajamentul și va plăti banii pentru tine și oamenii tăi, vei fi liber; dacă nu, vei muri, pentru că m-ai înșelat. Oamenii tăi vor fi vânduți pe te miri ce.

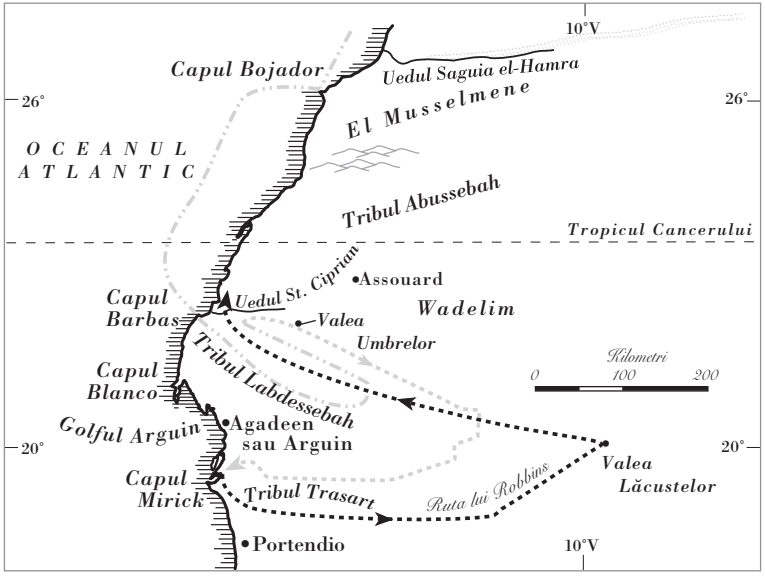
În această privință, Riley nu se îndoia de promisiunea lui Sidi Hamet.

Capitolul 15

Valea lăcustelor

Archie Robbins presupunea că, ținând socoteala zilelor pe o ață cu noduri, demonstra un vag optimism. Așa, cunoștea măcar cu aproximație data – era sfârșitul ultimei săptămâni din noiembrie – și zilele captivității sale, cincizeci și nouă. Calendarul său primitiv îi amintea cât de mult îndurase chinul, dar și faptul că exista un sfârșit pentru asta. Într-un fel, i-a permis să trăiască în formele vieții sale de dinainte, la care plănuia să se întoarcă pe cât de curând posibil. Dar acum, pe țărmul modelat de vânt, amenințător, timpul parcă încremenise. Trăind în mediul monoton și mizerabil al pescarilor seminomazi, speranțele sale de evadare au dispărut, așa că și-a aruncat în foc ața înnodată.

În deșert, văzuse doar muște și scorpioni, dar viața sălbatică abunda pe litoral. Era cât se poate de clar că apele limpezi și reci ale Atlanticului, bogate în minerale și fitoplancton, scăldate de soarele tropical de lângă coastă, erau pline de vietăți. Pești de toate dimensiunile se hrăneau de-a lungul țărmului cu plante și creaturi ale mării, găsite din belșug. Chiar și câinii-de-mare ajungeau pe plajă să se îndoape cu crabi, apoi șerpuiau înapoi spre mare. Pelicani, cocori, flamingi și sute de alte specii de păsări se îndreptau către bancurile de nisip pentru a mânca pește.

În comparație cu interiorul continentului, coasta marină era o adevărată grădină, care furniza suficient nutreț pentru măgari, catâri și capre, precum și mult pește, sau *hoot*, pe care locuitorii fie îl mâncau, fie îl vindeau arabilor, berberilor și africanilor negri care tot veneau și plecau. Totuși, în ciuda acestui comerț, Robbins avea aici sentimentul unei fundături, care îi dădea fiori. Având atâta pește, încât dacă era uscat putea fi folosit ca lemn de foc, acest loc nu era unul din care să pleci în mod obligatoriu.

Întinderea de promontorii stâncoase, bancuri de nisip și insulițe, situată în colțul nord-vestic al Mauritaniei, fusese odinioară un estuar, pe când Atlanticul acoperea o parte din Sahara. Când apa se retrăgea, lăsa în urmă o linie a țărmului fluctuantă, formată din mâl și iarbă de mare, lângă fundul mării situat la trei metri adâncime, pe o distanță de 24 de kilometri. Pentru

marinari, aceste ape puțin adânci, numite Arguin Banks, constituiau un pericol de navigație groaznic. Mulți pieriseră acolo. Puțini dintre ei puteau să le vadă, precum Robbins acum, dinspre continent spre mare.

„Arabii sedentari", Imraguen, și alții locuiau pe coastă și pescuiau în așezări semipermanente, mai ales în perioada august – aprilie, când bancurile de chefal se apropiau de țărm ca să se hrănească. Arabilor nomazi le era scârbă de mare, iar triburile stăpânitoare le forțau pe cele supuse – învinse în bătălii sau care căutau protecție împotriva dușmanilor – să pescuiască pentru ele, stabilind tributuri periodice în icre, ulei de pește și pește uscat, precum și vite. Duceau o viață de robi, fără onoare, deoarece vasalii nu aveau voie să țină cămile, un bun care indica prosperitatea unui arab nomad. Nu aveau nici corturi, un alt obiect esențial pentru arabii nomazi, nici arme, fiindu-le interzise. În schimb, trăiau în șoproane, se apărau cu cuțite și iatagane și creșteau capre și măgari, care se hrăneau cu alge și tufe de-a lungul golfului. Caprele le ofereau lapte, iar cu măgarii cărau apă proaspătă de la fântâni până la colibe.

Măcar aveau avantajul unei surse bogate de hrană. Stăpânul lui Robbins, Meaarah, îl trimitea pe la diverși arabi care trăiau pe țărm, care îl foloseau la pescuit. Îl hrănea îndestulător cu *hoot*, de mărimea unei „scrumbii-albastre, apropiat de culoarea păstrăvului european, cu un gust deosebit și foarte gras", după cum a consemnat Robbins. Pentru prima oară de când venise din deșert, s-a îngrășat, în loc să slăbească. La câteva zile după ce au părăsit satul de pescari, Meaarah s-a întors și l-a luat la întrebări pe Robbins.

— *Soo-mook entar*? l-a întrebat. Cum te cheamă? La fel ca Ganus, îi pronunța numele Robbinis. De unde ești?

Robbins a pretins că era „*Inglesis*".

— Sunt *Inglesis* mai buni decât *Fransah*? l-a chestionat stăpânul.

Robbins a răspuns că și unii, și alții erau „*bono*".

Meaarah l-a întrebat dacă are tată și mamă, frați și surori, nevastă și copii. Minținд, Robbins a răspuns că avea de toate, sperând să-l sensibilizeze pe Meaarah, o șmecherie care, în lumea arabă, „nu putea fi mai simplu de făcut", potrivit lui Robbins, „decât vorbind despre soție și copii".

— Vom merge la Swearah, i-a promis Meaarah, dar fără să precizeze când.

Meaarah l-a alăturat pe Robbins unui grup de pescari care se îndreptau spre un golf exterior, așa cum l-a numit Robbins, alcătuit dintr-un promontoriu care forma golful interior și dintr-o insulă a oceanului, situată aproape de țărm. Acolo se pescuia chiar mai bine decât lângă sat.

Nici Imraguen, nici arabii nu foloseau bărci. Pescuiau, la fel ca strămoșii lor, de-a lungul țărmului cu plase confecționate din alge împletite. Oamenii începeau activitatea odată cu mareea joasă, traversând limba de pământ spre marea largă, ducând cu ei uneltele, în principal plase, lemne de foc pentru gătit și un burduf plin cu apă. Cărând uneltele, Robbins s-a chinuit pe o distanță de 11 kilometri de nisip adânc și fin, până când a ajuns la limba de pământ. Scufundându-se adesea până la genunchi și oprindu-se pentru a-și trage sufletul, a devenit, așa cum își amintea, „un obiect al disprețului lor".

Fiecare pescar avea drept obiect de preț năvodul lui bine strâns, cu plută deasupra și greutăți dedesubt. Indiferent de cât de multe erau, plasele erau legate împreună ca să formeze o plasă și mai mare. Pari de 1,8 metri au fost introduși prin

ochiurile de la capetele plasei și doi oameni au mers în apă până la piept, ținându-i strâns. Apoi se mutau în direcția opusă.

După ce întindeau la maximum plasa, alți oameni loveau apa cu bețe, direcționând peștii într-acolo. Între timp, cei doi oameni țineau capetele în cerc, după care îl închideau. Peștii intrau în număr mare „în cercul năvodului", a consemnat Robbins, „iar ei băteau în continuare apa, până când credeau că strânseseră toți peștii". Apoi, fiecare om își lua propria plasă. Peștele prins acolo îi aparținea.

Spre seară, oamenii se întorceau în tabăra de pe malul mării, găteau și mâncau peștele prins. Robbins a refuzat să învețe meseria sclavului de pescar, prefăcându-se că nu înțelegea sarcinile pe care încercau să-l învețe – să manevreze uneltele de pescuit și să prindă plasele între ele. Pescarii îl disprețuiau pentru încăpățânarea și prostia sa și, potrivit lui Robbins, „și-au dat seama că de pe urma muncii mele obțineau un rezultat neînsemnat, care nu le aducea niciun beneficiu". În consecință, nu a primit o porție întreagă la ora mesei. Când s-a întors în tabără după două zile, Robbins ducea cu el o încărcătură de pește. Când el și pescarii cu care petrecea timpul au văzut un grup de arabi apropiindu-se, au ascuns prada. Printre cei cu care s-au întâlnit, a zărit și un om alb. Spre uimirea sa, Robbins a descoperit că era James Barrett, pe care l-a îmbrățișat.

Amândoi renunțaseră la speranța că aveau să își mai vadă camarazii. Pe Robbins l-a surprins mai ales înfățișarea lui Barrett: și el reușise să se îngrașe. În ultimele trei săptămâni, a explicat Barrett, trăise într-un cătun pescăresc, la vreo 11 kilometri în susul coastei, unde mâncase cât de mult pește a vrut.

Fratele stăpânului său l-a furat și l-a dus în deșert, dar acum fusese răscumpărat și se afla în drum spre satul stâpânului său. Robbins a fost încântat să afle de la Barrett că Williams, care era mai mult mort atunci când Robbins îl văzuse ultima oară, încă era în viață. Își revenise în mare parte și își recăpătase optimismul. Stăpânul lui Barrett îl deținea și pe Williams și, i-a spus el lui Robbins, în ciuda eforturilor sale, era convins că stăpânul lor nu avea să îl vândă pe niciunul dintre ei.

— Nu pot înțelege de ce blestematele alea de ființe vor să mă păstreze, a spus el. Nu le sunt de niciun folos.

— Aceasta este și speranța mea, în cea mai mare parte, i-a spus Robbins lui Barrett. Să fiu cât pot de inutil, ignorant și încăpățânat. Așa se vor hotărî să ne ducă până în Mogadore.

Întâlnirea a fost de scurtă durată. Robbins și-a luat rămas-bun de la Barrett. Nu avea să-l mai vadă vreodată.

Înapoi în tabără, peștele era tăiat, eviscerat, „crestat… pe ambele părți" și lăsat să se usuce la soare. Din cauza aerului fierbinte al Saharei, nu era nevoie nici de sare, nici de fum pentru a nu se altera. „Razele soarelui erau atât de puternice, și-a amintit Robbins, încât carnea proaspătă și peștele se usucă imediat, fără a avea timp să intre în putrefacție."

Robbins nu mai suferea de foame, dar după cinci zile în satul pescarilor, era mâhnit. Gândul că putea rămâne sclav al unui pescar în mirosul urât de chefal uscat și în pâcla sărată formată de fumul focului din tabără, în apropierea mării, era mai mult decât putea îndura. Mai rău decât atât, Meaarah plănuia să-l lase din nou aici. Robbins l-a rugat pe stăpânul său să-l ia cu el. Meaarah a acceptat.

În ziua următoare, Robbins l-a ajutat pe Meaarah să încarce pește pe cămile și, în zori, au pornit spre sud-est. Au călărit

toată ziua, trecând de la dunele de pe litoral la cele mici, din interiorul continentului, cu tufe neîngrijite și răzlețe. La 96 de kilometri de tabăra de pescuit, au ajuns la corturile lui Mearah. Familia lui s-a grăbit să-i întâmpine. Soția sa, Fatima, și fiicele, Tilah și Murmooah, l-au mângâiat cu afecțiune, bucuroase că se întorsese cu un sclav creștin. Fiul său, Adullah, și fratele său, Mid-Mohamete, au încercat, de asemenea, să îl facă pe Robbins să se simtă bine-venit. În contrast cu Bou Sbaa, acești arabi purtau veștminte de calitate. Părul femeilor era împletit cu scoici frumoase și înfășurat în turbane albastre.

În această atmosferă sărbătorească, Delim i-au hrănit pe noii lor sclavi cu pește și *zrig*, în timp ce și ei mâncau de parcă aveau rezerve infinite de hrană. Știind prea bine că aveau să sufere mai târziu după această risipă, Robbins s-a enervat din cauza dezmățului. Celebrarea nomazilor i-a adus aminte că se apropia Ziua recunoștinței în Connecticut, iar gândul i-a rătăcit către părinții săi, aflați acasă, un loc la fel de diferit de acesta, precum pământul de nisip.

Și-a văzut cu ochii minții prietenii și familia din Lower Valley strângându-se în jurul mesei pline cu bunătăți. „Puteam vedea ochii părinților mei, privindu-i cu bunătate pe copiii lor aflați în vizită, mulțumind Cerului pentru că li-i dăruise, precum și pentru belșugul din căminul lor primitor, adresând mulțumiri pentru că le fuseseră binecuvântate «hambarele și cămările» și că puteau forma, încă o dată, o familie fericită."

Nimic nu îl făcea să se simtă mai departe de casă decât bucuria străină de el a acestor locuitori ai deșertului. „Inima mea, a scris el, bătea cu putere când îmi aduceam aminte de asta."

Începând de dimineață, în următoarele șase zile, Robbins a aflat multe lucruri despre Delim. Erau mai emancipați decât Bou Sbaa pe care îi cunoscuse el. În comparație cu ei, Meaarah era un individ bogat. Corturile lui și ale celorlalți din *friq*-ul său erau mai luxoase, iar păturile de calitate superioară. O sclavă din Guineea îndeplinea munci casnice. Femeile petreceau ore întregi curățindu-și părul cu ace și cu grăsime de pește și prinzându-și scoici în el.

Meaarah ținea un sfetnic spiritual și învățător, pe nume Mahomet, care îi învăța pe copii să citească și să scrie, cu ajutorul versetelor din Coran. Era un ins strict, iar lecțiile, pe care le organiza timp de trei ore dimineața și alte trei ore seara, se desfășurau într-o atmosferă solemnă, deoarece aveau la bază texte sacre. Robbins, care nu văzuse deloc cărți la Bou Sbaa, era fascinat de tomurile vechi ale lui Mahomet, de scrierea lor stranie, de la dreapta la stânga, și de faptul că erau citite de la sfârșit spre început, demonstrând atât de bine ruptura dintre cultura din care provenea el și cultura lor. Mahomet îi încuraja curiozitatea lui Robbins și ducea muncă de prozelitism printre *kelb en-Nasrani*, îndemnându-l să li se alăture la rugăciunile zilnice. Robbins a refuzat, deoarece ajunsese la concluzia că era un „sacrilegiu să venerez un profet ai cărui adepți vădeau atât de puțină umanitate în faptele lor".

Fratele Fatimei, Illa-Mecca, și mama lor, numită tot Fatima, trăiau într-un cort în apropiere. Meaarah deținea 68 de cămile. Dintre acestea, șase aveau lapte și se aflau în grija lui Illa-Mecca. Deoarece multe animale se hrăneau cu tufe pe dealuri și prin dune, orice ajutor era bine-venit. Meaarah l-a desemnat pe Robbins.

După rugăciuni, Robbins l-a însoțit pe Illa-Mecca afară, pentru a mâna cămilele. În timp ce se achita de bunăvoie de

sarcinile casnice din împrejurul taberei, a refuzat să învețe cum să se comporte cu animalele, așa cum refuzase să învețe să pescuiască. Orice le-ar fi demonstrat valoarea sa, credea el, i-ar fi prelungit perioada sclaviei. Cu cât devenea mai inutil, s-a gândit el, cu atât mai repede l-ar fi vândut și cu atât mai plauzibil era să găsească o cale să fie răscumpărat.

Deloc surprinzător, Robbins l-a nemulțumit și l-a înfuriat pe Illa-Mecca. Într-un final, Meaarah, care petrecuse în tihnă majoritatea timpului în cort, i-a însoțit până la turmă și a încercat să-l învețe pe Robbins cum să se ocupe de cămile. Au urcat în vârful dealului, au zărit animalele rătăcite și apoi le-au mânat înapoi. Robbins alerga în spatele stăpânului său ca un câine de vânătoare credincios, dar când Meaarah i-a cerut să continue de unul singur, s-a făcut că nu pricepe. Meaarah a renunțat în cele din urmă, convins că Robbins era incapabil.

După șase zile, familia și-a strâns corturile. Au călătorit către est timp de opt zile, vreo 64 de kilometri pe zi, în interiorul deșertului, traversând câmpii aride și largi, presărate cu dealuri stâncoase și văi puțin adânci, de nisip și pietre. Regiunea era asemănătoare cu cea în care Robbins fusese înainte, numai că era mult mai populată. Când se întâlneau cu nomazi care aveau turme mari de cămile, Meaarah și Fatima erau tratați cu multă atenție, deoarece aduceau vești și, uneori, hrană de la alți arabi.

Când au ajuns într-o întindere vastă de dune, familia a fost mulțumită, ceea ce demonstra atașamentul lor natural pentru nisip.[1] Au celebrat momentul și, în acea noapte, au sacrificat o cămilă, s-au îndopat și apoi, a doua zi, au uscat carnea la soare. Au virat către nord-est, peste dune, și după patru zile au

ajuns într-o vale mică având un bazin de apă proaspătă, de la o ploaie recentă. Bazinul atrăsese nomazi de peste tot. Corturile Oulad Bou Sbaa și Oulad Delim – „între cele două triburi, în acel moment, era pace" – înconjurau locul. Printre membrii celuilalt grup, Robbins l-a descoperit cu mare plăcere pe William Porter.

Lui Porter îi trecuse durerea de cap și scăpase de sângerarea cu scop curativ, care îl slăbise atât de mult. Primise un regim constant de lapte de cămilă și arăta din nou în putere. Vederea i se îmbunătățise, de asemenea. În memoriile sale, Robbins a consemnat puțin despre întâlnirea lor în adâncul deșertului, cu excepția faptului că Porter pierduse noțiunea timpului și că era nerăbdător să afla data. Robbins, care își aruncase ața ce-i ținea loc de calendar, i-a oferit doar niște date aproximative.

Oricum, orice noțiune de timp și de ordine nu mai avea niciun rost, câtă vreme un roi imens de lăcuste, sau *yerada*, așa cum le numesc arabii, a apărut în vale, umplând cerul cu corpurile lor huruitoare și acoperind soarele. Când au aterizat, insectele lungi de șapte centimetri, de culoare roșu-cafeniu, au devorat fiecare tufă și lăstar apărut după recentele ploi. Semănau, după cum s-a exprimat Robbins, cu niște „porcușori care mănâncă grâne".

Pentru el, a fost o viziune coșmarească a morții și a distrugerii desprinsă din Vechiul Testament. Deși era familiarizat cu descrierile biblice ale acestor calamități, drept cea de-a opta plagă abătută asupra Egiptului, pentru că refuzau plecarea evreilor, nu știa, probabil, un pasaj mai puțin cunoscut din Levitic, 11:22: „Din acestea să mâncați următoarele: lăcusta și soiurile ei". În Evanghelia după Matei, Ioan Botezătorul trăiește cu lăcuste și miere de albine sălbatice

în sălbăticie. Dar Robbins era uimit de primirea entuziastă a insectelor de către arabi, pe care el o asocia unei calamități. Iată ce scria el:

> Din vremurile lui Moise până în zilele noastre, [lăcustele] au fost considerate de evrei și de mahomedani cea mai severă judecată pe care Cerul o poate arunca asupra omului. Dar indiferent ce ar fi crezut egiptenii în timpurile de demult sau maurii și arabii în cele moderne, arabii care sunt nevoiți să trăiască în deșertul Zahara, departe de a vedea în roiul lăcustelor o judecată pentru păcatele lor, îl întâmpină cu bucurie ca pe un mijloc, uneori, de a scăpa de înfometare.

În arșița zilei, lăcustele zburau în roiuri dintr-un loc în altul, în valuri amenințătoare, dar nopțile reci de noiembrie le amorțeau, iar Sahrawi puteau recolta cu ușurință cât de multe puteau. Insectele erau atrase de bazinul de apă, iar în timpul nopții toți însoțitorii lui Meaarah, cu excepția Fatimei și a celor mai tineri doi copii, plini de zel, le-au prins și le-au pus în saci. Robbins, care trăia din nou cu *zrig* și melci, a scris că „a refuzat această sarcină și s-a întins la umbra cortului mare ca să se odihnească". Ori Meaarah a realizat că era prea obosit și slăbit să dea o mână de ajutor, ori toți erau atât de entuziasmați de activitatea lor, așa încât participarea lui Robbins a fost opțională. Marinarul nu mai menționează, dar atitudinea generoasă a lui Meaarah față de el era pe cale să înceteze.

Robbins a numit locul „Valea Lăcustelor". Familia a recoltat 15 banițe* de insecte într-o singură noapte. Le-au gătit doar pe cele vii: mai întâi au săpat o groapă adâncă și au făcut un foc. După ce flacăra a încălzit groapa, au scos cărbunii. Apoi au golit un sac de insecte în cuptorul din pământ, scuturând bine

* Aproximativ 450 de litri (n. tr.).

sacul ca să le scoată pe toate afară, le-au strâns și le-au acoperit cu nisip, ca să nu zboare. Imediat ce groapa a fost umplută cu lăcuste și cu nisip, au pus un alt foc deasupra. Au fript vreo cinci bănițe de insecte în fiecare groapă, săpând trei gropi, una după alta, ca să le gătească pe toate câtă vreme erau încă în viață.

Când lăcustele se răceau îndeajuns pentru a putea fi atinse, le scoteau din nisip și le așezau pe pânza de cort pentru a se usca la soare pentru câteva zile. Trebuiau să le păzească întruna în timpul zilei de roiul de lăcuste vii, care le puteau mânca pe cele moarte. Robbins și Porter au învățat cum să mănânce lăcuste, rupând capul, aripile și picioarele și mestecând corpul. Deși niciunul nu credea că insectele erau apetisante, aveau nevoie de hrană; vreo 360 de grame de lăcuste le furnizau fiecăruia proteinele zilnice necesare, precum și vitaminele A și D, fosfor, calciu și potasiu. Timp de câteva zile, Delim au avut o cantitate nelimitată de lăcuste la dispoziție, ceea ce era un noroc, de vreme ce era nevoie de vreo două sute de lăcuste pentru cele 360 de grame comestibile, iar Porter și Robbins trebuiau să recupereze lipsurile din lunile anterioare. Cea mai mare parte a lăcustelor erau turtite și împachetate în saci și burdufuri. Mai târziu, arabii le sfărâmau în mojar, le amestecau cu apă și făceau „un fel de terci uscat", așa cum l-a descris Robbins.

În ciuda noii surse de hrană, pe Robbins l-a doborât oboseala în momentul cel mai prost ales, în timpul recoltei lăcustelor. Când Meaarah i-a cerut să care un burduf cu apă la cort, Robbins a ridicat pielea grea pe spate și a smucit-o. Tot întorcând pielea umflată, s-a dezechilibrat. Burduful a căzut pe pământ, iar apa a curs. Meaarah a avut o izbucnire nervoasă. Se săturase de incompetența lui Robbins. A apucat un

topor, l-a ridicat și s-a năpustit asupra lui Robbins. În ultimul moment, Fatima s-a pus între ei și a respins lovitura. Dacă nu ar fi fost acolo, credea Robbins, Meaarah l-ar fi decapitat. Incidentul se pare că l-a transformat pe stăpânul său. Din acel moment, Meearah nu l-a mai simpatizat pe Robbins și a început să-l trateze cu o „cruzime sistematică".

În același timp, învățătorul Mahomet începuse să îl preseze tot mai mult pe Robbins să se lepede de creștinism, jignindu-l pentru că prefera carnea de porc. Credea că „vierul era posedat de diavol, iar cei care îl mănâncă devin și ei posedați, la fel ca el", a consemnat Robbins. Mahomet a încercat să îl atragă la mahomedanism, promițându-i „prosperitate, putere, soții pe pământ și fericire veșnică și desfătare a simțurilor în Paradis, alături de divinul profet Mahomed", dar Robbins a rezistat tentațiilor.

Când apa din bazin s-a terminat, lăcustele au dispărut, la fel și arabii. Robbins a trebuit să-și ia rămas-bun de la Porter, o despărțire dureroasă pentru amândoi. Acum, Meaarah și-a dus grupul spre nord-vest, într-un ritm care i-a amintit lui Robbins de suferința îndurată cu Bou Sbaa. Mergând și călărind toată ziua, dormind sub cerul liber, a pierdut din greutate și s-a deshidratat. Frecarea pielii sale a devenit insuportabilă. Pătura grosieră pe care o purta în jurul taliei, și care atârna până la genunchi, îi sfâșia carnea de pe picioare, jupuindu-le. Noaptea nu-i aducea vreo mângâiere. „După ce am dormit pe nisip mai multe ore și m-am ridicat în picioare, scrie Robbins, sângele a țâșnit prin pielea jupuită și uscată."

La zece zile după ce au ajuns în Valea Lăcustelor, au traversat uedul St. Cyprian și au ajuns pe coastă, chiar la nord de capul Barbas. Robbins mersese în cerc închis, în mai multe moduri. Neglijat de Meaarah, și-a dat seama că sănătatea lui

se deteriora. Și avea să se înrăutățească în luna următoare, până când Robbins a atins pragul cel mai de jos al stării sale din momentul în care barca cea lungă a ajuns la țărm. Din cauza regimului său alimentar, care consta din sânge bine fiert și lăcuste, suferea acut de constipație „Mă zbârcisem de tot; pielea se strânsese pe oase", a scris el. Deoarece purta haine uzate și dormea direct pe pământ, pielea și carnea de pe șolduri i se frecaseră atât de mult, încât putea să-și atingă osul iliac pe ambele părți. Fusese „redus literalmente la stadiul de schelet".

Sfârșitul părea, într-un fel sau altul, aproape.

Partea a patra
GRĂBIND ÎNCET SPRE SWEARAH

Capitolul 16

Șeicul Ali

Oare era Dumnezeu cu Riley? Sau aceea era doar o închipuire a dorinței pe care o avea în comun cu Sidi Hamet? În mod evident, acești doi bărbați care proveneau din medii culturale și religioase diferite au tras concluzia că o putere divină veghea asupra căpitanului. Hamet riscase tot ceea ce avea pentru Riley și oamenii lui, când ar fi putut deja să îi vândă pentru un profit mai puțin riscant sau cu mai puține greutăți. În schimb, s-a luptat chiar și cu fratele său pentru a-l elibera pe acest creștin, un om pe care îl credea foarte onest și despre care ajunsese să creadă că era binecuvântat de Allah. În ciuda disputelor, Riley și Hamet credeau amândoi într-o ființă superioară, numită fie Dumnezeu, fie Allah, și, prin prezența divinității, ajungeau la armonie în relația lor. Totuși, încă erau angrenați într-un negoț periculos, pentru recompense lumești – libertate și avere – și se temeau amândoi de eșec.

De fapt, Riley ajunsese într-o criză fizică, psihică și morală. A petrecut noaptea dinaintea plecării lui Hamet și a bătrânului Sidi Mohammed spre Swearah într-o „stare de neliniște nu prea ușor de înțeles". Printr-o înșelătorie, reușise să ajungă atât de departe în nord, dar acum trebuia să ofere dovezi concrete că nu a mințit tot drumul. „Oare cui ar trebui să-i scriu?",

se frământa. „Englezului Renshaw, care ar putea sau nu să fie acolo? Nu cunosc pe nimeni în Mogadore." Și ce să spună pentru a obține ajutorul oricui ar fi primit scrisoarea?

Riley și-a amintit visul intens pe care l-a avut în noaptea în care arabii au ținut întrunirea pentru a-i despărți pe marinari. Până în acest moment, visul s-a dovedit adevărat. Supraviețuise tuturor greutăților întâlnite în deșert. Și-a păstrat credința: era tot ceea ce avea.

În zorii zilei, arabii i-au trezit pe marinari și i-au dus în locuința lui Sidi Mohammed. Riley era obosit după nopțile fără somn petrecute în aer liber, dar era hotărât să-l convingă pe Hamet să-l ia și pe el pe drumul spre Swearah.

— Vino, scrie o scrisoare, l-au îndemnat Bou Sbaa, oferindu-i o bucată de hârtie, lungă de 20 centimetri și lată cât palma lui, și trestie cu lichid negru asemănător cu cerneala.

Riley a ezitat doar puțin. L-a privit în ochi pe bunul său stăpân.

— Sidi Hamet, te rog, ia-mă cu tine, a spus el. Vă implor, domnule. Îmi voi lăsa fiul, pe care îl iubesc din toată inima mea, aici, ca ostatic, la fel și pe cei trei oameni ai mei.

Băiatul încă se recupera după loviturile primite de la Seid.

— Nu pot, i-a răspuns Hamet categoric. Insiști aiurea.

Se luase deja decizia să călătorească singur, doar cu Sidi Mohammed. Hamet mai avea o problemă importantă de discutat, așa că a schimbat subiectul.

— Rais, suma pe care ai fost de acord să o plătești nu este de ajuns, a adăugat el. În scrisoare, trebuie să-i spui prietenului tău să plătească 200 de dolari pentru tine, 200 pentru Horace și încă 200 pentru camaradul tău Aaron. Și câte 160 de dolari pentru Burns și Clark. Mi-ai promis o pușcă cu două țevi și

trebuie să-i dai una și lui Seid, a continuat Hamet. Este un om dur, dar te-a ajutat să rămâi în viață.

Tonul lui Hamet l-a convins pe Riley să nu mai comenteze. Învățase că atunci când doi arabi nu sunt de acord despre cursul acțiunii, putea să ducă rezultatul în favoarea sa, dar când doi arabi sunt de acord asupra unui plan, niciun creștin nu mai putea face ceva pentru a-l schimba. În mod evident, Hamet încheiase o înțelegere cu Seid și Sidi Mohamed, iar acum nu mai era cale de întoarcere. Riley a luat stiloul și, ținându-și sub control mișcările mâinii, a mâzgălit rândurile ce aveau să hotărască soarta sa și a camarazilor săi:

> Domnule,
>
> Bricul *Commerce*, pornit din Gibraltar către America, a naufragiat la capul Bajador, în 28 august (…).

Presupunând că, în cel mai bun caz, scrisoarea lui va ajunge în mâinile unui englez și neștiind în ce măsură va primi ajutor atât de repede după ce se încheiase războiul între americani și englezi, a scris-o astfel încât naționalitatea lui să fie neclară. Micul grup de arabi, strâns în jurul său, a fost uimit, când l-a văzut scriind cifre arabe. De vreme ce Seid și Hamet au afirmat că nu ei îl învățaseră, unul dintre ei a sugerat că Riley fusese sclav înainte, unul deștept și de mare ajutor, și că învățase cifrele arabe de la fostul său stăpân, deși legea îi interzicea.

În timp ce arabii se uitau cu atenție la ce scria, Riley a continuat:

> …eu și patru oameni din echipajul meu ne ducem traiul aici, aproape dezbrăcați, într-o sclavie barbară: vă implor ca, în numele tuturor legăturilor dintre oameni, al celor de același sânge, în numele a ceea ce aveți mai scump și al ideii că mai de

preț este libertatea decât viața, să trimiteți suma necesară pentru răscumpărarea noastră, în valoare de 920 de dolari și două puști cu țeavă dublă: când voi fi liber, voi putea strânge orice sumă de la Batard, Sampson & Sharp, din Londra – Cropper & Benson, din Liverpool – Munroe & Burton, din Lisabona sau de la Horatio Sprague, din Gibraltar. Dacă nu ne veți elibera, voi plăti cu viața. Voi lăsa o soție și cinci copii neajutorați să deplângă moartea mea.

Nerăbdător să plece, Hamet privea peste umărul lui Riley și îl grăbea. După ce prezentase relațiile sale în lumea comercianților, Riley a insistat să i se mai dea încă o bucată de hârtie pe care să scrie. Când i-a fost adusă, a văzut că era o pagină dintr-un conosament* spaniol. A scris în continuare:

Tovarășii mei sunt: Aaron R. Savage, Horace Savage, Jamesc Clark și Thomas Burns. Am lăsat încă șase persoane în sclavie, în deșert. Stăpânul meu actual, Sidi Hamet, vă va înmâna prezenta scrisoare și vă va spune unde suntem – este un om de încredere. Ajuns piele și os din cauza celei mai grele suferințe – dezbrăcat și luat în sclavie –, vă cer să aveți milă și încredere că nimic nu va fi în zadar. Pentru numele lui Dumnezeu, trimiteți un interpret și un paznic pentru noi, dacă este posibil. Vorbesc franceză și spaniolă.

James Riley,
ultimul căpitan și supraveghetor
al bricului *Commerce*

Riley a împăturit scrisoarea. Nu a fost dispus să riște, adresându-i-o doar lui Renshaw. Consulii veneau și plecau. Nu dorea să îl facă pe Hamet să creadă că prietenul său era în

* Document însoțitor al mărfurilor care sunt transportate pe apă (n. tr.).

străinătate, fie și temporar. În ceea ce privește speranța de a găsi un reprezentant american acolo, era puțin probabil. Adesea, rețeaua externă, slab finanțată, a Americii folosea comercianți de alte naționalități ca agenți, dintre care unii nici nu locuiau permanent în portul în care erau desemnați. Neștiind sigur nici ce state aveau consuli în Mogadore, fără să mai punem la socoteală dacă persoana respectivă ar fi fost acolo în momentul livrării scrisorii, Riley s-a adresat „consulului englez, francez, spaniol sau american sau oricărui negustor creștin din Mogadore și Swearah".

Dându-și bine seama că erau într-o cursă contra timpului și a destinului, Sidi Hamet și Sidi Mohammed s-au grăbit către est, călare pe măgari. Alți arabi mai puternici decât ei au ghicit că sclavii creștini erau în sat și au plănuit să-i ia. O adevărată paradă a căutătorilor de curiozități din sat – mauri și arabi negri înarmați cu niște cuțite lungi sau iatagane împreună cu sclavii lor negri – s-a format în curtea unde Seid și Bo-Mohamed stăteau de pază. Un arab, ținând în mână un nasture de la pantalonii lui Savage, a ordonat: „Nasturele, taie-l c-un 'țit". Vorbele sale i-au uluit pe americani, care nu mai întâlniseră un arab cunoscător de engleză, chiar dacă doar atât știa, în afară de câteva înjurături. În timp ce sătenii stăteau pe o rogojină și îi priveau atent, marinarii au stat cât mai retras posibil, în duhoarea inevitabilă de bălegar de vite, oi și măgari. Așa cum li se promisese, li se permitea să mănânce și să bea cât doreau, mai puțin pâine, de două ori pe zi, și *lhasa*, o dată. Totuși, erau slăbiți în continuare, suferind acut de dizenterie și de hemoroizi. „Burțile noastre fermentau ca berea", a spus Riley, „și eram chinuiți de colici". În timp ce pielea se vindeca în zonele mai delicate, părul lor

neîngrijit, bărbile stufoase și hainele jegoase adăposteau păduchi, ceea ce provoca mâncărimi nesfârșite.

Sătenii au încercat să-i înduplece pe marinari să muncească la tâmplărie, la făcutul pantofilor și la prelucrarea fierului, dar Riley a insistat asupra faptului că el și oamenii lui au fost crescuți încă din copilărie ca marinari și nu știau nimic altceva. Anterior, el le ceruse oamenilor săi să coopereze, pentru a câștiga un tratament mai bun, însă aici a ajuns la aceeași concluzie ca Robbins și i-a avertizat că dacă vor arăta pricepere la vreun meșteșug specific creștinilor, vor crește șansele ca ei să fie răpiți sau vânduți unui stăpân dispus să plătească generos pentru un lucrător dibace. Când Riley a fost luat să încadreze o ușă la o casă nouă, s-a prefăcut că nu înțelege instrucțiunile pentru a măsura stâlpii. Ciopârțea cheresteaua la întâmplare cu o bardă și despica lemnul. Arabii se certau din cauza incompetenței sale. „Cei mai mulți dintre ei erau de părere că folosirea eficientă a biciului mă va face să folosesc uneltele simple", a remarcat Riley. Unul care nu a fost păcălit a adus un ciomag, dar Bo-Mohamed nu avea niciun interes să-l vadă pe Riley bătut, așa că l-a oprit.

Noaptea, marinarii au dormit într-o pivniță întunecoasă, un spațiu de sub podeaua casei, susținută de un catarg, un verfafor și lemne de la alte nave. Seid și Bo-Mohammed au răsucit o cheie în încuietoarea de fier din spatele lor și au dormit în fața ușii, ținându-și armele încărcate la îndemână.

Riley a aflat repede cum au obținut sătenii cheresteaua, pe care unii dintre ei o folosiseră la construcția caselor, după ce un sătean le-a arătat acte oficiale ale goeletei spaniole *Maria*, datând din 1812 și 1814. Alți arabi aveau haine luate de la echipajul ei și invocau repetat blesteme spaniole pe care le învățaseră.

Din ceea ce i-au spus, Riley a pus cap la cap povestea goeletei *Maria*. Corabia a venit pe coastă pentru a pescui și a face negoț. Furișându-se noaptea, în bărci, arabii au urcat la bordul ei și i-au omorât pe căpitan și pe trei dintre cei 16 bărbați ai echipajului. După ce au jefuit vasul, l-au tras la mal și l-au dezmembrat, scândură cu scândură. Un bătrân i-a spus lui Riley că cinci dintre marinari muriseră chiar din acea noapte, iar alți opt au fost vânduți în deșert. Alții susțineau că supraviețuitorii au ajuns la Swearah pentru a fi răscumpărați, dar Riley l-a crezut pe bătrân.

În cea de-a șasea zi după plecarea lui Hamet, un oaspete neașteptat a strigat la poartă și a cerut să fie lăsat înăuntru. Seid a deschis degrabă ușa și înăuntru a intrat un maur negru, fudul, înalt de 1,80, călare pe un cal robust. Din șa, șeicul Ali, socrul lui Hamet, examina cu evident dezgust mizeria din jurul lui și pe creștinii murdari care erau întinși de jur împrejur ca niște animale.

Aerul de superioritate al lui Ali, precum și transformarea neașteptată a lui Seid dintr-o brută posacă în slujitor supus le-au indicat marinarilor proporția în care s-a schimbat norocul lor. Ali s-a mutat imediat în casa lui Sidi Mohamed, impunându-se într-o măsură extraordinară în fața lui Seid și Bo-Mohamed. Riley a remarcat că impresia de autoritate pe care o răspândea o întrecea chiar și pe a celor mai despotici căpitani de vas. Șeicul Ali era, de asemenea, încântător și remarcabil de charismatic.

Faima lui Ali era atât de mare, încât sătenii au început imediat să îi ceară sfatul pentru a-și rezolva disputele. Deciziile sale sumare erau date în așa manieră, încât niciuna dintre părți nu ar fi visat măcar să protesteze. Admitea și Riley că uneori

era cel mai elocvent om pe care l-a auzit. „Gurile căscate păreau să absoarbă frazele sale mieroase", scria plin de efuziune căpitanul, care afirma că Ali vorbea cu o „expresivitate perfectă", astfel încât „cadența elegantă, atât de mult admirată în oratoria orientală, părea să fi atins o nouă frumusețe prin rostirea lui; frazele erau atât de clar și de distinct articulate, iar mina și acțiunile sale atât de inteligente și expresive, încât puteam să-l înțeleg perfect, deși vorbea în limba arabă". Dar starea de spirit a lui Ali se schimba rapid. Într-o clipă era radios și fermecător, iar în următoarea suspicios și bănuitor de complot, apoi era extrem de furios, îngrozindu-i pe Seid și pe Bo-Mohamed, care făceau tot posibilul ca să-l liniștească. Când vorbea el, nimeni nu îndrăznea să se miște sau să emită vreun sunet.

Era inevitabil ca șeicul să își îndrepte atenția către Riley și oamenii lui. S-a uitat la ei și a discutat în șoaptă cu Seid, moment în care căpitanul a simțit ceva de rău augur. Ali l-a chemat imediat și l-a chestionat în legătură cu averea sa, familia sa, naufragiul și despre modul în care se risipise încărcătura vasului. Voia să știe câți bani și ce bunuri luaseră atacatorii de la capul Bojador.

— Ce nelegiuire s-a comis, de i-a împins pe acești musulmani să-l omoare pe unul dintre oamenii tăi? a întrebat el.

Era clar că șeicul, căruia Hamet îi era îndatorat, arăta interes pentru soarta lor, iar presupunerile sale nu cunoșteau limite. Le examina trupurile cu atenție, ca și cum se gândea să le cumpere – sau să le vândă. Văzând crucea tatuată pe brațul lui Clark, Ali a crezut că era spaniol și a spus că nu putea fi răscumpărat. A mai anunțat că marinarul va fi trimis în munți, unde va lucra pentru el. Acesta era un verdict neliniștitor,

având în vedere că, așa cum spunea Riley, „tot ceea ce spunea acest om avea puterea să înfrângă orice opoziție".

În mod inteligent, lui Seid și celorlalți arabi, Ali a început să le ofere motiv de nemulțumire. A făcut tuturor cunoscut că, după părerea sa, Riley era „un tip iscusit… capabil de orice acțiune, fie bună, fie rea". Era sigur că Riley îl mințea pe Hamet că are un prieten în Swearah; dar imediat a spus că era convins că prietenii căpitanului ar putea să ofere o sumă mult mai mare de bani decât a cerut Hamet pentru răscumpărarea lui. La auzul acestor vorbe, Seid a fost foarte fericit. Chibzuitul Ali a decis că va aștepta până la întoarcerea lui Hamet.

În cea de-a șaptea zi a sosit un nou-venit. Un străin negricios, cu aspect amenințător, dotat cu pistoale, o pereche de cuțite și un iatagan, precum și cu o pușcă cu țeavă lungă. A călărit până aproape de zid. L-a strigat pe Seid pe nume și i-a spus: „Deschide poarta imediat". Când Seid l-a întrebat cine este, el a răspuns că era Ullah Omar și că tocmai se întorcea din Swearah.

Călare pe bidiviul său puternic, pe care îl mâna spre curte, Omar dădea impresia unui călău. Riley îl studia pe înspăimântătorul om, care purta turban alb, *haik* și încălțări din piele galbenă, la care avea pinteni lungi de fier. Pe lângă arme, avea două coarne cu praf de pușcă și un săculeț de piele cu muniție, agățat de gât. Șeicul Ali îl cunoștea și i-a strâns călduros mâna. După ce i-a salutat pe ceilalți, Omar a întrebat cine era Riley și s-a apropiat de el.

— L-am văzut pe Sidi Hamet, prietenul tău, la o distanță de o zi de călărit dinspre Swearah, a informat el. Mi-a spus că Allah i-a binecuvântat călătoria datorită ție. Sper ca prietenul tău din Swerah să fie la fel de sincer cu tine, așa cum este Hamet.

A adăugat că Hamet avea să ajungă înapoi ziua următoare. Dar Omar nu mai avea alte ştiri. El s-a adresat marinarilor care nu îl puteau înţelege, dar care au priceput, după ce Riley le-a tradus, că întoarcerea lui Hamet era iminentă.

Seid l-a servit pe Omar cu un bol de „*cuscusu*", după cum şi-a notat Riley numele preparatului marocan, acoperit cu felii de dovlecei şi bine piperat. „Preparatul acesta", a adăugat el, „(pe care nu am avut plăcerea de a-l gusta), care se face din mici bulgări de făină, fierţi cu carne de pasăre şi cu legume, arăta îmbietor". Omar Ullah, care avea tutun şi o pipă în săculeţul său de muniţie, le-a dat marinarilor un pumn de tutun de calitate, aparent „foarte încântat de a avea puterea să aducă alinare unor fiinţe atât de nenorocite". După masă şi rugăciune, enigmaticul mesager a dispărut la fel de subit cum apăruse.

Riley nu a putut dormi în noaptea aceea, luptându-se cu atacuri de panică. Prezenţa lui Omar adusese linişte într-o oarecare măsură, dar Riley nu aflase nimic concret, în afara faptului că menţinuse bunăvoinţa lui Hamet până la porţile aşezării Swearah. Condamnarea la moarte rămânea încă valabilă şi, în sens figurat, Riley era vinovat de fapte reprobabile. A rămas treaz, meditând la promisiunea pe care o făcuse. A fost o decizie uşoară – la momentul acela, el şi oamenii săi şi-ar fi vândut şi vieţile pentru o înghiţitură de apă din Connecticut –, dar acum nu mai părea la fel de clar că va scăpa cu pielea întreagă şi că va avea un acoperiş deasupra capului. În Sahara, viaţa lui nu meritase să fie trăită. Acum, îşi reamintea de familie şi de fosta lui viaţă.

„Dorinţa mea de a trăi a urmat ritmul încurajărilor mele", se plângea el. „Aşteptam întoarcerea stăpânului meu, totuşi,

am anticipat-o cu cea mai mare teamă și înspăimântătoare neîncredere… Am socotit momentul sosirii sale ca fiind decisiv pentru soarta mea. Ori îmi va reda libertatea, ori mă va osândi pe loc la moarte." Fiecare apariție a unui oaspete în sat, fiecare deschidere a porții îl făceau pe Riley să tresară.

Se ruga la Dumnezeu să nu fi ajuns atât de departe pentru a muri în mizeria animalelor din ogradă, să își lase soția văduvă și copiii fără perspectivă. Se ruga pentru ca tovarășii și fiul său adoptiv să nu fie trimiși înapoi în pustiul lipsit de speranță.

Capitolul 17

Căpitanul a murit demult

Căzut pe gânduri, în fața zidurilor și turnurilor formidabile ale orașului Swearah, cu minaretele sale crescând în zare, când a intrat pe poarta estică Rais bel Cossim aproape că s-a ciocnit de doi arabi plini de praf, dar cu înfățișare onorabilă. Bel Cossim, căpitan de vas maur și om de afaceri, era stăpânit de curiozitate. Negustori care ar fi călătorit peste dealurile din împrejurimile orașului ar fi adus bunuri cu ei, dar aceștia nu aveau de niciunele.

— *Salem alikoom*, s-a adresat el celui care părea șeful, pe care l-a recunoscut ca membru al Bou Sbaa. De unde vii, fiu al leului?

— *Alikoom salem*, a răspuns Hamet maurului, despre care și-a dat seama că e un om cu un anumit statut social și cu bun simț al observației. Am venit din Souss și înainte de asta din Sahara, un drum lung. Vreau să îl văd pe Sidi Consul.

— Spune-mi despre ce e vorba, prietene, i-a spus bel Cossim, înghițindu-și un hohot de râs. Poate sunt în măsură să îți ofer un sfat.

Hamet i-a spus că avea o scrisoare pentru Sidi Consul din partea unui căpitan englez care a naufragiat la capul Bojador.

— Vino, te voi duce la omul pe care dorești să îl întâlnești, i-a zis bel Cossim, făcându-i semn cu mâna.

Portul din Swearah, biroul vămii, clădirile guvernamentale, strada și piața centrală se găseau într-un cartier îngrijit, asemănător celor de afaceri, semnalizat de niște porți și turnuri impozante. În spatele acestora se afla *medina*, semănând cu un labirint, unde trăiau în cartiere separate oamenii de rând din Swearah – 30 000 de musulmani, adică majoritatea, și 6 000 de evrei – și *abid al-Bukhari*, soldații musulmani negri. Bel Cossim i-a condus pe cei doi călători printre străzile largi și relativ liniștite, frumos mirositoare, cu vile de patru caturi ale comercianților evrei privilegiați, ale funcționarilor guvernamentali și ale consulilor și negustorilor străini.

Acesta era locul cel mai ascuns, un *casbah* în interiorul orașului fortificat, construit în timpul sultanului Mahomed al III-lea, care a înființat portul în 1765 cu scopul de a menține controlul asupra comerțului exterior și al teritoriilor sudice ale stăpânirii sale. Curând, sultanul a închis portul Agadir pentru vasele străine și i-a mutat pe negustori la Swearah, cu meterezele sale de piatră și turnurile masive apărate de 2 000 de *abid al-Bukhari*, înarmați până în dinți. Aici, comerțul imperial putea fi supravegheat mai ușor, iar comerțul intern, mai bine reglementat și taxat. Promisiunea sultanului pentru cei care aveau să se stabilească în această parte îndepărtată și puțin atractivă a regiunii Haha a fost că „acela care vine sărac pleacă bogat". În zece ani, Swearah, pe vremuri un avanpost comercial fenician și, posibil, neidentificata „insulă Cerne", pe care Hannon Cartaginezul a colonizat-o cu 30 000 de locuitori în anul 450 î.H., a devenit principalul port maritim al Marocului.

Bel Cossim i-a condus la reședința consulului general britanic William Willshire, unul dintre puținii comercianți europeni

care, împreună cu omologii săi evrei localnici angajați de sultan, trăia în *casbah* și conducea comerțul exterior.

Oaspeții l-au găsit, ceea ce a constituit o surpriză pentru bel Cossim. Willshire, succesorul și partenerul de afaceri al lui James Renshaw, era celibatar și un individ care nu părea să se satură niciodată de munca sa. Locuia în reședința vastă a consulatului britanic – unii ar spune că era luxoasă –, unde avea mulți servitori și funcționari, iar duminica oficia slujba anglicană pentru alți negustori creștini.

Recunoscându-l pe bel Cossim, servitorii lui Willshire l-au primit pe el și pe cei doi arabi. Tânărul consul, un individ pretențios, cu părul tuns scurt, bine îngrijit, cu trăsături frumoase și buze țuguiate, i-a primit în biroul său. În timp ce studia cele două bucăți de hârtie înmânate de unul dintre arabi, a simțit cum inima i se strânge. Un alt vas comercial eșuase pe coasta Saharei, iar echipajul său fusese capturat de arabii barbari rătăcitori.

Willshire a scos nasul din hârtie. Rais bel Cossim era unul dintre cei mai de încredere intermediari mauri ai lui Willshire, un om valoros, care vorbea fluent spaniola și cunoștea o brumă de engleză, plus araba. Cu el mai erau doi arabi pe nume Sidi Hamet și Sidi Mohammed, care, după înfățișare, străbătuseră un drum lung în mare grabă. Willshire s-a uitat încă o dată la ei. Hamet avea o față inteligentă, frumoasă, cu trăsături care sugerau oboseala și mâhnirea, specifice triburilor arabe. Stătea fără nicio rușine în fața lui, în ciuda faptului că venise să colecteze răscumpărarea pentru marinarii naufragiați.

— Ce îmi puteți spune despre căpitanul Riley, a întrebat Willshire, care cerceta reacția lui Hamet, în timp ce bel Cossim traducea.

Un zâmbet a apărut pe fața lui Hamet.

— Căpitanul Riley este un om inteligent și curajos, a răspuns el. În timp ce vorbea, ochii săi căprui păreau să se mărească puțin, în ceea ce Willshire a crezut că întrezărește o urmă de adevărată afecțiune. Este un ins onorabil, cu soție și copii. Allah este cu el în ceea ce face, a continuat Hamet. Călătoria mea a fost binecuvântată de Allah de dragul căpitanului Riley. Am întâmpinat multe dificultăți, dar am trecut în siguranță prin teritorii periculoase. Oamenii săi, bolnavi, au supraviețuit și ei. Am făcut tot ceea ce am putut pentru ei.

Willshire a citit din nou sfârșitul scrisorii căpitanului Riley:

> Stăpânul meu actual, Sidi Hamet, vă va înmâna prezenta scrisoare și vă va spune unde suntem – este un om de încredere. Ajuns piele și os din cauza celei mai grele suferințe – dezbrăcat și luat în sclavie –, vă cer să aveți milă și încredere că nimic nu va fi în zadar. Pentru numele lui Dumnezeu, trimiteți un interpret și un paznic pentru noi, dacă este posibil. Vorbesc franceză și spaniolă.

Deși era sincer îngrijorat pentru soarta autorului misivei și a echipajului bricului *Commerce*, Willshire era pus în încurcătură și ușor enervat. În calitate de consul general, chiar dacă pentru puțină vreme, deja avea experiență în negocierea și obținerea de fonduri pentru marinarii naufragiați din Sahara. Nu ezita să ia decizii și era gata să își rişte reputația și banii. Refuza să lase un om în captivitate niciun minut mai mult decât era necesar. Acest căpitan, James Riley, enumera negustori respectabili din Londra, Liverpool, Lisabona și Gibraltar ca referințe. Dar câteva complicații au apărut imediat. Faptul că Riley nu menționa naționalitatea – deși, judecând după numele enumerate, echipajul trebuie să fi fost britanic

sau american – ridica probleme în legătură cu persoana care trebuia să rezolve cazul, iar Riley negociase o sumă mai mare decât era de dorit pentru răscumpărare.

Willshire fusese delegat să reprezinte interesele comerciale britanice, să protejeze și să ajute cetățenii săi. De acum, că se încheiase războiul, acționa ca agent al consulului american din Tangier, James Simpson. Cu anumite restricții, existau fonduri care puteau fi puse la dispoziție pentru răscumpărarea marinarilor, mai exact din partea companiei Ironmongers, la cererea unui anume Thomas Betton, care oferise în 1723 jumătate din averea sa pentru răscumpărarea sclavilor britanici din Turcia și Berberia. Dumnezeu să-l binecuvânteze, s-a gândit Willshire; Betton făcuse pentru alinarea suferinței creștinilor mai multe decât oricine altcineva dintre cei pe care îi cunoștea.

Banii gheață erau foarte importanți, pentru că adesea era prea târziu când oficialitățile guvernamentale occidentale autorizau achitarea răscumpărării. Arabii neîncrezători ridicau prețul la fiecare întâlnire, cerând noi autorizații, mai multe amânări, ceea ce ducea, în cele din urmă, la solicitări tot mai sfidătoare și mai scandaloase. Văzuse oameni pierduți în acest cerc vicios, fie din cauza propriei descurajări, fie din cauza întreruperii definitive a negocierilor. America nu avea bani gheață. În teorie, orice răscumpărare trebuia aprobată de Simpson, care, în silă, lua o decizie fără aprobarea secretarului de stat James Monroe. Fiecare comunicare transatlantică dus-întors dura cel puțin opt săptămâni.

Willshire a chemat la el un asistent.

— Domnilor, vă rog să mă scuzați puțin. De ce nu savurați o ceașcă de ceai în sufragerie, în timp ce mă ocup de niște probleme urgente?

După ce oaspeții au ieșit, a revenit la grămada de articole vechi din *Gibraltar Chronicles*, care ajungeau până în luna august, și a studiat listele săptămânale cu sosiri și plecări ale vaselor din port.

— Iată-l, și-a zis în gând, în timp ce verifica sosirile în ediția din 12 august a ziarului, unde a găsit vasul *Commerce*, plecat „în urmă cu 40 de zile din New Orleans". Era un bric american, deci, condus de un căpitan inteligent, care a bănuit că scrisoarea lui va ajunge în mâinile unui englez.

Willshire era legitim interesat să verifice dacă Riley nu negociase răscumpărarea la o rată excesiv de mare. Atât Marea Britanie, cât și statele occidentale, mai ales Statele Unite ale Americii, își limitau răscumpărările la 100 de dolari de om. Riley a fost de acord să plătească dublu pentru el și alți doi, respectiv câte 160 de dolari pentru doi marinari de categoria întâi, precum și două puști cu două țevi și alte cheltuieli. Willshire știa că, plătind aceste sume, stabilea un precedent periculos.

A luat în considerare un blocaj. Ar fi durat cel puțin o lună ca să primească vorbă de la Horatio Sprague, negustorul din Gibraltar menționat în scrisoare, și, probabil, săptămâni ca să audă vești de la Simpson. Între timp, dacă el făcea rost de banii necesari, ar fi putut rămâne nu doar fără cei 1 000 de dolari în bani și arme, pentru acești oameni de a căror onestitate și capacitate de a-l plăti nu era sigur. Erau niște limite între care diplomații erau autorizați să cheltuiască în asemenea situații, adesea, metodele pentru accesarea fondurilor erau întortocheate; de asemenea, existau limite în legătură cu ceea ce un negustor ar fi putut și ar fi trebuit să facă. Dacă promisiunile lui Riley se dovedeau false, atunci Willshire putea pierde o sumă însemnată de bani și, în același timp, satisfăcea lăcomia

arabilor din deșert. Poate că ar fi prudent să le spună celor doi oameni din sufragerie că trebuie să ceară autorizare.

— Roagă-i pe Rais bel Cossim și pe cei doi oaspeți să vină înapoi, i-a spus Willshire unuia dintre servitori.

Discuțiile au durat ceva timp, cu bel Cossim pe post de interpret. În final, au convenit ca Sidi Hamet să rămână în Swearah ca oaspete al lui Willshire, iar Sidi Mohammed să-l ducă pe Rais bel Cossim spre sud, la căpitanul Riley și la oamenii acestuia. Willshire a dat instrucțiuni slujitorilor săi să pregătească câteva obiecte pe care să le ia bel Cossim cu el. Într-un final, prin maur, un ins pe care se bizuia, i-a trimis un bilet lui Riley.

— Rais, du-te iute ca vântul, i-a spus. Ia-ți cel mai bun măgar și zboară ca *irifi* până la casa lui Sidi Mohammed.

În noaptea celei de-a opta zile de când Hamet și Sidi Mohammed părăsiseră Swearah, marinarii au auzit pași în afara zidului. Seid a mers să vadă cine era și s-a întors împreună cu Sidi Mohammed și cu un alt bărbat, un maur din Swearah. Cei doi s-au apropiat de marinari, care ședeau pe pământul rece din curte.

Când au ajuns la Riley, a vorbit maurul plin de praf, uimindu-i pe marinari cu engleza lui.

— Ce faci, căpitane? a întrebat el.

Marinarii au sărit în picioare. Convins că acest om le aducea veștile hotărâtoare pentru soarta lor, la început, Riley nu a putut să vorbească. Parcă-și înghițise limba de emoție. Într-un final, a strâns mâna omului și întrebările lui au început să curgă:

— Cine ești? Ce vești ai de la Swearah? Sidi Hamet este cu tine?

— *Habla español*? l-a întrebat, cu calm, maurul.

Riley a înclinat din cap afirmativ. Apoi maurul s-a prezentat în spaniolă, ca Rais bel Cossim.

— Scrisoarea ta a ajuns la unul dintre cei mai rafinați oameni din Swearah, englez și prieten de-al meu. Domnul Willshire a acceptat să plătească răscumpărarea, a spus bel Cossim. M-a trimis imediat ca să te scot din acest loc. De abia am avut timp să-mi iau rămas-bun de la soție, a adăugat el, și apoi am călărit zi și noapte ca să ajung aici.

Cuprins de emoție, Riley le-a împărtășit noutățile oamenilor săi. „Sufletele noastre erau pline de bucurie, și-a amintit el după aceea, și totuși tremuram de teamă că nu era adevărat: vai! poate fusese doar un vis înșelător sau o glumă proastă ca să ne batjocorească suferința."

Maurul i-a înmânat scrisoarea. Riley a deschis-o, dar era prea emoționat ca să o poată citi. Mâinile îi tremurau, așa că i-a dat-o lui Savage să o citească cu voce tare. Stupefiat, Riley s-a prăbușit la pământ, în timp ce Savage citea la lumina focului:

Mogadore, 25 octombrie 1815

Dragul și năpăstuitul meu domn,

În acest moment am primit cele două bilete de la Sidi Hamet, al căror conținut, sper, veți fi perfect conștient că au provocat mila mea sinceră față de suferințele dumneavoastră și ale tovarășilor dumneavoastră…

Vă felicit în modul cel mai onest pentru norocul pe care l-ați avut, împreună cu suferinzii dumneavoastră colegi, de a fi în mâinile unui om care pare mânat de o anumită compătimire.

Într-o oarecare măsură, pot să înțeleg suferințele teribile și periculoase, ca și greutățile prin care ați trecut; dar, dragă domnule, consolați-vă, pentru că, Slavă Domnului,

sper că în curând totul se va termina într-un mod fericit; pentru acest motiv, cu pioşenie mă rog marelui Atotputernic să vă dea dumneavoastră şi tovarăşilor dumneavoastră nefericiţi sănătate şi putere să mai vedeţi încă o dată locurile de baştină.

Această scrisoare vă va fi înmânată prin persoana lui Rais bel Cossim, în care puteţi avea cea mai mare încredere…

În timp ce îl complimenta pe mesager, Willshire l-a avertizat să nu aibă încredere în nimeni altcineva.

Am fost de acord să plătesc suma de 920 de dolari lui Sidi Hamet în momentul în care ajungeţi teferi în acest oraş, împreună cu tovarăşii dumneavoastră de suferinţă; el rămâne aici ca un fel de zălog până la întoarcerea voastră cu bine[1].

A fost sfătuit să păstreze secretul asupra înţelegerii, „deoarece, dacă bănuiesc că puteţi plăti mai mult, atunci maurii vă vor crea dificultăţi".

Apoi au urmat cuvintele cele mai copleşitoare: „Am deosebita plăcere să fac cunoştinţă cu dumneavoastră, veţi putea începe călătoria către acest oraş odată cu primirea prezentei scrisori." Dar Willshire l-a implorat să „facă oricâte halte avea nevoie pe drum", astfel încât să nu îşi zdruncine sănătatea din cauza „eforturilor şi a oboselii". De asemenea, l-a instruit pe Riley să „îmi scrieţi imediat un răspuns, în care să menţionaţi orice particularitate legată de dumneavoastră, de echipaj şi de vas, pentru că am ordine exprese date maurului pentru a mi-o înmâna fără întârziere".

Riley ştia că scrisoarea lui fusese doar un singur foc tras într-o noapte neagră. În mod miraculos, primise răspuns. În timp ce el şi oamenii lui sărbătoreau, cu reticenţa impusă de

împrejurări, au fost potoliți și mai mult de urletul nervos al șeicului Ali, care aflase între timp amănuntele negocierii lui Hamet de la Sidi Mohammed. Ali profera înjurături la adresa ginerelui său pentru că îi răscumpărase pe marinari cu un preț atât de mic și pentru că ajunsese să fie supus unui „creștin împuțit".

— Riley îl va ucide și îi va fura banii, imediat ce oamenii ăștia ajung în Swearah, a zbierat Ali.

În timp ce belicosul șeic clocotea, Rais bel Cossim, intuind pericolul escaladării furiei, a intervenit. Folosind, așa cum s-a exprimat Riley, „un ton foarte ferm, dar elocvent și convingător", maurul s-a adresat lui Ali, demonstrând de ce Willshire avea încredere în el:

— I-am cumpărat pe căpitan și pe oamenii săi cu banii mei, a spus bel Cossim, deși era neadevărat. L-am plătit pe Sidi Hamet înainte să plec din Swearah. Sidi Hamet a rămas acolo de bunăvoie ca zălog până la întoarcerea mea în siguranță cu sclavii. Toți suntem de aceeași religie, l-a liniștit bel Cossim. Nu le datorăm nimic acestor câini de creștini și avem dreptul incontestabil să îi transformăm în mărfuri și să-i folosim ca măgari, dacă dorim. Acela, a spus el, arătând acuzator către Riley, își spune căpitan, dar este un mincinos ordinar. V-a păcălit pe Sidi Hamet și pe voi. Era doar bucătar la bordul vasului. Căpitanul a murit de mult.

Ali, un individ foarte versat în arta subterfugiului, s-a uitat țintă la bel Cossim, simțind trucul.

— Dacă ar fi fost așa, cum de biletul său l-a convins pe un străin să plătească atât de mulți bani pentru el și ceilalți, l-a contrazis el, în ciuda faptului că tocmai susținuse că nu era suficient. Nu, este un om învățat și cu reputație. Poate că, deși ești

musulman, te-ai alăturat creștinilor într-un complot prin care să îl jefuiești și să-l ucizi pe Sidi Hamet.

— Nu, în numele lui Allah! Sunt incapabil de o asemenea trădare, a susținut bel Cossim. Riley a fost, într-adevăr, bucătar. Privește-l, este mai corpolent – gras, ca un bucătar – și mult mai capabil să îndure greutăți. Uită-te și la ceilalți. Dă-le o hârtie, un stilou și cerneală; îți vor demonstra că și ei știu să scrie, chiar mai bine decât Riley. Șmecheria lui bel Cossim de a scădea statutul lui Riley și, astfel, valoarea răscumpărării sale, l-a domolit pe Ali.

În timp ce se ciorovăiau cei doi, Seid tăcea îmbufnat. Sidi Mohammed, acum redevenit stăpân al casei, conștient că nimic bun nu se putea întâmpla la o oră atât de târzie, a întrerupt dezbaterile, în calitate de proprietar al casei. Bel Cossim a insistat ca sclavii săi să stea cu el, nu în pivniță. Ceilalți au protestat, dar fără efect. Bel Cossim i-a asigurat că plătise foarte mulți bani pentru captivi și a spus clar că nu voia cu niciun chip să piardă vreunul dintre ei. Sidi Mohammed i-a condus pe toți oaspeții săi la un șopron de catâri, care, deși fusese folosit până recent pentru adăpostirea animalelor, era mai confortabil decât pivnița strâmtă.

La unul dintre capetele grajdului, arabii s-au adunat pe o platformă despre care Riley a crezut că este făcută din cherestea de vas. Aici au vorbit și au dormit. La celălalt capăt, bel Cossim a scos la suprafață, cât de discret a putut, conținutul traistelor care se poartă la șa și al coșului, pe care le adusese cu el. Willshire le trimisese încălțări și *djellaba* de lână, cu glugă, foarte utile acum, când erau în zona deluroasă, în apropierea iernii. De asemenea, Willshire le-a trimis mâncare și tărie, ceea ce le-a alinat mai mult sufletele, decât trupurile înfometate. Din traistă au apărut biscuiți tari, limbă fiartă, ceai, cafea, zahăr și

mai multe sticle de rom. Au despachetat un ceainic, un ibric, cești și farfurii, toate obiecte de lux deosebite, având în vedere că, de când au ajuns în deșert, au mâncat – atunci când avuseseră noroc – cu mâinile din blide ordinare.

La lumina lămpii, Riley a porționat felii de limbă și biscuiți, împreună cu cantități mici de rom, fără apă. „Cu toții ne simțeam de parcă o viață nouă încolțise în inimile noastre", și-a amintit el. Au încheiat masa cu un pepene galben copt.

Apoi, oamenii și-au tras încălțările cu piele moale pe labele înțepenite ale picioarelor și s-au înfășurat în *djellaba*. Încălziți și la suprafață, și pe interior, s-au întins pe podeaua grajdului ca să doarmă. Dar, potrivit lui Riley, încă o dată, chiar și după o masă moderată, marinarii s-au chircit „de dureri atât de violente în stomac și în intestine, încât cu greu s-au abținut să nu țipe în agonie". Din cauza crampelor și a acceselor de vomă, le-a fost imposibil să doarmă și au rămas treji, fiind martorii primelor salve ale conflictului dintre bel Cossim și șeicul Ali.

A doua zi dis-de-dimineață, bel Cossim l-a trezit pe Riley și i-a spus să pregătească un ceai. Riley a adunat câteva bețe, a aprins un foc și a fiert apă în ceainic. Se răspândise vorba că Sidi Mohammed se întorsese din Swearah cu un maur, iar băștinașii, dintre care cei mai mulți nu părăsiseră niciodată locurile natale, au început să sosească pentru a-l felicita pe Mohammed și a-l vedea pe străin.

Cu voce tare și condescendentă, bel Cossim i-a spus lui Riley să-i servească pe toți oaspeții cu o ceașcă de ceai bine îndulcit cu zahăr, într-o încercare inteligentă de a intra în grațiile sătenilor săraci și de a întări poziția sa de stăpân, nu de salvator, al creștinilor. Niciunul dintre oaspeți nu mai băuse

ceai, care doar de curând fusese introdus în Maroc și era încă departe de a fi băutura omniprezentă de mai târziu, și nici nu văzuseră ibric. Mulți au băut cu sfială, mulțumiți, totuși, să primească darurile nordicului. Riley i-a servit pe toți oaspeții până când au plecat. Apoi, le-a turnat oamenilor săi ceai tare, care le-a mai alinat durerile de stomac. Bel Cossim s-a întors spre șeicul Ali și i-a spus:

— Ți-am spus înainte că Riley era bucătar și acum vezi cu ochii tăi că este singurul care poate să ne servească.

În jurul orei opt dimineața, bel Cossim și cei cinci marinari au plecat din sat. Escorta lor era formată din șeicul Ali, care a insistat să-i însoțească, împreună cu două gărzi, precum și din Seid, Sidi Mohammed și Bo-Mohammed. Bel Cossim a încercat să cumpere cai pentru toți marinarii, dar niciunul nu era disponibil la vânzare, indiferent de preț. Erau nevoiți să-și călărească pe rând animalele lor insuficiente: cămile, catâri și măgari. Horace s-a înzdrăvenit destul, încât să poată merge pe jos. Doar Burns era incapabil să meargă și, astfel, a avut catârul lui toată călătoria.

În timp ce înaintau, Riley i-a povestit lui bel Cossim povestea călătoriei lor de până atunci. La sfârșit, bel Cossim i-a spus:

— Lăudat fie Atotputernicul, cel superior și sfânt, pentru bunătatea Sa. Într-adevăr, v-ați ferit minunat de rele datorită protecției și ajutorului unei Providențe atotcârmuitoare și probabil că ești iubit în Ceruri: niciodată nu a reușit vreun creștin să parcurgă o distanță atât de lungă în Marele Deșert. Sidi Hamet are dreptate. Cu siguranță, ești predestinat să faci mult bine în lume.

Au trecut mai întâi pe la sud-est, printr-un peisaj uscat și nisipos, cu terenuri cultivate sporadic. Când s-au distanțat destul

de mult de Ali, bel Cossim i-a răspuns lui Riley la întrebările referitoare la șeic, a cărui prezență îi îngrijora pe amândoi. Ali era căpetenia unui trib care trăia în zona deluroasă de la sud de marginea deșertului.

— Sidi Hamet s-a căsătorit cu una dintre fiicele sale, dar de atunci este în conflict cu el, i-a spus bel Cossim lui Riley. În contextul acestei înfruntări, șeicul i-a distrus orașul lui Hamet și și-a luat fiica înapoi, dar ulterior i-a dat-o înapoi, pentru a face pace cu Hamet. Se spunea că șeicul cel crud era în stare să mobilizeze 10 000 de oameni la nevoie. Bel Cossim credea că Ali uneltea împotriva lor, dar i-a spus lui Riley:

— Allah ar putea să schimbe intențiile sale rele în interesul nostru. Puterea care v-a protejat până acum n-o să vă abandoneze până ce voința nu i se va împlini.

Pe la prânz, la vreo 32 de kilometri de satul lui Sidi Mohammed, oamenii s-au oprit brusc din cauza unei priveliști teribile[2]. Nu departe de cărare, în jurul zidurilor sparte ale unui sat liniștit, cadavrele amestecate a zeci de săteni și de atacatori zăceau răspândite pe pământ. Cei mai mulți nu erau decât niște grămăjoare de oase uscate, curățate de carne de câini și de păsări și albite de soare.

Umăr la umăr, musulmani și creștini priveau țintă scena amețitoare a morții violente, în spatele crângului de palmieri ciufuliți și de arbori de rodii. Nu rămăsese niciun îngrijitor care să le curețe crengile încâlcite. Niciodată vreun paznic nu avea să mai deschidă poarta grea de lemn, care încă se ținea în cadrul de piatră. Riley nu a descris în detaliu sentimentul de zădărnicie care l-a încercat acolo, în câmpie, în fața unei scene desprinse din Evul Mediu, la mare depărtare de familie și de casă, cu tovarășii săi prea epuizați pentru a descăleca de pe cămile. Nu existau cuvinte pentru a descrie așa

ceva. Deși Europa fusese angrenată în două decenii de războaie sângeroase, iar britanicii tocmai incendiaseră Washingtonul, imaginea la scară mică a anihilării, atât de departe de urmele istoriei și unde atât de puțin – nici măcar un mormânt – putea fi câștigat prin ruină și suferință, se evidenția și mai tragic.

Într-un final, Sidi Mohammed a rupt tăcerea printr-o relatare despre soarta satului vecin, tradusă de bel Cossim în spaniolă. În timpul lui Omar el Milliah (Omar cel Bun), un prieten și un binefăcător de-al lui Mohammed, satul Widnah, fondat în 1775, a prosperat. La moartea lui Omar, în 1813, fiul său Ismael și-a asumat conducerea orașului. Ismael era un hedonist mai interesat să-și mărească haremul decât să guverneze și să își apere supușii. Până la urmă, a devenit atât de depravat, încât a răpit-o pe logodnica propriului frate, Kesh-bah. Cuprins de mânie, Kesh-bah a fugit în munți, în sud, unde a cerut ajutorul șeicului Sulmin, un vechi inamic de-al tatălui său, care trăia acolo. Sulmin, dornic să răzbune înfrângerile din trecut, a strâns o oaste de arabi de la marginea deșertului, căreia i-a promis prăzi în vite, saci de grâne, veștminte, fecioare și sclavi.

Atacatorii și-au adus mașinăriile pentru asediu chiar în fața zidurilor nepăzite, înalte de patru metri și jumătate, construite din piatră și din pământ, ale satului Widnah, fără să fie descoperiți. Cei doi berbeci încă se aflau lângă zidul vestic al așezării, iar Riley, care comandase cea mai complexă mașină din vremurile sale, a studiat-o cu ochi de cunoscător. Fiecare mașină era formată dintr-o schelărie, construită din trei trunchiuri de copac și bușteni, legați prin frânghii imense făcute din curele împletite din piele de cămilă. De aceasta, asediatorii au suspendat un bolovan de câteva tone, pe care foarte

mulți oameni l-au tras înapoi împreună cu ajutorul frânghiilor, în genul unui pendul, și apoi i-au dat drumul ca să spargă zidul.

După ce atacatorii au pătruns în sat, pierderile au fost imense de ambele părți. Surprinși de atac, sătenii au luptat curajos, dar adversarii, sângeroși și cuprinși de delir, i-au învins, măcelărind fiecare bărbat și băiat – cu excepția a doi, care au scăpat, avertizându-i pe locuitorii satului vecin – și toate femeile și copiii, cu excepția a două sute de fete, pe care le-au luat ostatice.

Sidi Mohammed s-a aflat printre cei care i-au urmărit pe atacatorii puși pe fugă, prinși în munți în dimineața următoare. Sulmin și-a trimis prăzile, bine păzite, și a luptat cu cei care îl urmăreau printr-o trecătoare îngustă și abruptă, aruncând spre ei cu bolovani. În lupta disperată și sângeroasă, sălbaticii lui luptători au ucis sau rănit jumătate dintre urmăritori. Mohammed și-a tras într-o parte *djellaba* și a arătat o cicatrice mare, pe locul unde un glonț i-a intrat în piept. Până la urmă, autorii raidului s-au risipit în Sahara, dispărând ca vântul.

În momentul în care vânătoarea inamicului s-a încheiat, a explicat Mohammed, cadavrele erau prea putrezite ca să te poți apropia de ele și îngropa.

— L-au jignit pe Atotputernicul cu mândria lor și niciunul nu a mai putut fi găsit ca să-i salveze, a spus el, încercând să caute o explicație pentru tragedie, printr-un fatalism caracteristic deșertului. Așa au pierit Widnah și semeții săi locuitori.

Tăcuți, oamenii s-au îndreptat către est, cugetând la peisajul sălbatic, dar de o seninătate lugubră. După trei ore, au ajuns la un râu cu multe meandre, care curgea spre nord-vest, printr-o vale largă de opt kilometri. Cât vedeai cu ochii, sanctuare

boltite, albe, păzeau malurile aride ale râului pe care Riley, în mod greșit, l-a identificat ca fiind uedul Sehlem.

În realitate, probabil că era uedul Massa, singurul râu important din zonă care curge spre nord-vest, cu toate că cinci ani de secetă îl transformaseră într-un amărât de șanț. La gura sa de vărsare, largă dar acum uscată, se află orașul Massa, despre care bel Cossim, căpitan de vas comercial care făcea negoț cu grâne cu statele europene, l-a lăudat lui Riley ca fiind cel mai bun port de pe coastă. Avea opt kilometri lărgime la gura de vărsare, mai mult chiar decât Cadiz, faimosul port maritim din sudul Spaniei. Lângă Massa, bel Cossim a văzut ruinele unui oraș creștin, abandonat în urmă cu multă vreme. O parte a zidurilor sale se ițeau din nisip ca niște pietre de mormânt.

Massa era și locul unde negustorul britanic James Grey Jackson văzuse odinioară o pereche de fălci gigantice de balenă înălțându-se din nisip. Un localnic l-a informat că fuseseră acolo dintotdeauna și că atunci când balena a eșuat la țărm un om pe nume Iona a ieșit din pântecul ei. Jackson a râs la auzul poveștii. Seriosul său informator a răspuns că „doar un creștin s-ar putea îndoi de un asemenea fapt".

În interiorul orașului unde patronul spiritual al marinarilor lipsiți de noroc, chipurile, ar fi fost scuipat afară din balenă, echipajul bricului *Commerce* a descoperit două sate fortificate pe malul râului. Când grupul s-a oprit pentru odihnă, lângă o dependință împrejmuită de grădini de legume și încercuită de mărăciniș uscat, marinarii înfometați au furat pe ascuns câteva fructe de opunția, ale căror ramuri se revărsau în cascadă peste mărăcini. De teamă să nu fie prinși, au introdus fructele întregi în gură. Pedeapsa pentru acest păcat era rapidă și atroce. Pielița plină cu ace a fructului li s-a lipit de limbă și de

cerul gurii. Vârfurile ascuțite și fine s-au rupt, iar rădăcinile au trebuit extrase cu grijă, una câte una.

Oamenii au traversat râul puțin adânc pe unde era ușor accesibil pentru cămile, acolo unde sătenii umpleau vase cu apă și adăpau vitele. Pe măsură ce grupul înainta spre coastă, albia râului s-a lărgit și au început să vadă bazine de apă stătută de un verde strălucitor, unde mareea oceanului umpluse fâșii adânci înainte de a fi înghițită de nisip. Totul era distrus din cauza secetei îndelungate și a năvălirii lăcustelor, până când au ajuns într-un sat pe care Riley l-a identificat ca fiind Sehlemah. Aici, canale curgând dintr-un deal irigau terenuri și liziere cu pământ negru, cu viță-de-vie și curmali, smochini și arbori de rodii. Bărbați și băieți recoltau porumb și orz pe câmp, umplând sacii și coșurile și încărcându-i pe cămile și catâri, pe care le mânau în sate. Mergând pe urmele culegătorilor, vitele slabe, murdare și neîngrijite ale sătenilor, inclusiv bivoli, adunau pleava.

La asfințit, grupul lui Rais bel Cossim a intrat în sat, care se întindea aproximativ 274 de metri de-a lungul râului. Au mers până la prăvălia unui potcovar, aproape de poartă. Într-un colț, un om mânuia foale mari, făcute din piele de animal, legate la o forjă pe bază de cărbuni. În apropiere, se găsea o nicovală masivă, atât de joasă, încât fierarii trebuiau să se aplece ca să o poată folosi. Marinarilor li s-a făcut loc pe podeaua prăvăliei, în timp ce Sidi Mohammed și bel Cossim au vizitat-o pe căpetenia satului, căreia i-au cerut permisiunea să înnopteze.

Cu gândul încă la cele văzute la Widnah, marinarii s-au uitat la cei ce lucraseră pământul intrând unul câte unul pe porți, aducând vitele și animalele de povară cu recolta din ultimele zile. Casele cu acoperiș plat ale satului aveau un singur

nivel și zăvoare greoaie la ușile masive din lemn, fiecare cu câte o fereastră mică pătrată, prin care pătrundea lumina. În cele din urmă, porțile s-au închis, iar gărzile, înainte de a urca pe zidurile înalte de șase metri pentru a sta de veghe, le-au blocat pentru restul nopții cu drugi mari din lemn.

La cină, bel Cossim le-a dat marinarilor curmale. Mâncau, în timp ce bărbații și băieții din sat veneau, căscau gura și îi întrebau despre căminele lor și despre motivele care îi aduseseră aici. Mai mulți săteni chiar au discutat cu Riley în spaniolă, repetând „înjurături mârșave și blesteme", al căror înțeles era limpede că nu îl înțelegeau.

În dimineața următoare, 30 octombrie, marinarii și escorta lor s-au trezit în întuneric. Vizibilă la orizont, spre răsărit, luna aflată în primul pătrar spinteca, palidă și subțire, noaptea întunecată aproape de luminoasele planete Venus și Jupiter, marcând astfel sfârșitul ciclului lunar. Călătorii au plecat din Sehlemah în zori, când s-au deschis porțile. Munții Atlas se zăreau la distanță, delimitând frontiera unei alte lumi. Plecau în grabă, dintr-o sumedenie de motive. Marinarii doreau mult să se îmbăieze, să doarmă într-un pat adevărat și să mănânce normal, dar mai ales să termine călătoria. Bel Cossim jurase să-i ducă la Willshire și era hotărât să reușească.

Pe de altă parte, șeicul Ali pusese la cale un plan prin care să intre în posesia marinarilor. Aceștia n-aveau să ajungă în Swearah, dacă avea el de-a face cu asta.

Spre deosebire de ziua anterioară, Ali era într-o dispoziție prietenoasă. Stătea pe lângă Riley, pe care îl îmbia în mod dulceag:

— Vino cu mine, căpitane, în munții din sud și te voi face căpetenie a statului meu. Te vei căsători cu una dintre fiicele mele.

Ali era obișnuit ca arta sa în ale persuasiunii să reușească și, pentru că Riley rămânea neimpresionat de ofertele sale, a forțat grupul să se oprească de mai multe ori pentru a-și susține cauza cu mai multă ardoare.

Lângă o pădurice de copaci de argan țepoși, îndoiți sub greutatea crengilor bogate, Riley, nemulțumit de opriri, a cules de pe jos ceea ce i s-a părut o curmală. Când a mușcat din ea, și-a dat seama că era un fruct de argan. A scuipat pulpa amară, aducându-și aminte că, în acest teritoriu straniu, puține erau cu adevărat ceea ce păreau la suprafață.

Timp de câteva zile, marinarii au zărit de departe munții Atlas, ale căror vârfuri înzăpezite se desenau pe cerul nord-estic. Pe măsură ce se apropiau, se simțea prezența munților în norii reci, îngrămădiți și purtați de vânt deasupra crestelor nord-estice. Rafale din ce în ce mai reci îi izbeau și i-au mulțumit în gând lui Willshire pentru că, prevăzător fiind, le trimisese haine și încălțări. Cămilele, catârii și doi măgari înaintau mai greu acum, iar Seid, Bo-Mohammed și bel Cossim alergau pe rând ca să se încălzească. Totuși, chiar dacă vremea a devenit tot mai mohorâtă, Riley se simțea îmbărbătat de această atmosferă, care aducea mai degrabă cu tărâmul său de baștină, Connecticut, decât cu deșertul. În adâncul lui, simțea că se apropiau de granița Imperiului Maroc, a cărui traversare îi aducea libertatea, așa cum le va aduce sclavilor negri trecerea în viitor a liniei Mason–Dixon, în Statele Unite.

Thomas Burns nu împărtășea buna dispoziție a căpitanului. Circulația sângelui său nu era pregătită pentru a îndura frigul, iar toropeala i-a cuprins membrele. Brusc, a căzut de pe spinarea cămilei. Aterizând pe cap și pe umeri, a leșinat și a rămas inconștient pentru o vreme. După un timp, cu „mult

efort… din partea noastră", după cum a scris Riley, și-a recăpătat cunoștința și a fost ridicat din nou pe animal. Nu avea de ales.

În timp ce traversau câmpia, au trecut pe lângă zeci de sate cu sisteme sofisticate de apărare, care semănau cu vechile castele europene. Ziduri crenelate, turnuri și posturi de santinelă contrastau puternic cu sălbaticele coline de la poalele munților Atlas. Pe la mijlocul amiezii, după ce au călătorit vreo 80 de kilometri, după cum a estimat Riley, au virat pe un drumeag și au ajuns la zidurile cu turnuri ale orașului Shtuka, în formă de diamant, care adăpostea în jur de 5 000 de locuitori.[3] Înfometați și însetați, au descălecat la o fântână din afara porții, dar nu era nicio căldare cu care să scoată apă. Riley a crezut că șeicul Ali și Seid au intrat în oraș pentru a face rost de provizii. Curând i-au chemat pe bel Cossim și pe Sidi Mohammed înăuntru, lăsându-i pe marinari în grija lui Bo-Mohammed și a doi dintre oamenii lui Ali.

În ciuda vântului rece și a cerului întunecat de ceața muntelui, o mulțime de bărbați și băieți s-a strecurat pe poartă pentru a-i vedea pe creștini. Clark și Burns erau atât de slăbiți, încât nu puteau sta în picioare nici măcar atunci când mândria și demnitatea o impuneau. Riley, Savage și Horace erau ceva mai bine. Băieții arabi îi scuipau și aruncau balegă și pietre spre ei, în timp ce tații lor râdeau de curajul odraslelor. În schimb, un om bun a făcut rost de o căldare, a scos apă și le-a oferit-o marinarilor obosiți. După ce a băut, Riley a evaluat starea oamenilor săi întinați. Se îndoia că până și cei mai puternici dintre ei ar fi fost capabili să călărească până la căderea întunericului. Burns, lovit și slăbit din cauza căzăturii, în mod sigur nu putea, în afara cazului în care nu era legat de o cămilă. Riley a încercat

să-i însuflețească și i-a anunțat că acum se aflau la o singură zi distanță de călărit la sud de Agadir și Taroudant, orașele cele mai sudice controlate de sultanul din Maroc, unde ar fi fost „la adăpost de lacomii arabi".

Totuși, nu de capacitatea tovarășilor săi de a călători trebuia să se îngrijoreze Riley. Ali îi atrăsese într-o capcană. Când a început ploaia, mulțimea de arabi i-a lovit și i-a împins pe marinari către poarta din piatră nefinisată a orașului. S-au adăpostit sub o arcadă a zidurilor, care se înălțau la șase metri și aveau o grosime de un metru și jumătate la bază. Ploaia, prima pe care Riley și cei patru camarazi ai săi o vedeau în Africa, cădea întruna. Timp de două ore, au tremurat de frig pe aleea unui cartier neprimitor, cu străduțe întortocheate, având case cu un singur cat, făcute din pământ, și s-au întrebat ce se petrecea în oraș. Ca să-și omoare timpul, Riley s-a uitat la arhitectura porții cu ochii săi de inginer, remarcând că intrarea avea o ușă solidă, cu „două tăblii pliante", rotindu-se la „capătul stâlpilor din spate, care intră în găuri mari în piatră, prin partea de sus și de jos". Patru drugi grei din lemn o blocau pe timpul nopții.

Înăuntrul zidurilor orașului Shtuka, șeicul Ali făcuse un acces de furie, urlând atât de tare, încât marinarii îl puteau auzi. Își pleda cauza în fața cârmuitorului orașului, Moulay Ibrahim, pe care îl știa de ani buni și pe care îl considera un aliat. Din casa lui Ibrahim se auzeau și alte voci, mai liniștite.

În sfârșit, Rais bel Cossim, dezamăgit, a ieșit din sala de întâlniri a lui Ibrahim, înconjurat de niște bandiți. Riley și-a dat seama că lucrurile nu merseseră bine. Chipul lui Bel Cossim, de obicei luminos, vădea acum indignare și dezvăluia rezultatul întrunirii: Ali câștigase. Căpitanul maur l-a luat pe Riley

deoparte și, cu voce joasă, i-a spus că Ali îi revendicase pe el și pe oamenii lui, în temeiul că ginerele său îi era dator cu o sumă peste valoarea celor cinci sclavi creștini. Ali a mai declarat că Hamet era ținut ostatic de un creștin în Swearah și că nu trebuia să li se permită sclavilor să plece la nord de Shtuka până când Ali nu primea 1 500 de dolari, iar Hamet, soțul fiicei lui, nu era eliberat. Desigur, Seid i-a ținut partea lui Ali.

— Am abordat problema în toate felurile, dar fără niciun rezultat, i-a spus bel Cossim lui Riley. I-am promis să-i dau 600 de dolari imediat ce ajungem la Agadir, sub autoritatea sultanului. Am acceptat să pornesc în compania prințului și a șeicului și să aștept acolo întoarcerea lui Sidi Hamet, dar nu vor să mă asculte.

Noutățile au fost o lovitură grea pentru Riley. „M-a vitregit de toată dârzenia mea", a reflectat el mai târziu. „Perspectiva minunată pe care o vehiculasem despre o eliberare rapidă din sclavie, mai ales în ultimele două zile, era acum dintr-odată anulată." Nu a fost în stare să le împărtășească oamenilor săi agitați noutățile. Cutremurându-l și mai mult, bel Cossim i-a spus că trebuia să-i părăsească acum și să plece la Willshire pentru instrucțiuni. Avea să lipsească șase zile.

— Fie ca Atotputernicul să vă apere între timp de mașinațiunile lor drăcești, a implorat bel Cossim.

În timp ce bel Cossim încăleca pe catârul său și se pregătea de plecare, Sidi Mohammed i-a comunicat vești și mai rele:

— Moulay Ibrahim și șeicul Ali au hotărât că nu veți pleca spre Swearah, i-a spus el. Se tem că din cauza ta va izbucni un război între ei și sultan.

Mohammed s-a oferit să plece în locul lui bel Cossim, să ducă scrisorile către Willshire și să rămână ostatic acolo, la

nevoie. I-a promis lui Riley că, datorită celor două soții, a celor șapte copii și a bunurilor sale, el era un ostatic mai valoros decât Hamet. L-a reasigurat că Hamet, „prietenul tău", va veni direct aici ca să ajute.

— Allah este mare și bun, a zis Mohammed, care, ca și Hamet, credea că Riley era binecuvântat, și te va înapoia familiei tale.

Riley i-a luat bătrânului mâna și a sărutat-o, spunându-i:

— Părinte, sper ca Atotputernicul să te recompenseze pentru mărinimia ta.

Înainte să plece, Mohammed s-a alăturat dezbaterilor privitoare la marinari. Taberele se înfruntau în cerc, în afara porții orașului. Sprijinit de bătrâni, Moulay Ibrahim, el însuși având în jur de 70 de ani, un cârmuitor îmbogățit din exploatarea depozitelor de cupru și de argint din vecinătate, a ascultat declarația lui bel Cossim: el era proprietarul de drept al creștinilor, pentru care deja plătise suma asupra căreia se înțelesese, din banii săi. Nici prințul, nici șeicul nu aveau dreptul să-l oprească. Era o violare a legilor ospitalității și un afront adus religiei lor, de vreme ce toți erau frați întru Allah.

Ali a susținut că Hamet și Seid îi datorau mari sume de bani, că avea dreptul necontestat la bunurile lor comune și responsabilitatea față de toate cele trei grupuri ca să nu pună în pericol bunurile lor sau să fie înstrăinate cu mai puțin decât valorează. Era în puterea lui, a mai spus, să păstreze sclavii pe teritoriul său până când va fi recompensat. Ibrahim, un om pe care Riley l-a descris ca având o culoare a pielii mai deschisă și trăsături mai fine decât majoritatea locuitorilor duri din Souss, a ascultat răbdător mărturia lui Sidi Mohammed și a lui Bo-Mohammed, care îl susțineau pe bel Cossim.

În concluzie, cu prudenţă, ambii conducători au împărţit generos laude lui Ibrahim, recunoscându-i sentimentul de dreptate şi virtuţile şi fiind de acord – măcar pentru moment – că el ar trebui să judece cazul. Replica lui Ibrahim a fost rapidă şi fermă:

— Voi, şeicule Ali, vechi prieten de-al meu, şi Rais bel Cossim, amândoi revendicaţi drept bun al vostru pe cei cinci sclavi creştini şi fiecare aveţi un argument de partea voastră. Totuşi, deoarece nu stă în puterea mea să hotărăsc cine are dreptate, sunt hotărât ca, în spiritul dreptăţii şi fără să căutăm alte probe, să păstrez sclavii în oraşul meu, sub pază strictă, până când solii pot fi trimişi la Swearah, iar Sidi Hamet va fi adus. De abia atunci o decizie corectă poate fi luată referitor la pretenţii. Bel Cossim, vei fi tratat ca un oaspete, nu ca un prizonier, atâta vreme cât vei sta în acest oraş.

Se întunecase. Promiţând că se vor supune deciziei lui Ibrahim, Ali şi bel Cossim şi-au stăpânit repulsia reciprocă şi au încetat acuzele. Apoi, arabi şi sclavi deopotrivă, au fost conduşi pe străzile proaspăt curăţate ale oraşului.

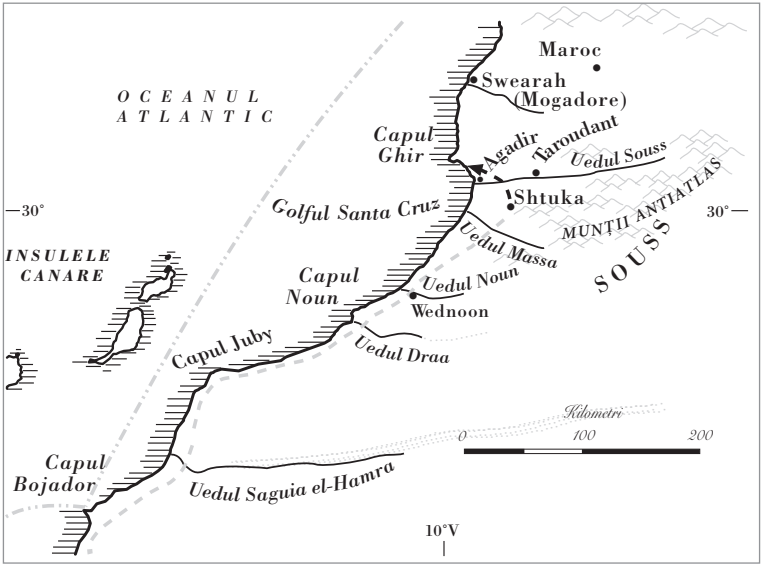
Capitolul 18

Din gura unui maur

Bel Cossim și șeicul Ali împreună cu oamenii lui s-au cazat într-o clădire lângă casa lui Moulay Ibrahim. S-au așezat alături de Ibrahim pe un covor în colțul unei camere mari și au continuat discuțiile de-a lungul nopții. La celălalt colț, marinarii, chinuiți de dizenterie, de dureri provocate de hemoroizi și de păduchi, s-au îngrămădit laolaltă cu traistele care se poartă la șa și cu bagajele. Santinele înarmate cu puști și iatagane stăteau în dreptul ușilor camerei și ale clădirii, precum și la porțile orașului. Marinarii au mâncat cușcuș dintr-un blid comun și, potrivit mărturisirii lui Riley, au cedat suferinței fizice și psihice: au plâns ca niște copii.

Dimineața, bel Cossim i-a adus lui Riley un instrument de scris, cerneală și hârtie. Căpitanul a mâzgălit cel de-al doilea bilet către William Willshire, dându-i de știre despre sosirea lor în orașul Shtuka și despre încurcătura în care se aflau. Bel Cossim, care nu știa să scrie, a dictat o scrisoare unui scrib. Seid, Sidi Mohammed și Bo-Mohammed au pornit cu cele două note spre Swearah.

Făgăduind că se va întoarce în patru zile, șeicul Ali a plecat, ceea ce le-a oferit lui Riley și oamenilor săi șansa să-și recapete încrederea și puterile. După ce fuseseră atât de aproape să-și redobândească libertatea, așteptarea era chinuitoare.

Tot ce puteau să facă pentru ei înșiși era să se odihnească. Bel Cossim a încercat să le ridice moralul scăzut. Atunci când Riley i s-a plâns că se îndoia că aveau să trăiască îndeajuns încât să redevină liberi, pentru că era „extrem de slăbit și în curând avea să piară", bel Cossim l-a certat:

— Ce? Îndrăznești să te îndoiești de puterea acelui dumnezeu care te-a apărat atât de mult timp prin miracole? Apoi l-a amăgit. Nu, prietene, Dumnezeu din Ceruri și de pe pământ este prietenul tău și nu te va părăsi, ci la momentul potrivit îți va înapoia libertatea și te va readuce în sânul familiei.

— Trebuie să spunem, a adăugat bel Cossim filosofând, „se va face voia Lui" și să fim mulțumiți cu soarta noastră, pentru că Allah știe cel mai bine ce este nimerit pentru noi. Toți suntem copiii aceluiași Tată ceresc, care se uită la toate faptele noastre, indiferent că suntem mauri, creștini, păgâni sau de orice altă religie; trebuie să împlinim vrerea Lui.

Gândirea tolerantă a maurului l-a umilit pe Riley. „Să aud astfel de vorbe din gura unui maur, al cărui popor fusesem învățat să îl consider drept unul dintre cele mai barbare, a recunoscut el, mi-a provocat sentimente de admirație și de respect și m-am uitat la el ca la o ființă superioară."

Bel Cossim știa că trebuia să contrabalanseze avantajul lui Ali de a fi prieten dinainte cu Moulay Ibrahim, așa încât l-a invitat pe Ibrahim la o discuție privată în camera mare pe care o împărțea alături de creștini. În acest cadru mai relaxat, Riley a admirat mina inteligentă a prințului și caracterul său blând, dar energic. Deși nu putea înțelege toate cuvintele lor, și-a dat seama din comportamentul arabilor și din conținutul conversației că bel Cossim îl măgulea cu multă pricepere. Bel Cossim l-a întrebat despre familie. Prințul avea o soție, care nu avea copii.

— Are ceai și zahăr? a întrebat el.

— Nu, a răspuns Ibrahim.

După întâlnire, bel Cossim a cerut discret uneia dintre sclavele tinere de culoare ale prințului să-i aducă lemn și apă. A făcut un foc și a fiert ceai. Când Ibrahim a ieșit din cameră, bel Cossim i-a dat fetei un cub de zahăr și l-a trimis soției prințului, împreună cu o ceașcă de ceai foarte dulce.

Fata s-a întors repede. I-a spus că stăpâna îi mulțumește pentru ceai și că va păstra minunata ceașcă și farfuria, un model pe care nu l-a mai văzut niciodată. A întrebat ce ar vrea în schimb.

— Spune-i stăpânei tale, a zis bel Cossim, că vreau doar să fiu prietenul lui Moulay Ibrahim. Dacă îl poate influența pe prinț în favoarea mea, aș fi tare recunoscător.

Peste o oră, Moulay Ibrahim a intrat brusc în cameră și l-a întrebat pe bel Cossim ce treburi avea cu soția sa. Cu mare

stimă, maurul i-a explicat motivul nevinovat pentru care luase legătura cu ea și că încerca doar să își arate respectul cuvenit unei gazde și soții de mare prinț.

— Nu este cazul să obții favoruri prin intermediul ei, i-a răspuns Ibrahim. Deja mi-ai câștigat prietenia.

Manevra sa a avut efectul scontat, chiar dacă Ibrahim a înțeles totul. Cei doi au mers împreună la rugăciune, la moschee, și, când s-au întors câteva ore mai târziu, Riley a văzut că erau mai apropiați. Acum, bel Cossim era cu adevărat tratat ca un oaspete și nu ca un cvasiprizonier. Profitând de libertatea sa, bel Cossim a trimis un mesager către un vechi și bogat prieten, care trăia la o zi distanță de călătorit, rugându-l să vină la Shutka și să-i aducă bani, nu chiar atâția câți cerea Ali, dar destui, credea el, încât să îl liniștească totuși.

În acea seară, Moulay Ibrahim a vorbit și s-a rugat împreună cu bel Cossim. După aceea, maurul i-a spus lui Riley că Ibrahim i-a dat „cuvântul său de onoare că îi va apăra și pe el, și pe sclavi". Promisese chiar și o escortă până în imperiul sultanului.

Dis-de-dimineață, în 3 noiembrie, potrivit calendarului lui Riley, Moulay Ibrahim a intrat în camera oaspetelui său, aducând ouă și sare pentru micul dejun. A plecat și a revenit cu șase pui. Însuși Ibrahim a adus lemne de foc și apă, spre uimirea lui Riley. Marinarii au fiert ouăle, le-au pus sare și le-au mâncat cu foame de lup. Între timp, bel Cossim a sacrificat puii. Ținea strâns, cu îndemânare, aripile păsărilor cu mâna stângă, întorcea fața către est și striga „*Bismillah**!" în timp ce le tăia gâtul. Marinarii au curățat patru dintre pui și i-au aruncat într-o tigaie cu sare și legume. Ibrahim le adusese, de asemenea, ceapă, ardei verde, napi și dovlecei.

* „În numele lui Allah" (arabă, în orig.) (n. tr.).

Riley a recunoscut că supa aceasta ar fi fost socotită foarte gustoasă în orice țară. Arătând un respect neobișnuit față de un creștin, Moulay Ibrahim l-a invitat pe Riley să mănânce din același blid cu el și cu bel Cossim[1]. În timp ce mâncau, l-a întrebat pe căpitan despre familia lui, iar Riley i-a povestit despre nevastă și despre cei cinci copii care îl așteptau acasă.

Din acel moment, Moulay Ibrahim s-a asigurat că marinarii primesc „tot ajutorul și confortul pe care avea puterea să le ofere", potrivit spuselor lui Riley. Și bel Cossim avea grijă de ei. Mai târziu, după-amiaza, prietenul său a ajuns cu doi catâri încărcați cu cușcuș, ouă și pui. I-a dat lui bel Cossim 500 de dolari spanioli de argint pe care îi ceruse, dar bel Cossim era acum convins că Moulay Ibrahim nu avea să cadă în plasa argumentelor ori șmecheriilor lui Ali. I-a spus vechiului său prieten că nu avea nevoie de bani. Bătrânul a insistat să accepte mâncarea și el a primit-o, ca un dar pentru Riley. De asemenea, bătrânul a anunțat că va strânge o armată în acea zi și că se va folosi de toată influența sa ca să-i escorteze pe marinari în siguranță până la Agadir, în imperiul sultanului. Bel Cossim i-a mulțumit, dar a spus că se baza pe protecția asigurată de Moulay Ibrahim.

Timp de trei zile au trăit cât de bine se putea, din darurile oferite de bătrân. În această vreme, bel Cossim a plecat la un bâlci dintr-un oraș din vecinătate. De acolo a purces către un altar, situat la vreo 24 de kilometri în afara orașului Shtuka, ridicat în cinstea lui el Ajjh, „pelerinul", un șerif faimos în toată regiunea pentru puterile sale supranaturale, temut și ascultat de toți. La altar, bel Cossim a avut o viziune. S-a întors la bâlci, de unde a cumpărat un tăuraș gras, de cea mai bună calitate.

Măcelarul l-a tăiat în două. Bel Cossim i-a trimis una dintre bucăți lui el Ajjh, printr-un mesager călare pe un catâr.

— Când oferi carnea și el Ajjh întreabă din partea cui este, i-a spus el mesagerului, să-i zici că un om pios care venise recent din Swearah este acum oaspetele lui Moulay Ibrahim și dorește să fie pomenit în rugăciunile sale.

Bel Cossim s-a întors la Shtuka cu jumătatea rămasă, ca să i-o ofere prințului. Întâlnindu-se cu Riley, i-a spus ce a făcut și că era sigur că, dacă șeriful a acceptat darul său, avea să-i viziteze înainte de apus. Apoi i-a explicat, în mod enigmatic:

— Importantă nu este valoarea reală a cadoului, ci modul de a-l oferi, ceea ce îl obligă atât de mult pe cel care îl primește, încât devine prietenul tău pentru totdeauna.

Ieșind pentru rugăciunea de seară, bel Cossim s-a întâlnit cu el Ajjh, care venise să îl cunoască pe omul care îi trimisese un cadou atât de generos. El Ajjh l-a întrebat ce favoare dorea în schimb, încât îi dăduse un asemenea dar. Maurul a povestit cazul marinarilor creștini și faptul că plătise pentru ei. L-a rugat pe el Ajjh să intervină pe lângă șeicul Ali, astfel încât ei să își poată continua călătoria către Agadir. El Ajjh a promis că își va folosi influența pentru a reuși – chiar și prin intermediul forței.

În 7 noiembrie, Ali s-a întors la Shtuka[2]. Încrezător în alianța sa cu Ibrahim, a venit însoțit de o gardă de corp, nu cu o armată. Bel Cossim a trimis un mesager „rapid" care să-l informeze pe el Ajjh de sosirea șeicului. Omul cel sfânt, care, de asemenea, era un vechi prieten de-al lui Ali, a venit de îndată în vizită.

Insistând că treburile sale erau urgente, el Ajjh l-a luat pe Ali deoparte, pentru o discuție în particular.

— Frate, am aflat că Sidi Hashem știe de sclavii creștini, l-a mințit pe șeic, referindu-se la puternicul cârmuitor berber din Tazeroualt. A încercat în secret să-i cumpere și nu a reușit, și este hotărât să-i ia cu forța.

Hashem urma să pornească la drum a doua zi, i-a spus el Ajjh lui Ali, care îl cunoștea prea bine pe acest conducător plin de resurse. Atunci când sultanul a trimis o armată împotriva lui Hashem, berberul și-a abandonat cetatea în mod inteligent, trimițând femeile și copiii într-o ascunzătoare în munți. Armata venită din nord a jefuit orașul, a ars câmpurile și a acționat cu furie timp de o săptămână, fără să întâmpine vreo rezistență. Hashem a ademenit trupele lui Sulayman cu raiduri rapide, pentru a da impresia că aceasta era toată forța militară pe care o putea mobiliza. Apoi, la momentul oportun, Hashem și-a dezlănțuit armata furioasă, care a urmărit armata sultanului spre nord, ucigând soldat după soldat. Câțiva supraviețuitori au intrat clătinându-se în orașul Taroudant, aducând vești despre măcel și răspândind ideea că Sidi Hashem era un om sângeros și dornic de a răspândi teroare.

Împreună cu Beirouk din Wednoon, Hashem controla accesul caravanelor dinspre și către Tombouctou. Ar fi râvnit la creștini, măcar pe motivul că astfel nu ajungeau în Maroc și nu cădeau în mâinile inamicului său Sulayman.

— Trebuie să pornești imediat spre nord, în teritoriul lui Sulayman, i-a spus șeriful lui Ali, care era agitat. Hashem nu se va aventura acolo, nici măcar de dragul sclavilor creștini. Dacă nu pleci, sigur vei pierde sclavii și, în același timp, vei provoca stare de război în toată regiunea Souss.

Ali i-a mulțumit lui el Ajjh pentru sfaturi și s-a grăbit înapoi la casa lui Ibrahim pentru a-l întâlni. Între timp, bel Cossim

s-a strecurat către poarta orașului, unde el Ajjh l-a informat despre conversația sa cu Ali.

Când Ali i-a cerut lui Ibrahim să ia prizonierii în acea noapte și să-i ducă de acolo, prințul a răspuns cu fermitate că nu putea să-și încalce cuvântul. Trebuia să-i păstreze acolo până când toate părțile se reuneau pentru a lămuri afacerea. Convins că sub nicio formă nu putea să-i schimbe părerea, Ali s-a dus la bel Cossim. A încercat o tactică diferită, mărturisindu-i maurului că îl considera un om demn de încredere, care îi merita prietenia. Ca să-și demonstreze sinceritatea și ca să evite să-l păcălească pe Moulay Ibrahim în continuare, ar fi fost de acord să-i lase pe marinari să pornească spre nord, la Agadir, un port sigur din statul sultanului, în dimineața următoare. El i-ar însoți până acolo și ar aștepta sosirea lui Sidi Hamet.

Bel Cossim și-a jucat cu dibăcie șansa.

— Acum, că ne-ați oprit pe mine și pe sclavii mei creștini împotriva legilor justiției și ale ospitalității și ne-ați reținut aici atâta vreme, s-a adresat el șeicului, nu am nicio dorință să-i mut, până când Sidi Hamet nu vine și nu demonstrează că ceea ce ați făcut a fost greșit.

Ali și Ibrahim au insistat că oamenii ar fi fost mai în siguranță și mai fericiți la Agadir, unde s-ar fi găsit și doctori pentru ei. Încet, încet, bel Cossim a consimțit la ideea călătoriei, doar în condițiile sale: o gardă dintre oamenii lui Ibrahim să-i însoțească, iar Ali să ofere marinarilor cămile pentru călărit. Ali a fost de acord și a plecat să rezolve aceste cereri.

Urmând sfaturile lui bel Cossim, marinarii și-au petrecut noaptea cu pregătirile pentru călătorie. Au tăiat ultimii pui, au fiert ouăle rămase și le-au împachetat. În zorii zilei, cinci

cămile îi așteptau, toate având șei mai bune decât cele pe care le folosiseră marinarii în deșert, precum și traiste pline cu orz și saci goi din pânză de cort, de câte zece bănițe. Astfel, au avut mai mult echilibru și ceva de care să se țină în timp ce călăreau. Fiecare cămilă era însoțită de stăpânul ei, care servea de ghid, mânând animalul de jos pe durata călătoriei.

În timp ce cămilele s-au ridicat cu tot cu călăreți, mai întâi pe picioarele dinapoi, apoi pe cele din față, în modul lor ciudat, Riley a fost aruncat cu capul înainte și cu picioarele pe spinarea cămilei enorme, înaltă de aproape trei metri. A avut norocul să aterizeze pe călcâie, ceea ce l-a zdruncinat, fără să îl rănească.

Ghizii l-au ajutat pe Riley să urce din nou pe cămilă, sprijinindu-i picioarele în timp ce se înălța și rugându-l să se țină bine. Proprietarul cămilei i-a spus:

— Allah să fie lăudat că te-a întors în căzătură. Dacă aterizai în cap, pietrele alea ți-ar fi zdrobit creierii; dar cămila este un animal sacru și Cerul îl protejează pe cel care o călărește! Dacă ai fi căzut de pe un măgar, chiar dacă are înălțimea de doar doi coți și jumătate*, ai fi murit, deoarece măgarul nu este o creatură atât de nobilă precum cămila și calul[3].

Grupul a plecat din Shtuka în grabă, însoțit acum de Moulay Ibrahim, spre nord-est, peste o câmpie vastă și fertilă, în formă de ac lung de compas, cu baza la mare și indicând nord-estul, între munții Atlas și Antiatlas. Munții se înălțau la peste 3 600 de metri. Ibrahim a desfășurat cu discreție 200 de călăreți de-a lungul rutei. Escorta însoțea din umbră caravana, arătându-se când și când la vedere.

---

* Aproximativ 115 centimetri (un cot având cam 45 de centimetri) (n. tr.).

În afara uedului Souss, cu gura sa de vărsare la Agadir, teoretic nu existau alte ape curgătoare aici. Solul era uscat dar fertil. Grupul a trecut pe lângă un număr crescând de sate, alimentate cu apă din fântânile adânci care pompau debitul de apă din subteran, dinspre munți spre mare. Tot aici se găseau câmpuri de grâne, acum arate, plantații de viță-de-vie și livezi. Copacii de argan erau verzi încă, smochinii, neroditori. Riley, care simțea puternic chemarea civilizației, se delecta cu imaginea crângurilor de curmali, migdali, portocali și arbori de rodii.

După șase ore, ghizii care alergaseră pe lângă cămile întreaga călătorie au descoperit o altă scenă terifiantă. Cam la un kilometru și jumătate sud-vest de acest loc, șapte sate tăcute, cu ziduri sparte și mașinării de asediu abandonate, se profilau amenințător în câmpie, oferind un peisaj de un calm straniu. Din cauza unei vrajbe între familiile din două sate, acestea au ajuns la un război care a durat o lună. Bel Cossim, fiind originar de lângă Agadir, i-a spus lui Riley că vechile dușmănii erau ceva comun aici. Cunoștea multe cazuri de familii cu stare care se prinseseră în astfel de dispute.

— Se încheiau rar, când una dintre familii era exterminată, i-a spus el lui Riley, iar numele lor șterse de pe fața pământului.

În ciuda acestei noi scene grăitoare despre nebunia umană, Riley a găsit încurajatoare semnele tot mai evidente care indicau practicarea comerțului și cultivarea pământului. Pe la mijlocul zilei, zidurile albe ale Agadirului – un cuvânt berber ce înseamnă „grânar fortificat" – au apărut la orizont, în câmpie. Deși cea mai mare parte a pământului era neroditor și lipsit de nutreț pentru vite, au văzut mulți oameni în jurul satelor mici arând câmpurile cu hărnicie și cosind orzul. Au trecut pe lângă

un șir neîntrerupt de oameni îmbrăcați în *haik*-uri curate, care, în chip plăcut, erau neînarmați. Turmele lor de cămile și măgari cărau sare, pește uscat de pe coastă și alte mărfuri pentru comerț pașnic. O clasă înfloritoare de negustători care lucra în condiții de siguranță, după cum știa Riley, era indiciul păcii între state civilizate.

Totuși, peisajul – un câmp de luptă pe suprafața pământului – întruchipa instabilitatea, și nu era nimic straniu în aceasta. Terenul arabil părea însușit temporar din colinele de la poalele abrupte ale Atlasului, din munții cu vârfuri înzăpezite, din marea ce odinioară îl acoperea și din nisipul ce amenința să o facă. Existența umană era redusă. În acea după-amiază, în timp ce făceau un ocoliș spre coastă, au întâlnit tentaculele lacome ale Saharei – dune imense de nisip, la 32 de kilometri de mare. Pereții și cupolele templelor rezistau încă șuvoiului de „nisip de plajă curat și aspru", doar pentru că, în mod constant, localnicii împingeau dunele într-o parte și le dirijau către pereți. Grupul a trecut pe lângă ruinele așezării Rabeah, unde se născuse Moulay Ibrahim.

— Era un loc prosper, i-a spus Ibrahim lui Riley, până când nisipul a trecut peste zidul nordic și a înghițit tot orașul într-un an.

Au traversat o fâșie de 16 kilometri de dune înalte, apoi au ajuns la malul abrupt ale uedului, identificat de Riley ca fiind „el Woa Sta", dar care, în realitate, era, probabil, Oued Souss sau Oued Lahouar, de vreme ce Woa Sta, sau Oued-i-Sta, se găsește mult mai departe, la sud. Adânc de aproape 30 de metri în anumite locuri și larg, poate, de șase kilometri, defileul accentua munții zimțați spre est și sud, sprijinind formidabilul lanț muntos Atlas, falnic la orizont. Chiar și fără o

dovadă științifică, ținând cont de semnele care indicau că pe vremuri apa acoperea o mare parte a câmpiei și de splendoarea lanțului muntos, Riley și-a dat seama că odinioară aceasta ar fi putut să fie „una dintre cele mai frumoase regiuni ale Africii continentale".

În timp ce întunericul învăluia orașul Agadir, Moulay Ibrahim, bel Cossim, șeicul Ali, marinarii de pe *Commerce* și grupul de ghizi de cămile și servitori au intrat în tăcere în orașul vechi de la poalele munților, un port unde se aflau ambarcațiuni de pescuit. Un *casbah* cu ziduri, situat pe un deal de formă conică, domina golful. Mirosul urât de *bacalao*, sau cod, i-a asaltat din toate părțile, aducându-i aminte lui Riley de vizitele anterioare în insulele Canare, nu departe, la vest de Agadir, unde pescarii uscau la soare, pe punte, peștii prinși. Localnicii erau insensibili la duhoare, în schimb, vasele străine, care nu puteau îndura mirosul, ancorau ceva mai departe. Totuși, chiar și marinarii străini apreciau codul, pe care Riley îl descria ca „extrem de gras și plăcut la gust".

De-a lungul unui golf considerat cel mai sudic loc de ancorare de pe coasta atlantică marocană, bărcile de pescuit și plasele erau răsfirate pe plajă, la adăpost de vânturile de est și de nord-est. Dar Riley a remarcat imediat că era prea deschis pentru a servi ca port de iarnă, când vânturile ar fi înconjurat vasele și le-ar fi dus spre țărm. Catargele vaselor naufragiate erau împrăștiate pe plajă, aflate în diverse stadii de descompunere din cauza nisipului.

Orașul însuși avea o lungă istorie a perioadelor de avânt și de decădere. Portughezii îl fondaseră în urmă cu trei secole, cu scopul de a capta bogățiile caravanelor Saharei, dar au fost

alungați de pe țărmurile sale de marocani, care, mai târziu, l-au părăsit, mutându-și mulți dintre negustători la nord, în Swearah. William Lempriere, care a vizitat Agadir în preajma lui 1790, a observat că acest fost centru urban locuit de europeni și specializat în comerț internațional era „un oraș abandonat, având doar câteva case, gata să se prăbușească" (p. 714).

Lempriere trebuie să fi exagerat în privința declinului orașului. În timp ce marinarii erau bucuroși că atinseseră încă o bornă a călătoriei lor, șeicul Ali și Rais bel Cossim își plănuiau următoarele mișcări. În ciuda adăpostului întunericului, grupul mare de oameni, inclusiv străini, cu greu putea trece fără să fie remarcat, iar străzile s-au umplut în curând cu diverși locuitori, pescari și negustori de pește, precum și cu fiii acestora, nerăbdători să vadă sclavii creștini sau măcar ceva care să alunge monotonia din viețile lor. Souassa, așa cum sunt cunoscuți oamenii din regiunea Souss, i-au scuipat pe marinari, au aruncat cu bețe și pietre în ei și i-au blestemat în spaniolă. Fraza „*Carajo a la mierda le sara, perro y bestias!*" („Nu faceți nici cât o balegă de animal!") i-a rămas întipărită în minte lui Riley. Bel Cossim, care se născuse lângă Agadir, a zărit un cunoscut. Profitând de haosul iscat de atenția nedorită, l-a salutat călduros în maniera arabă și i-a vorbit pe un ton misterios.

Bel Cossim și restul grupului au plecat de pe plajă la marginea orașului, unde și-au stabilit tabăra în apropierea unei fierării. Câțiva Soussa au prăjit și fiert pește și cușcuș pentru oaspeții arabi, iar resturile de mâncare le-au oferit marinarilor; cămilele și catârii au fost hrăniți cu orz. După aceea, în mod discret, bel Cossim l-a avertizat pe Riley să rămână vigilent și i-a spus că el îl va supraveghea pe Ali, despre care era

convins că uneltea ceva împotriva lui, și că va încerca să obțină informații de la prietenii săi din oraș. În ciuda grijilor lui bel Cossim, Riley i-a asigurat din nou, cu calm, pe oamenii săi iritați că acum erau în siguranță în teritoriul sultanului, la doar câteva zile de libertate, și le-a cerut să se odihnească pentru a rezista pe ultima parte a drumului. S-au întins pe pământ, s-au înfășurat cu păturile pe care le-au primit și s-au pus la somn. Riley a rămas treaz.

Imediat după miezul nopții, maurul s-a întors cu vești proaste.

— Șeicul Ali a încheiat o înțelegere cu guvernatorul, i-a șoptit el căpitanului. Te vor lua prizonier dimineață și vor încerca să te oblige să plătești răscumpărarea cerută de Ali. În cazul în care nu poți, i se va permite să te ia cu forța și să se întoarcă la fortăreața sa din apropierea deșertului.

— Trebuie să te ridici și să mergi în oraș. Dacă ești la distanță de cel puțin patru leghe [aproximativ 22,5 kilometri] de Agadir la răsărit, atunci cred că ești în siguranță, a spus el. Dacă nu, oamenii guvernatorului te vor prinde și te vor aduce înapoi.

Bel Cossim i-a strâns pe cămilari, care se aflau prin apropiere, și i-a instruit să pregătească animalele de drum.

— Ei cunosc ruta, i-a spus lui Riley. Este foarte stâncoasă. Spune-le oamenilor tăi să se țină bine și să își folosească toate forțele. În trei zile vei fi în Swearah cu prietenul tău, *inshallah*. Mă voi alătura și eu vouă cât voi putea de repede.

Marinarii au încălecat pe cămile, iar ghizii i-au condus prin oraș, șoptind vorbe liniștitoare animalelor pentru a le calma. În timp ce înaintau pe cărarea care ducea spre nord, grupul a trebuit să treacă pe lângă bateriile fortăreței inferioare și ale

vechiului fort portughez. Pentru niște animale atât de mari, cămilele erau incredibil de tăcute, pe picioarele lor cu pernuțe. Deși, de obicei, erau nemulțumite și gălăgioase, acum niciuna nu răgea sau forăia. Între timp, bel Cossim s-a întins în fața ușii camerei unde dormea șeicul Ali. Dacă șeicul se trezea, ar fi aflat. Înainte de a adormi, bel Cossim și-a imaginat iminenta confruntare cu Ali.

Marinarii și ghizii, acum plătiți de bel Cossim, au înconjurat Pointe Arhesdis și au călărit spre nord, peste o plajă stâncoasă, valurile pierzându-le urmele. Într-un moment neobișnuit, zgomotul valurilor l-a dus pe Riley cu gândul la „teribilele naufragii" care aveau să se întâmple „și la nenorocirile care urmau pentru marinarii aruncați pe țărmul inospitalier". Au călătorit în tăcere timp de două ore, trecând prin Oued Tamrhaght (Râul Soției, în dialectul berber tachelhit), un canal care atunci când avea apă uda valea fertilă și care, în prezent, delimitează regiunea Souss. La 14 kilometri de Agadir, au auzit zgomotul de care se temeau, sunetul produs de fier în contact cu piatra, al pintenilor celor care călăreau cai sau catâri. Chiar dacă se aflau în avantaj, deoarece cămilele nu puteau fi auzite la depărtare, dealurile blocau sunetele călăreților care se apropiau, până când au fost foarte aproape. Nu mai era nici timp, nici loc să te ascunzi.

Un grup mare de oameni a apărut dintr-odată. Pentru un moment, Riley a fost încurcat, apoi ușurat și, în fine, precaut: acești oameni nu îi urmăreau din Agadir, ci îi grăbeau într-acolo.

Călăreți pe timp de noapte însemna o stare de urgență, de obicei fel de fel de probleme, cu oameni care sunt pregătiți mai întâi să acționeze, și abia apoi să pună întrebări. Era prea întuneric pentru ca fiecare tabără să-și distingă fețele unii

celorlalți. Niciunul dintre grupuri nu dorea să-și dezvăluie identitatea. Atmosfera era atât de tensionată, încât orice mișcare greșită sau bruscă, orice strălucire de metal la lumina stelelor ar fi putut declanșa lupta. Toți cei care aveau arme le-au apucat. Însă Riley, de la înălțimea cămilei sale, a sesizat mișcarea unor siluete.

Din impuls, a strigat:

— Sidi Hamet!

— *Escoon*? Riley? a venit replica. Cine e? Riley?

Sidi Hamet se întorsese.

Capitolul 19

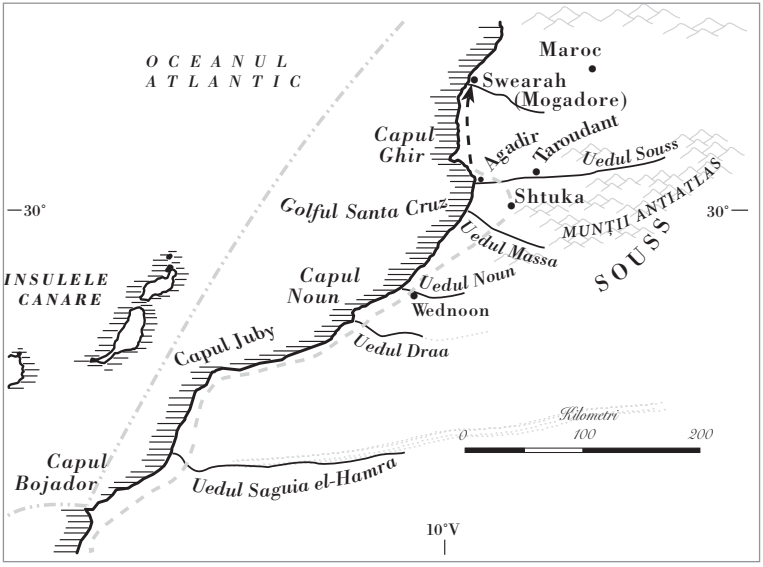
Drumul către Swearah

Cele două grupuri au mers cu grijă până la jumătatea distanței. Riley a urmat sunetul vocii lui Hamet, l-a găsit, i-a luat mâna și i-a sărutat-o. Hamet era la fel de fericit să-l vadă pe căpitan. A petrecut multe ore de neliniște în casa aglomerată a lui Willshire și în zarva de pe străzile din Swearah, îngrijorându-se pentru Riley, pentru fiul acestuia și ceilalți marinari. În apropiere, exuberanța lui Sidi Mohammed arăta cât de satisfăcut era că se reunise cu cei pe care reușiseră să-i elibereze.

Pe măsură ce Riley povestea faptele șeicului Ali și îi avertiza în legătură cu amenințarea de ultimă oră, Hamet a clătinat din cap.

— Ali este un om rău, a spus el. Nu are frică de Allah.

Hamet i-a spus lui Riley că marinarii trebuie să-și continue drumul către Swearah. Își va rezolva afacerile cu socrul său fie în Agadir, fie ulterior. Cel puțin va face tot ce-i va sta în putință pentru a încetini urmărirea marinarilor de către Ali. Au petrecut puțin timp cu vorbăria. Riley l-a cunoscut pe Bel Mooden, un alt emisar al lui Willshire, un maur cu barba sură, scund, robust, îmbrăcat cu bun gust, care vorbea fluent spaniolă și asculta cu atenție în timp ce Riley îi comunica vești despre bel Cossim. Fără prea multe formalități, Bel Mooden i-a preluat pe marinari, oferind la schimb lui Sidi Hamet banii pentru răscumpărare, pe care Willshire îi încredințase lui.

Nesiguri de ceea ce se întâmpla, cămilarii au rămas de veghe pe tot parcursul întâlnirii de la miezul nopții – chiar și în grupurile restrânse alianțele se pot schimba în orice moment. Urmând ordinele stricte ale lui bel Cossim, cămilarii au îndemnat grupul să meargă în continuare. Când s-au despărțit din nou, Hamet i-a promis lui Riley că îl va revedea. Bel Mooden a refuzat să revină la Swearah, câtă vreme tovarășul său bel Cossim încă se afla în mâinile șeicului Ali, și a plecat cu Hamet.

Marinarii au continuat călătoria spre nord alături de cămilari și de cei trei oameni care-și mânau catârii și animalele, aduși de Bel Mooden pentru a-i ajuta pe drumul de întoarcere. Încă o dată se găseau în situația ciudată de a avea intermediari care nu vorbeau aceeași limbă cu ei, de a nu găsi pe nimeni care să le înțeleagă problemele, fără o conversație greoaie, de a nu primi vorbe liniștitoare și încurajatoare. Fiind

dezamăgiți în repetate rânduri, marinarii aveau suspiciuni asupra împrejurărilor în care se aflau. În lipsa lui Rais bel Cossim și a lui Sidi Hamet, cine i-ar apăra în cazul unui atac din partea unor mauri sau arabi înarmați?

Trei dintre marinari călăreau măgari, preferând mersul lor târșâit tropăitului cămilelor. Acoperiți cu rogojini și coșuri voluminoase făcute din frunze de palmier aruncate pe spatele lor, catârii ofereau un loc confortabil, perfect pentru călăritul pe o parte a șeii. Dar mersul lin al măgarilor îi îndemna pe marinari la un somn pe care nu și-l puteau permite. Când Burns a ațipit, s-a rostogolit de pe măgar, s-a lovit la cap de cărarea pietruită și a rămas inconștient. Era pentru a doua oară în decurs de câteva zile când leșina și, deși a încercat din răsputeri, de data asta Riley nu a reușit să-l readucă în simțire. Cei care mânau catârii și-au pierdut răbdarea. Aflat în stare de inconștiență, Burns a fost urcat pe un catâr, iar unul dintre însoțitori s-a urcat în spatele său pentru a-l susține. Au continuat cât au putut de repede prin noapte.

Agadir delimitează capătul sudic al fâșiei țărmului, acolo unde poalele Atlasului Mare ajung în mare. Swearah, destinația lor, marchează capătul nordic. Între aceste așezări, se află o întindere pietroasă mai accidentată decât orice văzuseră de când plecaseră din deșert: făgașe, albii de râuri pline cu bolovani, râpe abrupte, faleze. Potrivit lui James Grey Jackson, călătoria de la Swearah la Agadir durează trei zile. Lempriere a comentat cu ironie că, deși în mod normal, o călătorie de 122 de kilometri nu ar trebui să dureze trei zile, drumul nu era peste „nivelul șoselelor cu taxă de tranzit din Anglia" (p. 413).

În nopțile răcoroase și pline de ceața ridicată din mare, marinarii de pe bricul *Commerce* și călăuzele lor au înaintat

amorțiți spre capul Ghir, situat la doar 29 de kilometri pe mare la nord-vest de Agadir, dar la o distanță de două ori mai mare pe traseul întortocheat de pe țărm, pe care mergeau. Cărarea i-a purtat de-a lungul coastei, uneori coborând până pe plajă. Când se termina fâșia de nisip, se cățărau pe stânci aproape vertical, „un drum șerpuit, un fel de zigzag, care în multe locuri părea sculptat în stâncă", după cum l-a descris Riley. Ruta cobora în văi adânci, cu aceste scări largi din piatră naturală, acoperite cu grohotiș înșelător, necesitând concentrarea maximă a animalului și a călărețului. Falezele stâncoase îi țineau aproape de coastă.[1]

Urcând și coborând lent, marinarii se țineau strâns de catârii lor, mulțumiți că scăpaseră de tropăitul cămilelor, în schimb, doborâți de propria somnolență. Deoarece capetele li se clătinau dintr-o parte în alta, se trezeau întruna, iar brațele și picioarele li se mișcau din reflex, ca să-și recapete echilibrul. Le era frică să nu cadă la pământ ca bietul Burns ori, mai rău, să nu ajungă în mare.

Zorii zilei au dezvăluit o panoramă impresionantă. Marinarii puteau vedea colinele munților Atlas de o parte și marea de cealaltă parte. Înălțându-se spre continent, munții Jebel Tazenakht, atingând aproape 1 350 de metri înălțime, situați la 24 de kilometri de capul Ghir, marcau capătul vestic al lanțului muntos Atlas. Atingeau o altă bornă în călătoria lor spre nord.

În zori, șeicul Ali aproape că s-a împiedicat de Rais bel Cossim, adormit pe pragul său. Neștiind că a fost păcălit, Ali a propus să meargă la guvernator ca să îi arate respectul cuvenit. Bel Cossim a insistat ca, mai întâi, să-i spună lui Riley să le pregătească o cafea. Ali a fost de acord.

Când au intrat în încăperea unde dormiseră marinarii și au descoperit că aceștia dispăruseră, bel Cossim s-a prefăcut

șocat. A izbucnit furios, acuzându-l pe Ali că ar fi răpit sclavii pe timpul nopții.

— Voi pune să te aresteze și să fii trimis înaintea guvernatorului, a urlat el, și vei fi condamnat de legile islamului.

Trezit de țipete, Moulay Ibrahim, care știa de înșelătoria lui bel Cossim și, de fapt, îl supraveghease cu o seară înainte pe Ali în timp ce dormea, iar bel Cossim trimisese marinarii de acolo, a intrat în grabă și i s-a alăturat lui bel Cossim, acuzându-l pe Ali.

— Nu mai pot fi prieten cu un om care este capabil să comită asemenea fapte, a spus el. Aceasta este una dintre cele mai groaznice trădări care poate discredita un om ca tine, despre care se presupune că are un mare caracter!

Stratagema aceasta l-a pus pe Ali într-o poziție defensivă, o situație nefirească pentru el. A admis că în noaptea anterioară discutase să rețină grupul până când problema ar fi fost rezolvată, dar a insistat că nu a fost implicat în dispariția sclavilor. A implorat să nu fie denunțat guvernatorului, îndemnându-l pe bel Cossim să lase, în schimb, un mic dar pentru guvernator și să pornească imediat spre nord, în direcția în care, foarte probabil, au fugit sclavii.

— Soarta mea este în mâinile tale și voi merge cu tine și cu prietenul meu Moulay Ibrahim, fără însoțitori, pentru a vă dovedi că nu sunt vinovat, a încuviințat Ali, și că îmi pun cea mai mare încredere în prietenia ta.

Au călărit împreună spre nord, bel Cossim și Ibrahim fiind încrezători că avansul de șapte ore era îndeajuns pentru ca marinarii să ajungă destul de departe, astfel încât ei să nu-i găsească. La puțin timp după ce au ajuns pe platoul nordic al Agadirului, s-au întâlnit cu grupul lui Sidi Hamet, care

călătorea spre sud. Acum, șeicul Ali și-a arătat indignarea, acuzându-l pe Hamet că refuzase să-i achite datoriile. El și Seid îi datorau 400 de dolari, pe care, a declarat el, erau obligați să-i înapoieze odată cu întoarcerea lor din deșert. În schimb, aceștia erau de trei zile pe teritoriul lui fără să-l înștiințeze de întoarcerea lor, „fără să mă chemați să împărțim o pâine", s-a plâns el, cu amărăciune. Era lipsă de respect și dezonoare. Era patronul lor și i-ar fi escortat cu o gardă pentru a-i trece în siguranță prin teritoriul lui Sidi Hashem.

— Dar tu ai vrut să mă înșeli cu banii, așa cum ai făcut cu fiica mea, l-a acuzat Ali pe Hamet.

Hamet nu a mușcat momeala. Nu putea decât să piardă partida de țipat cu bătrânul, un om mai puternic. A răspuns calm, dar ferm potopului de cuvinte:

— Este mai bine pentru noi să găsim o soluție, decât să ne certăm. Pentru bunurile pe care ni le-ai încredințat ca să le vindem în deșert, Seid și cu mine îți datorăm exact 360 de dolari, deși, în realitate, mărfurile nu valorau nici jumătate din această sumă. Oricum, pentru a rezolva problema, am căzut de acord să îți plătim suma asta, dar nu și dobânda pentru ea.

După câteva discuții, Ali a acceptat termenii înțelegerii. Hamet a numărat suma necesară de monede de argint din banii achitați ca recompensă de către Willshire și i-a înmânat lui Ali, care a recunoscut că problema s-a rezolvat. Rais bel Cossim i-a oferit lui Moulay Ibrahim un dar pentru ospitalitatea și onestitatea lui. Și-au jurat prietenie pe viață și s-au rugat împreună. Ibrahim, a cărui trădare secretă Ali nu o descoperise, se întorcea acum în sud împreună cu șeicul. Ibrahim se putea odihni liniștit, știind că făcuse ceea ce era corect și

evitase un scandal monstruos, fără să-l păcălească la bani pe șeic. Restul grupului și-a reluat drumul spre nord.

În jurul orei 10, Hamet, Seid, bel Cossim și Bel Mooden i-au prins din urmă pe marinari. Riley l-a întrebat pe bel Cossim ce s-a întâmplat cu șeicul Ali și cu Moulay Ibrahim.

— Au plecat către casele lor, a răspuns bel Cossim.

Grupul a poposit aproape de nivelul mării, lângă un puț care avea apă potabilă, și pentru un mic dejun cu unt și biscuiți, prilej cu care bel Cossim i-a povestit lui Riley despre întâlnirea ce a reglat conturile între Hamet și Ali.

Odată cu sosirea recentă a celor care mânau catârii și cămilele, marinarii erau acum în tovărășia unor oameni puternici și bine înarmați. Grupul avansa din nou pe o cărare de-a lungul plajei, unde era suficient nisip stabil, iar acolo unde plaja dispărea urcau pe faleză, pe poteci înguste. Pentru a ajunge la capul Ghir, fie mergeau pe un traseu în interior, înconjurând creste imposibile, care i-ar fi dus prin trecători ce se puteau dovedi ostile, fie urmau o rută directă, de-a lungul unei faleze abrupte. Au ales ultima variantă, pe o stâncă îngustă, înaltă, deasupra mării.

Saltul Evreilor era o cărare atât de îngustă, încât odată ce intrai pe ea cu animale, nu mai era cale de întoarcere. Având mai puțin de opt sute de metri, și-a luat numele de la o întâlnire întâmplătoare între un grup de șase evrei plecați din Agadir, care se îndreptau spre nord, și un grup de mauri care mergeau spre sud. S-a produs o catastrofă. Călătorii din ambele direcții obișnuiau să se asigure că drumul era liber, fie verificând de pe o stâncă aflată la fiecare capăt al trecătorii, folosită cu acest scop, fie strigând tare și ascultând un eventual răspuns. Deoarece era întuneric și ambele grupuri se grăbeau, presupunând

că nimeni altcineva nu trecea la ora aceea, nici evreii, nici maurii nu și-au luat măsurile de precauție necesare.

Componenții celor două grupuri, toți călare pe catâri sau pe alte animale, s-au întâlnit în cea mai îngustă porțiune, cam la jumătatea cărării, unde era imposibil să treacă unul pe lângă altul sau să se întoarcă. Maurii erau furioși și i-au amenințat pe evrei că îi vor arunca în prăpastie. Evreii, chiar dacă de nevoie se arătau supuși în Maroc, nu ar fi renunțat la animalele lor fără luptă. Liderul evreilor a sărit cu atenție peste capul catârului său cu un băț mare ridicat pentru luptă. Primul maur a procedat la fel, dar înarmat cu un iatagan, forțându-l pe evreu să dea înapoi și aruncând catârul în prăpastie. Bățul evreului a devenit rapid un ciot. Riscând să fie înjunghiat sau aruncat de pe potecă, evreul s-a întins după brațul maurului, l-a prins cu putere și a făcut un salt în spatele său.

Un alt maur și încă doi evrei i-au urmat, împreună cu opt catâri, înainte ca restul să fugă pe jos. Ulterior, rudele maurilor morți i-au vânat și omorât pe cei trei evrei rămași în viață, desăvârșind această tragedie.

Într-o anumită zonă, cărarea s-a îngustat până la doar 60 de centimetri. Orice alunecare a unui catâr sau a unei cămile ducea la un plonjon de 31 de metri în mare. „Într-adevăr, este îndeajuns ca să te ia amețeala, chiar și pentru un marinar", a observat Riley.

Și-au continuat călătoria către capul Ghir, pe o potecă săpată de mare, astfel încât bolovani imenși de pe țărm se întindeau în talazurile agitate de dedesubt. Riley era sigur că, de acolo de unde stătea, și el avea să le urmeze în curând. În interiorul continentului se întindea „un plan înclinat… acoperit cu prundiș și alte pietre rotunde și fine, care aveau urme evidente

că fuseseră azvârlite și purtate de valuri pe o plajă". Acestea erau acoperite de „faleze formate din stânci abrupte și sparte", formând un promontoriu de 365 de metri, în jurul căruia marinarii raportau frecvent vânturi înșelătoare.

La nord de cap, grupul s-a oprit la un *wadi*, pe care Riley l-a identificat ca fiind „el wod Tensha", și care în prezent se numește Oued Tamri. De netrecut pe o distanță de 32 de kilometri în timpul sezonului ploios, *wadi* fusese redus la nivelul unui bazin cu apă stătătoare. Membrii grupului au mai mâncat niște biscuiți cu unt. Bel Mooden a împărțit câteva smochine uscate, curmale și nuci. Apoi au traversat digul imens de nisip, spre malul nordic al Ouedului Tamri.

Au călărit la trap către ținuturile muntoase dinspre Est. De când plecaseră din Agadir nu trecuseră pe lângă nicio locuință, doar pe lângă temple, iar acum au început să vadă din nou *casbah* în vârful dealurilor. Timp de două ore, au urcat pe o pantă, ajungând în vârf la căderea serii, după care au coborât printr-un șanț străvechi săpat în calcar, adânc pe alocuri de patru metri și jumătate și lat cât să treacă un animal pe rând. În porțiunea cea mai îngustă, trebuiau să îndepărteze coșurile de pe catâri. După o coborâre de trei ore, au ajuns într-o câmpie, unde au călărit până la miezul nopții. Au poposit pe acoperișul plat de piatră al unui rezervor, în afara unui oraș fortificat. Lătratul câinilor i-a alertat pe locuitori, iar un grup a apărut imediat. A salutat străinii cu tradiționalul „*Salem alikoom, labez*", ca și cum ar fi fost miezul zilei și ar fi fost așteptați. Musulmanilor le-au oferit cușcuș, în timp ce marinarii au mâncat curmale și smochine.

După ce călătoriseră timp de 24 de ore fără oprire și nu dormiseră 36 de ore, marinarii aproape că delirau. „Deoarece

noaptea era umedă și rece, și-a amintit Riley, iar eu eram foarte obosit, mi-a fost imposibil să dorm." La trei ore după ce s-au oprit, a răsărit soarele, iar ei au pornit din nou la drum.

Chiar și acum, când se aflau în împărăția sultanului, nu erau orice occidentali. Odată retrogradați la statutul de sclavi, creștinii se găseau la mila sultanului, care putea încă să-i păstreze dacă ar fi dorit, așteptând daruri din partea emisarilor guvernului pentru „ospitalitatea" sa. Cu toate acestea, în acel moment, cursa lor pentru libertate se petrecea în ciuda prăbușirii fizice și psihice. Oamenii erau atât de slăbiți și șubrezi, încât de-abia mai stăteau pe catâri. După răsăritul soarelui, au observat că ajunseseră într-o zonă mai bogată, chiar dacă, la fel ca restul regiunii, afectată de seceta recentă. Au trecut pe lângă terenuri cu case izolate, sate și câmpuri împrejmuite cu ziduri puternice de piatră și calcar. Câmpurile arate așteptau ploaia și semințele de orz. Vitele, caii, măgarii și cămilele rodeau tufele în căutare de iarbă, iar caprele se hrăneau cu coaja amară a semințelor de argan.

Acum, au început să urce din nou. Când au ajuns sus, pe un deal, unul dintre mauri le-a indicat marinarilor cărarea. Se întindea pe doi munți, dintre care cel mai depărtat se afla la o distanță de 32 de kilometri. Au suit pe cel mai apropiat dintre ele, de unde au avut o panoramă asupra superbului lanț înzăpezit al Atlasului Mare, ale cărui vârfuri străpungeau norii spre nord-est. Muntele pe care se aflau marca granița regiunii numite Haha. În timp ce coborau în prima vale a acestui teritoriu, au trecut pe lângă cămile și catâri încărcați cu sare și alte mărfuri. Oamenii care îi mânau purtau caftane sub *haik*-uri, turbane, pumnale sau iatagane în teci, care le atârnau la șold, legate de cordoane din lână roșie.

Aici, pe movile, iarăși se găseau sate cu ziduri din calcar și *casbah*-uri cu turnuri, toate având rolul de a adăposti vitele pe timpul nopții. Ca și în alte părți, câmpurile văii, care în mod normal erau roditoare, acum erau devastate de secetă și de lăcuste. Nimeni nu le-ar fi vândut călătorilor orz pentru animale. În timp ce treceau, lăcustele care bâzâiau peste tot se dădeau în lături, ca apa unei mări care se despică.

Oamenii se deplasau în zigzag pe o altă pantă, lângă o apă învolburată care iriga câmpurile terasate, lucrate de bărbați și de băieți, apoi dispărea în nisip înainte de a ajunge în valea de dedesubt. Pe un platou, aproape de vârf, au descoperit creste de un alt tip: movile de sare. Stând în picioare, pe un mozaic de oale din argilă roșie, zeci de lucrători greblau cristale roșiatice în mormane mari. „Să văd sare de mare în astfel de cantități în vârful muntelui, pe care îl apreciam la înălțimea de cel puțin 457 de metri deasupra nivelului mării, a comentat Riley, mi-a stârnit mirarea și curiozitatea." Era cea mai mare exploatare de sare din întregul Maroc[2]. Un izvor cu apă sărată umplea oalele, care străluceau ca o oglindă, până când apa se evapora din cauza soarelui, lăsând doar sarea. Sute de grămezi așteptau să fie încărcate pe patru sute de măgari, catâri și cămile.

Grupul s-a oprit acolo, iar bel Cossim a plătit călăuzele cămilelor, care îi însoțiseră până aici pentru a încărca sare, pe care o vindeau în sud. Între timp, muncitorii curioși de la salină au început să-i studieze pe creștini. Le-au oferit napi cruzi, pe care marinarii i-au primit cu bucurie. Riley i-a considerat „cei mai dulci pe care i-am gustat vreodată și foarte revigoranți".

După ce s-a separat de cămilari, restul grupului a coborât pe partea nordică, mai domoală, a muntelui, într-o câmpie cu un crâng de copaci de argan. La puțină vreme după lăsarea

întunericului, au ajuns la un sat cu ziduri și au intrat prin partea de est a unui țarc mare de vite. Sunetul sătenilor cântând rugăciunile de seară la moscheea din nordul satului răzbăteau până în câmpie, în timp ce călătorii s-au așezat lângă unul dintre zidurile de piatră ale țarcului, care îl apărau de vânt pe timpul nopții. Mai degrabă îngrijorați decât înfometați, au ros biscuiții tari și au băut apă. Potrivit lui Riley, și ei i-au „mulțumit lui Dumnezeu pentru bunătatea Lui", apoi s-au întins și au dormit.

Câteva ore mai târziu s-au trezit brusc, sufocați de praf. Buimăciți, au încercat să înțeleagă de unde provin zbieretele, răgetele și grohăiturile sacadate din jurul lor. Pământul tremura din cauza celor 30 de arabi care își mânau zecile de cămile, catâri și măgari în țarc, neatenți la oaspeții lor. Iritate din cauza călătoriei, cămilele mârâiau în timp ce se prăbușeau din cauza poverilor grele, înclinându-se în spate și în față până la pământ. După ce arabii au descărcat cămilele și s-au înfășurat în *haik*-uri ca să doarmă, bel Cossim și Hamet și-au ridicat grupul și și-au continuat călătoria.

La răsărit, au zărit niște locuințe berbere. Riley l-a rugat pe bel Cossim să cumpere lapte ca să le liniștească stomacul și să le ofere energie pentru restul călătoriei, dar berberii, care aveau prea puține lichide de dat într-o perioadă de secetă și nici nu doreau să aibă de a face cu grupul de călători nocturni, au refuzat să le vândă ceva.

— Sus capul, căpitane, i-a spus bel Cossim lui Riley, văzând cât de disperat era. Mai sunt câteva ore și vei fi în Swearah, dacă Allah Atotputernicul te va proteja în continuare.

„Eram atât de slăbit și de dezarmat, și-a amintit Riley, încât nu suportam nici măcar o veste bună fără un anumit grad de duritate, și atât de agitat, încât cu cea mai mare greutate am reușit să

rămân călare pe catârul meu câteva momente după aceea." Sidi Hamet a preluat conducerea grupului, așa că Riley a înțeles că se apropiau de destinație. Dar după ce așteptase opt săptămâni acest moment în care, până foarte recent, își pierduse orice speranță, Riley nu putea înțelege că aveau să ajungă în oraș în câteva ore. Se simțea de parcă fiecare pas putea să fie ultimul.

În jurul orei opt dimineața, au ajuns în dreptul altor dune mari. În timp ce catârii se luptau cu stoicism să urce una dintre ele, s-a ivit marea. Acolo, în fața lor, în sfârșit se găseau zidurile de piatră și turnurile localității Swearah, în peninsula Mogadore, aflată într-o zonă cu ape de mică adâncime. Lângă oraș se afla un bric sub pavilion britanic. În urmă cu zece luni, vederea steagului britanic ar fi stârnit furia americanilor. Acum, a adus lacrimi de bucurie.

Riley l-a privit pe Horace cu afecțiune părintească. Datorită surâsului, liniile întunecate de pe chipul băiatului s-au retras, ca undele pe suprafața unui lac. Trecuse prin atâtea în ultimele luni și suportase totul cu bine. Unii ajung dintr-odată la maturitate, alții luptă împotriva ei, dar puțini o dobândesc în stilul în care i se întâmplase lui. Acum era cu adevărat bărbat. Riley era mândru să-i fie tată adoptiv.

Burns și Clark s-au înveselit pentru o clipă, dar chipurile lor vlăguite s-au întors repede la mina sumbră, pierdută, pe care o căpătaseră și care nu se schimba odată cu trecerea timpului. Ochii lui Savage au scânteiat. Pe cât de tulburată fusese mintea lui, dorința de luptă supraviețuise în el. Riley l-a privit cu durere, dar nu avea împotriva lui niciun resentiment.

Neliniștiți din cauza înaintării chinuitor de lente, Bel Mooden și Sidi Mohammed se grăbeau acum spre oraș, lăsându-i pe marinari cu bel Cossim.

— Există un vas care vă poate duce în țara voastră și la familiile voastre, i-a anunțat maurul, care devenise dintr-odată vorbăreț.

— Inshallah, în curând îl vei cunoaște pe generosul Willshire, care te va scăpa de toate nenorocirile.

Bel Cossim s-a rugat tare în arabă, apoi și-a exprimat în spaniolă propria dorință:

— Fie ca Allah Atotputernicul să-i fi păstrat în viață pe soția și pe copiii mei!

La vreo trei kilometri sud-est de Swearah, s-au oprit lângă un palat imperial, o enclavă cu ziduri din piatră cubică, având turnuri înalte de nouă metri, acoperite cu țigle verzi, la fiecare colț. În apropiere, o apă curgea în golf, deasupra căruia se înălțau zidurile și minaretele din Swearah. Catârii pășteau, în timp ce oamenii se relaxau și priveau la bărcile de pescuit plutind pe apele impresionantului oraș – o imagine care, a afirmat Riley, „a străcurat în sufletul meu o bucurie sublimă și o serenitate cerească imposibil de descris, și față de care înainte fusesem întotdeauna un străin".

Apoi, brusc, spre uimirea lor, deasupra orașului a răsărit steagul american.

„La această binecuvântată și emoționantă priveliște, puținul sânge rămas în vinele mele s-a revărsat spre inima ce bătea cu putere, a exclamat Riley, și părea că pulsează un torent de viață nouă în fiecare părticică a corpului meu istovit."

William Willshire s-a apropiat călare. Bel Cossim l-a întâmpinat și l-a pregătit pentru priveliștea pe care avea să o vadă. În timp ce dădeau colțul pe jos, Riley l-a auzit pe bel Cossim spunând doar atât:

— *Allá están* („Sunt aici").

Willshire mai văzuse înainte captivi englezi aduși din deșert, dar a fost șocat de imaginea înfățișată dinaintea ochilor săi: cinci oameni, atât de jerpeliți și de slabi, încât, pentru moment, a fost dezgustat. Apoi le-a ieșit înainte pentru a-i saluta.

Acum a fost rândul lui Riley să fie uimit. Acest bărbat tânăr, având 25 de ani neîmpliniți, îmbrăcat într-o jachetă impecabilă cu pulpane, cu îngrijorarea întipărită pe fața cu trăsături frumoase, avea aceeași înălțime și era la fel de bine îngrijit ca junele din visul pe care îl avusese în deșert, cel care l-a îmbărbătat și l-a îmboldit până în acest punct.

Fără să-i pese de ținuta sa oficială, Willshire, în carne și oase, l-a îmbrățișat pe căpitanul bărbos, mirosind a mosc, îmbrăcat într-o jumătate de *haik* murdar ce-i atârna pe un singur umăr.

— Veniți să vă îmbrățișez, stimate domn, a spus. Acesta este cu adevărat un moment fericit.

Lacrimile s-au rostogoli pe obrajii lui Willshire când i-a strâns mâna altădată puternicului marinar. A tresărit în momentul în care oasele fragile ale bătrânului au trosnit în strânsoarea sa.

— Veniți, prieteni, a rostit Willshire, într-un final, haideți să mergem spre oraș.

Epilog

Întoarcerea acasă

Imediat ce Riley și marinarii au intrat în oraș, stârnind interesul mulțimii, *Bashaw** din Swearah le-a cerut să se prezinte la el. După ce i-a studiat, i-a proclamat oameni liberi, cu aprobarea sultanului. La casa lui Willshire, frizerii le-au tuns părul plin de păduchi și bărbile. Slujitorii le-au spălat cu delicatețe pielea plină de răni și i-au uns cu uleiuri.

Era în 7 noiembrie, chiar dacă ei cu siguranță nu știau asta când au intrat în Swearah. Pentru prima dată în mai mult de două luni, marinarii au simțit senzația hainelor curate pe piele. Au mâncat kebab cu carne de vită bine condimentată, pâine de grâu cu unt și rodii, o masă de neuitat, întreruptă, vai!, de senzația de greață a marinarilor. Un medic, evreu rus, le-a administrat „doctorii" pentru durerile de stomac. Riley a menționat grija cu care acest om le-a restabilit starea de sănătate, în săptămânile următoare.

În prima noapte de libertate, Riley a clacat. Delira, având simptome a ceea ce acum numim stres post-traumatic. Nu era o reacție neobișnuită pentru marinarii eliberați recent din deșert, care aveau tendința de a fi „meschini, servili și

* *Bashaw* (sau pașă), persoană cu rang sau titlu înalt în nordul Africii sau în Imperiul Otoman (n. tr.).

abrutizați", conform viceconsulului britanic Joseph Dupuis. „Dacă au petrecut timp îndelungat în sclavie, a explicat el, par lipsiți de rațiune și de sentimente, cu elanul frânt, iar simțurile, într-o stare de letargie, pe care nu o pot descrie corespunzător" (Adams, p. 130).

Referitor la colapsul său brusc, Riley a fost, ca de obicei, franc. „Mintea mea – care (deși corpul fusese redus la un schelet) până în punctul acesta fusese puternică și mă ajutase prin toate încercările, nenorocirile și suferințele și îmi permisese să-i încurajez și să le susțin moralul tovarășilor mei de suferință, în dese rânduri deznădăjduiți –, a spus el, nu mai putea să mă ajute: recenta schimbare a situației mele părea că îmi relaxase toate cotloanele sufletului, iar facultățile toate s-au prăbușit în cea mai periculoasă confuzie." Riley s-a ghemuit în colțul camerei pe care o împărțea cu Savage, plângând des, tremurând când cineva se apropia, convins că urma să fie iarăși dus în deșert. Willshire însuși s-a îngrijit de el, însoțindu-l în momentele sale de luciditate la plimbări prin galeria casei.

În timp ce oameni își recăpătau ușor echilibrul, Willshire a insistat să fie cântăriți. Riley, a cărui greutate normală era de 120 de kilograme, avea mai puțin de 41 de kilograme. Clark și Burns, care au fost cei mai bolnavi, ajunseseră să aibă „mai puțin decât aș îndrăzni să menționez, scria Riley, pentru că nu cred că aș fi crezut că oameni care se aflau încă în viață puteau cântări 20 de kilograme"[1].

Willshire a trimis oameni până departe, în orașul Maroc, la vreo 160 de kilometri, pentru a obține hrană din abundență, ca să suplimenteze rațiile uneori sărăcăcioase de la Swearah. Un anume căpitan Wallace, de pe bricul englezesc *Pilot*, le-a adus americanilor chiar și carne de porc sărată, mazăre curățată și

cartofi, gândindu-se că marinarii aveau nevoie de mâncarea specifică de pe vas, ca să se întremeze.

Acum, Riley a primit o scrisoare de la Horatio Sprague. Negustorul din Gibraltar i-a scris că îi ceruse lui Willshire să garanteze că „împrumutul dumneavoastră la mine de 1 200 de dolari sau mai mult va fi plătit integral pentru obținerea libertății dumneavoastră și a celor care vă însoțesc". În scrisoarea datată 13 noiembrie, Sprague i-a spus lui Riley că spera ca, în curând, să „aibă fericirea să-i strângă din nou mâna sub acoperișul casei sale". Din dorința grabnică de a achita obligațiile lui Riley față de arabi, Sprague trimisese lui Willshire cele două puști cu țeavă dublă – inclusiv pe-a lui, o armă meșteșugită cu multă măiestrie. Promisiunea riscantă a lui Riley către Hamet și Seid, care au rămas oaspeți în casa lui Willshire timp de două săptămâni, era, în fine, împlinită.

După ce și-au primit armele râvnite, frații erau gata de plecare. Hamet era nerăbdător să se întoarcă la familia lui, dar a promis că după aceea va porni împreună cu un grup mare în căutarea celorlalți membri ai echipajului bricului *Commerce*. În dimineața următoare, americanii au asistat la plecarea celor doi frați. Chiar dacă Riley nu a putut înțelege pe deplin comportamentul lui Hamet, arabul îi câștigase căpitanului nu doar respectul, ci și admirația. Într-adevăr, profitase de un sistem corupt ce presupunea răscumpărarea unor ființe omenești, dar potrivit propriilor standarde și standardelor occidentalilor, care nu puteau decât să accepte situația din acest loc, nu făcuse nimic imoral. Într-un final, îi salvase pe marinari de la sclavie; era un om de omenie și de încredere. Recunoscător pentru că fusese salvat, Riley nu a regretat târgul încheiat, ci împrejurările care l-au făcut necesar. Acum, că era din nou

îmbrăcat în straie occidentale și se afla printre prieteni puternici, nu i-ar fi întors spatele lui Hamet, un om care văzuse dincolo de diferențele dintre ei și care avea încredere în el, într-un loc unde încrederea între străini era un lucru rar.

La plecare, proporțional cu mijloacele sale de atunci, Riley i-a oferit lui Hamet un mic cadou, pe care nu l-a menționat, iar Willshire i-a dat praf de pușcă de bună calitate și alte semne ale recunoștinței sale. Riley a consemnat încrezător că Hamet a jurat din nou, „cu mâna sa dreaptă, că avea să-mi aducă restul membrilor echipajului meu, în cazul în care mai erau în viață, iar Allah i-ar fi cruțat bineînțeles viața".

Savage, Burns, Clark și Horace s-au îmbarcat pe o goeletă genoveză, sub pavilion britanic, în Gibraltar, în 4 ianuarie 1816. Riley a rămas însă. Îi promisese lui Archie Robbins că va face tot ce-i stătea în putere să trimită ajutor și dorea să-și țină cuvântul. După o despărțire emoționantă de Willshire, care mai târziu avea să-i spună colegului său James Renshaw „îmi voi aminti întotdeauna cu plăcere ziua în care l-am cunoscut pe domnul Riley", căpitanul a traversat Marocul pe un catâr în vederea întâlnirii cu James Simpson, consulul general american de la Tangier, pentru a se asigura că se demarau pregătirile necesare salvării celorlalți membri ai echipajului.

Clark și Burns s-au întors în Statele Unite ale Americii pornind din Gibraltar, la bordul vasului *Rolla*, din Massachusetts. La sfârșitul lunii ianuarie, Riley însuși a ajuns în Gibraltar, unde Horatio Sprague l-a primit cu „bucurie sinceră". Riley, Savage și Horace au călătorit la bordul vasului *Rapid* din New York, unde au ajuns în 19 martie, după 44 de zile.

După ce s-a reîntâlnit cu Phoebe și copiii la Middletown, Riley nu s-a putut odihni prea mult timp. „Revederea noastră

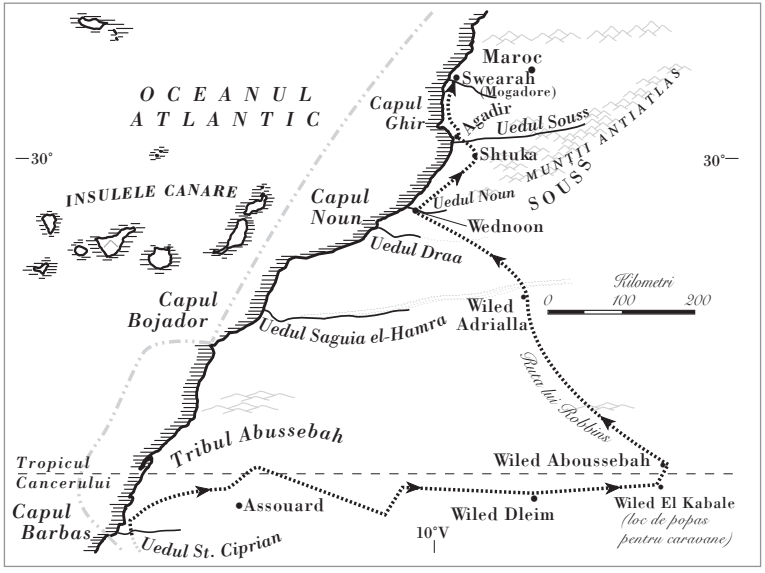
a fost unul dintre acele momente care nu pot fi descrise în cuvinte, a consemnat el. Am petrecut o săptămână cu ei, iar inimile ne băteau la unison." A fost chemat la Washington, pentru a rezolva chestiuni urgente: să-i găsească pe restul oamenilor săi și să-l plătească pe Sprague. A fost primit de congresmeni și i s-a aranjat o întâlnire cu secretarul de stat James Monroe, care, a scris Riley, „m-a primit în maniera cea mai amabilă și mai emoționantă". Administrația americană a fost de acord să plătească suma de 1 852,45 de dolari, care să acopere răscumpărarea și cheltuielile, și l-a asigurat pe Riley că existau fonduri pentru eliberarea din sclavie a celorlalți marinari. Dar în 10 martie, Willshire l-a înștiințat pe Riley că nu a mai auzit nicio veste de la Sidi Hamet și nici nu a primit „măcar cea mai neînsemnată informație" despre ceilalți membri ai echipajului.

La fel ca Robbins, William Porter a fost dus în sudul coastei, unde a avut în continuare probleme cu vederea. Îndreptându-se din nou către nord, a orbit de tot, iar stăpânul său a trebuit să îl care într-un coș, pe o cămilă. Când ploile din februarie au revigorat cămilele, stăpânul său l-a îndemnat să își spele ochii în lapte de cămilă și apă de mai multe ori pe zi. Acest tratament, credea Porter, i-a redat vederea.

Pe la începutul lunii martie, opt comercianți având tot atâtea cămile încărcate cu mărfuri au intrat în tabăra tribului de care aparținea stăpânul său și au făcut schimburi cu ei timp de patru zile. La sfârșitul acestei perioade, Porter a descoperit că negustorii îl cumpăraseră. Șeful lor, un om pe nume Hamet, l-a înștiințat că îl vor duce la Swearah, unde căpitanul său deja ajunsese în siguranță. Hamet l-a hrănit cu smochine uscate, curmale și biscuiți.

După ce au călătorit spre nord timp de o lună, negustorii și însoțitorii lor au ieșit din deșert. Trei zile mai târziu, s-au întâlnit cu o companie de 50 de oameni pedeștri care au apărut brusc în fața lor și le-au cerut să oprească. Nu aveau arme de foc, nici măcar săbii. Fiecare avea în partea stângă o traistă de piele, agățată de o curea trecută peste umărul opus, plină cu pietre. Le-au cerut negustorilor să îl predea pe sclavul alb. Hamet a refuzat. Tâlharii, în avantaj numeric, nu au dat înapoi. Negustorii au tras o salbă, împușcând o parte dintre ei, dar ceilalți au început să-i bombardeze cu pietre de mărimea unui pumn, cu o uimitoare forță. Când lupta crâncenă s-a încheiat, Hamet și cei șapte oameni ai săi zăceau morți. Cei care aruncaseră pietrele le-au luat hainele și armele și au fugit spre sud, într-un sat fortificat, luând cu ei cămilele, bunurile și pe Porter. La o lună după acest atac, Porter a fost dus la Wednoon și vândut lui Abdullah Hamet, un comerciant prosper, care l-a tratat bine.

În martie 1816, spre marea surpriză și bucurie a lui Porter, s-a regăsit cu Robbins, care tocmai sosise din Wednoon. Aproape mort de foame, Robbins primise de la Meaarah doar bătaie și resturi de mâncare. Apoi Meaarah l-a vândut pe cinci cămile și două pături lui Hamet Webber, un comerciant arab din Oulad El Kabla, care, așa cum a spus Robbins, era o ramură a Oulad Bou Sbaa, „mult mai războinici ca trib, dar mai puțin cruzi ca indivizi decât toți arabii pe care i-am întâlnit". Viața cu Hamet Webber era bună. Robbins a devenit tot mai viguros, pe măsură ce rătăcea pe distanțe mari spre nord și nord-vest. La trei zile depărtare de Wednoon, Webber l-a vândut pe Robbins lui Abdallah bel Cossim, nu acel bel Cossim care îl salvase pe Riley, ci exact același om care îl deținuse anterior și îl

brutalizase pe Robert Adams, de pe vasul *Charles*. Robbins a fost pus la culesul orzului, tutunului și la alte recolte, la munci în construcții, pentru înălțarea zidurilor de pământ din jurul câmpurilor.[2]

În aprilie, Willshire a primit o bucată de hârtie din Wednoon purtând semnătura lui William Porter. Într-un al doilea bilet, marinarul aproape analfabet a reușit să-l informeze că Robbins se afla, de asemenea, în Wednoon. Șase luni mai târziu, Willshire l-a răscumpărat pe Porter cu 163 de dolari și l-a informat pe Riley printr-o scrisoare că negociase o răscumpărare și pentru Robbins. Porter a ajuns la Boston în decembrie și s-a regăsit cu Riley la New York la puțină vreme după aceea. Riley, care a inserat noutăți despre soarta lui Porter în cea de-a doua ediție a memoriilor sale, a ascultat cu atenție despre cum decursese călătoria marinarului spre Swearah. Cel mai mult îl

interesa un individ pe nume Hamet, care fusese ucis în timp ce îl transporta pe Porter spre nord. Când Porter i-a spus că arabii aveau biscuiți (un aliment occidental care nu putea proveni decât din Swearah) și că avea la el două pușți cu țeavă dublă în stare bună de funcționare, Riley și-a dat seama că era vorba despre Sidi Hamet, care acționa „sub jurământul cel mai solemn că avea să facă tot ce-i stătea în putință să elibereze restul membrilor echipajului".

Riley era sigur că Sidi Hamet murise încercând să-și țină cuvântul. A deplâns soarta sa, nu doar pentru că îl considera pe Sidi Hamet un om bun, dar și pentru că știa că, odată cu prietenul său arab, dispăruse cea mai bună șansă de salvare pentru marinari.

Între timp, Robbins, la fel ca Robert Adams înaintea lui, suferea din cauza fiului crud al lui bel Cossim, Hameda, și era bătut de bel Cossim, care, într-o zi, a aruncat în el cu o piatră grea, lovindu-l în spate și provocându-i dureri care l-au chinuit două luni. Robbins începuse să renunțe la orice speranță. Musulmanii din Wednoon, a scris el, „adesea m-au îndemnat să le îmbrățișez credința – să scap de sclavie –, să iau o soție ismailită și să devin celebru. Nu pot să spun ce suferință mare mi-a provocat aceasta". Într-un final, a fost cumpărat de emisarul unui berber bogat pe nume El'ajjah Mahomet și dus la casa acestuia, la 209 kilometri de Wednoon. De aici i-a scris lui Willshire și, până la urmă, a fost dus la Swearah. În martie 1817, Robbins a ajuns acolo, în sfârșit, după cum a spus el, „îmbrăcat doar într-o bluză din lână veche; părul îmi crescuse la întâmplare în toate direcțiile; barba mea dădea impresia că sunt mahomedan". Willshire l-a tratat pe Robbins cu aceeași bunătate pe care o avusese și față de camarazii săi. La puțină

vreme după aceea, Robbins a pornit spre casă, ajungând la Boston în mai 1817.

În Swearah, Willshire i-a spus lui Robbins că doi sclavi creștini se găseau pe o insulă aproape de un avanpost arăbesc de pescari, departe, spre sud. A trimis un emisar „să-i găsească, dacă era posibil, și să-i aducă la el, în cazul în care puteau fi răscumpărați". Robbins știa că cei doi oameni nu puteau fi decât James Barrett și George Williams, dar niciunul dintre ei nu a fost salvat. Nicio altă informație verosimilă nu s-a putut obține despre restul echipajului bricului *Commerce* – Dick Deslisle, John Hogan și Antonio Michel.

În onoarea celor doi oameni care au ajutat la salvarea sa și a celor patru camarazi, căpitanul i-a rebotezat Horatio Sprague Riley și William Willshire Riley pe cei doi fii mai tineri ai săi. La solicitarea sa, Congresul american i-a mulțumit oficial lui William Willshire pentru rolul jucat în eliberarea marinarilor de pe *Commerce*. Această informație a fost adusă la cunoștința lui Willshire prin intermediul consulatului SUA de la Tangier. De asemenea, președintele James Monroe, prin guvernul britanic, i-a trimis o scrisoare de mulțumire lui Willshire pentru serviciile sale.

Relatarea lui Riley despre călătoria bricului *Commerce* și captivitatea echipajului său în Sahara, publicată în 1817, a fost încurajată de Monroe și de numeroși congresmeni și sprijinită de omul de stat și abolиționistul newyorkez DeWitt Clinton. Aaron Savage a consemnat într-o scrisoare deschisă publicată în volum:

> Prin aceasta, garantez că, până la despărțirea noastră în Mogadore, povestea reprezintă un expozeu al faptelor și că eu, precum și alții din echipaj datorăm viețile, libertatea și

> revenirea în patrie, sub cârmuirea lui Dumnezeu, eforturilor, curajului, inteligenței și perseverenței [lui Riley].

Memoriile lui Riley au ajuns celebre, propulsându-l într-un erou cu faimă națională și internațională. Au fost publicate în Anglia în același an; edițiile în limbile franceză și olandeză au apărut în următorii doi ani. Fiul lui Riley, William Willshire Riley, a susținut ulterior că „fuseseră citite de peste un milion de oameni care trăiesc acum în Statele Unite ale Americii". Deși este o exagerare care a fost preluată de cercetători neatenți, volumul lui Riley a avut un impact mare și profund. De exemplu, Abraham Lincoln a citit cartea când era copil și niciodată nu a uitat desenele prin care Riley și-a ilustrat captivitatea[3]. Un bine-cunoscut istoric din Ohio, din secolul al XIX-lea, purta numele Consul Willshire Butterfield, iar în statul Carolina de Sud cineva și-a botezat băiatul Sidi Hamet.

Cartea a continuat să fie publicată la sfârșitul secolului al XIX-lea. Plimbându-se de-a lungul plajelor bătute de vânturi puternice de pe Cape Cod, imaginându-și că se afla în deșert, Henry David Thoreau se gândea la cartea lui Riley, „în pofida frigului", așa cum a scris în colecția de texte intitulată *Cape Cod*. Dovezi anecdotice ale influenței și popularității cărții lui Riley pot fi găsite într-o istorie a educației din Ohio, din anul 1876:

> Un elev citea din Biblie, un altul din *Poor Richard's Almanac*, iar un al treilea lectura pasaje pline de suspans dintr-un volum foarte apreciat, așa cum era *Narrative of Shipwreck and Captivity among the Arabs*, de căpitanul James Riley. Dacă ultimul dintre cititori avea o elocință aparte, atunci toți din școală, inclusiv profesorii, își întrerupeau activitatea și, cu gurile căscate și ochii mari, ascultau cu atenție interesanta narațiune.

Fiul lui Riley, William, va pretinde că „niciun cetățean simplu din această țară, al cărui nume nu a fost luat în considerare pentru o funcție oficială care să-i dea importanță în opinia lumii, nu a devenit cunoscut într-o asemenea măsură și atât de favorabil precum căpitanul Riley" (*Sequel*, pp. iv-v).

Cartea lui Riley i-a transformat în celebrități pe supraviețuitorii naufragiului vasului *Commerce* în comunitățile lor și în timpul călătoriilor, deși aceasta nu i-a ajutat în vreun mod din punct de vedere material.

Condițiile grele ale captivității au lăsat amprente de durată pe fiecare dintre ei. Au suferit de diverse probleme de sănătate, iar doi dintre ei au murit în următorii șapte ani, după revenirea acasă.

James Clark s-a îmbolnăvit de inflamarea gâtului și a bărbiei, care a fost diagnosticată ca scrofulă, sau tuberculoza glandelor limfatice, o boală considerată incurabilă. Dr. Felix Pascalis l-a examinat în noiembrie 1816 și l-a descris, într-o scrisoare, ca fiind un om foarte bolnav, cu dureri de rinichi, incontinență, depresie și umflături ale gâtului atât de dureroase, încât Clark l-a implorat să îi taie ganglionii cervicali. „Era foarte slab, descărnat, având o înfățișare palidă, livid, cu pete închise la culoare", a observat Pascalis. „Starea sa de slăbiciune era foarte accentuată; avea dificultăți de mișcare, de parcă articulațiile sale erau rigide; iar facultățile mintale păreau, de asemenea, încetinite ori suspendate." Sub îngrijirea doctorului Pascalis, care a prescris băi alcaline și prișnițe, ungerea ganglionilor și a rănilor cu potasă și utilizarea amoniacului, a apei gazoase fosfatice, a opiului, a chinchinei* și a vinului, Clark a reușit o

* Scoarța arborelui din care se extrage chinina (n. red.).

recuperare remarcabilă, dar a mai trăit numai câțiva ani, murind în 1820, la vârsta de 29 de ani, la New Haven.

La puțină vreme după ce s-a întors la East Haddam, Thomas Burns s-a recăsătorit cu Jane Lord, care a născut curând o fetiță, Agnes. Familia și-a prelungit șederea la o fermă închiriată, deși Burns, care a suferit două șocuri în Maroc, prezenta un comportament îngrijorător. În noiembrie 1818, în niște împrejurări mai degrabă ciudate, l-a împușcat pe tânărul de 23 de ani Ezekiel Fox. „Supărat din cauza unei *pisici albe*, așa cum a declarat, Burns și-a încărcat pușca și a ieșit seara cu scopul să o împuște, se arăta în ziarul *Connecticut Courant*. „Observând o mișcare sus, de-a lungul zidului, crezând că era, așa cum a presupus, pisica albă, a tras și l-a împușcat pe tânăr." Burns a susținut că vesta și fularul alb ale lui Fox l-au indus în eroare. După câte se pare, nu a fost niciodată pus sub acuzare. Cinci ani mai târziu, Burns, atunci în vârstă de 49 de ani, soția sa și fiica s-au îmbolnăvit și au murit. Necrologul din *Courant* l-a descris simplu pe Burns drept „una dintre nefericitele victime, împreună cu căpitanul Riley, ale marelui deșert Sahara".

Aaron Savage s-a căsătorit cu Martha Edwards în Middletown Upper Houses în 1817 și a murit în Stonington, Connecticut, în 16 mai 1831, la vârsta de 36 de ani. În 1842, fiica sa Margaret s-a căsătorit cu William, fiul căpitanului Riley. Au avut o fiică, Sarah, născută în anul următor, purtând al doilea prenume Willshire.

Nimic în plus nu se cunoaște despre viața lui William Porter, cu excepția faptului că a murit la Stow, Ohio, în 11 septembrie 1847, la vârsta de 63 de ani.

După ce s-a întors în Connecticut, Archibald Robbins a publicat propria mărturie în care relatează naufragiul și

captivitatea sa, cea mai îndelungată dintre toți supraviețuitorii. În ceea ce privește faptele, lucrarea lui Robbins confirmă în mare parte cele scrise de Riley, soarta lui Antonio Michel fiind singura mare diferență dintre cele două versiuni, în afară de omisiunea cazului de furt al sticlei de vin. La fel ca volumul lui Riley, cel al lui Robbins a stârnit imediat un viu interes, cunoscând douăzeci de ediții până în 1830. Robbins a rămas marinar și a devenit căpitanul unui bric implicat în comerțul din Indiile de Vest. Mai târziu, a fost capturat de pirații spanioli, care au prădat vasul său și au încercat să obțină mai mulți bani de la el, suspendându-l cu capul în jos până când aproape că a murit. Până la urmă, i-au dat drumul. În 1823, a câștigat un profit generos din transportul muncitorilor din Hudson, care lucrau la săparea canalului Erie. În același an, s-a căsătorit cu nepoata lui George Williams, Almira, cu care a avut un fiu, William, născut în 1826, având al doilea prenume Riley. Cu înțelepciune, Robbins a părăsit meseria de marinar pentru a deveni comerciant și diriginte de poștă. După ce Almira a murit, în 1835, Robbins s-a căsătorit cu sora acesteia, Elizabeth. S-au mutat la Solon, Ohio, unde Robbins, care avea nouă copii, a murit în 1860.

În 1825, Horace Savage a devenit căpitanul goeletei *Spartan* din Hartford, iar în anul următor al vasului *Albion*. Până la urmă, s-a mutat în Mexic, unde a trăit și a făcut comerț timp de câțiva ani. În ciuda îndemnurilor sale, soția sa Lavinia a refuzat să se mute acolo din Wethersfield, unde a rămas cu fiica lor, Jane. Ulterior, Horace s-a întors la Wethersfield, unde a și murit în 1882, la vârsta de 82 de ani, fiind ultimul supraviețuitor al bricului *Commerce* despre care avem informații.

În ciuda vânzărilor înregistrate de cartea sa, chinul la care l-a supus Sahara pe Riley l-a lăsat falit și bolnav de artrită cronică. În 1818, a pornit călare spre vest, sperând să-și îmbunătățească starea de sănătate și să caute noi oportunități. A lucrat ca inspector guvernamental în nord-vestul statului Ohio, o slujbă prost plătită în sălbăticie, atât de dură, încât mușchii însetate de sânge i-au ucis calul într-o mlaștină. Totuși, Riley a văzut o perspectivă în aceste locuri sălbatice. A cumpărat 360 de acri pe malul râului St. Mary, unde s-a stabilit cu familia, într-o cabană de lemn, și a înființat un oraș, pe care l-a numit Willshire. „Scopul meu era să construiesc mori, să întemeiez un oraș, care ar fi dus mai departe numele *binefăcătorului meu*, să-i stabilesc pe copiii mei într-un ținut nou, unde, cu o industrie adevărată, cu energie și cu un comportament adecvat, ar fi prosperat odată cu ținutul", a scris cu avântul său caracteristic, într-o scrisoare adresată prietenului său John F. Watson din New York. Spera ca, în cele din urmă, prin intermediul râului și al canalului, să fie capabil să pună bazele comerțului cu coasta de est a SUA.

Dar Riley era încă urmărit de propriii demoni, de amintirile legate de captivitatea sa în deșert și de neliniștea față de soarta camarazilor săi rămași acolo. „Biruit de mulțimea de senzații care mă torturează aproape neîncetat", i-a scris în 1918 guvernatorului de Ohio, Ethan Allen Brown, „mă străduiesc să-i alung, fie prin somn, fie prin activitate neobosită, dar totul este în zadar; dacă dorm, sufletul meu în agonie este bântuit de fantome."

Chiar dacă Riley a fost chinuit tot restul vieții sale de experiența în Africa, toate acestea au avut și un efect benefic asupra sa. A devenit un avocat sincer al abolиționismului.

„Când un individ supus sclaviei este adus în fața mea – fiecare nerv și mușchi din corpul meu este afectat într-un mod straniu… întregul meu corp devine agitat", i-a scris lui Brown, protestând împotriva admiterii statului Missouri, care nu abolise sclavia, în Uniune. Deoarece suferise „din cauza cruzimii și a intoleranței religioase și a fanatismului", propovăduia acum libertatea și toleranța religioasă și se opunea robiei negrilor africani, „care fuseseră înhățați și luați cu forța din țara lor de baștină… de experți în libertățile morale și politice și în bunătatea creștinească".

„Oamenii cu piele neagră nu sunt niște brute", a concluzionat el. „Avocații ipocriți ai sclaviei vor fi detestați de întreaga umanitate."

Viața plină de greutăți specifică pionierilor i se potrivea lui Riley. A prosperat și a fost ales în Adunarea Generală a statului Ohio în 1823. Dar lupii, țânțarii, izolarea și bolile repetate îngreunau traiul familiei sale. În 1826, slăbit de febră, Riley a suferit atacul unei boli care, în acele vremuri, se numea *phrenitis*, o inflamare a creierului care în prezent este denumită encefalită. A suferit din cauza umflării dureroase a gâtlejului și a gâtului și a paraliziei parțiale. În cele din urmă, a trebuit să fie transportat la New York, după ce i s-a administrat o doză de opiu.

Medicul său i-a spus lui Riley că trebuia să se întoarcă pe mare, unde aerul îi făcea bine. După o scurtă ședere pe coastă, starea lui de sănătate s-a îmbunătățit total. A decis să se întoarcă la viața sa de căpitan de vas comercial, după ce petrecuse peste zece ani pe uscat.

Trei ani mai târziu, se regăsea bucuros cu Horatio Sprague în Gibraltar. Din vremea captivității sale, Riley devenise

avocatul câtorva cauze, iar acum pleda pentru reforme care ar fi avut rolul de a întări negoțul internațional al Americii.

Într-o scrisoare lungă, lucidă și înflăcărată adresată senatorului John Forsyth, a argumentat că sistemul consular american era demodat și avea nevoie de schimbări. Printre deficiențele sale, menționa angajarea cetățenilor străini ale căror interese comerciale intrau în conflict cu ale comercianților americani, pe care, în teorie, îi serveau și care, uneori, nici măcar nu locuiau în porturile unde erau numiți consuli. În același timp, Riley a făcut lobby pentru ca Sprague, un cetățean american „sensibil, liberal, talentat, onorabil și independent", să fie numit consul la Gibraltar.

Datorită cărții foarte cunoscute și a sincerității sale, Riley era cunoscut la Washington. Deși a rămas un străin acolo și a fost considerat mai degrabă un pisălog, care în câteva rânduri nu a reușit să obțină întâlnirile cu oameni din mediul politic promise anterior, scrisorile sale adresate oficialităților de rang înalt erau adesea remarcate. În 30 aprilie 1832, spre satisfacția lui Riley, Senatul american a aprobat propunerea făcută de președintele Andrew Jackson pentru numirea lui Sprague în funcția de consul în Gibraltar.

În luna iunie, anul următor, Riley s-a întors la Swearah. A sosit prea târziu ca să îl vadă pe Rais bel Cossim, care – rămânând un apropiat al lui Willshire, îndeplinea alte sarcini pentru acesta și adesea întreba de Riley – a decedat subit în 1825. Într-o scrisoare, Willshire l-a informat pe Riley: „Din ziarele din Boston și alte orașe, vei afla, probabil, despre decesul eliberatorului tău, Rais bel Cossim", sugerând astfel că presa avea să anunțe moartea maurului, atât de celebră ajunsese povestea lui Riley.

Willshire, acum un bărbat căsătorit, având copii mici și părul încărunțit, l-a primit pe Riley în locul pe care acesta îl asocia cu libertatea și renașterea sa. Englezul a surprins natura relației lor într-o misivă adresată tizului său, William Willshire Riley:

> Anii ce-au trecut nu au schimbat nimic în recunoștința pe care tatăl dumneavoastră a arătat-o întotdeauna față de mine, dezvăluită lumii prin publicarea cărții în care relatează naufragiul și suferințele: și vă asigur că menționarea numelui meu în termeni atât de onorabili a reprezentat un pașaport pentru mine, oriunde am călătorit; și mi-a oferit imboldul să întrec și să merit trăsăturile prezentate acolo – în măsura în care sunt departe de descrierea din carte, am studiat-o pentru a o merita.

Riley s-a întors în Statele Unite ale Americii cu o încărcătură de piei de capră, gumă arabică, lână și migdale. El și Willshire au devenit parteneri de afaceri și așa au rămas până la moartea lui Riley.

În 1836, la aproape trei decenii după capturarea vasului *Two Marys* cu întreaga sa încărcătură, Riley și asociații săi au primit despăgubiri parțiale de război. Deși nicio sumă de bani nu putea să compenseze ghinionul lui Riley care schimbase turnura celui mai important moment al carierei sale și care cauzase familiei sale atâtea probleme, măcar era o reparație morală.

În martie 1840, în timpul unei călătorii din New York spre St. Thomas, Riley s-a îmbolnăvit și a murit pe mare, la bordul bricului *William Tell*. Corpul neînsuflețit a fost dat adâncurilor. Mai târziu în acel an, *William Tell* s-a scufundat în apropierea Gibraltarului, toți marinarii, cu excepția unuia, murind.

Patru ani mai târziu, William Willshire și-a pierdut averea. Când o escadră franceză a bombardat Swearah, distrugându-i

artileria și declanșând haosul, războinicii berberi, tocmiți să apere orașul, l-au prădat, atacându-i și jefuindu-i pe comercianții evrei și străini. Două dintre casele lui Willshire au fost afectate în vâltoarea evenimentelor, iar doamnei Willshire i s-a cotrobăit chiar și în corset în căutare de aur dosit. Lăsând tot ceea ce avea în Africa, Willshire s-a întors împreună cu familia sa în Anglia, încheindu-și astfel într-un mod cu totul neceremonios serviciul de treizeci de ani în slujba statului și a marinarilor de toate națiile din Maroc.

Anexă

Publicarea memoriilor lui Riley

După ce a retușat ultimele rânduri ale manuscrisului, început în Maroc, Riley l-a dus la tipograful William A. Mercein de pe Gold Street, din Manhattan. Acolo a fost întâmpinat de un tânăr pe nume Thurlow Weed, care va deveni cunoscut ca jurnalist specializat în politică și sforar. Weed, pe atunci ucenic, a citit primul capitol. „Am îndrăznit să sugerez că era neîngrijit scris și că necesita revizuire", a scris Weed în memoriile sale, consemnând că Riley a părut iritat la început, totuși l-a luat și „s-a folosit de serviciile unui profesor de școală, care a îmbunătățit întreaga narațiune din punct de vedere stilistic și gramatical". Riley a amintit doi oameni care l-au ajutat. Anthony Bleecker, un avocat newyorkez și om de litere, a revizuit manuscrisul și a sugerat introducerea unor explicații. La un moment dat, a recomandat ștergerea unui pasaj foarte critic la adresa negustorilor evrei din Swearah. Josiah Shippey Jr., de asemenea newyorkez – se pare, profesor de școală –, pe care Riley îl prezintă ca fiind un prieten apropiat, a sugerat îmbunătățiri „în privința stilului și a gramaticii". Influența lui Shippey este evidentă pe parcursul manuscrisului.

Aflat acum în custodia New-York Historical Society, manuscrisul legat în teancuri de hârtii de diverse dimensiuni este

în mare parte scris de o persoană cizelată. Doar un număr redus de pagini, inclusiv ultimele trei, care conțin o descriere și o teorie despre geografia Africii, precum și noutăți despre răscumpărarea lui Porter, se potrivesc cu scrisul de mână din scrisorile lui Riley, dinainte și de după naufragiu. Comparând scrisul de mână din scrisorile lui Bleecker cu cel din manuscris observăm că persoana care a consemnat povestea lui Riley nu este aceeași. Mi-a fost imposibil să găsesc mostre ale scrisului de mână al lui Shippey, dar este foarte posibil ca el să fi fost copistul, deși rămâne posibilitatea ca Riley să fi dictat cartea soției sale, Phoebe.

Bleecker era un susținător timpuriu al New York Historical Society. Riley s-a alăturat Societății și, în 20 februarie 1817, i-a prezentat manuscrisul președintelui acesteia, John Pintard.

Cea de-a doua ediție a cărții lui Riley, publicată la Hartford, de către autor, în 1817, are o hartă ce indică traseul modificat al traversării Saharei de către căpitan. De asemenea, conține un post-scriptum, redactat la New York, în 25 iunie 1817, în care Riley oferă noutăți despre Porter și Robbins, care se întorseseră recent din Africa, și despre starea de apatie a lui Clark.

Într-o notă din 1818, din cea de-a treia ediție, publicată la New York, la Editura Collins & Co., Riley susține că „s-a avut grijă pentru corectarea unor erori care s-au strecurat în edițiile anterioare". Câteva dintre versiunile celei de-a treia ediții includ, de asemenea, relatarea lui Judah Paddock despre naufragiul și captivitatea sa în Sahara, care nu fusese publicată anterior. Într-o scrisoare tipărită în carte, Paddock îl descrie pe Riley drept „un om de o strictă veracitate și probitate".

O ediție britanică, intitulată *Loss of the American Brig Commerce*, a apărut la Londra, în 1817, și o ediție franceză,

Naufrage du Brigantin Américain Le Commerce Perdou Sur la Côte Occidentale d'Afrique, au mois d'août 1815, s-a publicat la Paris, *în* anul următor. În ambele ediții se regăsea o declarație din partea lui James Renshaw, fostul consul general la Mogadore, care afirma că Riley „a oferit o descriere foarte precisă a ceea ce văzuse. Judecând, așadar, după acea parte a călătoriilor sale care coincide cu observațiile mele, este corect să concluzionez că restul întâmplărilor sunt prezentate cu aceeași veridicitate". Renshaw a notat că domnul Green, consulul general al Majestății Sale la Tangier, îl considera pe Riley „un om foarte inteligent și foarte bine informat" și că William Willshire i-a comunicat despre „abilitatea" lui Riley de a produce o lucrare valoroasă în regiune, dar și despre „influența sa însemnată asupra propriului guvern", prin care obținuse pentru James Simpson, consulul general american la Tangier, „puteri extinse pentru răscumpărarea cetățenilor americani naufragiați" în Maroc.

Noi ediții au apărut în Statele Unite ale Americii în 1820 și 1823. Andrus and Judd, din Hartford, Connecticut, a publicat o ediție revizuită în 1829, iar ediția reprodusă după șablon a fost retipărită de mai multe ori până la Războiul Civil american. Cea mai recentă ediție a apărut la editurile Clarkson N. Potter (1965) și Lyons Press (2000). Ediția ușor prescurtată publicată de aceste două edituri conține, din păcate, numeroase greșeli de tipar care creează confuzie.

Note

Informațiile din această carte sunt preluate din memoriile căpitanului James Riley și ale marinarului Archibald Robbins. Pentru a nu întrerupe firul narativ, nu am folosit citate din lucrările lor. Pasajele sunt ușor de identificat, deoarece, în mare parte, șirul întâmplărilor este același. Uneori, am creat dialoguri pentru conversațiile lui Riley sau Robbins. În unele situații, am elaborat scene pe baza observațiilor făcute de mine asupra vremii din regiune și a călătoriei mele acolo. Cel mai adesea, am păstrat varianta numelor și termenilor din limba arabă folosiți de Riley și Robbins, deși multe dintre acestea s-ar translitera diferit în prezent.

În privința religiei, este aproape unanim recunoscut că același dumnezeu este venerat de creștini, de evrei și de musulmani. Cu alte cuvinte, Dumnezeu din Vechiul și Noul Testament și Allah din Coran sunt unul și același. Rădăcinile tuturor celor trei credințe ajung la Abraham.

Deși musulmanii îi numesc pe creștini și pe evrei „necredincioși", totuși Coranul îi ține la mare cinste în comparație cu cei care se socotesc păgâni – ceea ce a dat naștere termenilor tradiționali musulmani folosiți cu referire la evrei și creștini, „Popoare ale Cărții". Din această cauză, în locuri aflate sub stăpânire islamică încă de mult timp la vremea lui Riley existau adesea comunități creștine și evreiești mari și înfloritoare.

PROLOG, 1812

1. În cartea sa *Narrative*, căpitanul James Riley a menționat că, înainte să avanseze în deșert, caravana „a tăiat lemne și a ars cărbuni pentru cămile, deoarece niciodată caravanele nu se încumetă să străbată deșertul fără aceste produse". Și totuși, era confuz în această privință, probabil din cauza deficitarei traduceri a relatării lui Sidi Hamet sau, poate, din cauza asemănării materialului folosit cu mangalul, sau din ambele motive. Traducătorul de limba franceză al lui Riley a explicat această eroare prin afirmația lui James Renshaw, consulul general britanic la Swearah, care a observat că arabii din Imperiul Maroc foloseau fructele de argan în modul descris în cartea noastră. Ghemurile din pulpă de argan semănau cu mangalul.

CAPITOLUL 1 – *Un echipaj de yankei destoinici*

1. Numele inițial al celui de-al patrulea copil al lui Riley nu este cunoscut. El a fost rebotezat Horatio după călătoria tatălui său în Africa, în 1815.
2. Textul petiției lui Riley este reprodus în *Sequel to Riley's Narrative*, p. 392.

CAPITOLUL 2 – *Semne prevestitoare*

1. În condiții proaste, acesta putea fi un loc înșelător pentru marinari. Mai târziu, în aprilie 1831, Riley a naufragiat acolo cu bricul *William Tell*. Vasul său a fost scos din recif de niște salvatori de mărfuri, care au dorit jumătate din valoarea bricului și a bunurilor sale pentru munca lor de șase ore, timp în care nu și-au lăsat la o parte uneltele și nu s-au aflat în pericol. Riley i-a dat în judecată pentru pretențiile lor și s-a ajuns la o înțelegere.
2. Deși nu o știau, cei doi marinari de pe *Commerce*, Archie Robbins și vărul său Horace Robbins, un hoinar a cărui viață făcea ca, prin comparație, traiul unui marinar să pară sigur și stabil, este posibil să fi fost în New Orleans în același timp. Horace, care plecase din Lower Valley cu negoț în urmă cu șase ani, a ajuns în Mexic

și a nimerit în tabăra greșită, în bătălia dintre armata republicană spaniolă și armata regalistă spaniolă. După ce a supraviețuit unei înfrângeri zdrobitoare la San Antonio, a fugit în munți împreună cu alți patru americani și cu un spaniol și s-au hrănit timp de 17 zile cu scoarță de copaci, rozătoare și melci. A trăit supravegheat cu atenție printre amerindieni timp de un an, apoi negustorii amerindieni l-au ajutat să evadeze. În drum spre New Orleans, s-a alăturat armatei lui Andrew Jackson, dar, pentru că era plecat la datorie, a ratat Bătălia de la New Orleans. Atunci când, cinci ani mai târziu, Horace s-a aventurat din nou înapoi spre Connecticut din New Orleans, rudele sale, care auziseră vești despre moartea sa, au ridicat o piatră tombală în amintirea lui.

3. Intrările și ieșirile din portul New Orleans, păstrate la National Archives and Records Administration din Washington, arată că bricul *Commerce*, având-l căpitan pe Riley din Middletown, a ajuns în port pe 1 iunie 1815. Nu există nicio informație despre plecarea vasului. Și Riley, și Robbins, care în 1817 au publicat versiuni diferite ale călătoriei lor, au avansat data de 24 iunie în ceea ce privește plecarea. În mod curios, *Louisiana Gazette*, care apărea de trei ori pe săptămână, făcea reclamă vasului *Commerce* în 28 iulie, cu un dolar pentru prima zi și 50 de cenți pentru fiecare apariție în plus. Lista cu „Noutăți despre vase" din 29 iunie 1815 nu menționează *Commerce* la rubrica „Plecări, 24 iunie".
4. Ediția ziarului *Gibraltar Chronicle* din 12 august anunța sosirea vasului *Commerce*, „la 40 de zile de la New Orleans", în lista sa valabilă pentru 5–11 august.
5. Riley a scris că în barcă erau Clark, Porter, Barrett și Hogan, dar din jurnalul lui Robbins reiese, dimpotrivă, că el și ceilalți trei constituiau echipajul bărcii. L-am pus pe Robbins în barcă și, de vreme ce Clark și Porter erau egali în rang cu Robbins, l-am dat la o parte pe Clark, gândindu-mă că Porter părea mai binevoitor și un prieten bun de-al lui Robbins și că cei doi ar putea să îndeplinească împreună sarcina. Ideea este că Robbins se

afla, într-adevăr, în ambarcațiune și a oferit unele detalii asupra incidentului.

Relatarea lui Robbins o contrazice pe a lui Riley și în alt mod. El spune că goeleta căpitanului Price a fost adăpostită în port și că i-au ajutat pe marinari să iasă din port.

CAPITOLUL 3 – *Naufragiul de la capul Bojador*

1. Englezii și americanii numeau peso – o piesă spaniolă de opt (opt reali) – „dolarul spaniol", care a avut o circulație largă în Africa și în Marea mediterană. Era echivalent cu aproximație ca valoare cu dolarul american. În funcție de țară, valoarea unui dolar spaniol și a unui dolar american varia între patru și cinci lire sterline.

CAPITOLUL 4 – *O primire ostilă*

1. În 1818, sub presiunea scepticilor care se îndoiau de veridicitatea celor relatate în cartea sa, Riley a publicat memoriile lui Paddock, *A Narrative of the Shipwreck of the Ship Oswego, on the Coast of South Barbary*. Versiunea lui Paddock se potrivește în multe privințe cu observațiile lui Riley despre deșert și arabii din vestul Saharei. Fragmentul citat se găsește la pagina 176.
2. „Sahrawi" este numele general dat locuitorilor din Sahara Occidentală, indiferent de etnie sau de trib. Deși nu a fost utilizat până în 1976, când Sahara Spaniolă a devenit Sahara Occidentală, l-am folosit pentru a identifica în modul cel mai simplu populația care trăia în acel moment în regiune.
3. Cu siguranță, Riley a exagerat când a afirmat că „îmi închipuiam cum dinții aceia puternici erau ascuțiți tocmai pentru a sfâșia carnea de om!!!" Mult mai potolit, Robbins scrie că omul avea dinți „care scrâșneau". Amândoi autorii speculau frica de canibali a cititorilor.
4. Fragmentul în care Riley critică avariția americanilor apare doar în manuscrisul lui, care se păstrează în colecțiile New York Historical Society. A fost eliminat de editorul său. Probabil că Riley a fost la curent cu acest lucru.

5. În lucrarea sa *Narrative*, Riley scrie „Allah K. Beer", explicând că noul „Allah" era numele arăbesc pentru „Ființa Supremă" și că a presupus că „K. Beer" înseamnă „prietenul nostru sau tată".

CAPITOLUL 5 – *Suferință într-o barcă deschisă*

1. În mod ciudat, nici Riley, nici Robbins nu menționează acțiunile ulterioare ale tribului care i-a atacat. De vreme ce căpitanul a ordonat unui singur om neînarmat – Porter – să ajungă la țărm, trebuie să fi crezut că nu se ascundeau în apropiere. Este greu de crezut că Sahrawi ar fi abandonat, pur și simplu, 11 potențiali sclavi creștini, care pentru ei reprezentau o mică avere. În general, în Sahara, vestea unui naufragiu atrăgea triburi de la o depărtare de sute de kilometri, ceea ce ducea de multe ori la încleștări pentru pradă: probabil că această bandă a considerat mai important să își apere banii pe care deja îi luase, decât să aștepte și să riște o luptă pentru marinarii nesupuși.
2. Un autor critic londonez, care a scris un articol în octombrie 1817 în *Monthly Review* sau *Literary Journal* (fără să cunoască nepotrivirile dintre scrisoarea lui Riley și memoriile sale), evită problema culpabilității morale a căpitanului, notând incidentul pe care el „încearcă să îl justifice în mai multe moduri, a cărui gravitate îi lăsăm pe experții în cazuistică morală să o decidă".
3. Jurământul marinarilor se găsește în *Journals*, de Noah Jones. De obicei, marinarii europeni și americani de pe vremuri practicau ceremonii de inițiere a neofiților, inspirate de ritualuri păgâne marine prilejuite de atingerea Tropicului Cancerului. În prezent, marinarii practică ceremonii asemănătoare când trec de Ecuator.
4. Ordinea cronologică a evenimentelor nu coincide perfect la Riley și la Robbins, ceea ce nu este surprinzător având în vedere faptul că niciunul nu a ținut o evidență scrisă la acel moment și că amândoi au consemnat întâmplările cu o întârziere considerabilă și plină de peripeții. Amândoi spun că a început în 29 august și că s-au întors spre țărm în 2 septembrie. Robbins credea că au atins

pământul în 5 septembrie, în timp ce Riley scrie 7 septembrie. Pentru ca lucrurile să devină și mai complicate, într-o scrisoare deschisă publicată în 26 martie 1816, în *Connecticut Courant*, imediat după ce s-a întors la New York, Riley a afirmat că s-au întors pe vas în 30 august și au ajuns din nou pe uscat în 8 septembrie. Cronologia lui Riley conține și alte nepotriviri, pe care am încercat să le corectez. În general, în situațiile în care mărturiile lui Riley și Robbins diferă, prefer să dau crezare celei a lui Riley, pentru că, în calitate de căpitan, era obișnuit să păstreze un jurnal detaliat și pentru că și-a reamintit întâmplările cu un an înaintea lui Robbins.

CAPITOLUL 6 – *Purgatoriul*

1. În manuscrisul său, inițial Riley a notat că urina trecuse prin corpul lor de 20 de ori. După ce s-a gândit mai bine, a redus la 12.
2. Avem păreri împărțite, la fel ca McGee, în ceea ce privește rolul consumului de urină. Părerile variază foarte mult: în timp ce manualele de operațiuni în deșert ale U.S. Marine Corps sfătuiesc soldații să nu bea urină nici măcar în împrejurări care necesită supraviețuirea, unii adepți ai traiului sănătos recomandă un regim zilnic care presupune consumarea de urină în scopuri nutriționale și curative.
3. Robbins consemnează data de 6 septembrie.
4. Deși Riley menționează că a găsit doar lăcuste, Robbins consemnează că, în timp ce mergeau pe sub faleză în acea zi, au dat peste urme și balegă de animale sălbatice; în acea noapte, au auzit urlete în întuneric. De asemenea, scrie că în ziua următoare au văzut un leopard, care, de fapt, trebuie să fi fost o pisică sălbatică sau un ghepard.
5. Riley afirmă că aveau și bețe pe care le luaseră cu ei de pe barcă, dar nu le menționează mai devreme, când descrie momentul săpării puțurilor. Aceste neconcordanțe sunt caracteristice pentru mărturia lui, care diferă cu puțin de a lui Robbins. Marinarii au descoperit urme de cămilă și de pași de om, iar Riley spune că au crezut că erau „vechi"; Robbins pretinde că erau „recent lăsate",

adăugând că „așa trebuie să fi fost, de vreme ce nisipul uscat purtat de vânt le-ar fi acoperit imediat".

CAPITOLUL 7 – *Capturați*

1. Faptul că Riley furase de la bucătar, singura persoană de culoare, constituia un act de rasism, o întâmplare sau era altceva? În situații în care trebuie să supraviețuiască, oamenii tind să caute compania, să protejeze sau să fie protejați de cei asemenea lor, fie prin legături de familie, fie de rasă, de religie sau de naționalitate. Aceasta s-a demonstrat cel mai bine în timpul naufragiului vasului *Méduse*, în 1816, când 150 de bărbați, femei și copii au plutit în derivă pe o plută încropită în funcție de rasă, naționalitate și chiar profesie, după ce s-au omorât unul pe altul într-o încleștare teribilă pentru supraviețuire. Théodore Géricault a descris această scenă tragică în pictura sa epică din 1819, *Le Radeau de la Méduse*, păstrată acum la Luvru. Este posibil ca Riley să-l fi ales pe Deslisle pentru că era cel mai bine plasat sau poate pentru că Deslisle, fiind negru și având una dintre funcțiile inferioare din echipaj, era cel mai diferit de el. Totuși, pe parcursul evenimentelor, Riley a arătat că trecea peste multe dintre instinctele sale de bază, într-un mod care părea să-i depășească educația religioasă și rolul de căpitan. A arătat tărie de caracter bazată pe bunul-simț și pe propriul curaj și, pentru un om din acele vremuri, părea eliberat de orice formă de bigotism.
2. În timp ce este un fapt bine-cunoscut că un stomac lipsit de hrană trebuie să primească lent alimente, este nevoie de multă putere pentru ca o persoană aflată într-o astfel de situație să procedeze așa. Salvat de pe o goeletă naufragiată în Gulf Stream, în apropierea statului Virginia, în 1830, căpitanul Charles Tyng și-a avertizat echipajul să nu bea foarte repede, pentru că aveau să se îmbolnăvească. În cabina salvatorului, a găsit un ulcior cu apă. „Am crezut că voi lua doar o singură înghițitură, a spus el, dar când am dus ulciorul la gură, nu am putut să o îndepărtez până ce aproape nu l-am golit." Tyng a plătit pentru greșeala sa prin dureri atroce și vărsături.

3. Mai multe despre deshidratare, în lucrarea de pionierat a lui E.F. Adolph și a colaboratorilor săi, *Physiology of Man in the Desert*, care include studii vaste despre acest subiect în perioada celui de-al Doilea Război Mondial.
4. În diverse părți ale lumii, șaua dromaderului (cămila cu o singură cocoașă) se află în față, deasupra sau în spatele cocoașei, fiecare poziție având avantajele ei. În fața cocoașei, călărețul are cel mai mare control asupra animalului și poate ajunge la o distanță mai mare atunci când se luptă. În spatele cocoașei, are mai multă libertate de mișcare, iar tropăitul animalului îl afectează mai puțin. Când se află deasupra cocoașei, pe o platformă sau o șa înălțată, deplasarea cămilei este mai liniștită, dar călărețul are mai puțin control asupra animalului.

CAPITOLUL 8 – *Setea*

1. Lempriere, p. 725. Nigritia, cunoscută și ca Sudan, era o regiune vastă din Africa Centrală subsahariană.
2. Experiența mea de călărit cămile în timp ce urmam anumite părți din ruta lui Riley și încercam să parcurg peste 32 de kilometri pe zi atestă durerile marinarilor. În prima zi, pielea mi s-a jupuit pe o porțiune mai mare decât o prună pe carnea spatelui. La sfârșitul zilei, chiar și călăuza noastră, un instructor de curse cu cămile, a căzut de pe animal și s-a chircit la pământ cu crampe la picioare. Mai târziu în acea zi, un alt ghid a căpătat răni atât de mari din cauza călăritului, încât a așezat o pernă și pături din Land Rover-ul său deasupra șeii. Nu se putea menține o viteză mare pe distanță lungă atunci când se călărea în fața cocoașei. În spatele cocoașei, era doar cu puțin mai bine și necesita să înghesuim încălțările și sticlele goale de apă în spatele șeii, pentru a nu fi împinși pe spinarea cămilei.
3. Robbins egalează arareori, în memoriile sale, obiectivitatea lui Riley. Mărturia sa este mult mai amară și lipsită de empatie față de Sahrawi, deși recunoaște bunătatea lui Ganus față de el.

4. Conform *The U.S. Army Survival Manual*, un om care muncește moderat în deșert, în căldură de 35°C, trebuie să bea 10 litri de lichide pe zi.
5. Relatarea lui Robbin despre această întâlnire este, ca și în alte cazuri, mai puțin detaliată decât a lui Riley. Printre neconcordanțele celor doi, amintim una: Riley plasează întâlnirea în seara celei de-a doua zile de captivitate, dar, potrivit lui Robbins, Ganus l-a scos din tabără, l-a dus pe o distanță de opt kilometri la adunarea arabilor, dimineața, în cea de-a treia zi, apoi au plecat de acolo în jur de ora 3 după-amiaza. Nu se potrivesc nici la numele marinarilor care se aflau acolo. Riley menționează că doar Porter și Burns lipseau, în timp ce Robbins își amintește că l-a văzut pe Burns. Niciunul dintre ei nu îl amintește pe Savage. Robbins și-a adus aminte că erau prezenți vreo 20 de nomazi, ceva obișnuit pentru întrunirile tribale pe care le-a văzut de-a lungul sclaviei sale, în timp ce Riley vorbește despre un grup mult mai mare.
6. Deși, asemeni multor occidentali din zilele noastre, Riley utilizează termenii „arab" și „maur" cu același sens, în general maurii sunt considerați descendenții arabilor care au ocupat Spania timp de opt secole, începând din 711, și care apoi au locuit în orașele Imperiului Maroc.
7. Robbins a crezut că Riley folosea pietrele ca să negocieze un preț de răscumpărare, o greșeală simplă, de vreme ce nici el, nici ceilalți marinari nu înțelegeau conversația lui Riley cu arabii.

CAPITOLUL 9 – *Fiii „Tatălui leilor"*

1. Numele tribului a apărut sub diverse forme în Occident. Brisson îi numește Labdesseba, îi localizează pe harta traseului său și al lui Saugnier din 1792 la sud-est de capul Blanco și îi caracterizează ca fiind „un popor feroce". Harta lui Mungo Park din 1798 îi plasează, de asemenea, în apropiere. Riley nu îi numește, dar harta rutei sale, publicată în *Narrative*, indică regiunile aparținând membrilor tribului „Labdessebah", aproape de capul Blanco, și ale „Abdoussebah"

spre nord, fără să realizeze că erau ramuri ale aceluiași trib. Robbins îi numește pe cei care l-au capturat „Wiled Lebdessebah" și îi localizează pe harta sa lângă capul Blanco. Delimitează un teritoriu spre nord aparținând celor numiți „Wiled Abussebah". Joseph Dupuis, care a adnotat *The Narrative of Robert Adams* (1817), le spune „Woled Aboussebah" și consemnează că „există diverse ramuri ale acestora, care se consideră complet independente unele de altele, chiar dacă toate se numesc «Woled Aboussebah»". Unele dintre aceste denumiri ar putea fi, de fapt, variante ale unor termeni generici referitoare la popoare din aceste regiuni, l'Abd al-Siba, sau „cei în erezie". Sporind confuzia, mai sunt și traducerile numelui tribului din secolul XX. În cartea sa *Spanish Sahara* (1976), John Mercer îi numește simplu „Sba". Una dintre cele mai deliate descrieri ale tribului se regăsește în Pazzanita și Hodges, *Historical Dictionary of Western Sahara*, 1994. Cei doi autori folosesc transliterarea franceză „Oulad Bou Sbaa", pe care am preluat-o și, adeseori, am prescurtat-o sub forma „Bou Sbaa".

2. De fapt, Riley nu scrie niciodată numele celui de-al treilea stăpân, numindu-l, în schimb, „fostul meu stăpân", ca să-l deosebească de fiii acestuia, „stăpânii tineri" ai lui Riley. Din citarea lui Riley a numelor arăbești, l-am preluat pe „Sideullah", unul dintre puținii care nu aparțin vreunuia dintre stăpânii marinarilor, drept numele celui de-al treilea stăpân.

CAPITOLUL 10 – *Ospățul lui Sidi Hamet*

1. Când musulmanii acceptă un dar sau sunt serviți cu mâncare și apă, spun adesea „*Besmillah*" – „În numele lui Allah". Riley trebuie să fi auzit acest cuvânt des rostit și l-a utilizat ca un american, cu sensul „Mulțumesc".
2. În fructuoasa-i lucrare *Le Sahara*, din 1928, antropologul francez E.-F. Gautier observă că printre membrii tribului tuaregilor era aproape interzis să faci baie cu apă. El lansează teoria că aceasta nu se datora doar faptului că apa era insuficientă, ci și temerii de

a afecta glandele sudoripare și de a declanșa supraîncălzirea organismului. Dar, adaugă autorul, mai degrabă poetic, că pentru corpul omenesc „expus aproape gol vântului din deșert întreaga viață, ritualul curățeniei este de prisos; vântul neîntrerupt, purtător de nisip, curăță pielea omului și o păstrează curată, așa cum se întâmplă cu pietrele dezgolite de pe vârfurile platourilor".

3. În prezent, traducerea potrivită pentru Shahadah ar fi „Depun mărturie că nu există un alt dumnezeu decât Allah. Mahomed este mesagerul lui Allah".
4. Conform lui Knut Schmidt-Nielsen et al., *The Question of Water Storage in the Stomach of the Camel*, 1956, „lichidul care poate fi scos din rumen arată ca o supă verde și este mai degrabă respingător pentru o persoană normală. Totuși, în deșert, pentru călătorul lipsit de apă orice lichid este de folos și va bea chiar și propria urină. În această situație, lichidul din rumen ar putea fi chiar util, deoarece este relativ sărac în sare" (p. 10).
5. Detaliile acestui argument despre Hogan provin mai întâi dintr-o relatare de-a lui Robbins, care a auzit despre ea de la Hogan. Robbins l-a numit pe stăpânul lui Hogan „Mahomet" și nu a precizat că era și stăpânul lui Riley, care îi revendica la început pe Dick Deslisle și pe căpitan. Riley îl numește „Hamet". Pentru a evita orice confuzie cu Hamet, comerciantul Bous Sbaa din nord, am utilizat numele complet și ortografierea sa ca „Mohammed".
6. De fapt, Robbins scrie „*kellup en-sahrau*" (mai degrabă, *kelb es-sahrawi*), ceea ce înseamnă „câini ai deșertului". Este folosit ca o insultă, deoarece câinele este animalul cel mai disprețuit din deșert. Aici și mai târziu, el traduce totuși sintagma „câini creștini" – *kelb en-Nasrani* –, ceea ce este mai potrivit în acest context.
7. În memoriile sale, Riley își amintește că erau gata de plecare, deja urcând dunele, când a apărut Robbins. Dacă focul încă ardea, înseamnă că Robbins a mirosit, probabil, fie mirosul persistent al grăsimii de cămilă, care plutea peste tot, fie rămășițele unei mese pe care membrii tribului au încercat să o încropească din resturile carcasei.

CAPITOLUL 11 – *Este dulce?*

1. Riley repetă data de 28 septembrie, devansând cronologia cu o zi. La fel procedează în 2 octombrie, ceea ce creează o diferență de două zile în minus în mărturia sa.
2. Robbins scrie că arabii s-au rugat de patru ori pe zi, dar, de fapt, Coranul recomandă cinci rugăciuni zilnice: la răsărit, la prânz, la amiază, la apus și seara, înainte de culcare.
3. Calculele lui Riley referitoare la apă arată că nu era foarte precis. A presupus că bazinul mare avea „nu mai mult de 50 de galoane [200 de litri – n. tr.]" și că bazinul mic avea mult mai puțin. Totuși, doar cămila cea mare a băut 240 de litri la o adăpare. Alte trei cămile și toți bărbații au băut de asemenea și au mai umplut și două burdufuri. Chiar și în cazul în care cea mai mică dintre cămile ar fi băut pe jumătate din cât a băut cea mare, tot ar fi consumat mai mult decât estimările lui Riley. Și este puțin probabil că primăvara s-ar fi revigorat atât de rapid.

CAPITOLUL 12 – *Onoare printre hoți*

1. În manuscrisul cărții lui Riley, spre deosebire de volumul publicat, cuvântul *savage* este scris cu majuscule și subliniat, ceea ce sugerează că făptașul era locotenentul.
2. Am încercat să identific această rădăcină în timp ce mă găseam în Sahara Occidentală. În timp ce descriam substanța, ghidul meu de încredere a clătinat din cap pentru a indica faptul că știa despre ce era vorba. S-a întors de la un chioșc nevăzut din Laayoune cu o pipă lungă de 15 centimetri, făcută din fluierul piciorului unei oi, împodobită cu fire de lână, și cu un sac mic plin cu o substanță maronie, cu un miros dulceag, pe care a numit-o *menajie*. Era ca și cum aș fi fumat tutun și, de fapt, un alt ghid mi-a spus că *menajie* era un amestec de tutun de proveniență mauritană.
3. Rilley îi spune „*lhash*" sau „*l'hash*", în loc de *lhasa*, griș arăbesc sau terci de orz. Robbins îl numește „*laish*".

CAPITOLUL 13 – *Scheletele*

1. Roger Key, un geolog senior de la British Geological Survey, specializat în trasarea de hărți, care finalizase recent un proiect de redesenare a hărții părții vestice a Atarului (Mauritania), a sugerat că Robbins ar fi văzut un bogat zăcământ de cuarț, care poate ajunge la zeci de metri înălțime. În această regiune nu există marmură.

CAPITOLUL 14 – *Wednoon și munții Atlas*

1. Riley scrie numele „Moolay Solimaan". În secolul al XIX-lea, statul era denumit, în general, „Imperiul Maroc". Sultanul este suveranul unei țări musulmane; titlul „Moulay" este adesea tradus „rege" sau „împărat". (Cârmuitorul Marocului poartă titlul de rege începând din 1957.) *Moulay* este varianta franceză, cel mai des utilizată, transliterarea unui rang arăbesc, folosit și ca *mulay* și, adeseori, în prezent, *mawlay*. Se traduce cu aproximație prin „lord" și a fost folosit inițial pentru a-i desemna pe descendenții profetului Mahomed. În Maroc, cei mai mulți sultani și-au luat titlul înaintea numelui, chiar dacă erau berberi și, deci, înrudiți cu Profetul.
2. Prin aninul „pitic", probabil că Riley înțelegea aninul negru sau crușinul, un arbust european cu fructe, despre care odinioară se credea că este înrudit cu aninul.
3. „Bel Cossim" este transliterarea folosită de Riley și de Robbins (precum și de S. Cock și Joseph Dupuis, care au editat cartea lui Robert Adams) pentru porecla sa, o practică des întâlnită în nord-vestul Africii. În prezent, ar fi Belkaçem (varianta preferată de francezi) sau Belkassem (varianta englezească). Într-un post-scriptum al lucrării sale, Riley folosește „bel Cafshim".
4. Nu este surprinzător că doi oameni ca Hamet și Hassar, care obișnuiau să călătorească și să facă negoț în regiune, cunoșteau atâția oameni peste tot. Într-un loc unde soseau atât de puține vești din afară, faima cuiva și a familiei sale ajungea până departe. Legăturile create în cadrul tribului, familiei și al satului cântăreau enorm, la fel ca practica islamului, cu tradiția sa a ospitalității. Expresivi în

mod natural și lipsiți de prea multe distracții, oamenii din această regiune încă își fac repede prieteni. În timp ce mergeam pe o fâșie vastă din Sahara cu un ghid locvace pe nume Mohammed el Arab ca să fac cercetări pentru această carte, acesta părea că știe pe toată lumea întâlnită în cale. Într-o întâlnire memorabilă, un bărbat care arăta ca moartea cu coasa, cu a sa *djellaba* cu glugă, a apărut la orizont, în timp ce descălecam de pe cămile și ne așezam pentru prânz, lângă un deșert de sare. L-am urmărit cu privirea cum a trecut peste creasta din fața noastră, iar traseul lui a deviat către noi, ca o bilă de metal atrasă de un magnet. Curând, străinul l-a îmbrățișat pe Mohammed ca pe un frate de mult pierdut. A băut ceai și a mâncat cu noi. Au făcut schimb de noutăți și de țigări, gesticulând călduros și râzând frecvent. După aceea, străinul a dispărut din nou.

5. Pentru Riley, era extrem de dureros să își amintească această procedură, ce pare foarte dură chiar și pentru acele vremuri. Dar cauterizarea cu lemn încins sau fier încălzit încă se practică în prezent în Sahara, ca metodă tradițională de vindecare, așa cum am aflat de la ghidul meu Achmet, care avea cicatrici pe gât și umeri după ce își tratase recent o boală. Mi-a spus că fusese foarte bolnav și că astfel și-a salvat viața. A folosit aceeași tehnică ca să-i trateze și pe copiii lui.
6. Ediția originală a *Encyclopaedia Britannica*, publicată la Edinburgh în 1771, menționează tratamente de încredere pentru dizenterie la pp. 117–118. Totuși, peste 150 de ani, în 1930, la întoarcerea dintr-o călătorie foarte istovitoare prin Souss și Saguia el-Hamra, cu scopul de a vedea Smara, tânărul aventurier francez Michel Vieuchange a fost doborât de boală. A decedat la Agadir.
7. Începând din acest moment, Riley este tot mai confuz în legătură cu trecerea timpului. Aici, în cartea sa plasează întâmplările între 23 și 25 octombrie.
8. Acest portret al lui Bo-Mohammed se bazează pe ilustrația de la pagina 329 a volumului *Sequel to Riley's Narrative*, care îl numește Bo-Mohammed din Shtuka, deși s-a alăturat lui Riley înainte de Shtuka.

CAPITOLUL 15 – *Valea lăcustelor*

1. Sahrawi din zilele noastre au această afinitate, la fel ca strămoșii lor. Unii dintre ei, acum nevoiți să trăiască la oraș pentru a-și câștiga existența, își umplu terasele cu nisip, unde instalează corturi și prepară ceai în diverse momente ale zilei. Într-o zonă îndepărtată din Saguia el-Hamra, unde am locuit pe perioada cercetărilor pentru această carte, am văzut alți locuitori din oraș care ieșiseră din Laayoune, puseseră pături și beau ceaiul pe dune. Unul dintre ghizii mei mi-a spus că procedează astfel pentru că le e dor de nisip.

CAPITOLUL 17 – *Căpitanul a murit de mult*

1. La pagina 217 a cărții sale, potrivit lui Riley, Rais bel Cossim îi spusese că Willshire „i-a plătit banii [lui Sidi Hamet] imediat", dar, conform scrisorii lui Willshire către Riley, pe care Riley o citează (aparent din memorie) la pagina 218, Willshire a fost de acord să dea banii doar în momentul când Riley și oamenii săi ajungeau cu bine la Swearah.
2. La un anumit moment din carte, Riley scrie că au călătorit timp de aproape cinci ore cu o viteză de 8 kilometri pe oră. Ulterior, după câteva pagini, afirmă că au călătorit vreme de cinci ore cu șase kilometri și jumătate pe oră. Am ales varianta mai moderată.

   Robbins a plasat satul Widnah la nord de Oued Sehlem, nu la trei ore de mers la sud de acesta, unde l-a poziționat Riley. Atât Riley, cât și Robbins par să confunde Oued Massa, un alt râu care curge spre nord-vest, cu Oued Sehlem, situat mai departe, spre sud.
3. Riley afirmă că au călătorit timp de 10 ore, „de la 4 dimineața până la 2 după-amiaza". Înainte, scrie că au plecat din Sehlemah „imediat ce soarele a răsărit" și porțile așezării s-au deschis. Acolo, în 30 octombrie 1815, răsăritul a fost la aproximativ 6.30, care pare să fie ora corectă a plecării lor.

CAPITOLUL 18 – *Din gura unui maur*

1. Chiar și în prezent, împărțirea mâncării dintr-un castron comun este un gest obișnuit de prietenie și ospitalitate. Străinii îl pot

practica la prima lor întâlnire, dar este mai rar întâlnit ca un musulman să facă asta cu un creștin. Atunci când am ajuns în Sahara urmând traseul lui Riley, doar în momentul în care am rămas prea departe de tabără într-o noapte și a trebuit să instalăm un bivuac improvizat pentru cămilele noastre, am mâncat din același castron cu trei dintre ghizii mei. Capetele aproape că ni s-au atins în timp ce ne aplecam asupra blidului mare și plat, am mâncat folosind pâinea și mâinile după o zi lungă pe drum.

2. Riley scrie că întâmplarea a avut loc în 4 noiembrie, dar pierduse șirul zilelor. Face referire la cea de-a patra zi de după plecarea lui Seid. Chiar dacă am pune la socoteală 3 noiembrie, ziua în care Seid și Ali au plecat, tot ar reieși că este vorba de 5 noiembrie. Totuși, el menționează ziua următoare ca fiind 4 noiembrie, la fel și cea de-a doua zi. Mai târziu, se referă la „6 octombrie", când, de fapt, voia să scrie „6 noiembrie". În acest moment, renunță să mai țină evidența datelor, până la 1 decembrie.
3. Riley observă în continuare că opinia despre sacralitatea cămilei era foarte des răspândită în această regiune. Experiența mea personală, când am urmat ruta lui Riley în 2001, confirmă părerea sa. În prima mea zi pe cămilă, în timp ce înaintam foarte repede pe plajă, șaua mea a început să alunece într-o parte, până când am căzut pe nisip – nu departe, aș adăuga, de o fâșie lungă de pietre ce ar fi putut să-mi „zdrobească" creierii. În primul rând, Mohammed el Arab, instructor de curse de cămile și ghid al meu, mi-a spus că „A fost vina ta. De ce nu ai sărit?" Zdruncinat de lovitură și sceptic, nu am răspuns imediat. Apoi, ironic, cu simpatie: „Nu contează. Cei care cad de pe cămile nu se rănesc niciodată."

CAPITOLUL 19 – *Drumul către Swearah*

1. Scriind mai devreme decât Jackson și Riley, Lempriere arată că poteca de pe coastă trecea printr-un „ținut nesfârșit sălbatic, muntos și stâncos… Într-adevăr, înaintarea noastră nu poate fi comparată decât cu urcarea și coborârea continuă a unei serii de trepte din piatră dure și inegale. Într-un loc anume coborârea era atât de abruptă, iar drumul atât de strâmt din cauza fragmentelor

foarte mari de stâncă, încât am fost nevoiți să descălecăm și să mergem pe jos peste doi kilometri cu cea mai mare precauție și dificultate, înainte să putem încăleca din nou" (pp. 713–714).

2. Deșertul de sare există și în prezent în dealurile situate între Agadir și Essaouira (Swearah). Tehnica și condițiile s-au schimbat puțin în ultimele două sute de ani. Familiile trăiesc în colibe fără ferestre, făcute din pământ, pe teritoriul deșertului; toți bărbații, femeile și copiii sunt angrenați în procesul de extragere a sării.

EPILOG – *Întoarcerea acasă*

1. Într-o recenzie a lucrării lui Riley, publicată în octombrie 1817, în ziarul literar londonez *Monthly Review*, autorul afirmă că „nu vedem niciun motiv să nu dăm crezare poveștii; nu conține nimic care să arunce o umbră asupra propriei veridicități, ci destule care să o coroboreze; și este susținută de corespondența scrisă cu acele persoane care au ajutat la răscumpărarea autorului", dar criticul notează că „descrierea suferințelor, într-adevăr, depășește orice am citit asemănător; și pare să fie mai mult decât o ființă umană ar putea pricinui alteia sau ar putea îndura". Pierderea mare în greutate despre care scrie Riley, adaugă autorul, „aproape că ne face să ne îndoim de exactitatea sa, deși nu suspectăm nicio eroare intenționată". Medicii contemporani ar putea fi de acord că este posibil ca un om având o greutate de 109 kilograme să piardă 68 de kilograme în timp, dar este puțin probabil să o facă în mai puțin de trei luni*. Riley era convins, însă, cu riscul de a dăuna credibilității mărturiei sale.

---

* Dacă Riley și echipajul său au suportat condițiile descrise în carte, atunci este verosimil că în trei luni un om care rabdă de sete și de foame atroce, mărșăluind prin deșert, sub temperaturi insuportabile pentru cineva din afara deșertului, poate slăbi la mai mult de jumătate din greutatea sa corporală. Prin comparație, deținuții politici din închisorile comuniste (în speță, din România), au slăbit la jumătate din greutatea corporală sau mai mult, chiar dacă într-o perioadă ceva mai lungă, dar în condițiile în care erau hrăniți regulat și hidratați, în spații închise, deși nu primeau hrană care să respecte standardele calorice și nici apă suficientă (n. red.).

2. Riley afirmă în mod greșit că Porter era în proprietatea lui bel Cossim în Wednoon; Robbins susține că Porter era în proprietatea unui alt om bogat.
3. Afirmația lui William Riley potrivit căreia „peste un milion" de cititori americani ar fi citit cartea tatălui său (*Sequel*, p. iv) a fost adesea interpretată greșit. Unii au crezut că, de fapt, voia să spună că fuseseră publicate peste un milion de copii. Eroarea poate fi identificată cel mai devreme în articolul „The Influence of Riley's Narrative Upon Abraham Lincoln", de Gerald McMurtry, apărut în 1934, *în Indiana Magazine of History*. Chiar dacă estimarea îndrăzneață a lui William Riley despre cei un milion de cititori ar fi fost precisă, numărul exemplarelor cumpărate ar fi fost mult mai mic, mai ales când sunt luate în considerare copiile din biblioteci. Încercând să stabilească numărul exact al cărților tipărite, precum și impactul volumului de mărturii al lui Riley, istoricul Donald Ratcliffe citează arhivele bibliotecilor din secolul al XIX-lea, care indică rata ridicată a interesului pentru *Narrative* în anumite regiuni, dovezi anecdotice despre faima lui Riley și gradul mare în care mărturiile sale plăceau publicului. Ratcliffe concluzionează că inclusiv pretenția existenței a peste un milion de cititori este exagerată, deși este posibil ca mulți oameni să fi citit o versiune a poveștii lui Riley fie în cartea sa, fie în reviste.

   În singura biografie autorizată de Abraham Lincoln, *Life of Abraham Lincoln*, de John L. Scripps, autorul a scris că, după Biblie, *Fabulele* lui Esop și *Pilgrims's Progress*, printre lecturile de început ale lui Lincoln „regăsim *Life of Franklin*, cartea lui Weems despre Washington și *Narrative*, de Riley" (p. 3).

Glosar de termeni de proveniență arabă

Baraka – Virtutea unui om sfânt și capacitatea de vindecare, de a face miracole sau asocierea cu acesta a puterilor magice.

Beduin – Arab din deșert.

Besmillah – Binecuvântare des folosită, însemnând „În numele lui Allah".

Bir – O fântână mai adâncă de 12 metri.

Chorfa – Trib religios care susține, în mod fals, că descinde din Mahomed.

Djellaba – Mantie din lână cu mâneci lungi și cu glugă.

Erg – O zonă cu nisipuri mișcătoare din Sahara. Ergul acoperă aproximativ 10% din Sahara.

Foonta – Un om rău, un om de nimic.

Friq – O ramură a unui trib formată din șase sau mai puține familii, un grup suficient de mare pentru protecție reciprocă, dar îndeajuns de mic pentru a crește animale în mod eficient; tabăra acestui grup.

Geddack – Blid din lemn folosit pentru pregătirea și servirea mâncării.

Ghazu – Raid al unui trib pentru a prădui.

Haik – Burnuz; manta cu o lungime cuprinsă între 600 și 200 cm, cu care arabii își înfășoară capul și corpul pentru a se proteja de soare și de nisip.

Hamadă – câmpie cu pietre modelate de vânt, asemănătoare cu un *reg*, dar mai înaltă.

Inshallah – „Facă-se voia lui Allah". O invocare frecventă la vorbitorii de limba arabă.

Irifi – O furtună de nisip fierbinte, uscată, creată de vânturile puternice care bat dinspre sud și sud-est. *Irifi* distrug plantele, modelează peisajul și formează dune de nisip.

Jmel – Mascul de cămilă.

Kabili (sau Qabila) – Popor de berberi din nordul Africii care se ocupă, în general, cu agricultura.

Kelb en-Nasrani – Câini creștini sau câini. Un blestem.

Kul – Mănâncă.

Lhasa – Griș sau terci de orz.

L'hoot – Pește.

Makhzen – Guvernul Marocului; clasa conducătoare din Maroc.

Moulay – Un titlu asemănător cu „lord", inițial folosit pentru descendenții profetului Mahomed și ulterior adoptat de mulți sultani și prinți.

Ued (sau wadi) – Ued; albie de râu uscată, cu excepția sezonului ploios, adesea un loc rar din deșert unde se găsește vegetație.

Rais – Căpitan sau căpetenie.

Reg – Câmpie acoperită cu pietriș, mai joasă decât hamada, care cuprinde depresiuni în deșert cauzate de eroziunea

vântului. De obicei, caravanele preferă să călătorească pe suprafața *reg*-ului.

Salem (salaam) alikoom – Pacea fie cu tine.

Seladʼ – Un vas mare din lemn folosit pentru adăparea cămilelor.

Sharif – Șerif; descendent din Fatima, fiica profetului Mahomed.

Shesh – Pânză lungă, dreptunghiulară, înfășurată în jurul feței și a capului, pentru protecție, care se încolăcește.

Sidi – Formulă de adresare care sugerează respectul față de un arab, comparabil cu „Domnul".

Zenaga – Un trib vasal care trebuie să plătească tribut unui alt trib.

Zrig – Lapte acru de cămilă, adesea amestecat cu apă.

Bibliografie selectivă

Adams, Charles Collard, *Middletown Upper Houses: A History of the North Society of Middletown, Connecticut, from 1650 to 1800, with Genealogical and Biographical Chapters on Early Families and a Full Genealogy of the Ranney Family*, facsimil după ediția Canaan din 1908, Phoenix Publishing (pentru Ranney Genealogical Fund), N.H., 1983.

Adams, Robert, *The Narrative of Robert Adams, An American Sailor, Who Was Wrecked on the Western Coast of Africa, in the Year 1810, Was Detained Three Years in Slavery by the Arabs of the Great Desert, and Resided Several Months in the City of Tombuctoo*, editat de S. Cock și Joseph Dupuis, Wells and Lilly, Boston, 1817.

Adams, Sherman W., *The History of Ancient Wethersfield*, editat de Henry R. Stiles, Vol. 1, facsimil după ediția Camden din 1904, Picton Press, Me., 1974.

Adolph, E.F. și colaboratorii, *Physiology of Man in the Desert*, Interscience, New York, 1947.

Africa Pilot: Volume 1, *Comprising the Arquipélago da Madeira, Islas Canarias, etc.*, Hydrographer of the Navy, Taunton, Anglia, 1856.

Al-Bukhari, Sahih, *The Translation of the Meanings of Sahih Al-Bukhari*, 9 volume, traducere de Muhammad Muhsin Khan, Kazi Publications, Chicago, 1979.

Alig, Joyce, *Ohio's Last Frontiersman: Connecticut Mariner Captain James Riley*, Mercer County Historical Society, Celina, Ohio, 1997.

Allen, Gardner W., *Our Navy and the Barbary Corsairs*, Archon Books, Hamden, Conn., 1965.

Allison, Robert J., *The Crescent Obscured: The United States and the Muslim World, 1776-1815*, Oxford University Press, New York, 1995.

American Mercury, 24 mai 1815.

Baepler, Paul, „The Barbary Captivity Narrative in Early America", *Early American Literature*, 30, 1995, pp. 95–120.

———, ed. *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*, University of Chicago Press, Chicago, 1999.

Brett, Michael şi Elizabeth Fentress, *The Berbers*, Blackwell, Oxford, 1996.

Briggs, Lloyd Cabot, *Tribes of the Sahara*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1960.

Brisson, Pierre Raymond de, *An Account of the Shipwreck and Captivity of Mr. de Brisson; Containing a Description of the Deserts of Africa, from Senegal to Morocco*, traducere din limba franceză, J. Johnson, St. Paul's Church-yard, Londra, 1789. Vezi Saugnier, pentru o mai bună traducere a acestei cărți. Toate citările din Brisson au fost preluate din această carte.

Bulliet, Richard W., *The Camel and the Wheel*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1975.

Cochelet, Charles, *Narrative of the Shipwreck of the Sophia on the 30th of May, 1819, on the Western Coast of Africa, and of the Captivity of a Part of the Crew in the Desert of Sahara*, traducere din limba franceză, Sir R. Phillips and Co., Londra, 1822.

Cooper, J. Fenimore, *The History of the Navy of the United States of America*, Baudry's European Library, Paris, 1839.

Decker, Robert Owen cu Margaret A. Harris, *Cromwell, Connecticut, 1650-1990: The History of a River Port Town*, Phoenix Publishing (for the Cromwell Historical Society), West Kennebunk, Me., 1991.

De Villiers, Marq și Sheila Hirtle, *Sahara: A Natural History*, Walker, New York, 2002.

Duncan, T. Bentley, *Atlantic Islands: Madeira, the Azores, and the Cape Verdes in Seventeenth-Century Commerce and Navigation*, University of Chicago Press, Chicago, 1972.

Edholm, O.G. și A.L. Bacharach (editori), *The Physiology of Human Survival*, Academic Press, Londra, 1965.

Elting, John R., *Amateurs, To Arms!: A Military History of the War of 1812*, Algonquin Books, Chapel Hill, N.C., 1991.

Fabian, Ann, *The Unvarnished Truth: Personal Narratives in Nineteenth-Century America*, University of California Press, Berkeley, 2000.

Gautier, E.-F., *Sahara, The Great Desert*, Octagon, New York, 1970.

Grant, Ellsworth S., *Thar She Goes!: Shipbuilding on the Connecticut River*, Greenwich Publishing Group, Lyme, Conn., 2000.

Hodges, Tony, *Western Sahara: The Roots of a Desert War*, Lawrence Hill, Westport, Conn., 1983.

Huntress, Keith (ed.), *Narratives of Shipwrecks and Disasters, 1586–1860*, Iowa State University Press, Ames, 1974.

Jackson, James Grey, *An Account of the Empire of Morocco, and the District of Suse: Compiled from Miscellaneous Observations Made During a Long Residence In, and Various Journeys Through, Those Countries; to Which Is Added, an Account of Timbuctoo, the Great Emporium of Central Africa*, Francis Nichols, tipografia Fry and Kammerer, Philadelphia, 1810.

Jewitt, John R., *A Narrative of the Adventures and Sufferings, of John R. Jewitt, Only Survivor of the Crew of the Ship Boston, During a Captivity of Nearly Three Years Among the Savages of Nootka Sound: With an Account of the Manners, Modes of Living, and Religious Opinions of the Natives*, facsimil după ediția Fairfield din 1815, Ye Galleon Press, Washington, 1967.

Johnson, Judith E. şi William H. Tabor, *The History and Architecture of Cromwell*, Greater Middletown Preservation Trust, Middletown, Conn., 1980.

Jones, Noah, *Journals of Two Cruises Aboard the American Privateer Yankee by a Wanderer*, Macmillan, New York, 1967.

King, Dean şi John Hattendorf, *Harbors and High Seas: An Atlas and Geographical Guide to the Complete Aubrey-Maturin Novels of Patrick O'Brian*, ediția a treia, Holt, New York, 2000.

Lawrence, T.E., *Seven Pillars of Wisdom: A Triumph*, 1926, Anchor Books, New York, 1991.

Lempriere, William, „A Tour from Gibraltar to Tangier, Sallee, Mogadore, Santa Cruz, and Tarudant, and Thence Over Mount Atlas to Morocco", 1793, în *A General Collection of the Best and Most Interesting Voyages and Travels in All*

Parts of the World, 17 volume, *Africa*, editat de John Pinkerton, Longman, Hurst, Rees, and Orme, Londra, 1808–1814.

„Loss of the Brig *Commerce*", *Monthly Review, or, Literary Journal*, 84, octombrie 1817, pp. 127–139, Londra, R. Griffiths.

McKee, Alexander, *Wreck of the Medusa: The Tragic Story of the Death Raft*, Signet, New York, 2000. Publicată inițial ca *Death Raft: The Human Drama of the Medusa Shipwreck*, 1975.

Mackenzie, Donald, *The Flooding of the Sahara: An Account of the Proposed Plan for Opening Central Africa to Commerce and Civilization from the North-West Coast…*, Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington, Londra, 1877.

Maclay, Edgar Stanton, cu revizuiri de Roy Campbell Smith, U.S.N., *A History of the United States Navy from 1775 to 1901*, ediție nouă și revizuită, 3 volume, D. Appleton, New York, 1904.

McMurtry, Gerald R., „The Influence of Riley's *Narrative* upon Abraham Lincoln", *Indiana Magazine of History*, 30, 1934, pp. 133–138.

Mansour, Mohamed el, *Morocco in the Reign of Mawlay Sulayman*, Middle East and North African Studies Press, Outwell, Anglia, 1990.

Martin, Margaret E., *Merchants and Trade of the Connecticut River Valley, 1750–1820*, Department of History of Smith College, Northampton, Mass., 1939.

Mercer, John, *Spanish Sahara*, Allen & Unwin, Londra, 1976.

Ming's New-York Price-Current, diverse date, 1815.

Ohio State Teachers Association Centennial Committee, *A History of Education in the State of Ohio: A Centennial Volume*, Gazette Printing House, Columbus, 1876.

Paddock, Judah, *A Narrative of the Shipwreck of the Ship Oswego, on the Coast of South Barbary, and of the Sufferings of the Master and the Crew While in Bondage Among the Arabs; Interspersed with Numerous Remarks Upon the Country and Its Inhabitants, and Concerning the Peculiar Perils of That Coast*, publicată de căpitanul James Riley la tipografia lui J. Seymour, New York, 1818.

Pazzanita, Anthony G. și Tony Hodges, *Historical Dictionary of Western Sahara*, ediția a doua, Scarecrow Press, Metuchen, N.J., 1994.

Purdy, John (ed.), *The Colombian Navigator, or, Sailing Directory for the American Coasts and the West-Indies*, Whittle and Laurie, Londra, 1819.

Ratcliffe, Donald J., „«Captain Riley's Narrative»: A Forgotten Antebellum Bestseller?", comunicare susținută la American Antiquarian Society, 14 decembrie 1998, revizuită și adăugită.

———, „Selling Captain Riley: North African Slavery and American Readers, 1817–1859", comunicare susținută la Conferința BrANCH, întrunirea anuală a British American Nineteenth Century Historians, Madingley Hall, Cambridge, 5 octombrie 2003.

Riley, James, *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce, Wrecked on the Western Coast of Africa, in the Month of August, 1815. With an Account of the Sufferings of Her Surviving Officers and Crew, Who Were Enslaved by the Wandering Arabs on the Great African Desart, or Zahahrah; and Observations Historical, Geographical, &c., Made During the Travels of the Author, While a Slave to the Arabs, and in the Empire of Morocco*, James Riley, New York, 1817.

———, *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig* Commerce, ediţia a doua, James Riley, Hartford, 1817.

———, *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig* Commerce, ediţia a treia, Collins & Co., New York, 1818.

———, „Captain Riley's *Narrative*", *Connecticut Courant*, 26 martie 1816.

———, Scrisoare către Ethan Allen Brown, 24 decembrie 1819, Ethan Allen Brown Papers, Ohio Historical Society, Columbus.

———, Scrisoare către Benjamin Silliman, 19 iulie 1810, Manuscripts and Archives, Yale University Library.

———, Scrisoare către John F. Watson, 3 iulie 1824, Rutherford B. Hayes Presidential Center, Fremont, Ohio.

———, *Loss of the American Brig Commerce, Wrecked on the Western Coast of Africa, in the Month of August, 1815, With an Account of Tombuctoo, and of the Hitherto Undiscovered Great City of Wassanah*, J. Murray, Londra, 1817.

———, *Naufrage du Brigantin Américain Le Commerce Perdou Sur la Côte Occidentale d'Afrique, au mois d'août 1815*, Le Normant, Imprimeur-Libraire, Paris, 1818.

———, *Sufferings in Africa: Captain Riley's Narrative*, Gordon H. Evans, ed. New York, Clarkson N. Potter, 1965.

Riley, William Willshire (ed.), *Sequel to Riley's Narrative; Being a Sketch of Interesting Incidents in the Life, Voyages, and Travels of Capt. James Riley, from the Period of his Return to His Native Land, After His Shipwreck, Captivity, and Sufferings Among the Arabs of the Desert, as Related in His Narrative, Until His Death. Compiled Chiefly from the Original Journal and Manuscripts Left at His Death in Possession of His Son, W. Willshire Riley*, G. Brewster, Columbus, Ohio, 1851.

„Riley's Loss of the Brig Commerce", *Monthly Review, or, Literary Journal*, 87, octombrie 1817, pp. 127–139.

Robbins, Archibald, *A Journal: Comprising an Account of the Loss of the Brig Commerce, of Hartford (Conn.), James Riley, Master, Upon the Western Coast of Africa, August 28th, 1815; Also of the Slavery and Sufferings of the Author and the Rest of the Crew, Upon the Desert of Zahara, in the Years 1815, 1816, 1817; with Accounts of the Manners, Customs, and Habits of the Wandering Arabs; also, a Brief Historical and Geographical View of the Continent of Africa*. 1817. Reprint. Hartford: S. Andrus, 1851.

Saint-Exupéry, Antoine de, *Wind, Sand and Stars*, 1939, ediţia tradusă de Lewis Galantière, Harcourt, Brace, New York, 1968.

Saugnier, F. şi Pierre Raymond de Brisson, *Voyages to the Coast of Africa, by Mess. Saugnier and Brisson: Containing an Account of Their Shipwreck On Board Different Vessels, and Subsequent Slavery and Interesting Details of the Manners of the Arabs of the Desert, and of the Slave Trade, as Carried On at Senegal and Galam*, traducere din limba franceză, 1792, Negro Universities Press, New York, 1969.

Savage, Robert D., *The Savage Family of Connecticut; Line of William Savage*, Godfrey Memorial Library, Middletown, Conn., 1978.

Schmidt-Nielsen, Knut et al., „The Question of Water Storage in the Stomach of the Camel", *Mammalia*, 20, 1956, pp. 1–15.

Schroeter, Daniel J., *Merchants of Essaouira: Urban Society and Imperialism in Southwestern Morocco, 1844-1886*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.

Scott, Alexander, See Traill, Thomas Stewart, Sparks Jared, „Riley's Narrative", *North American Review and Miscellaneous Journal*, 5, 1817, pp. 389–409.

Stiles, Henry R. (ed.), *The History of Ancient Wethersfield*, Vol. 2, facsimil al ediției Camden din 1904, Picton Press, Me., 1974.

Stofko, Karl P., „The Tale of the White Cat", *East Haddam Mysteries: Part V*, comunicare susținută la întrunirea East Haddam Historical Society, Connecticut, noiembrie 1995.

Thesiger, Wilfred, *Arabian Sands*, 1959, Penguin, New York, 1991.

Thoreau, Henry David, *Cape Cod*, 1865 (scrisă în anii 1855–1857), ediția lui Joseph J. Moldenhauer, Princeton University Press, Princeton, N.J.,1988.

Traill, T. S. și W. Lawson, „Account of the Captivity of Alexander Scott, Among the Wandering Arabs of the Great African Desert, for a Period of Nearly Six Years", *Edinburgh Philosophical Journal*, IV, nr. 7, ianuarie 1821, pp. 38–54 și nr. 8, aprilie 1821, pp. 225–234.

Tyng, Charles, *Before the Wind: The Memoir of an American Sea Captain, 1808–1833*, Viking, New York, 1999.

Vieuchange, Michel, *Smara: The Forbidden City*, 1933, traducere din franceză de Edgar Fletcher-Allen, Ecco, New York 1987.

Weed, Thurlow, *Life of Thurlow Weed.* Vol. 1, *Autobiography of Thurlow Weed,* edited by his daughter, Harriet A. Weed, Da Capo Press, New York, 1970.

Wellard, James, *The Great Sahara.* New York: Dutton, 1965.

Westermarck, Edward, *Ritual and Belief in Morocco*, 2 volume, University Books, New Hyde Park, N.Y., 1968.

Willshire, William, „Mr. Willshire's Narrative of Eight Days' Events at Mogadore", noiembrie 1844, Public Record Office, FO 174/49.

Wolf, A.V., *Thirst: Physiology of the Urge to Drink, and Problems of Water Lack*, Charles C. Thomas, Springfield, Ill., 1958.

Mulțumiri

Adresez mulțumirile mele tuturor celor de la Editura Little, Brown, care au făcut posibilă apariția acestei cărți, în special lui Michael Pietsch și Geoff Shandler, ale căror călăuzire și lecturi perspicace m-au ajutat în diverse moduri.

Ca de obicei, soția mea, Jessica, mi-a oferit un sprijin de neprețuit. Împreună cu Charles Slack, m-a ajutat să stilizez textul chiar înainte de a ajunge la Editura Little, Brown. Observațiile lor editoriale, inspirația și multe alte contribuții ale acestei cărți nu pot fi măsurate, așa cum nici recunoștința mea față de ei.

De la dr. John Harland, autorul lucrării *Seamanship in the Age of Sail*, am preluat informații prețioase despre înțelegerea chestiunilor maritime. Istoricul emerit Donald J. Ratcliffe, de la University of Durham, Anglia, mi-a dezvăluit cunoștințele sale despre publicarea memoriilor căpitanului Riley, precum și opinia sa în legătură cu alte subiecte. Mohamed el Mansour, profesor de istorie la Université Mohammed V, din Rabat, Maroc, și Piotr Kostrzewski, directorul Cross Cultural Adventures, au răspuns cu nesfârșită bună dispoziție obositoarelor mele întrebări despre cultura, limba și istoria Marocului și a Saharei. Gus Robbins, un descendent al fratelui lui Archibald Robbins, mi-a împărtășit cu amabilitate timpul său și mi-a permis să văd o parte din amintirile de familie.

Recunoștința mea se îndreaptă către editorul Jim Meigs de la *National Geographic Adventure* și către redactorii revistei, pentru sprijinul acordat în timpul cercetărilor mele în Africa și pentru transformarea cărții mele în articole reproduse în paginile revistei. Jim Meigs și prietenul meu Logan Ward au citit manuscrisul și mi-au oferit sugestii utile pentru reglajele fine ale cărții. (De asemenea, familia Ward a găzduit familia King după trecerea uraganului Isabel, permițându-mi să lucrez liniștit la carte, în timp ce în Richmond totul era cuprins de întuneric.)

Asistenta mea, cercetătoarea Alexandra Benwell, a urmărit piste în locurile cele mai îndepărtate ale Pământului. Alte persoane care m-au ajutat în cercetare sunt: Kenneth Buckbee, Diane Cameron, Jane Hines, Harlan Jessup, Sarah Raper Larenaudie, Elford Messer, John Morgan, Valérie Rodger și Nancy Steed.

Sincerele mele mulțumiri multor altor cercetători și specialiști ale căror cunoștințe au îmbogățit această carte: printre ei, Tony Hodges, coautor al volumului *Historical Dictionary of Western Sahara*; Daniel Schroeter, profesor de istorie la University of California, Irvine; Gene DeFoliart, profesor emerit de entomologie medicală la University of Wisconsin-Madison; specialistului în cămile Ahmed Tibary, lector universitar de teriogenologie* la Washington State University; Mohammed Sawaie, profesor de arabă la University of Virginia; Barry Cook de la British Museum; Peter Schlegel, M.D., școala medicală de la Cornell University; Warner V. Slack, M.D., profesor de medicină și psihiatrie la Harvard Medical School; Jo Benwell, lector în nutriție ieșit la pensie, Farnham College; Maryam și Nancy Abeiderrahmane de la magazinul de produse lactate de cămilă

* Ramură a medicinei veterinare care se ocupă cu reproducerea animalelor (n. tr.).

Tiviski, din Mauritania; dr. Read McGehee III, de la Virginia Eye Institute; Madia Thomson; Ellsworth Grant; Mark Snow; reverendul Greg Jones, de la Biserica St. James's, Richmond, Virginia; și pastorul Don Hay, Congregational Church of Eastford, Connecticut.

Următoarele persoane m-au ajutat decisiv în încercarea mea de a stabili condițiile meteorologice și ale mareei: Bernard Ducarme de la Centrul Internațional pentru Studierea Mareei din cadrul Observatorului Regal al Belgiei; Joseph M. Moran de la American Meteorological Society; comandantul John Page, Royal Navy; Malcolm Walker de la Royal Meteorological Society; și Philip Woodworth și David Blackman de la Proudman Oceanographic Laboratory.

Kenneth Wilson de la Science Museum din Virginia m-a ajutat să aflu detalii astronomice, iar Roger Key de la British Geological Survey m-a lămurit asupra solului din Sahara.

Angajații mai multor biblioteci și societăți istorice mi-au fost de folos în a localiza cărți, ziare și documente, mai ales Dave Grabarek de la Library of Virginia. De asemenea, Nancy Milnor și Martha H. Smart de la Connecticut Historical Society; Allison Guiness de la Connecticut River Museum; Stephen Shaw de la Connecticut Society of the Sons of the Revolutionary War; la fel și în Connecticut, Brenda Milkofsky de la Wethersfield Historical Society; Wendy Schnur de la G.W. Blunt White Library at Mystic Seaport; Karl Stofko, istoric municipal* la East Haddam Historical Society; Terry Crescimanno de la Cromwell Belden Public Library.

---

* Istoric angajat de autoritățile locale americane pentru a se preocupa de istoria comunității și de identificarea și păstrarea clădirilor și siturilor istorice dintr-o anumită regiune (n. tr.).

În alte cazuri, m-au ajutat Dennis Beiso de la Gibraltar Archives, Robert Henderson de la General Society of the War of 1812, Josh Graml de la Mariner's Museum; Michael T. Moore și Susan Abbott de la National Archives and Records Administration, dr. Paul Adamthwaite, de la Archives and Collections Society, David Clendinning de la Robert Manning Strozier Library of Florida State University, Kevin Windsor de la Lundy's Lane Historical Museum, Nan J. Card de la Rutherford B. Hayes Presidential Center; Habte M. Teclemariam de la Library of Congress, și angajații New-York Historical Society, unde se află manuscrisul căpitanului Riley.

Tovarășilor mei de călătorie, celor care au mânat cămilele și au ridicat taberele expediției de cercetare din Sahara Occidentală – Claudia D'Andrea, Remi Benali, J.P. Kang, Ted Lawrence, Jouwad, Hussein, Ali, Mohammed el Arab, Karim și Achmed – mulțumiri pentru ajutorul vostru și pentru răbdarea voastră pe durata unei aventuri dificile. Să știți că ați contribuit cu trup și suflet la această carte despre călătoria lui Riley și Robbins. Magicienii tehnologiei J.P. Kang și Lucas Krost m-au ajutat să realizez un spectaculos „*show-and-tell**". În final, aș dori să mulțumesc secretarei de redacție Liz Nagle de la Editura Little, Brown, care s-a asigurat ca totul să se desfășoare bine, și profesioniștilor corectori Peggy Freudenthal, Steve Lamont și Anne Montague, care s-au străduit ca volumul să se citească ușor.

Mulțumiri tuturor, încă o dată.

Dean King

* „Arată și spune", în traducere liberă. Metodă folosită în educație, prin care elevii sunt încurajați să aducă obiecte și să le descrie în fața clasei (n. tr.).

Index

Abdallah 164, 213,217, 221, 224, 225, 230, 234, 240, 245, 246, 250, 258, 259, 264, 266, 270, 274, 275, 278, 301, 305, 306, 311, 314, 318
Adams, John 40
Adams, Robert 70, 82, 207, 227, 297, 301, 302, 313, 410, 415, 416, 440
Adams, Sherman 72
Ali, șeicul 22, 24, 25, 29, 30, 302, 317–318, 341–351, 361–365, 370–377, 379–384, 388–399
Annbube (Sahrawi) 159
arabi: definiție 165; sistemul castelor 165. *Vezi și* Sahrawi și diverse triburi

Barbas, capul 8, 125, 210, 246, 337
Barrett, James 14, 62, 66, 80, 81, 102, 104, 118, 148, 149, 157, 160, 179, 212, 229, 329, 330, 417, 433
beduini Maqil 165–166, 266
Beiruk, șeicul 302, 305
Bel Cossim, Abdallah 301, 414
Bel Cossim, Rais 352–354, 358, 359–365, 368–384, 386, 388, 389–391, 393–399, 403–406, 416, 424
Bel Mooden 393, 394, 399, 401, 405
Beni Hassan 164, 295
berberi 12, 52, 86, 87, 164, 201, 266, 313–314, 326, 404, 426
Betton, Thomas 356
Bickri (Sahrawi) 168–170, 175–176
Blanco, capul 82, 125
Bleecker, Anthony 427–428
Bligh, William 109
Bliss, Francis 44, 62
Boireck (sclav) 185–186
Bojador, capul 8, 15, 29, 68–71, 75–76, 106, 108, 111–112, 126, 151, 167, 173, 255, 257, 348, 352
Bo-Mohammed 322, 324, 346, 364, 371–372, 375, 377

Brisson, Pierre Raymond de 70, 124, 136, 140, 162, 171, 198, 201, 256
Brown, Ethan Allen 422–423
Burns, Agnes 420
Burns, Jane Lord 420
Burns, Thomas 43–44, 62, 81–82, 104, 113, 118, 149, 210–213, 217, 224, 229, 232, 235, 247, 248, 262, 273, 278–279, 297, 300, 306, 307, 311, 320–321, 342, 344, 364, 371–372, 395, 396, 405, 410, 412, 420

Canare, curentul 68, 74–75, 108
Canare, insulele 66, 68, 73–74, 76, 108, 111, 113, 140, 277, 388
Canare, strâmtoare 68–69
canibali 7, 9, 68, 82, 83, 87, 108, 190
Carrington, James 44, 63
Carsin, căpitanul 82
circumcizie 302
Clapperton, Hugh 308
Clark, James 43–45, 62, 81, 82, 103, 104, 118, 139, 149, 150, 156, 162, 182–187, 190, 192, 193, 195–197, 200, 201, 204, 205–207, 209, 211–213, 217, 225, 229, 232, 235, 247–249, 262, 273, 278–280, 297, 300, 302, 320, 321, 342, 344, 348, 372, 405, 410, 412, 419, 428
Clinton, DeWitt 417
Cochelet, Charles 162
Connecticut, fluviul 34, 36, 43, 46, 50, 51, 53, 58, 59, 71, 115, 221, 239, 311, 350
Cooper, James Fenimore 11, 52
creștini: atitudinea femeilor Sahrawi față de 162; atitudinea Sahrawi față de 85; câini de creștini 30, 147, 216, 361, 441; convertire la islam 177, 266, 302; regulile musulmanilor de a mânca împreună cu creștinii 160, 313, 380–381, 401; sarcasm față de 185; sclavi 157, 196, 201, 275, 297, 345, 402; valoare 201–204, 210, 232–233, 324, 357, 360, 362, 375, 382, 391, 411

Decatur, Stephen 53, 65, 223
Deslisle, Dick 43, 62, 82, 104, 111, 118, 144–147, 149, 150, 156, 162, 175, 177, 180, 182, 212, 229, 230, 237, 238, 246, 247, 284, 417, 437
Dupuis, Joseph 297, 313, 410, 440

El Ajjh 381–384

Ferrer, căpitanul 54
Ferrer, Jaime 69

Fish, Horace 116,
Forsyth, John 424
Fox, Ezekiel 420
Fulton, Robert 51

Ganus (Sahrawi) 157–161, 163, 168, 179, 187, 188, 215–218, 235–237, 239, 245, 253, 282, 284, 286, 288, 290–296, 327
Géricault, Théodore 437
Gibraltar 34, 62, 64–66, 68, 71, 72, 73, 82, 142, 223, 243, 343, 344, 355, 357, 411, 412, 423–425

Hamet, Abdullah
Hamet, Seid 6, 7, 21–30, 192, 195–201, 203–218, 224–235, 240–245, 248–251, 255–260, 262–268, 270–278, 280, 281, 295, 299–302, 304–307, 309, 310–324, 331, 341–345, 347, 348–350, 352, 354, 355, 358, 359–365, 374–376, 384, 392, 393–395, 397–399, 404–405, 411–414, 416, 418
Hamet, Sidi *passim*
Hashem, Sidi 305, 313, 315, 316, 383, 398
Hassar 275, 276, 279, 280, 281, 299, 300, 305, 306, 308, 310, 311, 312, 316, 318, 443
Henric Navigatorul 69
Heyerdahl, Thor 110
Hogan, John 14, 62, 66, 81–82, 102, 104, 118, 137, 149, 177, 178, 180, 182, 200, 210–212, 217, 229, 237–238, 245–247, 284, 417, 433, 441
Horton, John căpitanul 82

Ibrahim, Moulay 373, 374, 375, 377, 379, 380–382, 384, 385, 387, 388, 397, 398, 399
Imraguen 86, 87, 327, 328
Indiile de Est, comerț 52, 308
Indiile de Vest, comerț 34, 38, 41, 42, 46, 72, 421
Insulele Capului Verde 34, 71, 72, 73, 75, 82, 83, 198
Ishrel, Sidi 22, 23, 24, 26, 27, 29
Ismail, sultanul 173

Jackson, Andrew 59, 424, 433
Jackson, James Grey 70, 202, 368, 395, 446,
Jefferson, Thomas 35

kabili 29, 164
Ketchum, Daniel 43, 62, 139
Knubley, căpitanul 70

Lawrence, T.E. 10, 208
Lempriere, William 152–153, 226, 389, 395, 446
Lewis, căpitanul 223

Mackenzie, Donald 269, 270
Madison, James 33, 35
Mahomed al III-lea, sultanul 353
Mahomed, profetul 165, 228, 266, 337, 441, 443
Mahomet, El'ajjah 416
Maroc 22, 24, 29, 167, 168, 173, 176, 410
McGee, W.J. 115, 124, 125, 129, 436
Meaarah, Mohamet 295–296, 327, 328, 330, 331, 332–333, 335, 336–337, 414
Melville, Herman 293
Mercein, William A. 427
Mercer, John 440
Michel, Antonio 14, 66, 82, 97–98, 100, 102, 104, 113, 417, 421
Miller, Hosea 40
Mississippi, fluviul 58, 59
Mohammed (Sahrawi) 144–147, 164, 175–178, 181, 182, 210, 211, 238, 246,
Mohammed, Ali 317–318
Mohammed, Sidi 323–324, 341, 342, 345, 354, 358, 361–367, 369, 371, 372, 374–375, 377, 393, 405
Monroe, James 356, 413, 417

Napoleon 47, 52, 62, 279
Neale, locotenentul 223

Omar, Ullah 349–350
Omar el Milliah 366
Oulad Bou Sbaa 172–173, 226, 255, 334, 414, 440
Oulad Brahim 173, 198, 210, 211, 224, 231
Oulad Delim 255–256, 295, 334

Paddock, Judah 70, 85, 428, 434
Park, Mungo 439
Pascalis, Felix 419
Pintard, John 428
Porter, William 14, 43, 44, 62, 66, 79–81, 89, 90, 96, 102, 103, 104, 118, 127, 128, 129, 149, 212, 229, 236–238, 252, 286–287, 292, 334, 336, 337, 413–416, 420, 428, 433, 435, 439, 448
Price, căpitanul 66–67, 434

Ranney, diaconul 40
Reguibat 256, 266
Renshaw, James 304, 342, 344, 354, 412, 429, 432
Riall, Phineas 63
Rickenbacker, Eddie 124
Riley, Amelia 41
Riley, Ann 41
Riley, Asher 45
Riley, Eleanor 41
Riley, Horatio Sprague 65, 344, 357, 411, 412, 417, 423

Riley, Jabez 63–64
Riley, James *passim*
Riley, Julius 41
Riley, Justus 38, 61, 105
Riley, Margaret Savage 420
Riley, Phoebe, fiică, 40, 41, 45, 116, 221, 222, 223, 412, 428
Riley, Sarah Willshire 420
Riley, William Willshire 83, 354, 355–362, 370, 371, 374, 377, 393, 398, 406–407, 409–413, 415–418, 420, 422, 424–426, 429, 445
Robbins, Almira 180, 421
Robbins, Archie *passim*
Robbins, Frederick 63
Robbins, Honor 47
Robbins, Horace 432, 433
Robbins, Jason 46
Robbins, William Riley 39, 157, 160, 448

Saguia el-Hamra 69, 101, 136, 153, 172–173, 222, 227, 256, 268, 271, 283, 298, 378, 394, 415
Sahrawi: canibali 9, 68, 82–83, 87, 108, 190; credințe 12, 165, 209, 237, 252–253, 263, 264; definiție 12; pact social, 209; și lăcuste 334–338; și marinarii creștini 85, 87–89, 100, 102; tratamentul aplicat captivilor 140–141, 162, 201–202
Saint-Louis, Senegal 107, 120, 171, 203
Sanhaja, triburile 164, 174–175, 266
Sarah (Sahrawi) 159–160, 164, 236, 238, 282, 284, 420
Saugnier, F. 70, 75, 202, 264
Savage, Aaron 14, 35, 39, 74–77, 82, 90, 96, 98, 103, 112, 118, 126, 137, 141, 143–145, 148–150, 156, 188–189, 200, 203–206, 212–217, 224, 231–232, 235, 247, 249–251, 257–258, 260, 262, 272–280, 286, 297, 299, 300, 312, 319–321, 323, 344, 345, 359, 372, 405, 410, 412, 417, 420
Savage, Horace 14, 39, 45, 50, 82, 90, 104, 118, 130–131, 141, 149–150, 156, 162, 177–178, 198, 200, 203–204, 210, 212, 213, 217, 224, 225, 233, 235, 247–248, 260, 273–274, 276, 278–280, 297, 300, 316, 319, 320–322, 342, 344, 364, 372, 405, 412, 421
Savage, Jane 421
Savage, Josiah 37, 39, 48, 61, 105
Savage, Lavinia 421
Savage, Luther 37
Savage, Martha Edwards 420
Savage, William 50, 113

sclavi și sclavie 5–7, 10, 24, 26, 29, 42, 60–61, 69, 71–72, 85, 173–174, 184, 186, 230, 302, 305, 331, 366, 374, 376, 380, 402
Scott, Alexander 70
Shilluh 313
Shippey, Josiah Jr. 427–428
Sideullah 164, 182–185, 189, 191, 193–197, 203, 205–207, 224
Silliman, Benjamin 49
Simpson, James 142, 356–357, 412, 429
Sprague, Horatio 65, 344, 357, 411–413, 417, 423–424
Stiles, Henry 72
Sulayman, Moulay 168, 297, 300, 305, 383

Tamar 276–277, 319
Tekna 256, 266
Thesiger, Wilfred 10, 208, 227
Thoreau, Henry David 11, 418
tuaregi 7, 28–29, 164
Tyng, Charles 437

urină: consum de 6, 112, 114, 117, 123–126, 133, 138, 142, 187, 190, 212, 227–229, 286

Vieuchange, Michel 11, 227, 229
Vivaldi, frații 69

Wallace, căpitanul 410
Watson, John F. 422
Webber, Hamet 414
Weed, Thurlow 427
Williams, Charles 72
Williams, George 14, 34–35, 38–39, 56, 74–75, 82, 90, 117–118, 137, 144–145, 148–149, 156–157, 179–184, 212, 229, 330, 417, 421
Williams, John 36
Willis, William 110
Willshire, William 353–362, 370–371, 374, 377, 393, 398, 406–407, 409–413, 415–417, 424–426, 429

Cuprins

Prefață la ediția în limba română de Marian Voicu 5
Prefață 9
Ofițerii și echipajul bricului comercial Commerce
din Connecticut, august 1815 14
Locuri 15
Prolog, 1812 21

Partea întâi – VREREA LUI DUMNEZEU 31
Capitolul 1 — *Un echipaj de yankei destoinici* 33
Capitolul 2 — *Semne prevestitoare* 51
Capitolul 3 — *Naufragiul de la capul Bojador* 68
Capitolul 4 — *O primire ostilă* 85
Capitolul 5 — *Suferință într-o barcă deschisă* 100

Partea a doua – CORĂBIILE NISIPULUI 121
Capitolul 6 — *Purgatoriul* 123
Capitolul 7 — *Capturați* 140
Capitolul 8 — *Setea* 152
Capitolul 9 — *Fiii „Tatălui leilor”* 171
Capitolul 10 — *Ospățul lui Sidi Hamet* 192

Partea a treia – CĂLĂTORII ŞI FURTUNI DE NISIP . . . 219
Capitolul 11 — *Este dulce?* 221
Capitolul 12 — *Onoare printre hoți* 255
Capitolul 13 — *Scheletele* 282
Capitolul 14 — *Wednoon și munții Atlas* 297
Capitolul 15 — *Valea lăcustelor* 325

Partea a patra – GRĂBIND ÎNCET SPRE SWEARAH . . 339
Capitolul 16 — *Șeicul Ali* 341
Capitolul 17 — *Căpitanul a murit demult* 352
Capitolul 18 — *Din gura unui maur* 377
Capitolul 19 — *Drumul către Swearah* 393

Epilog – *Întoarcerea acasă* 409
Anexă – *Publicarea memoriilor lui Riley* 427
Note 431
Glosar de termeni de proveniență arabă 449
Bibliografie selectivă 453
Mulțumiri 463
Index 467

CORINT
ISTORIE

Titlu	Autor	Preţ
21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu	Lavinia Betea, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu	37,50
Abandonaţii. Destinele unor tineri americani în Rusia lui Stalin	Tim Tzouliadis	39,90
Adolf Hitler. O viaţă în imagini	María J. Martínez Rubio	39,90
Antoniu şi Cleopatra. Adevărul din spatele celei mai frumoase poveşti de dragoste din lumea antică	Diana Preston	37,50
Asasinarea arhiducelui	Greg King, Sue Woolmans	42,50
Atlas istoric Duby. Toată istoria lumii în 300 de hărți		44,90
Attila Hunul. Teroarea barbară şi prăbuşirea Imperiului Roman	Christopher Kelly	34,90
Balcanii. O istorie despre diversitate și armonie	Andrew Baruch Wachtel	27,50
Beria. Mâna dreaptă a lui Stalin	Any Knight	39,90
Călătoria prin Eldorado. Zece ani de lagăre sovietice	Nikolai Vasilievici Sablin	37,50
Călăul lui Hitler. Viaţa lui Heydrich	Robert Gerwarth	39,90
CIA şi asasinarea celor doi Kennedy	Patrick Nolan	34,90
CIA. Războiul secret împotriva terorismului	Mark Mazzetti	34,90
Confesiunile unui fost islamist	Maajid Nawaz	34,90
Conversații cu Regele Mihai	Stelian Tănase	44,90
Conversaţii cu Stalin	Milovan Djilas	19,90
Coreea de Nord. Între fascinație și teroare	Loretta Napoleoni	27,50
Crimeea și noul imperiu rus	Agnia Grigas	39,90
Cu Hitler până la sfârşit. Memoriile ordonanţei lui Hitler	Heinz Linge	29,99
De la SSI la SIE	Florian Banu	39,90
Destin în bătaia vântului. Jurnal	Evghenia Ghinzburg	34,90
Destin deturnat. O istorie a lumii prin ochii Islamului	Tamim Ansary	39,90
Dezastrul de la Cernobîl	Svetlana Aleksievici	33,62
Dispărută în Moscova	Marguerite Harrison	34,90
Două surori. Din Norvegia în jihadul din Siria	Åsne Seierstad	39,90
Dragoste și revoluție	Florin Țurcanu, Enis Tulça	27,50
Drumul din Kolîma. Călătorie pe urmele Gulagului	Nicolas Werth	24,90
Duduia. Scrisori din exil ale Elenei Lupescu	Diana Mandache	34,90
Ecaterina cea Mare	Henri Troyat	34,90
Edit von Coler. Agentă nazistă la Bucureşti	Jacques Picard	10,00
Ekaterinburg. Ultimele zile ale Romanovilor	Helen Rappaport	34,90
El Narco. Cartelurile de droguri din Mexic	Ioan Grillo	34,90
Evadare din lagărul 14. Incredibila odisee a unui om din Coreea de Nord până în lumea liberă	Blaine Harden	27,50
Evita. Viața secretă a Evei Perón	Nicholas Fraser, Marysa Navarro	29,90
Fiica lui Stalin – Viața extraordinară a Svetlanei Allilueva	Rosemary Sullivan	39,90

Titlu	Autor	Preţ
Genghis-han și nașterea lumii moderne	Jack Weatherford	39,90
Grace de Monaco. Povestea unei prinţese	Jean des Cars	24,90
Harem. Lumea din spatele vălului	Alev Lytle Croutier	34,90
Hitler aşa cum l-am cunoscut	Heinrich Hoffmann	24,90
Iadul dezlănțuit. Al doilea Război Mondial văzut de contemporani (1939–1945)	Max Hastings	59,90
Iranul meu. Gustul amar al revoluției	Shirin Ebadi	29,90
ISIS. Armata jihadului	Michael Weiss, Hassan Hassan	29,90
ISIS. Califatul terorii	Loretta Nepoleoni	24,90
ISIS. Jocul morții	Mark Bourrie	29,90
ISIS. Negustorii de oameni	Loretta Napoleoni	29,90
Islamism. Planul secret de creare a califatului	Glenn Beck	29,90
Islamiştii. Cum ne văd ei pe noi	Anne Nivat	24,90
Islamiștii europeni	Robert S. Leiken	39,90
Istoria terorismului	Randall D. Law	39.90
Ivan cel Groaznic	Henri Troyat	24,90
În buncăr cu Hitler. Ultimele zile ale celui de-al Treilea Reich	Joachim Fest	22,50
În căutarea victimelor comunismului	Guido Barella	19,90
În furtuni de oțel	Ernst Jünger	37,50
În inima mării	Nathaniel Philbrick	29,90
În slujba Kremlinului. Spioni care au schimbat cursul istoriei	Vladimir Fédorovski	27,50
Însemnări intime și politice (iulie 1941–martie 1942)	de Adolf Hitler, François Delpla	39,90
Întâi l-au omorât pe tata. Povestea unei fetiţe din Cambodgia	Loung Ung	29,99
Întoarcerea acasă. Povestea adevărată a unui drum anevoios spre libertate	Slavomir Rawicz	29,99
Jacqueline Bouvier Kennedy Onassis	Barbara Leaming	34,90
Jurnal, vol. 1	Ion Rațiu	39,90
Jurnal, vol. 2	Ion Rațiu	39,90
Jurnalul de la Guantánamo	Mohamedou Ould Slahi, editat de Larry Siems	34,90
Jurnalul marii ducese Olga Romanova. Martor regal al Revoluţiei Ruse	Helen Azar	27,50
Jurnalul unui soldat din Legiunea Străină	Simon Murray	34,90
Kamikaze. Povestea unui pilot japonez din Escadrilele Sinucigaşe	Yasuo Kuwahara, Gordon T. Allred	29,90
Kiseleff 10. Fabrica de scriitori	Marin Ioniță	34,90
Leii din Kandahar. O poveste de război despre forţele speciale	Rusty Bradley, Kevin Maurer	32,50

Titlu	Autor	Preţ
Leningrad. Tragedia unui oraş sub asediu, 1914–1918	Anna Reid	37,50
Mafia arabă în România	Marius Oprea	34,90
Maria Antoaneta. Procesul reginei	Raphael Dargent	37,50
Masacrul din Darfur	Mukesh Kapila	34,90
Mărturie din iad	Immaculée Ilibagiza, Steve Erwin	34,90
Mehmed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului	John Freely	34,90
Memorii	Ernst Röhm	44,90
Mica enciclopedie a Marelui Război (1914–1918)	Doru Dumitrescu, Mihai Manea, Mirela Popescu	24.90
Moscova, 1941. Sfârşitul *blitzkrieg*-ului	Rodric Braithwaite	39,90
Munca forțată din România în regimul comunist	Nicoleta Ionescu-Gură	25,20
Neînfricații. Evadări spectaculoase din lagărele japoneze	Mark Felton	29,90
Niciun pericol. Povestea adevărată a unui soldat care a luptat în războiul CIA împotriva comunismului	Robert Baer	19,90
Niculae Filipescu. Însemnări	N. Polizu-Micşunești	29,90
Noii împărați. Putere și dinastii comuniste în China	Kerry Brown	29,90
Noul țar	Steven Lee Myers	39,90
O istorie secretă a Revoluției Ruse	Victor Loupan	24,90
O lume secretă. Mari spioane din secolul al XX-lea	Vladimir Fedorovski	24,90
O revoltată în Rusia bolșevică	Evghenia Iaroslavskaia-Markon	24,90
O viaţă în Gulag	Dmitri Vitkovski	22,50
O zi în Roma Antică. Secrete și curiozități	Alberto Angela	34,90
Omul de Neanderthal. O poveste rescrisă de știința modernă	Dimitra Papagianni Michael A. Morse	39,90
Parisul anilor nebuni	Mary McAuliffe	44,90
Petru cel Mare	Henri Troyat	34,90
Prin deșert spre libertate. Fuga mea din Coreea de Nord	Eunsun Kim, Sébastien Falletti	24,90
Putinofobia. Rusia contemporană și angoasele Occidentului	Giulietto Chiesa	24,90
Război	Sebastian Junger	29,90
Războiul redescoperit 1914–1918	Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker	29,90
Războiul unei familii 1914–2014	Stéphane Audoin-Rouzeau	19,90
Regele Carol al României. Povestea unei vieţi	Mite Kremnitz	19,90
Regina Deșertului. O femeie în Arabia	Gertrude Bell, Georgina Howell	34,90
Regina Elisabeta a II-a	Andrew Marr	34,90
Regina Victoria	Matthew Dennison	24,90
Retragerea lui Napoleon din Rusia. Memoriile maiorului Vionnet	Louis Joseph Vionnet	29,90
Rola 800	Marius Oprea	39,90
Rudolf de Habsburg	Christine Mondon	24,90

Titlu	Autor	Preţ
Rudolf de Habsburg și secretele de la Mayerling	Jean des Cars	44,90
Rusia explodează. Planul secret pentru resuscitarea KGB-ului	Iuri Felştinski, Aleksandr Litvinenko	34,90
Saga dinastiei Romanov	Jean des Cars	34,90
Saga reginelor	Jean des Cars	34,90
Secretele morţii lui Mussolini. Adevărul despre controversata execuţie!	Luciano Garibaldi	29,90
Secretul lui Leonardo	Costantino d'Orazio	34,90
Singur în Damasc. Viața și moartea spionului israelian Eli Cohen	Samuel Segev	34,90
Siria. De ce s-a înșelat Occidentul	Frédéric Pichon	24,90
Statul în secolul XXI. Modelul chinez	Dan Tomozei	34,90
Şef în Gulag. Amintirile unui ofiţer sovietic	Feodor Mociulski, Deborah Kaple	29,90
Sfârşitul. Rezistenţa sfidătoare şi înfrângerea Germaniei lui Hitler, 1944–1945	Ian Kershaw	39,90
Sissi, împărăteasa Austriei	Jean des Cars	33,62
Sissi. Biografia împărătesei Elisabeta de Austro-Ungaria	Angeles Caso	38,44
Spionul lui Stalin. Richard Sorge şi reţeaua de spionaj din Tokio	Robert Whymant	39,90
Stalingrad. Cum a triumfat Armata Roşie	Michael K. Jones	29,90
Stalingradul de pe Yangtze. Bătălia pentru Shanghai – 1937	Peter Harmsen	37,50
Stalinismul de fiecare zi. Viața cotidiană în Rusia sovietică a anilor 1930	Sheila Fitzpatrick	34,90
Suleyman Magnificul şi sultana Hurrem	Erhan Afyoncu	24,90
Sultana Kösem	Aslî Eke	29,90
Supravieţuitorii. Monarhia la începutul secolului XXI	Peter Conradi	39,90
Timur Lenk	Arnaud Blin	27,50
Tunelurile terorii. Războiul dintre Hamas și Israel	Alan Dershowitz	34,90
Turcia, între nebunie și melancolie	Ece Temelkuran	34,90
Turcia lui Erdoğan	Ahmet İnsel	27,50
Turcia și fantoma armeană	Laure Marchand și Guillaume Perrier	24,90
Ultimul an din viața Elenei Ceaușescu	Lavinia Betea	29,90
URSS în Afganistan (1979–1989)	Rodric Braithwaite	39,90

În curând:

Democrația sub asediu. România în context regional
de Armand Goșu și Alexandru Gussi (coordonatori)

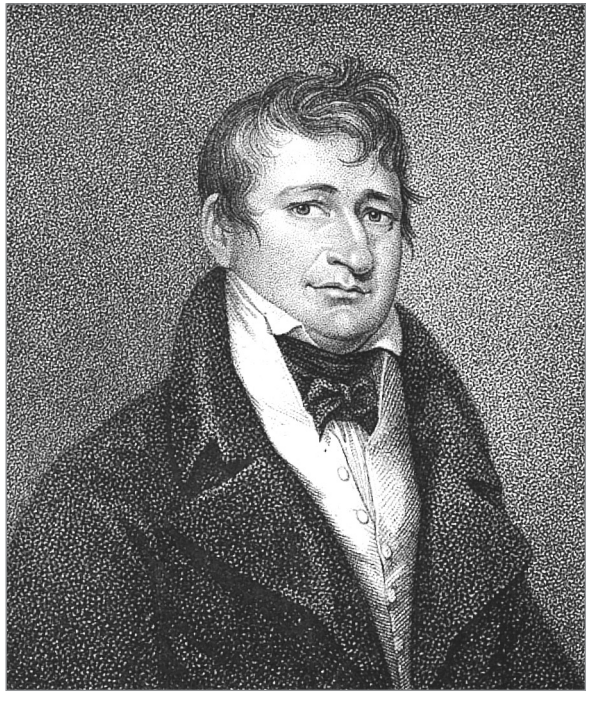
Pentru comenzi și informații, contactați:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, București, cod poștal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, București, cod poștal 060012
Tel.: 021.310.15.30
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.edituracorint.ro

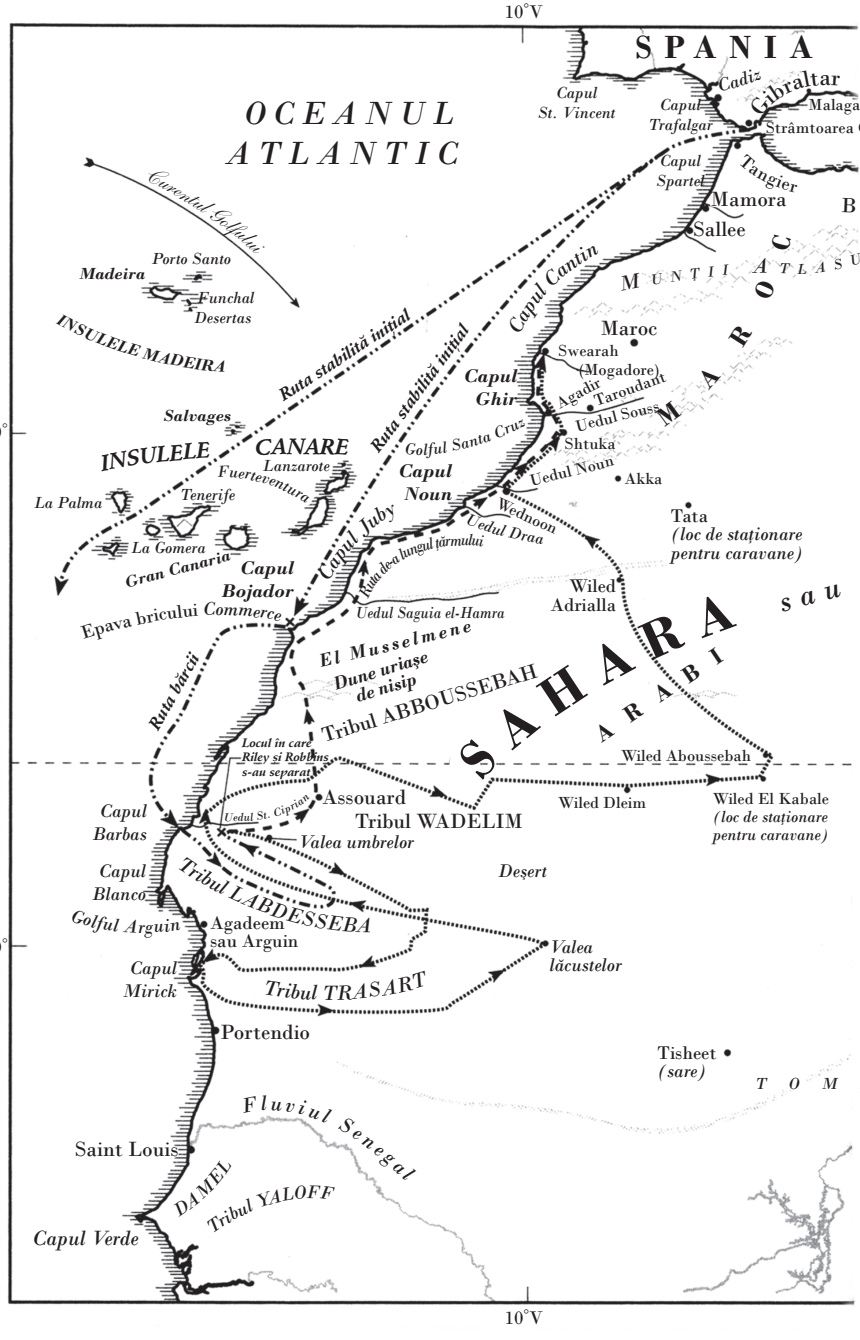
Format: 16/54x84;
Coli tipo: 30

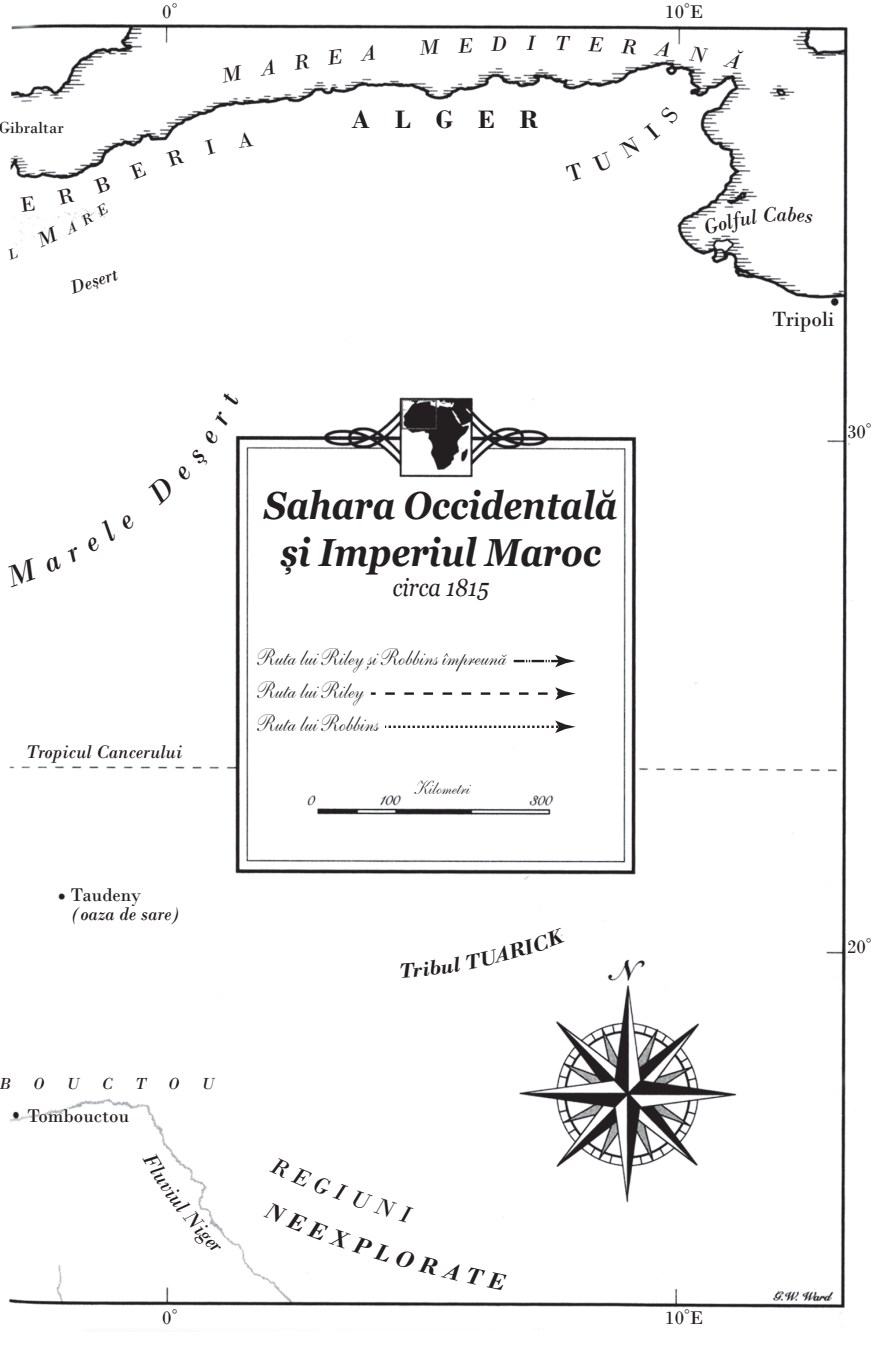
Tiparul executat la:

artprint®
start printing smart

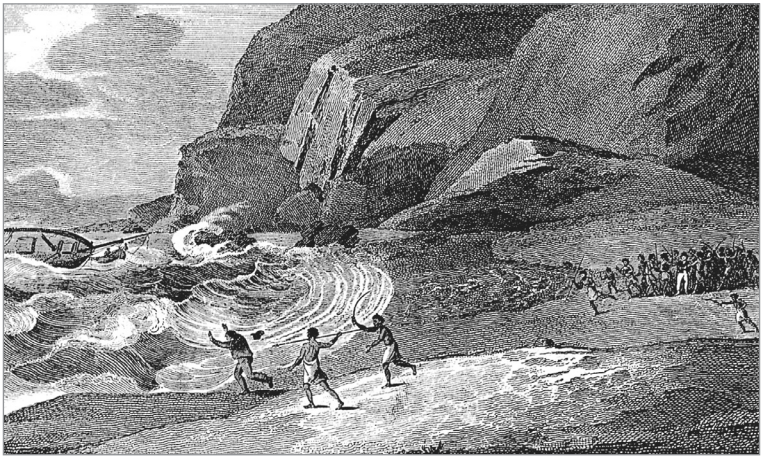
Căpitanul James Riley
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce*, 1817)

10°V
SPANIA
Capul St. Vincent
Cadiz
Gibraltar
Malaga
Capul Trafalgar
Strâmtoarea
OCEANUL ATLANTIC
Capul Spartel
Tangier
Mamora
Sallee
Curentul Golfstlui
Porto Santo
Madeira
Funchal
Desertas
INSULELE MADEIRA
Ruta stabilită inițial
Capul Cantin
MUNTII ATLAS
MAROC
Maroc
Swearah (Mogadore)
Agadir
Taroudant
Capul Ghir
Uedul Souss
Salvages
30°
INSULELE CANARE
Lanzarote
Fuerteventura
Golful Santa Cruz
Capul Noun
Shtuka
Uedul Noun
Akka
La Palma
Tenerife
La Gomera
Gran Canaria
Capul Juby
Wednoon
Uedul Draa
Tata
(loc de staționare pentru caravane)
Capul Bojador
Linia de-a lungul țărmului
Wiled Adrialla
Epava bricului Commerce
Uedul Saguia el-Hamra
SAHARA
sau
ARABI
El Musselmene
Dune uriașe de nisip
Ruta bărcii
Tribul ABBOUSSEBAH
Locul în care Riley și Robbins s-au separat
Wiled Aboussebah
Assouard
Tribul WADELIM
Wiled Dleim
Wiled El Kabale
(loc de staționare pentru caravane)
Uedul St. Ciprian
Capul Barbas
Valea umbrelor
Capul Blanco
Deșert
Tribul LABDESSEBA
Golful Arguin
Agadeem sau Arguin
20°
Valea lăcustelor
Capul Mirick
Tribul TRASART
Portendio
Tisheet
(sare)
TOM
Fluviul Senegal
Saint Louis
DAMEL
Tribul YALOFF
Capul Verde
10°V

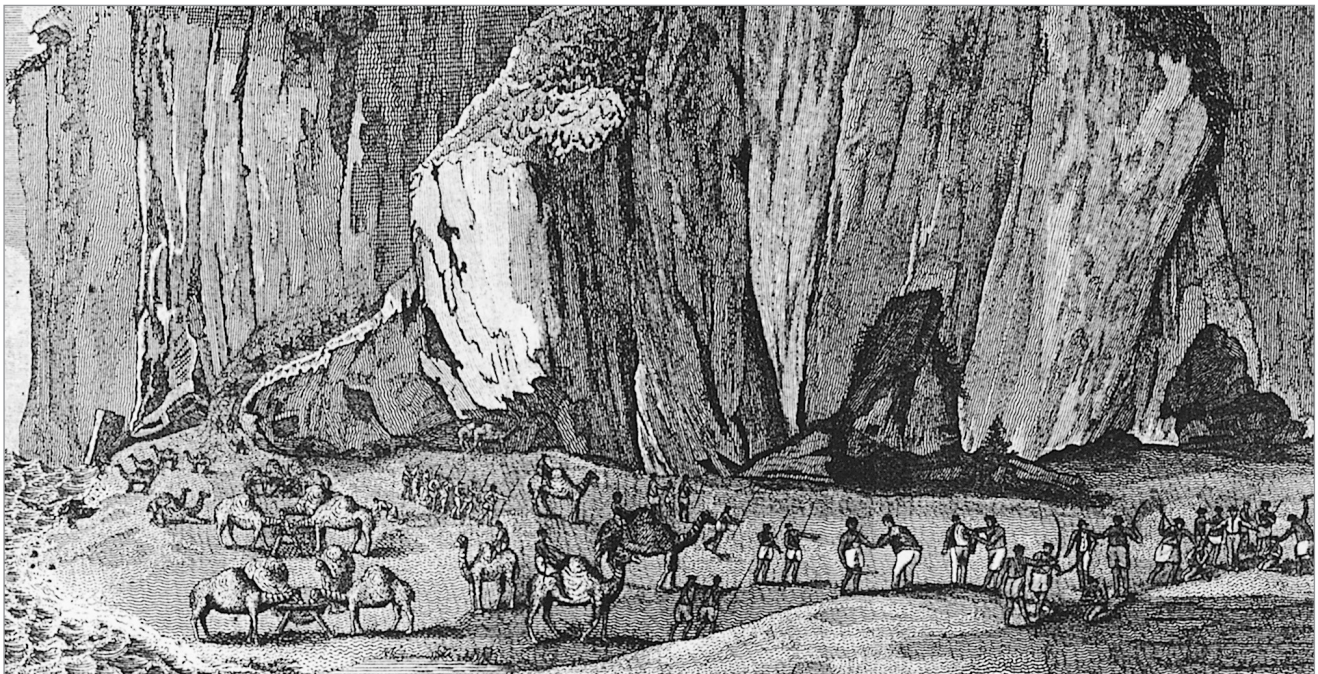

0°
10°E
MAREA MEDITERANĂ
ALGER
TUNIS
Gibraltar
ERBERIA
L MARE
Deşert
Golful Cabes
Tripoli
Marele Deşert
30°
Sahara Occidentală
şi Imperiul Maroc
circa 1815
Ruta lui Riley şi Robbins împreună
Ruta lui Riley
Ruta lui Robbins
0
100
Kilometri
300
Tropicul Cancerului
• Taudeny
(oaza de sare)
Tribul TUARICK
20°
N
BOUCTOU
• Tombouctou
Fluviul Niger
REGIUNI
NEEXPLORATE
G.W. Ward
0°
10°E

Horatio Sprague, Esq.
(desen din lucrarea
Sequel to Riley's Narrative, 1851)

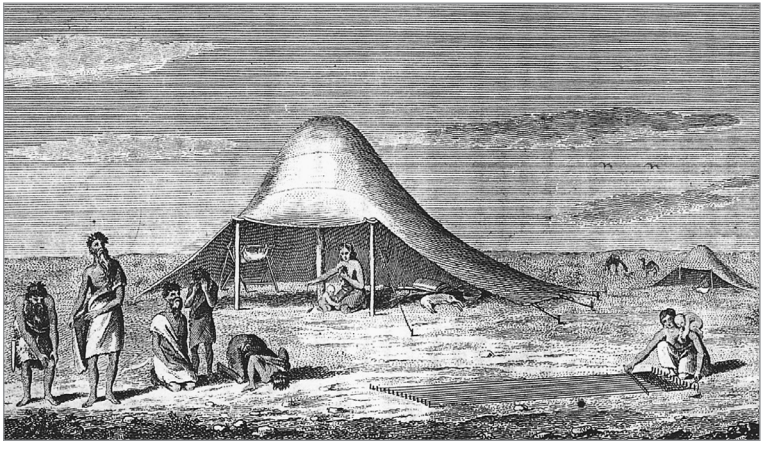
Epava bricului *Commerce* pe țărmul Africii
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce*, 1817)

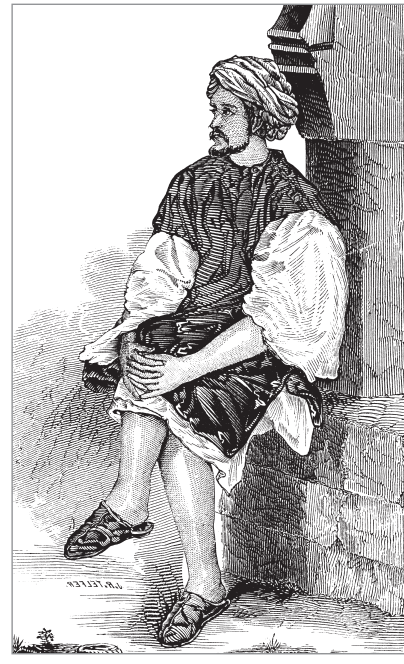
Prinderea lui Riley și a zece membri ai echipajului său de către un trib de arabi nomazi, aproape de capul Barbas (desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce*, 1817)

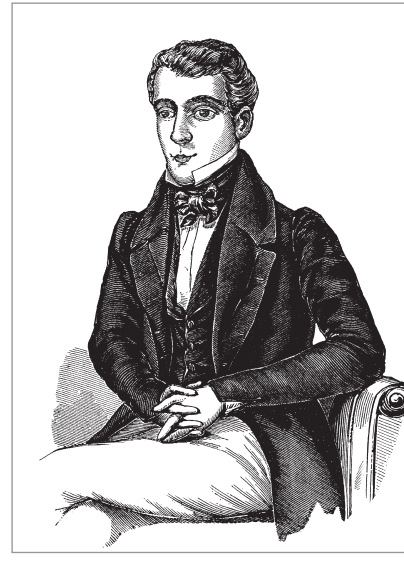
Moulay Sulayman, fiul împăratului
(desen din lucrarea *Sequel to Riley's Narrative*, 1851)

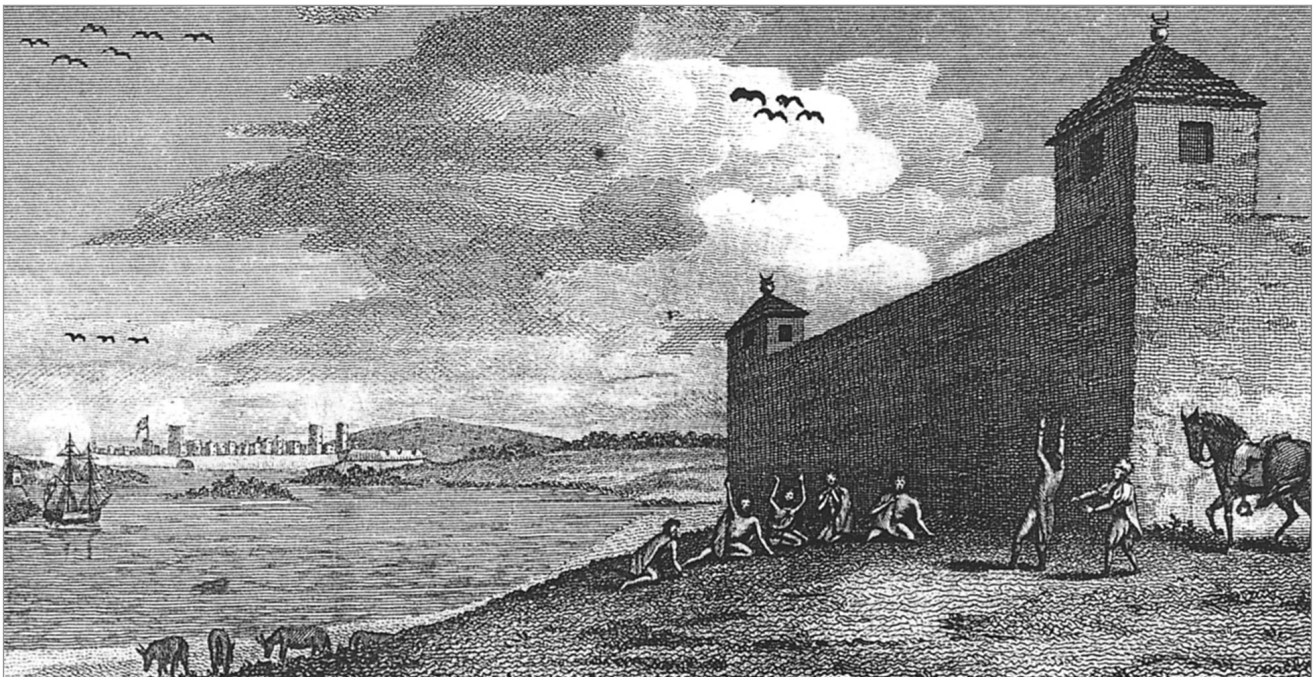
Corturi arabe în deșertul Sahara
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce*, 1817)

Bo-Mohammed din Shtuka
(desen din lucrarea *Sequel to Riley's Narrative*, 1851)

William Willshire
(desen din lucrarea *Sequel to Riley's Narrative*, 1851)

„Prima întrevedere a lui [Riley] și a oamenilor lui cu domnul Willshire. Orașul Mogadore se vede în plan secund."
(desen din lucrarea *An Authentic Narrative of the Loss of the American Brig Commerce*, 1817)